DUILIU ZAMFIRESCU

NUVELE

Postfaţă şi bibliografie de

AL. SANDULESCU

Textele din volumul de faţă sunt reproduse după Dujliu Zamfirescu: OPERE. III Nuvele.

Antologia şi notele au fost alcătuite în redacţie de Constantin Mohanu.

FARA TITLU

(1883)

AMINTIRI DIN VREMURI

(PAGINE DIN VIAŢA LUI DEPARAŢEANU)

Doamnei E.D.

Au fond de toute vocation de *poete, bon* o*u mauvais, il y a un amour de femme.*

Theo. Gaut,.

I

Era toamnă. Pădurea Depăraţilor începea să-şi lepede frunzele şi rândunelele plecau. Prin hăgiurile din marginea pădurei erau mierle cum nu mai fuseseră niciodată; de aceea boier Sandu Căpăţână sculă într-o dimineaţă pe fiul său cam cu nepusu-n masă, aducându-i însuşi el puşca cea mai lungă în ţeavă şi cea mai veche.

— E veche, băiete, dar e soră bună cu orce bun vânător. Tu, dacă mi-i semăna mie, o să semeni şi puştei. N-o încărca mult că smuceşte. Nu sufla niciodată într-însa ca să vezi dacă-i descărcată; fratele lui boier Mincuţă aşa a murit. Apoi oftă, scuturându-şi ciubucu pe o carte a lui Depărăţeanu, şi ieşi.

După ce tatăl său ieşi, Depărăţeanu sări din pat şi în cinci minute fu gata. Puşca, geanta,

coarnele şi câinele plecară în tovărăşie cu el.

De dimineaţă până aproape de sfinţitul soarelui, mierlele treceau printre plumbii lui ca duhuri cereşti, neatinse şi nepăsătoare.

Hotărâtor, nu era bun vânător Depărăţeanu; şi, cu toate astea, semăna tatălui său, boieru Sanda. Dar cine ştie dacă şi boieru nu se lăuda când vorbea de soră-sa puşca.

În sfârşit, pe la cinci ceasuri, i se urî umblând prin ghimpi, după urma câinelui şi apucă pe o cărare bătută ce ducea înăuntrul pădurei. Razele soarelui ajungeau roşiatice printre frunzele galbene, şi aruncau, peste iarba încă verde, un praf de aur tremurător, care se închidea din ce în ce mai mult, după cum soarele din ce în ce mai mult cobora. Era pacea pe care o întâlneşti în unele visuri de dimineaţă, pacea pădurilor, liniştea frunzelor, taina codrilor, în care nu se aude docât vibraţiunile cugetului tremurând în jurul cerului ce se opreşte să asculte; era zgomotul, fără existenţă sigură, pe care-l produce calmul vieţii florilor şi al copacilor; era singurătatea umblând singură printre crăngi şi frunze; era cerul care se zărea albastru deasupra pădurei: era poezia; era Depărăţeanu; era sufletul.

Haup! Acesta e sunetul pe care-l face aripele unei păsări care se lasă.

Depărăţeanu tresări. La câţiva paşi de dânsul un grangur se ascundea după o cracă, şi-şi ştergea ciupu de coaja lemnului, cu o nepăsare împărătească. Vânătorul îşi găti puşca, făcu încă câţiva paşi şi luă pasărea la ochi. Atunci, o detunătură se auzi dintr-un frunziş vecin, iar

granguru căzu la rădăcina copacului.

Lui Depărăţeanu tot sângele i se opri de mânie: tocmai când era să ucidă şi el. Cine avea atâta îndrăzneală? Un copilandru ca. De 17 ani, sări dintr-o tufă să-şi ia pasarea.

— Cine-ţi permite dumitale să-mi urmăreşti vânatul, zise Depărăţeanu înfuriat. Ce cauţi în pădurea mea? în ţara aceasta toată lumea e stăpână pe lucrul altuia? Eşti tânăr, domnule, dar altfel te-aş învăţa eu să-ţi stăpâneşti avântul vânătoresc.

— Mă iertaţi… zise cu sfiiciune copilul; nu ştiam că şi d-voastră urmăriţi aceeaşi pasăre… nu aş fi îndrăznit. Poftiţi, luaţi granguru.

— Nu-mi trebuie granguru dumitale. Ajunge atât.

Plecă.

Acasă, tatăl său îl aştepta în capătul scării. Depărăţeanu se liniştise.

— Ei, tată, mi se pare că mi-ai ales ţeava cea mai strâmbă! Am împuşcat toate frunzele şi n-am atins nicio mierlă. N-am noroc la vânat.

Bătrânul râdea, făcând cu ciubucul prin aer nişte volte cari însemnau: – Ehei, băiete, nu se vânează tot aşa de uşor cum se fac poezii. După aceea se apropie de el, şi uitându-se în ochii lui, îi zise luându-l de mână:

— Dar tu… eşti bine? Nu eşti ostenit? N-ai suflat în puşcă? — şi glasul îi tremura…; parcă ar fi vrut să-l sărute. Se mulţumi a-i strânge mâna într-amândouă mâinele lui albe şi netede.

— Nu, tată, sunt bine. Mi-i foame numai.

— Hai la mă-ta să te vază, că de azi-dimineaţă

te aşteaptă. Spune că ţi-au venit nişte ispisoace de la Lipsea. Bre… s-a hotărât cu tine! ai să-ţi treci tinereţea cu nasu-n ceasloave. Da’ ci mai lasă-le la pustia!

— Or fi de la Paris, tată.

— Ei L. Paris, Lipsea, voi ştiţi. Eu mi-am făcut datoria să vă învăţ. Aţi fost la nemţi, la franţuji, la Viena. Văd că ştiţi de toate, dar cum se ia o puşcă la ochi, bechi.

Pe când tatăl său vorbea, Depărăţeanu îşi desfăcea pachetele cu cărţi şi tablouri.

— A… bine că mi-ai adus aminte. Ce vecini avem noi primprejur, tată?

— De ce? Avem destui, slavă Domnului: boier Mineuţă, chir Alecachi Lungu, pitaru Ioniţă Vetrea din Slăveşti, Ieremia Zubzea… destui tată!

— Da1, mă rog, în pădurile noastre are drept să vâneze cine s-o scula mai de dimineaţă?

— Vezi bine, tată! da’ cum? A lăsat Dumnezeu codri şi vânatu, pentru voinici; vezi bine!

— Voinici, voinici, dar eu când l-oi mai întâlni am să-i tai urechile.

— Cui, mă frate?

— Nu ştiu cum îl cheamă. Mi-a ucis un grangur, tocmai când îl luaserăm la ochi.

— Tiu! bată-te norocu, Apoi, întorcându-se către nevastă-sa. Bine, gianim, nu i-ai spus nimic de fata pitarului?

— Nu.

— Alexandre tată, ai întâlnit zâna codrului, bre, şi să n-o cunoşti tu?…

— Care zână? De unde? Se vede că s-a schimbat moda şi la zâne: acuma umblă îmbrăcate

bărbăteşte.

— Pe sufletul meu! După aceea tăcu deodată. Apoi: Să te cam păzeşti, tată, că-ţi fură minţile băiete… Hei… demon, bre, demon! Adică, să-ţi spui, frumoasă fată! Aşa fată… Aci continuă fraza prin învârtirea ciubucului, care avea rol însemnat or’ de câte ori proprietarul său voia să exprime vreunt superlativ. Umblă îmbrăcată bărbăteşte. La vânat… ce vrei să-ţi facă? Şi apoi să-ţi spui: poale scurte şi minte lungă la fata asta.

Aci încheie bătrânul laudele şi bătu în palme de două ori: – Masa, Iancule!

Masa se servi şi într-un târziu fiecare se retrase în camera lui.

Casele părinteşti ale boierului Sandu Căpăţână erau ca toate casele de pe timpul acela: în fundul curţii, mari, văruite şi învelite cu scânduri, aveau o seară de piatră frumoasă, pe care Depărăţeanu o decorase cu gustul unui poet. De jur-împrejur, curtea era împărţită în pilcuri de copaci, sădiţi de primăvară, unii verzi, alţii uscaţi, ici şi colo câte o brazdă de iarbă şi tufe de trandafiri tomnatici, cari îşi legănau la soare florile lor triste; mai în fund o verandă înconjurată de hămei şi zorele, unde poetul citea tatălui său pe *Monte-Cnsto*[1], în fund de tot, crângul, începutul pădurei, care, după puţină osteneală, fusese schimbat într-un adevărat parc. Toate acestea făceau un contrast minunat cu stilul casei, care, ca o protestaţie a timpului de atunci, contra viitorului ce se aşeza împrejurul său, îşi învelea durerea în

1 Contele de Monte-Cristo, celebrul roman al lui Al, Dumas- tatăl (n. ed.).

iedera care-i acoperea zidurile.

Depărăţeanu se coborî în grădină.

Era răcoare. Luna trecea încet pe cerul senin, desinând fiecării flori o umbră dulce, care părea a fi aşternutul de doliu, menit a primi fiecare frunză galbenă, care cădea.

Toată poezia unei nopţi de toamnă înconjura pe Depârăţeanu cu trista sa melancolie şi deştepta în sufletul lui amintirile vieţii trecute de student, nesiguranţa vieţii di; om, aspiraţiunile pentru viitorul ţării, gloria, renumelc. Printre toate acestea se amesteca umbra unei femei care-l despreţuia, mierlele cari treceau printre alice fără a fi atinse, pitaru, granguru, cărţile, şi o mulţime de alte lucruri, fără niciun şir.

„Sunt ostenit”, îşi zise el.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, îşi luă puşca şi pleoă pe aceleaşi cărări, râzând acum de mierlele cari fugeau de dânsul ca de un adevărat vânător.

„Ce va să zică a face zgomot”, cugetă el în sine. Câţi oameni nu sunt în lumea noastră cari joacă rolul pe care-l joc eu în această pădure…

În fine, seara veni, fără ca Depărăţeanu să întâlnească pe cineva.

A doua zi iarăşi se duse în pădure; a treia zi iarăşi: nimeni!

Întruna din zile, cum sta întins sub umbra unui copac, auzi un glas copilăresc chiuind prin pădure şi lătratul unui câine răspunzând ca un echo în ux-ma lui.

Depărăţeanu în câteva minute îl ajunse. Era, în adevăr, un copil, copilul pădurarului, pe care-şi aduse aminte să-l fi văzut la curte.

— Cum te cheamă, făcăule?
— Pe mine? Bucur.
— Demult umbli prin pădure?
— Cine, eu?
— Dumneata.
— Demult umblu.
— N-ai întâlnit un vânător în cale?
— Eu?
— Da, da, dumneata.
— N-am întâlnit pe nimeni; ba… am întâlnit pe cuconiţa pitarului.
— Unde, flăcăule?
— Cuconiţa?
— Cuconiţa, cuconiţa!
— Ia mai colea, şi cu mâna arătă un colţ de pădure spre partea Slăveştilor.

Depărăţeanu porni ca un vânt spre partea unde îi arătase băiatul, şi, până în murgul serii, căută zadarnic urmele duşmanului său de vmătoare, care părea că s-a stins ca o schinteie, fără a mai lăsa în urmă-i niciun semn, nicio cenuşă.

Înfuriat, Depărăţeanu voi să plece acasă. Întunericul se lăsase însă ca un nor dasupra pădurei, şi îi era cu neputinţă să ia alt drum decât tot cel pe care venise. Astfel, pe aceeaşi cărare, se duse o bucată bună, lovindu-se de toate crengile, până, în sfârşit, auzi de departe lătralul unui câine. După ce se mai apropie zări printre ramuri flacăra unui foc de vreascuri, care ardea lângă un frunzar. Când ieşi din pădure, Depărăţeanu rămase încremenit.

Lungit lângă foc, un băiat ca de 17 ani, sta

privind flacăra ce se înălţa roşatică, şi, din când în când, arunca câte o ramură uscată pe foc. Părea cufundat într-un gând adânc. Capul îi era i’ezemat de mâna dreaptă, iar cu mâna stângă, când nu arunca vreascuri îşi acoperea faţa spre a şi-o păzi de căldură. Părul îi era aşa de mare, încât ai fi crezut că e o femeie, dacă nu ar fi avut hainele bărbăteşti. În ochii lui lumina se reflecta câteodată, atât de stranie, încât, privirea părea a unei Furii urmărind barca lui Dante pe Stix. Gura însă era de o fineţă extraordinară; în cutele pe cari le forma în umbra obrazului, se citeau cuvintele de bunătate pe cari era învăţată să le rostească. Desigur dacă acelui băiat nu i-ar fi fost atât de dragă vânătoarea, ar fi devenit un mare orator.

Depărăţeanu privi mult această vedenie a pădurilor, ce se încălzea în lumina unui foc de toamnă, lângă coliba pădurarului, sub bolta cerului, în marginea codrilor.

După ce focul se stinse, vânătorul îşi chemă ciinele şi plecă.

În urma lui, Depărăţeanu intră în vorbă cu pădurarul; îl întrebă de numele vânătorului, de locul, de familia lui, şi află că el era o femeie, că se numea cuconiţa Maria, că era fata pitarului Vetrea din Slăveşti, că botezase doi copii de-ai pădurarului şi că trage cu puşca ca un plăieş.

Mai într-un târziu, păduraru dete lui Depărăţeanu un cal şi pe fiul său Bucur ca să-l ducă acasă.

Îl

Când se deşteptă Depărăţeanu a doua zi, cea dentâi figură de care dete, fu figura tatălui său.

— Bună dimineaţa, boierule!

— Sărut mâna, tată.

— Ei, ce-ai mai împuşcat aseară?

— N-am împuşcat nimic; nici nu mă duseserăm după vânat.

— Ai înnoptat prin pădure. Se vede că ai rătăcit drumul.

U

— Adevărat.

— Atunci pe unde ai ieşit?

— Norocu în -a dus la coliba pădurarului.

Boier Sandu, începu a râde şi a-şi învârti ciubucu în semn de necrezare.

— Ascultă-mă, Alexandre, tată: pe vremea mea era un scriitor rus, om deştept se vede, care spunea despre capitala lor o năzdrăvănie. Ascult-o şi tu: un boier bogat se opreşte o dată cu trăsura lângă el, şi-l întreabă unde e consiliul tehnic al stradelor şi şoselelor Petersburgului, adică, cam cum ar veni la noi la Bucureşti, sfatu; scriitorul îi răspunde: mergeţi drept înainte, şi apucaţi pe cea dintâi uliţă care s-o face la stânga, după aceea, mergeţi iarăşi drept, drept, drept, până vi s-o rupe trăsura; acolo să vă daţi jos, că aţi ajuns la sfatul tehnic.

Tocmai aşa faci şi tu: rătăceşti prin pădure, mergi la dreapta, la stânga, osteneşti şi tocmai când să te lase picioarele, ajungi la coliba lui Bucur, unde se opreşte şi fata lui pilar Vetrea!… Ei, bravo vânător! Aşa mierlă… Aici ciubucul iar intră în activitate şi boier Sandu ieşi, râzând în gura mare de povestea pe care o spusese lui Depărăţeanu.

Depărăţeanu se gândi toată noaptea şi se hotărî să-i scrie, spre a o ruga să-l ierte de chipul puţin cavaleresc cu care îi interzisese de a mai vâna în pădurea lui.

Mai pe urmă însă se lăsă de această hotărâre, care i se părea copilărească. Închipuindu-şi că vecina lui era una din acele fiinţe frumoase, crescute la ţară, cu toate prejudiţiele şi vulgarităţile lumei în care trăia, se învăţă s-o considere ca pe o vedenie de codru, dar nicidecum ca pe o femeie, căreia i s-ar fi cuvenit o mai deosebită atenţiune.

Astfel, trecură zile după zile, fără ca Depărăţeanu să mai întrebe de dinsa şi fără ca vreo întâmplare să-i mai aducă-faţă în faţă.

Întruna din seri, el intra acasă ostenit. În curte era trasă o frumoasă braşoveancă, cu patru cai albi, care aştepta ieşirea stăpânilor.

Poetul trecu pe lângă dinsa fără s-o bage bine în seamă şi intră în apartamentul său. Depărăţeanu avea în casa părintească trei odăi, cari îi slujeau: una de bibliotecă, alta de dormit şi a o treia de salon. Toate erau mobilate cu o observaţiune deosebită. În salon cu deosebire era o amestecătură de flori, de tablouri, de cărţi de călătorie, de bronzuri, de albumuri, de tot ce poate aduna gustul rafinat al unui om care a umblat şi văzut multe. Litografii după Lacroix[2]

, cromolitografii după Makart[3]

, şi autori realişti de şcoala germană, o

---

2 Aluzie la fabula lui La Fontaine Lupul şi mielul ; motivul este reluat şi de către fabulistul român Gr, Alexandrescu (n. ed.).

3 Hans Makart (1840—1884), pictor decorator austriac (n. ed.).

baiaderă originală de Cabanei[4]

, ajunsă la dânsul de la un prieten al său, fost camarad al pictorului, şi, în fine, un portret de alsaciană, în mărime naturală, lucrat cu o fineţă extraordinară, care, aşezat în faţa uşei, îţi surâdea cu o nevinovăţie de înger, privindu-te drept în ochi, cu ochii ei albaştri şi visători, împrejurul acestui portret era o ghirlandă de foi de stejar uscate, învelite în crep negru. Desigur, se lega o amintire de această cadră.

Depărăţeanu intră fără a face zgomot, şi după ce îşi aşeză puşca în panoplia ce se afla în fundul sălii, voi să treacă în salon. Uşa se deschise încet pe covorul moale şi el apăru.

Pe un scaun în faţa lui sta o femeie în genunchi, uitându-se, într-o nesfirşită privire la portretul cu ochii albaştri. Se părea că în această mută contemplaţiune, portretul şi femeia îşi vorbeau şi se înţelegeau; că le lega o tainică prietenie, începută dintr-o altă lume, şi că erau menite să se cunoască pentru totdauna surori.

Văzută astfel, necunoscuta avea cea mai elegantă statură a unei femei: cu capul plecat puţin pe spate îşi avea părul strâns cu oarecare îngrijire împrejurul lui însuşi; braţele încrucişate pe piept îi rotunjeau umerii, făcând să se aşeze pe talie o bundă de catifea fără mâneci, lucrată pe mărgini cu mici linii de fir argintiu; de sub dinsa o cămaşă de borangic, cu mânicele largi, îi lăsau braţele goale până în coate, nişte braţe cari păreau desinal. E pe eâmpul de catifea neagră. În

4 Alexandre Cabanei (1823—1889), pictor francez, din şcoala „academiştilor“ (n. ed.).

jos, rochia în bufanturi, cum se purta pe vremea aceea, de mătase havaie, cu crăngi de trandafir lucraţi ca şi bunda în fir de argint.

O femeie îmbrăcată astfel, astăzi ar părea o hurie[5]

sau un tip dispărut, bun pentru scenă. Şi cu toate acestea, cât de elegante erau unele femei din vremea aceea; cât de bine ştiau să-şi poarte bogăţia hainelor, cu o egală bogăţie de mândrie!

Depărăţeanu se uită câteva minute la dânsa, neştiind în ce chip s-o întrerupă din contemplaţiunea în care era cufundată, şi stând la îndoială dacă trebuia să iasă şi s-o lase, sau să rămâie şi să-i vorbească. În cele din urmă el tuşi încet. Ea se întoarse repede şi speriată, neştiind cine putea fi în camerile poetului, decât însuşi el, pe care nu voia să-l întâlnească. Când îl văzu se înroşi până în firele părului.

Era fata pitarului Vetrea din Slăveşti.

— Vă turbur apa, zise el încet.

— A… mă iertaţi, domnule; am îndrăznit să viu singură… eram foarte curioasă să cunosc acest portret de care muma d-voastră vorbeşte adesea, spunând că seamănă cu mine.

— Sunteţi stăpână a veni orcând în casa părinţilor mei şi a mea, şi fiţi sigură că or’ de câte ori vă voi mai vedea trăsura în curte, mă voi întoarce de la poartă. Chiar când tulbur apa sunt ca mielul din poveste o beau eu toată. Căutam demult să vă văd ca să vă cer iertăciune de chipul cu care v-am dat adăpostire în pădurea mea. Mi se

5 Hurie — nume persan al femeilor frumoase din închipuitul paradis al mahomedanilor (n. ed.).

pare însă că pădurarul meu e mai bun la suflet decât mine.

— În adevăr, ies adesea la vânătoare… După aceea întrebă cu oarecare sfială: Aţi ştiut că am fost eu?

— Da, am aflat, dar tocmai la pădure. Vă fac complimentele mele asupra modului cum ştiţi să vă travestiţi, şi asupra siguranţei cu care ucideţi cea mai mică pasăre.

Ea înţelese observaţiunea.

— Eu nu vă fac deloc complimente în privinţa vânătorii.

— Şi nici în privinţa ateriţiunei ce se cuvine să avem pentru femei, nu-i aşa?

— A… nu zic asta.

— Credeţi-mă că mă aşteptam atât de puţin să găsesc o femeie de distincţiunea şi gusturile d-voastră în pădure încât, în adevăr, am căzut în greşeala pe care mi-o reamintiţi cu atâta delicateţe.

— Asta dovedeşte atunci că sunteţi bun numai cu femeile de oarecare condiţiune. Şi cu celelalte?

— Mă văd biruit pe drumul acesta şi deci apuc altul. Mai întâi dă-mi mâna şi să devenim buni prietini.

Ea-i întinse mâna. El o apucă cu amândouă mânile lui şi-i vorbi: voieşti să cântăm ceva la piarto?

— Bucuros, dar aici nu văd niciun instrument.

— E în camera mea. Dacă nu te supără, să trecem acolo.

. Ea setete puţin la îndoială. După aceea se

uită în ochii lui, părând că vrea să-l întrebe ceva. Liniştea cu care *o* privea Depărăţeanu o hotărî să între.

Acolo se aşezară la piano şi încercară câteva din bucăţile cari se găseau la patru mini. Unele mergeau mai uşor, altele mai greu, şi adesea erau siliţi să înceapă şi să reînceapă aceeaşi bucată de câte zece ori. În cele din urmă ea se sculă să plece.

— Biblioteca mea îţi e la dispoziţie, domnule vânător, zise Depărăţeanu.

— Îţi mulţumesc, d-le pianist, dar eu nu citesc decât cărţi germane, necunoscând decât foarte puţin limba franceză.

— De ce?

— Fiindcă tată-meu a găsit de cuviinţă să mă trimeată să-mi fac studiele la Lipsea. Şi te încunoştiinţez, că chiar dintre cărţile germane, cele cu morţi, cu răniţi, cu amoruri desperate nu-mi plac. De Werther şi de *Faust* să n-aud. Poate că nemţii mi-au stricat gustul, dar n-am ce să fac. Şi apoi acum, adaugă cu oarecare veselie, mă mărit, şi nu-i bine să-mi umplu capu cu zâzănii de felul ăsta.

Depărăţeanu se strânse la piept şi se trase puţin înapoi.

— Şi eu credeam că nu poate fi ceva mai mare, mai sublim, mai vultureşte scris decât *Faust*, adăogă el. E o suflare de geniu sălbatic, care a produs aceste versuri arzătoare; o lumină scăpărată de creierul unui Dumnezeu, care a venit să aprindă ideile acestui Om-Rege; e un fulger de cugetare; o împărăţie de vorbe frumoase, cari se

înlănţuiesc, se strâng, se armonizează ca notele unor glasuri din cer…

Şi pe când el vorbea, ea se aşeză din nou pe un scaun, părând cu totul obosită şi cuprinsă de un şir de idei triste. Pentru un moment i se părea lui că ea voia să plângă. Ea-l întrebă, privindu-l adânc:

— Cunoşti limba lui Goethe?

— N-o cunosc bine şi-mi pare rău. Am însă o foarte bună traducţie a lui *Faust* în franţuzeşte, de Gerard de

Nerval[6]

.

Câteva secunde el se uită la ea şi ea la el, fără grai şi fără suflet. După aceea ea-şi scutură capul ca cum ar fi fost coprinsă de un vis greoi şi-i zise râzând:

— Toate sunt poveşti. Pentru noi e scrisă viaţa după pământ, şi nu trebuie să ne exaltăm mult, căci putem crede într-o fericire care nu ne e dată. Omul e robul viitorului şi al întâmplării… Mă duc. La revedere, vecine. Vii la nunta mea, nu aşa?

— La revedere? Unde?

— La vânat sau la plimbare. Mâine viu prin pădure…

se înţelege, dacă-mi dai voie. La revedere… la revedere…

Şi astfel dispăru în camera unde erau adunaţi părinţii săi şi ai lui Depărăţeanu.

III

Fata pitarului Vetrea era una dintre rarile

---

6 Gerard de Nerva! (1808—1855), scriitor romantic francez (n. ed.). „Şcoala domnului de Lamartine" — curentul romantic francez (n. ed.).

femei de pe vremea aceea. Cu instrucţiunea pe care o avea „adusă în mijlocul familiei sale, era de temut să nu devie ridiculă sau să nu câştige acea obrăznicie de moştenire care se păstrează încă, în toată întregimea sa, prin mare parte din familiile boierilor noştri de astăzi, şi care face, din bărbatul sau femeia, bolnavi de această boală grandomanică, fiinţele cele mai dezgustătoare.

Pe atunci şcoala domnului de Lamartineera în floare Fiecare femeie de puţin gust trebuia să ştie pe dinafară *Crucifixul* sau *Lacul*, şi trebuia să aibă sub pernă volumul *Grazielei* ori a lui *Raphael*, sau cel mai puţin *Suferinţele junelui Werther* de Goethe.

La noi, câţiva dintre poeţii pe cari îi aveam, şi îndeosebi Bolintineanu, urmau aceeaşi cale. *Elena* sa trecea din mână în mână, şi paginile ei erau sorbite de cititoare cu o adevărată sete de iubit. Mare parte din femeile noastre aveau câte un vis cu bucle brune, care le scăpa din înecuri, ca pe Iulia, Raphaâl, şi mare parte iarăşi cântau în singurătate strofele Elenii:

„Când din lume te vei duce şi vei fi tu întrebat,

Ce-ai făcut parfumul dulce Al anilor ce-au zburat, Caută a face ştire Că-ăst parfum desfătător L-a sorbit cu fericire Gura dulcelui amor.”

Era de temut ca Maria să nu se bolnăvească de acest lirism contagios, care făcea să piară orice urmă de originalitate, orce trăsură distinctivă a caracterului, şi care nu lăsa decât o uniformitate de poze languroase, monotonă ca orce

uniformitate. Ea însă, fie că veselia era în firea sa, fie că şcoala germană o pregătise contra acestei suflări de vânt tragic, rămăsese cu toată originalitatea vârstei şi a caracterului său. Afară de aceasta, înţelesese că fondul vieţii noastre este adesea trist, foarte trist, şi că dacă nu am căuta să zugrăvim pe acest tablou razele luminoase ale surâsului, am îmbătrâni înainte de timp, sau ne-am purta cu atâta greutate sarcina vieţii, încât ne-am bucura să murim de o mie de ori decât să trăim o dată. Cu toate astea, când un lucru o atingea mult, liniştea şi veselia sa se stingeau ca nişte scântei efemere şi o durere surdă îi coprindea sufletul. Atunci fugea în odaia ei şi plângea de amarul zilelor pe cari nu le putea sări sau contra cărora nu putea lupta, şi sta singură până ce trecea impresia cea dureroasă care o făcuse să plângă. De cele mai multe ori se aşeza la piano şi prin lungi acorduri îşi împrăştia gândul cel trist, sau cânta încet, acompaniindu-se singură, balade elveţiene, învăţate de la o guvernantă a sa din Cantonul Un, pe care o lăsase la Viena, în drumul ce-l făcuse la întoarcere în ţară.

Era întoarsă în ţară de un an. Modestia şi veselia ei plăcuse la toată lumea. Părinţii, foarte bogaţi, erau hotărâţi să o dea după o persoană sus-pusă. Pe atunci se afla, prefect în judeţul Teleorman, un om despre care se vorbea ca de o inteligenţă excepţională. Deşi cam copt şi făl’ă multă învăţătură, se zicea de dânsul că avea o fineţă şi un (net în conducerea treburilor publice, care îl menea să ajungă mult departe. Se numea

Tache Horea.

El o văzuse, şi în inima lui se deşteptase, cu furia primelor impresiuni, dorul de a o avea, şi de a o avea numai pentru el şi viaţa lui, de a o avea pentru totdeauna. Fără multă greutate, lucrurile se hotărâră între socri şi ginere. Cât despre mireasă, ea spusese dinainte că dintre toţi pretendenţii alege pe cel ales de părinţii săi. Şi se făcu logodna în iarna venirii din străinătate şi se hotărî nunta pentru iarna de care se apropiau. Astfel steteau lucrurile când am început această istorisire.

A doua zi, după ce o întâlni, Depărăţeanu plecă în pădure. Se învâi'ti câtăva vreme după un cârd de turturele, cari îl înşelau, ascunzându-se pe vârfurile celor mai înalţi plopi, printre frunze; într-un târziu, ostenit, se aşeză în o vale răcoroasă să mănânce. Prin mijlocul pădurei era un drum şi prin fundul văii o cărare. Pe când îşi scotea din geantă merindea, auzi în vale două glasuri sonore vorbind, şi întinzându-se văzu pe Maria însoţită de un bărbat bine îmbrăcat, care părea a-i face curte într-un chip foarte intim dar foarte dfeosebit. Ei merseră astfel până deteră în drum, unde-o trăsură, cu patru cai şi patru vătăşei, aştepta. După echipagi, Depărăţeanu îşi închipui că personagiul care însoţea pe Maria trebuia să fie prefectul, şi gelozia, poate, îl îndemnă să facă această reflecţiune: „Ce stare de lucruri… Mai atâţia oameni înhămaţi la serviciul stăpânului, câţi cai la trăsură!”.

Logodnicul plecă cu o vădită părere de rău, iar ea rămase prin pădure singură, uitându-se pe

vârful copacilor după păseri, sau întinzându-se printre viţa sălbatică după lăuruscă, or după frunze atinse de brumă, cari păreau turnate în bronz, atât erau de netede şi de tari. Cu frunzele se gătea la cap făcându-şi un fel de coroană argintie care se rezema pe fruntea ei ca pe fruntea unei statui. În adevăr, era măreţ, era de o sălbatică poezie a vedea pe această femeie rătăcind prin fundul unui codru uriaş, fără scop, fără frică, fără călăuză; mergând unde nici ea nu ştia; lăsând adesea să treacă pe deasupra-i păsările pentru cari era venită, sau oprindu-se la câte o vale şi odihnindu-se pe patul de frunze căzute, care-l pregătise toamna şi tomnile trecute; lăsând puşca alături şi rămânând vreme îndelungită într-o mută contemplaţi une, contemplaţiune care *f* adesea o nemulţumea, sau adesea o făcea fericită. Firea într-o pădure e mai bogată şi mai acasă la dinsa decât oriunde, şi firea e bună primitoare pentru cei ce o caută şi o înţeleg.

IV

Fluieratul unei mierle făcu pe Maria să-şi uite frunzele de coroană şi să puie mâna pe puşcă. Îşi strânse rochia binişor împrejurul corpului şi plecă în direcţia zgomotului. Când se apropie de pasăre şi-şi pregăti puşca să dea, o detunătură se auzi din apropiere, iar pasărea plecă ţipând prin crengele de alun. Ea se întoarse repede spre partea de unde se descărcase puşca şi văzu pe dealul din dreapta fumul pe care îl produsese praful. Se urcă printre copaci până la dânsu şi dete de Depărăţeanu, stând jos foarte liniştit şi

pregătindu-şi masa.

— A… d-voastră? Plătiţi foarte bine altfel răul care vi se face. Monetă pentru monetă, zise ea. Tremurându-i glasul de mânie. Numai cine a fost vânător poate şti câtă furie îţi poate încăpea în suflet pentru o astfel de catastrofă.

— Nu. Doamnă Zână. Am voit numai să-ţi arăt cât te înveninează demult un lucru aşa de mic ca fuga unei paseri, şi prin aceasta să te fac a-mi ierta chipul puţin cavaleresc, cu care te-am întâmpinat în ziua dintâi. Dar cum se face, că astăzi nu eşti îmbrăcată bărbăteşte?

— Ştiam că o să te-ntâlnesc.

— Da, ştiai, zise el cu mirare, şi de unde?

— Adică nu… îmi închipuiam că o să vânezi astăzi, fiincă-i vremea frumoasă şi…

— A, da. Apoi o pofti la masă cu el. Ea se aşeză pe iarbă şi luă un pahar de vin fiindu-i sete.

— Ne cunoaştem demult, îi zise el, şi cu toate astea nu mi-ai spus niciodată cum îl cheamă pe viitorul dumitale bărbat.

— Cum, nu-l cunoşti? Era adinioarea cu mine pe vale. Prefectu judeţului: Tache Horea.

— Am auzit că e un om foarte deosebit.

— Aşa pare a fi. Eu nu-l cunosc încă destul de bine.

— Şi, cu toate astea, peste o lună ori două o să-l iei de bărbat.

Ce face cu asta? oricare ar fi bărbatul meu. Trebuie na I respect. Eu aş fi voit să nu mă mărit niciodată, dar daca trebuie să mă mărit, prefer să iau pe omul ales de părinţii mei.

Aveţi frumoase teorii.

Ea se uită lung la dânsu.

— Aţi ucis ceva astăzi? îl întrebă.

— Mi-am ucis urâtul.

— O… asta deja este ceva. Şi eu, dimpotrivă, mi-am mărit amărăciunile. Ei îşi vorbeau astfel, la plural sau la singular, după cum voiau a fi mai intimi sau mai ceremonioşi.

— Ce fel, şi d-voastră aveţi amărăciuni, zise Depărăţeanu; d-voastră care sunteţi zâmbetul schimbat în femeie, raza veselă a răsăritului care aduce văzduhului cele dintâi glasuri ale ciocârliei…?

— O… domnule, mă judecaţi ca poet. Eu sunt o simplă muritoare.

— Chiar simplă muritoare fiind, sunteţi într-o stare at.it. De excepţională, încât amărăciunile nu vă pot turbura viaţa. Sunteţi încă foarte tânără, foarte veselă, aveţi avere, aveţi viitor, vă măritaţi…

— Şi oare toate astea nu le-aţi putea zice de d-voastră înşivă?

— Afară că eu nu mă mărit.

— Mi se pare că n-ar trebui să vă spui eu de acel ceva necunoscut în inima omului, care îi împrăştie gândurile pe toate drumurile; care suflă în pânzele vieţei sale ca un Austru de nefericire; care adună deasupra capetelor noastre nori formaţi din aburii suspinelor omenirii; care ne îneacă cugetul într-o noapte întunecoasă ca într-un mormânt. Femeia, domnule Depărăţeanu, are adesea nemulţumiri, pornite din starea sa de pasivitate pe lume, din delicateţea cugetelor sale, din visurile sale fără sfârşit şi prea mari… prea

mari, mă înţelegi, zise ea apucându-l de mână.

— Aşa cred, răspunse el cu oarecare răceală.

— Cum aşa cred?

— Zic aşa cred, fiindcă poate nu te-am înţeles destul de bine. Un vis mare... mai mare decât un prefect, e cam cu greu; numai un vis cu portofoliu vă poate scăpa.

Această amară ironie, din partea unui om despi*e care credea ea că putea, mai bine decât oricine, s-o înţeleagă, căzu ca o picătură de apă rece pe inima ei aprinsă. Se sculă iute şi voi să plece, însă o pornire stranie de la inimă îi strângea toată fiinţa ca într-un cerc de fier, şi o podidiră deodată lacrimele într-un plâns adânc. Astfel, rămase în loc, cu capul în mâini, suspinând.

La vederea lacrămilor, sufletul bun şi iubitor al poetului birui hotărârea sa de a chinui această curată fiinţă, care nu căuta decât o creatură care s-o înţeleagă şi căreia să-şi destăinuiască toate visurile inimei sale. Se sculă de jos, şi se duse la dânsa trecându-şi un braţ după talie, iar cu mâna cealaltă apueând-o de mână.

— Mario... îi zise încet, sunt un egoist, un nebun, iartă-mă. Creezi tu că nu te-am înţeles, sau că nu am simţit aceea ce ai simţit şi tu, sau că tu-mi eşti străină? Nu ai priceput că nu te-am putut vedea însoţită de un om necunoscut, fără ca şarpele părerei de rău să nu mă muşte de inimă? Nu ai înţeles, că eşti pentru mine visul întrupat al tinereţii mele, speranţa mea, bucuria mea...? Spune-mi, Mario, nu ai înţeles?

Ea tăcea. O dulce tremurare îi coprinsese toată fiinţa şi simţea că la focul vorbelor lui, tot

trecutul şi tot viitorul se amestecau într-o noapte întunecoasă; că totul se pierdea şi din toate nu rămânea decât el, un singur om, Depărăţeanu. Atunci îşi întinse braţele şi-l coprinse de git, strângându-l la pieptul ei şi şoptindu-i vorbe fără şir:

— Alexandre… iubitul meu, tu mă iubeşti, mă iubeşti, nu-i aşa? Spune-mi, poete, cântă-mi muzica acestui cuvânt… Ah! cât e de dulce a iubi. O… Doamne, a iubi aşa demult şi a muri aşa de curând…

Şi astfel se rezemă pe urmărul lui, netezindu-i buclele pe frunte, sau sărulându-i mâinile ca unui copil.

El o aşeză pe iarbă lângă dânsul, luându-i capul în mâini

— Şi sărutând-o într-o nesfârşită îmbrăţişare.

— Mario, draga mea, în faţa acestor copaci cari ne văd şi ne umbresc, îţi jur că te iubesc cât poate inima mea să iubească. În viaţa mea toată mă voi închina numelui tău ca numelui Fecioarei.

— După aceea rosti ca o sentinţă acesie cuvinte: Acuma pot muri. Căci am iubit în adevăr.

— Dacă vei muri tu. Eu mă voi omorî.

— Nu, draga mea. Eu voi trăi şi tu nu te vei omorî. Vei vedea că viaţa noastră e plină de fel de fel de mizerii. Vei întâlni fel de fel de figuri. Vei avea copii. Vei mai iubi şi poate… vei mai fi iubită. Vei îmbâtrâni. Dar să ştii că nimeni nu te va adora cu o mai oarbă credinţă; în inima nimănui chipul tău nu se va săpa mai adânc, mai viu, mai neşters, decât în inima mea. Melancolia m-a luat de tânăr în braţele ei şi m-a crescut trist. Deşi mă vezi

adesea omorându-mi zilele în orgii şi aruncându-mi viaţa tuturor ghimpilor, să nu mă judeci rău, căci aceasta o fac ca să îmbătrânesc mai curând, ca să mă sting mai lesne. Pare că e scris ceva în destinata mea, care mă poartă de mână pe la porţile tuturor suferitorilor, pe la uşile tuturor fiinţilor triste. Adesea simt o vie trebuinţă de a fi atins de ceva dureros, de a avea ceva pentru care să sufăr. Creezi oare că mă pot înţelege eu însumi? Vei şti însă că niciodată senzaţiune mai dulce, durere mai plăcută decât a iubirii tale nu mi-a atins sufletul. Spune-mi, Mario, că nu mă vei uita…

Şi prin umbra deasă a pădurii se furişau raze de soare tomnatic, încununând dragostea acestor două suflete tinere, menite, prin aspiraţiuni, prin creştere, prin spirit, a trăi vecinic unite, vecinic nedespărţite. La rari şi rari inlervale, cădeau veştejite foi de stejar, cu o muzică tremurătoare, spunându-le de sfârşitul unei vieţi efemere, care din aerul liber cădea pe umedul pământ să moară. Viaţă şi iubire este pentru frunze ca şi pentru oameni: uitare şi moarte e pentru unii ca şi pentru alţii. Vântul trecea pe sus, pe creştetul plopilor, ducând în zborul lui plângerea ramurilor desfrunzite sau ţipătul prigorilor.

— Alexandre, îi zise ea, nu uita că ne-am iubit toamna. Ai văzut tu, cum, în cele din urmă zile ale vieţii sale, firea întreagă străluceşte cu o lumină mai aprinsă; viaţa sa se grămădeşte toată către inimă, către păduri, şi acolo agonia e lungă, e sfâşietoare. Cele din urmă zile de toamnă sunt pentru natură ca cele din urmă minute pentru un

ftizie. După aceea adaugă încet, ca vorbindu-şi sieşi: La anu natura întinereşte iarăşi şi veselia revine, dar la anu, oare iubirea noastră mai revine, tinereţea noastră se mai întoarce…!

— De ce cugeţi astfel? îi zise el încet.

— Eram încă foarte tânără când îmi aduc aminte să te fi văzut la Dresda, pe malul Elbei. Veneai de la castelul Pillnitz[7]

, şi am crezut întâi că eşti român, după un oarecare aer de mândrie şi de nobleţă, dar auzindu-te vorbind atât de curat o limbă străină, te-am luat drept francez, şi, cu părere de rău, a trebuit să uit acea videnie a copilăriei mele.

Întorcându-mă mai pe urmă în ţară, mi s-a vorbit de tine, şi în portretul pe care mi l-a făcut mumă-mea, te-am recunoscut. Poate vei zâmbi, dar de atunci te-am visat, te-am aşteptat… O, Alexandre, te iubesc ca pe sufletul meu.

Şi această muzică. De vorbe dulci continuă până către seară. Pe cărările pădurei umblară ei prinşi braţ de braţ, spunându-şi poema nesfârşită a iubirei, poemă eternă. În mijlocul codrului era un stejar bătrân, care-şi întindea ramurile în aerul liber, ca un semn de binecuvântare, pentru cei ce veneau să se adăpostească la umbra lui. În coaja acestui stejar săpă Depărăţeanu un A şi un M, peşte cari vremea a aşezat alte straturi de coaje, dar cari mărturisiră timp îndelungat de iubirea lor.

La coliba pădurarului se despărţiră fără nicio vorbă, de frică să nu-i înece plânsul. El zise încet:

— Mâine.

---

7 Castel care a aparţinut familiei domnitoare a landului Saxo- niei ; era situat într-un sat de lîngă Dresda (n. ed.).

Ea repetă şi mai încet:

— Mâine.

v

Câte de aceste *mâine* nu au trecut în viaţa fiecăruia dintre noi, şi câte zile şi câte seri nu am aşteptat fiecare sperând şi numai sperând. Cartea necunoscutului sau mai bine necunoscutul în cartea destinelor este, pentru sărmana fire omenească, cea mai bună introducţie pe care autorul putea s-o deie operii sale. Dacă ne-am cunoaşte viitorul; dacă am şti ce ne aduce ziua de mâine, – plăcerea şi fericirea însăşi nu ne-ar mai atinge decât foarte puţin, şi am trăi privind propria noastră viaţă ca o haină atârnată de umerii altuia.

Un mâine de toamnă, cu raze reci, cu brumă, cu îngălbenire de foi, veni, şi după el veniră altele, fără ca Depărăţeanu să o mai vadă. La 9 novembre ea se mărită şi plecă în Bucureşti. El căută să se încredinţeze pe sine însuşi că ceea ce a fost a ţinut de o poveste; că el n-a simţit nimic; că chiar dacă a simţit, astăzi a uitat tot, şi că are alt scop viaţa omenească decât de a iubi.

Starea mizerabilă în care se găsea ţăranul clăcaş îl atinse cu deosebire, şi fiindcă se hotărâse să lucreze ceva pe lume, ceru să i se dea o subprefectură şi i se dete ceea ce cerea.

Nu mult însă după ce-şi începu slujba, văzând oamenii de care era ajutat în lucrările sale, văzând starea înapoiată de învăţătură în care trăia ţăranul, văzând gusturile de răşluire ale mai-marilor săi, îşi dete dimisia şi plecă într-o lungă călătorie prin lume. Mai mult însă deci I toate

cuvintele pe cari şi le da el, era nevoia sufletească ce o simţea de a fugi de locurile unde în atât de scurt timp fusese atât demult fericit şi de a-şi ocupa cugetul cu alte idei, de a da sufletului său arzător altă ocupaţie. Plecă din ţară pentru doi ani şi umblă tot Occid -ntul, oprindu-se prin oraşele mari, contemplind locurile frumoase, admirând bogăţia şi arta pinacotecelor, splendoarea grădinelor, luxul palatelor, numai şi numai spre a-şi izgoni urâtul, care îl însoţea ca o caraulă netrebnica ori pe unde mergea. La Dresda se opri mai mult. Pe marginea podului[8]

întârzia adesea cugetător, închipuindu-şi ca Musset cum în ceasul calmului universal, în răcoarea şi umbra nopţilor, orice femeie doreşte să fie iubită. Atunci ar fi voit să poată întoarce timpul cu câţiva. Mi înapoi, ca să o vază pe dânsa stând visătoare în locul lui şi privindu-l cum trecea pe lângă ea cu toată vioiciunea (’lor 20 de ani ce-i avea. În Munchen, *n Colonia, în Francfort se opri peste tot, observând ici Rubens-urile celebre, colo catedrala cu turnurile gotice, dincolo canalul. La Franefort voi să vadă locul unde marele Goethe înşelase pe fata preotului din Sessenheim, pe frumoasa? i dulcea l’Yederika, sau Margareta, sau Gretchen,. Cum o numeşte el în al doilea şi al treilea manuscris al lui *Faust*.

Peste tot căuta un mijloc de a se lega de ceva, cu sufletul sau cu inima, spre a nu se mai gindi la trecutul şi şi ţara lui. La Paris îl văzură băieţii, în toamna anului al doilea, căutând locurile cele mai

---

8 i'odul tl<; peste Elba (n. ed.).

retrase, bibliotecile, muzeele, Luxemburgul, – sau deodată aruncându-se în vârtejul vieţei destrăbălate, – ori urmărind cu furie dezbaterile parlamentului francez, nelăsând să-i scape nicio şedinţă. Dimineaţa se ducea la Versailles, spre a se întoaree seara cu cohorta deputaţilor şi a senatorilor, cari discuf. Iu. Se agitau, gesticulau în tren spre marea lui părere de bine, căci în toate acestea găsea liniştea sufletului, uitarea trecutului. Numai câteodată, când privea distrat pe fereastra vagonului, chipul Mariei i se înfăţişa cu toată graţia şi curăţenia care-l deosebea, parcă ar fi voit să-l judece de ceea ce face şi să-l întrebe unde merge; iar lui îi trecea prin sânge un curent cald, electric, care îl făcea să tremure. Deodată dispăru şi din Paris. Îl întâlniră unii prin sudul Franţei, întârziind pe cheiurile Marsiliei, sau rătăcind pe căile Rhonului, prin Savoya, pe la Nisa, pe tot litoralul Mediteranei, ca un om care nu are alt scop pe lume decât de a se uita într-o panoramă vie, al cărui şurup cu tablouri este propria sa viaţă. Adesea se hotăra să rămâie pe câte o stâncă sălbatică, şi să trăiască o viaţă de poveste, ca Monte-Cristo, sau să se învoiască pe vro corabie care să nu-l apropie de uscat luni întregi. Iarna anului al doilea o petrecu, cea mai mare parte, la Milano şi la Roma. În sudul extrem al Italiei auzise de tâlharii cei vestiţi, şi se coborî într-adins, din poşte în poşte, prin Calabria până în Neapole. Pe atunci banditul Roco dell Pisa îşi avea încă tovarăşii împrăştiaţi prin toate cotiturile ţării şi el spera că poate va da piept cu vreunul din aceşti şoimi de munte, pe cari închipuirea sa de

poet îi zugrăvea ca pe nişte Hernaniizgoniţi din drepturile şi palaturile lor, şi siliţi a trăi ca vulturii din pradă. Nu întâlni însă nici picior de bandit, şi, după câtăva vreme de şedere în calda ţară a lazaronilor[9]

, gustul său fantastic îl îmbarcă pe un mic vapor nemţesc, cu care pleacă prin Archipelag[10]

şi urcă baia Triestului, până la portul cu acelaşi nume. Acum însă începea osteneala acestei vieţe fără odihnă, şi cu dinsa venea şi dorul de ţară. Pe unde se mai oprea acum, sta mai mult, căutând a-şi odihni spiritul de atâtea impresiuni, de atâtea zbuciumări, cari toate, reduse la starea de suveniri, se grămădeau în mintea lui, ca apele unui pârâu la cascadă. Cu cât trecea mai mult timp, cu atât iubirea îi rămânea mai curată, şi mai poetică, asemănându-se în viaţa lui cu un nouraş singuratic pe sticla cerului senin. Încetu cu încetu, pasiunea sa se prefăcu într-un sentiment dulce. Floarea se veşteji şi nu rămase decât un parfum delicios, martor al vieţei sale trecute.

Către primăvară se întoarse în ţară, mai bătrân cu doi ani decât întârziase prin călătorii. Tatăl său, a cărui singură bucurie era primul său copil, îl primi cu braţele deschise, mărturisindu-i că dacă va mai pleca o dată, la întoarcere nu va mai găsi acele braţe părinteşti cari să-l primească.

Pe atunci Vodă Cuza, cel din urmă dintre voievozi, acel Cuza căruia datorim toate libertăţile

---

9L azaron — cuvînt napolitan care desemnează pe oamenii din ultima clasă a societăţii (n. ed.).

10 Arhipelagul denumeşte insulele din Marea Egee, Arhipelagul Grecesc (n. ed.). ■

şi toate instituţiele noastre, îşi începuse reformele sale şi avea nevoie de oameni supuşi, pasivi, cum era fostul prefect Tache Ilorea, ajuns director în Ministerul Trebilor Dinafară, sau de băieţi tineri, cu idei liberale, cu inime mari, cu capacităţi deosebite, cum era Depărăţeanu.

Peste câtăva vreme poetul fu ales deputat, spre marea bucurie a tatălui său. El însă, deşi tânăr şi entuziast, avea oarecare remuşcare pentru graba cu care primise această mare sarcină, această înaltă încredere, pe care domnul şi alegătorii săi i-o dedese cu atâta bunăvoinţă. Experienţa anilor din urmă îl învăţase multe lucruri; între* altele a nu se mai încrede cu uşurinţă în făgăduieli străine, şi în propria sa pornire, decât cu foarte multă rezervă.

În sfârşit, plecă la Bucureşti.

VI

Era prin luna lui decembrie. Bucureştii înotau într-o mare de noroi amestecat cu zăpadă, care făcea mersul trăsurilor aproape primejdios. Vedeai pe Podul Mogoşoaiei lungi şiruri de cupele pântecoase, trecând în procesiune, cu arcurile lor ruginite în formă de S, – sau trăsuri lungftreţe cu capra în slava cerului şi la spate cu două curele încrucişate, cari le dau aerul unor diplomaţi legaţi la gât. Toate aceste trăsuri mergeau, stropind pe trecători, la teatrul Bossel *i*, unde o trupă italiană aduna de patru ori pe săptămână toată lumea elegantă a capitalei noastre.

Articol I., a lumina felinarelor şi a lampelor de la ferestre se ve-

 În realitate sala Bossel, amenajată pentru

spectacole, pe Podul Mitgoşouiel, vizavi de fostul Teatru Naţional (n. Ed.).

doau coboi'ându-se femei în podoabele cele mai alese, eu câte patru rânduri de mărgeanuri pe cap, cu buclele încreţite şi ridicate deasupra urechilor, ca nişte mari paravane ameninţătoare, cu rochiile umflate şi băţoase de stau în picioare singure, cu pieptul deschis sau închis până sus într-un ciupag – cum se zicea atunci – a la Catherine de Medicis, lung şi colţurat, de sub care scăpa în adevărate valuri mătasea foilor. Aceste dame, la braţul unor cavaleri cu pantaloni cadrilaţi şi strânşi de glezne, urcau scările teatrului vorbind o idiomă curioasă, o amestecătură de grecism ca franţuzism şi latinism, care se chema *limbă românească*. Era demn de văzut coprinsul sălii în parter: o ondulaţie de capete şi mai mari şi mai mici, pleşuve, stufoase, umflate; unele cu cărarea la dreapta, altele la stânga, cu acroşchiuri, cu zulufi; unii purtind barba pe sub fălci şi în faţă raşi, alţii numai barbişoane, alţii un fel de pişcoturi. Pe lângă urechi, – şi alţii împachetaţi în haine nemţeşti, cari nu le lăsa mişcarea destul de liberă.

Se vedea pe ici pe colo câte un privilegiat, îmbrăcat după gustul francez, sau câte o femeie făcând lumină printre aceste întunecoase şi ridicole păpuşi. Când de apăreau, toţi ochelarii şi ochii liberi se îndreptau spre dânsele cu mirare, şi adesea cu oarecare scandal, pentru introducerea vreunei rochii mai strâmte sau mai decoltate.

În seara aceea se juca *Crispino e La Camare*. Depărăţeanu era în sală. Pe la mijlocul actului

întâi se iviră într-o avanscenă doi bărbaţi şi o damă. Unul bătrân în fermenea de mătase, cu şapcă şi cu taclit; celălalt mai tânăr, cu haine evropeneşti, – iar femeia, de cea mai desăvirşită eleganţă, într-o rochie de *faille* albastră. Ea veni până în marginea lojii, făcu câteva uşoare mulţumiri din cap celor ce o salutau, şi se aşeză cam în umbră, punându-se să privească şi să asculte cu tot dinadinsul bucata care se cânta. Aceasta femeie era doamna Maria Horea.

După ce trecu actul, ea se puse să privească din nou prin parter şi să examineze cu luare-aminte toate locurile. Când ochii ei căzură pe Depărăţeanu, tresări, dar nu păru surprinsă deloc. Ea, desigur, s-aştepta să-l vază. El se uita gânditor la zugrăveala după cortină, şi rareori se întoxcea să privească lojile. O dată, voind să iasă, zări o umbră elegantă într-o avanscenă care-i făcea un semn prietenesc din mână, părând că-l cheamă la dânsa. O recunoscu. Inima

 se lovi cu atât a putere în piept,incit fu silit să se

 e-rine de un colţ de bancă spre a nu cădea. Ea!… O… ei1 nu-i reamintea acea figură pe care cugetarea îşi întipărise poezia sa!…

Se duse în loja ei. Fu primit cu toată bunătatea şi graţia Mariei. Îl întrebară de călători de sale, de părinţii săi. De impresii, de poezii, de hotărârea ce o luase de a i amine în Bucureşti, – şi el la toate nu răspundea deal prin monosilabe, neputând face altfel din pricina impn suinei pe care o simţea alături de dânsa. Maria îl observa cu un zâmbet care se descria pe întreaga sa figură,

 i instinctul său de femeie, ghicise că era iubită, şi iubită

 a tot focul inimei lui Depărăţeanu. Aceasta îi încununa frumuseţea cu o aureolă de raze dumnezeieşti, pe cari soarele speranţii le redeştepta în sufletul ei. Acuma ea nu mai semăna cu Maria din pădurea Depăraţilor; nu mi i era acea fiinţă harnică şi nebună după vânat; acel copil cu ochii mari şi faţa rotundă, care se entuziasma pentru fiece lucru. Acum era o femeie tăcută, părând în vnr. Tă, cu figura ostenită, cu privirea întârziată, cu frunle. I netedă. Numai ochii mai erau aceiaşi. O sfârşenie de n descris sta întipărită pe faţa ei, ca şi cum ar fi avut o durere a sufletului, fără leac, care s-o facă vecinic bolnava. Vocea îi era tremurătoare şi sfioasă. Nu vorbea, docil cu foarte multă rezervă, şi când vorbea, glasul său o deştepta ca dintr-un vis. Fruntea era albă, înaltă şi neteda. Pe dânsa buclele negre se profilau ca pe o hârtie curată, părând că vor să apere de privirile profane acea pagină, pe care cugetarea se întipărea ca o poemă. Trişti: ea acestei figuri se împrăştia ca prin farmec, când razele unui surâs, amic al lumei întregi, venea să încununez.’ cea mai frumoasă gură de femeie.

După ce stete puţin în loje, Depărăţeanu plecă făgăduindu-le să meargă a doua zi să-i vază. El băgă de seamă lumina care se zugrăvi pe figura Mariei când îl văzu, dar graba cu cane-l chemă în loje şi invitaţiunea pentru a doua zi nu şi-o explică decât ca venită dintr-o indiferenţă sau dintr-o prietenie care era departe de a mai fi ceea ce fusese o dată. Cu atât mai bine, îşi zise el gândind.

Cu toate uslea, inima i se umplu de o amărăciune, neînvinsă, amărăciune pe care o simţim totdeauna, din pricina egoismului nostru, când nu mai suntem iubiţi, chiar de femeia pe care o urâm.

A doua zi se duse la dânsa. Era pe la 5 ceasuri seara. Iarna, la ora aceasta, întunericul începe a-şi întinde zăbranicul său de doliu peste lume. Maria şedea la o fereastră cu o broderie în mână şi părea foarte cufundată în lucru. Era singură. Depărăţeanu fu introdus cu. Multă ceremonie de un fecior în livrea care de la uşe se retrase. Ea nu-şi ridică privirea asupra lui decât când era aproape de dânsa.

— A… domnu Depărăţeanu…

— Da, doamnă. Am voit să vă văd şi am profitat de invitaţiunea d-voastră făcută cu atâta bunăvoinţă. Nu v-am văzut demult. Sunteţi bine?

— Vă mulţumesc, sunt destul de bine ca să-mi pot duce grijile vieţii. Doctorii spun că sunt anemică. E adevărat că mă simt mai slabă decât altădată, dar… timpul îndreptează toate.

— Şi şterge multe…

Ea se uită la dânsul.

— Sunteţi demult în Bucureşti, d-le Alexandre?

— De o săptămână, doamnă.

— Am auzit că ţara vă trimite în Cameră. E frumoasă misiune pentru un om tânăr şi inteligent. Avem de îmbunătăţit o mulţime de lucruri.

— Şi se puse a înşira îndreptările ce erau de făcut, cu vervă şi o pasiune de om politic.

— Veţi avea să lucraţi în cea mai mare parte

pentru îmbunătăţirea stării ţăranului, pentru facerea de şcoli publice, pentru îndreptarea finanţelor, pentru încuragiarea literilor şi a poeziei… *A-propos*!… Ce-ai mai lucrat nou? N-am mai văzut nimic. Apoi drumurile şi agricultura care e singurul nostru izvor de bogăţie. Să daţi avânt industriei şi şcoalelor de meserii. A!… în Germania ţ ce regulă şi ce dezvoltare în arte şi meşteşuguri. Nu mă îndoiesc că şi în Franţa e tot astfel.

El o privea încremenit. Hotărâtor lucru, ea, trăind cu un om politic, mulţumită pasiunei ce pun femeile în totul, devenise un adevărat *leader*, apărător al tutulor ideilor de reformă.

— Vă mărturisesc că aţi fi în Cameră mult mai la locul d-voastre decât mine. Eu nu aduc decât multă bunăvoinţă şi entuziasm. D-voastră văd că aveţi un plan regulat de mersul treburilor şi e de crezut că aţi lucra cu mai multă siguranţă. Din cauza prea multei vorbiri ea oslenise şi o roşeaţă vie i se urcase în obraz, martură a vioiciunei cu care simţea toate lucrurile.

El se sculă şi se plimba prin casă, pe când ea încă vorbea. Deasupra unei console era un portret mare, încadrat în rame de aur, care o înfăţişa pe ea, în haine de mireasă, naltă, zveltă şi surâzătoare, cum era în ziua cununiei. Depărăţeanu privi lung acest portret, fără a-i mai răspunde.

— Negreşit, adăugă ea, negreşit veţi avea de îndurat multe decepţiuni, veţi întâmpina multe îndărătnicii, veţi da naştere la multe animozităţi; dar acestea să nu vă atingă câtuşi de puţin. Aţi

asistat desigur la vreo şedinţă din marile parlamente europene şi aţi avut privilegiul să cunoaşteţi ce înseamnă luptă de partide. De când v-aţi reîntors în ţară?

— Da, doamnă, răspunse el distrat şi privind încă portretul.

Ga se sculă şi se plimba încet prin casă, continuând a vorbi din când în când. Depărăţeanu se întoarse şi se uita Iu dinsa, spre a observa deosebirea ce era între cadră şi l'emeie. Ea surprinse acea privire adâncă şi caldă, care venea din ochii lui ca o rază de soare din soare, şi o mână nevăzută, puternică, o ducea spre el, cum duce uraganul o pasăre spre mare. Nebună, tremurătoare, se apropie de din.su şi îşi lipi capul de umărul lui, privind împreună purtrctu.

— Sunt eu… Mă mai cunoşti? îi zise cu vocea stinsă,

— Nm îmbătrânit mult… Şi se lipea de braţul lui cu respirarea greoaie, cu sinul bătind de puterea sângelui, care

 alerga prin vine, viu, arzător, tânăr. Sunt tot eu, Alexandre…

Pentru Depărăţeanu, o noapte cerească se coborâse din văzduhul cald şi îi acoperise ochii şi sufletul. Întinse o mână să-i coprindă talia. Deodată un plâns întrerupt, lung, suspinător, plânsul inimei ei, se auzi, iar ea smueindu-se din braţele lui fugi într-o odaie vecină. Era datoria, care, un moment copleşită de puterea simţurilor, de imensitatea iubirei, i se redeşteptase în suflet, ca un judecător nemilos.

Depărăţeanu rămase înmărmurit, cu capul pe

mână, neştiutor de ce mai era, de ce mai trebuia să facă, de ce devenise ea. După câteva minute îşi luă pălăria şi ieşi. În seară întâlni o femeie de serviciu pe care-o trimese, spunindu-i că stăpâna sa era bolnavă şi rugând-o totodată să vie să-l vestească dacă mergea mai bine. Femeia, peste câteva momente, se coborî spunând că nu-i niciun pericol. Era un leşin fără urmări, după cum adesea i se întâmpla stăpânei sale.

Depărăţeanu plecă.

Ziua următoare nu fu decât o continuare a celeilalte şi celor trecute: o zi fără lumină, fără soare, fără viaţă; o zi moartă. Către seară o slugă intră şi-i aduse o scrisoare. El o deschise cu nerăbdare. Iată ce coprindea ea:

„Îţi scriu aceste rânduri, pentru că simt în mine o dorinţă nebună de a te mai vedea, de aţi vorbi, de aţi spune o groază de cugete şi de simţiminte cari-mi umplu capu şi inima, cum umple un cataclism ceresc albia unui râu liniştit.

Sunt în lume fel de fel de caractere; sunt fel de fel de inimi, şi în inimi sunt fel de fel de porniri. Pe toate acestea este un rege nevăzut, locuitor al văzduhului, care le uneşte, le ţese, le alcătuieşte astfel, încât unele ies mai bine, altele mai rău, altele rău de tot. Regele se cheamă *hazardul*. Nu zic întâmplarea, fiindcă ea nu explică destul de bine aceea ce voi să înţeleg.

Dacă am trăi într-o republică, în care viaţa acestui stăpânitor să nu fie cunoscută, când am închide ochii şi am întinde mâinile în aerul liber, căutându-ne sprijinul vieţei, tu ai fi aproape de mine spre a-mi răspunde; eu aş fi lângă tine spre a

mă face, pentru totdauna, sclava ta. Dar; hazardul trăieşte.

Te-am cunoscut, Alexandre, de patru ani. Te-am iubit aşa demult, încât patru ani mi se pare puţin spre a cuprinde această imensitate. Te-am iubit dar, dintr-o altă lume, unde desigur am trăit.

Am avut însă prejudiţii ca toţi oamenii din secolul meu, şi puţină cochetărie ca toate femeile din zilele mele. Erau minute în vremile trecute, în cari, ca şi astăzi, simţeam o putere dumnezeiască care mă ridica de pe pământ, şi, într-un vânt de uragan, mă apropia de tine. Însă totdauna egoismul cel laş nu mă lăsa să-ţi vorbesc. Dacă atunci te-ai fi întors tu şi ai fi zis cel dintâi o vorbă, aş fi plecat cu tine în lumea mare, fără grije de viitor, fără temere de gura lumii. Vai…! gura lumii! Şi oare astăzi ti o cunosc? n-o ştiu cât cântăreşte? n-o ştiu) se cuvine?

După ce ai plecat şi eu m-am măritat, a trecut o bucata de vreme în care mi se părea că traiul meu e o frumoasa piesă de teatru în care se zic bucăţi patriotice şi inoântătoâre, dar care va înceta îndată ce se va lăsa perd ea ti a. Simţeam de atunci că fondul vieţii cele adevărate mi era partea pe care mă învăţa bărbatul meu s-o cunosc, ei alta, alta cu totul. Prin aceasta nu voi să vorbesc rău de dinsul; fiecare înţelege viaţa după cum o trăieşte şi u simte după cum o înţelege. Eu am înţeles-o altfel şi o ulmi altfel.

Am voit adeseaori să-ţi scriu, dar temerea că poate sa r. U te găscască scrisoarea mea m-a oprit. Niciodată n am crezut că m-ai uitat. Ştiam că mă iubeşti, fiindcă simţeam cât demult te

iubesc eu însumi.

Astăzi însă, când te-am revăzut, când am trăit în trei ani trei veacuri de amărăciune şi de urât, când am înţeles ca surâsul blând al vieţii noastre este iubirea; când temerea de gura lumii nu mă mai atinge într-un nimic; asl. I ’i. Ia scriu ca să-ţi spui că te iubesc ca pe sufletul meu.

Am avut, Alexandre, nenorocul de a ne cunoaşte fără sa ne cunoaştem. Hazardul ne-a luat pe fiecare de mână şi ne-a purtat prin lumea pe care ne-o pregătise şi pen

 u care ne păstra; tu pentru Cameră şi eu pentru saloane şi sărbători. Însă niciunul nici altul nu eram născuţi cu această menire. Amândoi eram poeţi: tu îţi iubeai muza; eu te iubeam pe tine. Acum tu umbli după zgomot; eu după mormânt.

Astăzi am să-ţi cer încă un serviciu. Simt că dacă te aş vedea iarăşi, dacă mi-ai spune o singură vorbă, dacă în ai privi încă. Cum m-ai privit ieri, toată mintea mea ar pieri şi aş cădea ca o fiinţă despreţuită, ca cea din urmă femeie. Nu am astăzi nicio remuşcare pentru fap-

1. ul brut al căderii. Dar, din toată fiinţa mea, cât a suferit, cil a dorit, cât a aşteptat, mi-a rămas curată iubirea, şi ar pieri farmecul acestei suferinţi delicioase, dacă nu aş pute i să rămâi ceea ce am fost.

Voi i’ace ca săptămâna viitoare să plecăm în Italia. Nu-ţi spui să cauţi a mă uita; dar caută a nu mă întâlni.

Maria Horca.”

Desigur e urât a istorisi poveşti triste şi mai ales amoruri triste şi nefericite. Dar bănuiesc că

din trei părţi ale omenirei, două părţi şi trei sferturi sunt cei nenorociţi, iar restul fericiţii sau nesimţitorii. Şi, fiindcă am intenţiune să public această simplă istorisire, caut, pe lângă adevărul care a existat, să spui lucruri cari să între în domeniul intelectual şi sensibil al celor două părţi şi trei sferturi. Datoria mea de observator şi de critic mi-o îndeplinesc pe cât pot. Ceea ce însă îmi place cu deosebire în proză este tabloul. A desena cu fraze'şi a colora cu vorbe aceea ce este dat cărbunelui şi colorilor e tot ce poate surprinde şi aprinde mai mult închipuirea.

Încât, despre năravurile timpului, sunt de părerea lui Octave Feuilâet[11]

: unui romancier nu îi este îngăduit, să râdă de timpurile sâle; îi este însă permis să le arate astfel cum sunt, în toată goliciunea şi cu toate infamiile lor, – sau nu-i mai este permis nimic.

Domnul dii'ector al Ministerului Trebilor Dinafară se găsea atunci-aruncat în valurile unei politice de reorganizare înăuntrul ţării şi de înălţare înafară. El înota cum putea. Când mergea la Palat, când la Consiliul de Miniştri, când la Cameră, când iar la Palat şi iar la Consiliu; în sfârşit, vecinic se găsea pe drumuri.

1. D. Zamfirescu: NUVELE

32

Tache Horea era un om cum sunt azi mulţi la noi: cu o înfăţişare plăcută, nu prost deloc, ba poate chiar deştept, dar de o deşteptăciune sucită. Dacă i-ai fi pus o întrebare ca aceasta:,. Ia spune-

11 Octave Feuilîet (1821—1890), autor de romane melodramatice, la modă în epocă (n. ed.).

mi, domnule, cum ar fi mai bine să zici ca să fi înţeles: o republică seamănă cu un stup de miere în care fiecare albină lucrează deopotrivă cu celelalte şi în care trântorii simt omorâţi? sau, un stup de miere se aseamănă cu o republică în care fiecare cetăţean lucrează egal cu ceilalţi, iar leneşii şi paraziţii cari trăiesc din spinarea altora ar trebui ucişi?” ţi-ar fi răspuns că stupul se aseamănă cu republica sau că e totuna. Avea o spoială de instrucţie cum au mulţi oameni în statul nostru. Ştiuse prin graţia sa exterioară să fure protecţia doamnei Cuza, protecţia uneia din cele mai deosebite femei şi doamne ce a avut vrodată o ţară, şi această protecţie o exploata cu multă dibăcie. Când era într-un salon, aducea numaidecât vorba de doamna ţării, de destincţiunile ce i le acorda, despre înalta sa afecţiune pentru el şi familia lui. Aceasta, dacă îl înălţa în ochii străinilor cari îi înconjurau, în ochii femeii sale îl micşora mult, şi cu atât mai mult cu cât ea era atinsă de această pretenţiune absurdă de*a se cocoţa tot mai sus, tot mai sus, mai sus chiar decât nivelul inteligenţei şi al puterilor sale. În adevăr, dacă ar înţelege bărbatul că cel mai conştiincios şi mai aspru judecător, pentru faptele sale, este femeia; că nimeni nu poate mai bine decât dânsa să-l cântărească; că nimeni nu e mai aproape de el ca să-i vază oglinda sufletului; că femeia stabileşte o vecinică comparaţie între omul de cămin şi omul de reuniri publice; că nu se cuvine să renegi între străini aceea ce ai învăţat-o în public; – dacă ar şti toate acestea bărbaţii, desigur, ar cinsti pe femei mai mult decât le

cintesc astăzi şi s-ar învăţa să le aibă ca pe nişte oglinzi, în cari faptele lor s-ar reflecta, frumoase sau urâte, după cum oglinda este mai curată sau mai întunecoasă.

Maria Horea îşi judeca bărbatul cu dreapta şi mătura sa cugetare, şi cu cât mai mult îl înţelegea, cu atât mai puţin îl considera. Cât despre dânsa… el se însurase spre a avea un salon. La viaţa femeii sale nu da multă băgare de seamă, pentru cuvântul că era convins că el, el, Tache Horea, nu putea fi înşelat. Adevărul e însă că ea, ea, Maria Horea l-ar fi despreţuit şi mai mult când l-ar fi ştiut încornorat; de aceea nici nu cugeta la mijloacele de a-l înşela.

După cum făgăduise lui Depărăţeanu, după o săptămână plecă cu tatăl său în Italia.

Înainte de a pleca, trecu prin Slăveşti şi, ca şi altădată, veni la pădurea în care îşi trecuse o parte din tinereţea sa. Pe crângile copacilor era gheaţă; în locul ierbii, naltă şi mătăsoasă, era zăpadă.

— E iarnă în natură ca şi în suflete… O, Doamne… dacă am a mai trăi zece ani, ia-mi-i pe toţi pentru o zi de vară… După aceea plânse.

A doua zi trecu pe la moşia Depăraţilor să vadă pe boier Sandu. Apartamentele poetului erau închise. În lipsa lui nimeni nu intra decât la rari intervale spre a deschide ferestrele şi a îngriji florile. Maria ceru să i se deschidă. Ea îşi petrecu o zi întreagă printre cărţile, bronzurile, cadrele şi notele poetului. Era atât de fericită de a se găsi în acea atmosferă de viaţă intimă, lângă patul, lângă florile, lângă pianul, lângă caietele lui, încât ar fi

dorit să nu se mai dispartă niciodată de de. Pe o masă lungă de stejar sculptat, erau grămădite fel de fel de cărţi, fel de fel de broşure, unele deschise,. Altele strânse în bănzi, altele rupte; caiete cu tot felul de începuturi, visuri deabia urzite; albumuri cu desenuri; foi zburătoare; scrisori începute şi o mulţime de alte lucruri cari înconjură viaţa de toate zilele a unui om de gust.

Într-un volum care se afla pe masă, deschis, *Faust*, trandus în franţuzeşte, ea scrise:

„Azi, în 22 decembre 1864, la moşia Depăraţi.

Pentru stăpânul acestor lucruri şi iubitul meu Alex. Depărăţeanu.

Când vei citi aceste cuvinte, eu voi fi departe. Dar de departe ca şi de aproape sunt a ta, cu cuget, corp şi suflet. Vino în Sicilia. Mă vei găsi la Palermo.

Maria Horea”

vin

În Bucureşti clocoteau pasiunile politice ca osemintele celor păcătoşi în cazanele infernului. Ciocoii cu boierii, sau parveniţii cu nobilii, or străinii cu pământenii, erau în luptă. Fiecare şedinţă a Camerii era un adevărat câmp. Debătaie, în care urile, intrigele, sentimentele de clică, năravurile hrăpitoare se deziănţuiau, luptându-se corp la corp cu principiele de libertate, cu neatârnarea persoanei şi a cuvântului, cu regenerarea naţională. Numele lui Kogălniceanu zbura din gură în gură, pentru unii ea un talisman de dezrobire, pentru alţii ca semnul unui cataclism social apropiat; producându-le unora bucurie, altora întristare; dând unora încredere, altora

temere; mergând ca o grindă puternică pe valurile acestei mări furtunoase[12]

adesea afundat, dar totdeauna sigur că va reveni la suprafaţă. Vodă-Cuza şi cu primul său ministru înţeleseseră că era prea mult timp de când dormeam. VodăCuza şi cu primul său ministru înţeleseseră că trebuia să ne deşteptăm. Vodă-Cuza şi cu primul său ministru aveau inimele mari şi pasiunile mici, când era vor'ba de moşia obştească. Ei lucrau mână în mână, domnul cu încredere în ministru şi ministru cu sprijin în domn şi încredere în ţară. Ei erau singurii convinşi că geniul acestei ţări îi va înţelege, înţelegând reformele ce dau. Ei singuri în mijlocul acelor furtuni formidabile, îşi păstrau frunţile senine şi neciătinate, ca stejarii pădurilor prin fumul norilor şi zbuciurnările uraganelor. Ei singuri, ei numai, aceşti doi oameni, domnul şi ministrul, unul cu fruntea în raze, cellalt cu capul în lumină, mergeau, gonind întunericul capetelor strâmte, către ţelul obştesc, către *mărirea naţiei*. Şi astăzi… astăzi aceste două figuri dorm: una sub umedul strat al pământului, alta sub apăsătoarea greutate a indiferenţii. Istoria, sfânta istorie, va înscrie pe paginele sale nepătate, în litere de aur aceste două nume: *Cuza* şi *Kogălniceanu* – şi tot sfânta istorie va pune doliu împrejurul filelor pe cari se vor scrie numele trădătorilor. Spatele pe care Cuza a subscris abdicarea va sluji în vecinicie ca masă simbolică pe care intriga şi nerecunoştinţa! U condus mâna geniului spre a-şi

---

12 ‚noşii“ erau denumiţi în epoca liberalii (n. ed.).

' Aici eu sensul de egalitate în faţa legilor (n, ed.).

iscăli verdictul morţii. Cuza a murit, dar Cuza trăieşte! Kogălniceanu e pe jumătate uitat, dar vouă tuturor câţi l-aţi uitat, vă e mintea: nlunecată, sunteţi orbiţi de pasiuni, nu mai vedeţi, nu mai auziţi, aţi amuţit! Şi ce au făcut oare mai mult, pentru patria lor, Cavour cu Vittorio Emanuel? i, ce dife-

1) enţă este între dânşii, şi Cuza cu Kogălniceanu? Nu au făcut nimic mai mult şi nu este nicio diferenţă, decât că Vittorio Emanuel a murit pe tron, şi contelui Cavour 5 au ridicat statui, iar Cuza a murit pe pământ străin, iz-:.; –, nit, pribeag, singur, şi Kogălniceanu e aproape uitat,: proape gata să fie învins în alegere de cel dintâi copil roşu2 care ar ridica capul.

Printre oamenii tineri din parlamentul ţării, Depărăţeanu era un aprig apărător al ideilor de libertate şi de stabilirea unei egalităţi posibile între boier şi ţăran. Atunci, mai mult decât oricând, ţăranul era ilot. Atunci, mai mult decât oricând, el avea nevoie de a fi susţinut. Depărăţeanu îşi luase în Cameră frumosul rol de orator scriitor, şi duşmanii lui aveau să se teamă atât de cuvântul cât şi de condeiul său. El însă vorbea rar, pentru respectul ce datora colegilor săi, mai bătrâni şi mai vechi decât dânsul în arta de a vorbi şi de a face politică. Visul său cel mare, după ce văzuse unirea Moldovei cu România, era, ca al fiecărui tânăr patriot de atunci şi poate şi de acum, unirea tuturor românilor sub un singur cap. La aceasta lucra pe cât îl iertau mijloacele şi pe cât nu-l împiedicau şefii partidului său. Mai calmi şi mai moderaţi. Adeseaori cugetând la mizeria în

care văzuse pe ţăran acasă şi la luxul şi somptuozitatea în care trăiau fiii grecilor, românizaţi şi patriotizaţi, în Camera ţării, îl apuca dezgustul, şi după ce declara că dinainte acordă orice libertate ţăranului său, după cum îi acordase pământul din moşia sa, se retrăgea pe o bancă în fundul Camerii şi acolo visa la mărirea viitoare a nai, i unei şi la micimea prezentă a oamenilor. Câteodată gândul său îl pornea pe urmele Mariei şi pe urmele ei era fericit, închipuindu-şi cum trăia ea împrejurul bătrânului său tată, sau. Mai bine, cum trăia bătrânul împrejurul ci, naiv, vesel şi mulţumit. Sunt flori, îşi închipuia Depărăţeanu, pentru cari razele soarelui străbat adesea printre mii de frunze, ca să le încălzească sau să le fure parfumul. Tot astfel sunt fiinţe în lume, pentru cari ai străbate nemărginirea, ca să le poţi vedea adâncimea sufletului sau să le poţi înţelege taina privirii. Italia… să mai merg în Italia… cu adevărat ar fi o mare odihnă pentru spiritul şi impresiunile mele: dar ea m-a oprit de a o urma…

Pe Tache Horea adesea îl întâlnea la Cameră galant, vesel şi nepăsător. Pe lângă miniştri, şi în special pe lângă Kogălniceanu, cu toată importanţa sa. Se reducea, se anihila atât demult. Încât l-ai fi luat drept un mizer postulant, venit după pulpana vreunui deputat. Deîndată însă ce rămânea cu alţii mai pe jos decât el. Îşi relua iarăşi masca mândriei şi aerul înaltei sale persoane. Câteodată întâlnea pe Depărăţeanu, şi atunci, cu o profuziune de mişcări şi de vorbe, îi zicea:

— Ce mai faci *mon cher*, eşti bine? Ce-ţi face

familia? Nu le-ai dus năcăieri iarna asta. Eu, uită-mă-s. Nu-mi văd capul de treburi. Acum viu într-o fugă de la Palat după ministrul Justiţiei şi nu-l văd pe-aici. După aceea iar trebuie să mă întorc la Palat, căci în.s. Doamna m-a însărcinat să-i comand colecţia bucăţilor lui Bach şi trebuie să-i duc rezultatul. Multe complimente boierului dacă te duci la ţară. *A-propos*, n-ai d-ta *L'esprit des lois* de Montesquieu? Şi, fără să aştepte răspunsul, pleca.

În astfel de vise şi cu astfel de oameni trecu Depărăţeanu iarna şi mai toată sesiunea Camerii din anul acela. Către primăvară, sătul de zgomot şi de intrige, se duse la moşie să-şi vadă părinţii. Căutând pe masa sa de lucru, dete de volumul lui Gerard de Nerval în care Maria îi scrisese cea din urmă dorinţă a ei.

Prima sa cugetare fu să plece chiar de a doua zi. Cu toate rugăciunile tatălui său, el nu mai aşteptă decât dez-; heţul Dunării. După o lungă şi ostenitoare călătorie ajunse la Palermo.

Palermo, vechi şi renumit oraş al Siciliei, scump românilor pentru rămăşiţele unuia dintre cei mai însemnaţi bărbaţi ai lor, rămăşiţele lui Bălcescu; Palermo, în care marele istoric şi patriot a respirat cele din urmă ceasuri ale existenţii sale; în care cugetarea lui a format pentru noi, toţi românii, cele din urmă planuri de mărire, cele din ui'mă visuri de înălţare; Palermo, cetatea cu turnurile masive ale evului mediu, cu palatele sale de piatră, aninate pe vârfurile stâncilor, cu înscripţiunile sale heraldice înnegriţe de arşiţa soarelui; Palermo, care adesea a pus în mişcare

nobila şi delicata cugetare a lui Bellini[13]

, Palermo, avea să primească în sânul său pe un al doilea bărbat al ţării, pe Depărăţeanu.

Alături de Palermo, într-un sătuţ de câteva familii de pescari, era o mică vilă, aproape părăsită de un englez, care venise cu câţiva ani înainte în fiecare iarnă spre a-şi lungi zilele. Acolo se aşezase Maria cu tatăl său. Depărăţeanu se prezintă în satul lor către seară. În capul scării întâlni pe tatăl Mariei cu aerul trist şi neliniştit. Se vedea de pe faţa bătrânului că viaţa în ţară străină îi scurtează zilele. Cum îl văzu îl luă în braţe ca pe copilul lui, întrebându-l ce mai era prin ţară, cine murise, de cine mai trăia; cum mai mergea guvernu; ce prefect mai aveau şi o mulţime de alte lucruri.

— Bine că ai venit, Alexandre, – el învăţase a-i zice pe nume – Maria nu iese deloc. Tot mă întreabă dacă am mai auzit ceva de prin ţară. Bărbatu-său nu i-a scris demult.

— A… da, e foarte ocupat.

— Bine bine, haidem la dânsa.

Şi, fără a mai asculta protestaţiunile lui Depărăţeanu, îl introduse într-un salon a cărui faţadă era deschisă pe o terasă care da pe mare. Razele soarelui în apus străbateau voioase printre cutele unei draperii de mătase ale carii mii de flori şi floricele aurii se aprindeau ca de foc la lumina lor. Un aer cald, dar plin şi sănătos, venea de pe suprafaţa apei. Lină şi limpede, să tremure crăngile portocalilor, cari decorau în vasele lor

13 Cu numele de Bellini au fost trei pictori veneţieni (sec. XV— XVi) şi un compozitor Vincent Bellini (1801—1835) (n. ed.).

mari, marginile terasei. Înainte se vedea marea, încadrată în draperie ca într-un ram, formând un orizont neţărmurit, în continuitatea căruia se zăreau mici puncte albăstrii, legănându-se pe pânze până dispăreau. Un miros plăcut de cărbune, particular satelor şi oraşelor de apă, se simţea în aer, iar la rari intervale fumul gros al vreunui vapor se desena pe pânza albastră a mării, dispărând şi el în strigătele şi semnele celor după ţărm.

Maria sta într-un fotoliu. În faţa acestui tablou viu, cu un album pe braţe, şi se părea că scrie sau desenează ceva. Când intră Depărăţeanu cu tatăl ei, ea nu se întoarse.

— Maria, zise bătrânul, iată cineva care-ţi aduce noutăţi din ţară.

Atunci se întoarse către dânşii.

— Alexandre!… A… domnule, iartă-mi mirarea şi ernoţiunea pe ca” e nu mi-o pot stăpâni; dar e atâta timp de când n-am văzut un român… şi cu deosebire un cunoscut, un prieten… Vederea dumitale mă umple de bucurie, dar în acelaşi timp mă întristează: au vei fi suferind şi d-ta de vro boală de piept ca să vii la Palermo?

— Eu ies pentru o jumătate de ceas, zise tatăl ei. Acum Maria te va întreba îndestul pentru ca să nu-ţi mai rămâie vreme să-mi răspunzi şi mie. Mai pe urmă…

Rămaşi singuri, ei tăcură câteva momente. Depărăţeanu se uita la ea. Maria slăbise mult.

— E frumos la Palermo, d-le Alexandre?

Da, doamnă, e frumos. Mai adineaora mă întrebaţi daca sufăr de piept. Eu nu sufăr, dar d-

voastră îmi păreţi mult schimbată.

— În bine sau în rău? întrebă ea zâmbind şi uitându-se la dinsul.

— În bine, doamnă, pentru figură.

— Aceasta mă bucură. Doream să mă vezi înainte de…; doream în fine să mă vezi; şi sunt cu atât mai fericită cu cât mă găseşti mai frumoasă. Vezi, d-le Depărăţeanu, prin ţările acestea calde ţi se pare că n-o să mai mori niciodată. Şi cu toate astea… Sunt sigură că în minte a dumitale de poet trebuie să mă compari acum cu vreo roză încă strălucitoare, dar care la cea dintâi tremurare a ramurei se va scutura.

El nu răspunse nimic acestei glume.

— Te-am supărat poate. Iartă-mă şi spune-mi ceva despre d-ta şi despre ţara noastră. Îţi mărturisesc că de patru luni, ca să mă întâlnesc cu un român, trebuia să

— Mă duc în oraş, la mormântul. Lui Bălcescu. De când m-am legat prietenă cu spiritul acestui om mare, m-am făcut mai serioasă, am început să învăţ istoria ţarii. În adevăr, românii nu se gândesc oare’să ducă rămăşiţele lui Bălcescu acasă la dânşii? E o nedreptate pe care Dumnezeu nu o poate îngădui către acest martir. Zic Dumnezeu, căci oamenii îngăduiesc toate nedreptăţile, numai să nu-i supere. Sau poate d-ta ai venit pentru acest sfârşit la Pali rmo?

— Nu, doamnă.

— Atunci?

— Am venit să-ţi îndeplinesc cea din urmă dorinţă.

— A mea?

— Da. Mi-ai scris să viu la Palermo şi iată-mă-s. Numai. Am venit aşa de târziu, căci târziu am găsit dorinţa d-tfde scrisă în *Faust*. Poate că aş fi plecat mai demult, iiar mă opriseşi de a te urma.

— A… domnule, e prea frumos din parte-ţi, şi-ţi sunt datoare multă recunoştinţă pentru această orbească ascultare ce-mi dai. Te-am oprit… o, da! te-am oprit, căci nu mai puteam!… Ah. A iubi şi a fi silită să taci… Te-am oprii, Alexandre, dar după aceea ţi-am scris să vii, căci acum nu mă mai tem de vuitor. Vino şi iubeşte-mă ca altădată. Spune-mi simţirea ta cu vorbe dulci, cu vorbe de foc; spune-mi că m-ai iubit totdauna, că ai cugetat la ruine, numai la mine… Eu? o… eu nu am avut alt vis decât de a te revedea, de aţi strânge mâna, de aţi spune ca nu ai lipsit un singur moment din cugetarea mea. Şi acum. Pentru ce nu ţi-aş spune ceea ce sunt şi ceea ce voi deveni în curând. Sunt ofticoasă. Am râs adesea de romanele cari sfârşesc tragic, şi cari. Mai mult sau mai puân,. Seamănă *Damei cu camelii*, dar se vede că e scris ca fiecare cititor sau fiecare privitor să devie cel puţin o dată în viaţa sa actor. De ce m-am îmbolnăvit nici eu nu ştiu. Se pare însă că a îngrămădi în suflet durere peste durere, suferinţă peste suferinţă, fără a le spune, fără a le plânge, fără a le murmura, este a pleca pe drumul care duce la Palermo. Câţi ani sunt de când te-am văzut în pădure? Parcă sunt 100 de ani, atât de încet au trecut zilele de dor. Vezi, se vede că dorul trăieşte, nu e o poveste. Tocmai citeam nişte poezii vechi, din cari am oprit în albumul meu o strofă:

„Supt a sufletului geană E o tainică poiană cu

flori albe de mohor şi cu triste flori de dor.”

Cât e de adevărat! Sub geana sufletului e o poiană în care cresc tristele flori ale dorului…

Depărăţeanu o asculta fără a zice un singur cuvânt. Ea spusese că era bolnavă. Trebuia dar să moară. Ea?

— Se zice că lirismul dovedeşte, pentru societatea, ca şi pentru fiinţa pe care o stăpâneşte, o mare înălţare a moralului. Aceasta-mi face multă onoare, căci găsesc astăzi că, deşi am râs mult de poeţii lirici şi de persoanele jalnice, eu însumi am avut în fundul sufletului o înclinare naturală către melancolie. Nu aşa că am fost o femeie tristă? Vei putea după moartea mea să scrii un roman, care să atingă multe suflete. Caută numai de a-mi ascunde bine numele.

După aceea îşi întinse braţele către el şi se sculă încet după fotoliu spre a se plimba la braţul lui pe terasa ce da pe mare.

Trăiră o lună încă la Palermo, fericiţi. Fericiţi! Cugetaţi bine.

După aceea se întoarseră în ţară. Ajuns. Depărăţeanu se bolnăvi. În anul 1865 se stinse, simplu şi iarăşi departe de dinsa cum şi trăise, la moşia sa. Ea a trăit încă, şi trăieşte şi astăzi. În romanul care s-ar fi putut scrie despre dânşii, simplu şi nepretenţios ca şi viaţa lor, numele

1. s-a tăcut.

1879, octombrit

DIN DOBROGEA

SCENE Şt PORTRETE

I

Pe când mă aflam supleant la Hirşova, aveam

un aprod la tribunal, care, nu-i vorbă, era şi aprodul persoanei mele, dar care rezuma într-însul singur, toate calităţile pe car i Allah le-a dăruit unui credincios. Era nici nalt, nici scurt, colea potrivit, cum îi şade bine turcului. Iarna ca şi vara umbla tot aşa îmbrăcat: cu un ilic vătuit peste tot; eu un bi iu lung cât turnu unei giamii şi cu o pereche de şalvari, largi ca o rochie până în dreptul genuchilor, iar d-acoiea încolo strânşi pe os.’ Era încântător lucru a-l vedea umblând

2. treabă; printre picioarele sale, şalvarii făceau o promenadă nesfârşită, de la dreapta spre stânga şi de la stânga spre dreapta, producând un zgomot ca al suveicei printre urzeală: sfâr, sfâr, sfâr, sfâr... Mi s-a întâmplat adesea să-l văd punându-şi brâul. Îi trebuia un om care să i-l ţie de un capăt, iar el, întinzând de capătul cellalt, se răsucea toată ograda până ajungea să-l isprăvească. În cap purta un fes fără canaf, ale cărui margini erau strânse de urechi cu un şal mic. De câte ori nu am contemplat cu un fel de, melancolie, moţul fesului lui Şaachir – căci am uitat să vă. Spui că se chema Şaachir – care sta totdauna înclinat-, ca o adevărată fatalitate, spre urechea dreaptă! Câte reflecţiuni. Câte idei bizare, cită admiraţiune nu-mi insufla acest Ies, pe când stam la masă făcând instrucţia vreunei cauze, iar Şaachir ascultând pe inculpat spre a-mi tălmăci pe urmă...

Când eram la tribunal, Şaachir şedea în sală, şi, ori de câte ori venea cineva, mă pomeneam că se deschide uşa încet, prelung, fără zgomot, şi se iveşte un picior lătăreţ, cu botul întors în formă de

corabie. Acest picior servea ca introducţie lui Şaachir, care intra şi el mai pe urmă, păşind pragul cu o băgare de seamă nemaipomenită. După ce isprăvea de intrat se lipea de zid şi cu mâinile la piept -vorbea:

— Boierule, – cu accentu pe ultima – Hagi Iusmen Feisulah. Vrea să vă vorbească piusuntel.

— Spune-i să poftească, Şaachir.

Şi Hagi Iusmen Feisulah intra. Hagi Iusmen nu ştia o boabă româneşte. Atunci pofteam pe Hagi Iusmen pe un I scaun, eu mă pofteam pe un altu, şi puneam pe Şaachir: să-l întrebe ce doreşte. Hagiu îşi spunea păsu lui Şaachir şi Şaachir mi~l spunea mie. Trebuie să ştiţi însă, că niciodată un om nu a reuşit să fie mai pasiv pe lumea asta de. Cât aprodul meu. În răspunsurile pe cari i le dam să le tălmăcească împricinaţilor, el mă observa în vorbă, în mişcări, în expresia figurei şi tocmai astfel se schimonosea către dânşii, surâzând când surâdeam eu, râzând când râdeam j şi devenind serios când eram şi eu. Numai când mă supăram. Câteodată, îndrăznea să mai adauge de la dânsu:

— Fie, *geanabetân* I / Prohoror Efendi zice cutare şi cutare lucru.

Altfel avea o inimă ca de femeie; bun, blând, şi supus, era destul de harnic pentru un turc. El îngrijea de tribunal, el îngrijea de mine, el îngrijea de un prieten al \ meu, doctor, care îi plătea pentru aceasta, dar care-l şi ocăra, îndestul pentru nepriceperea lui în facerea cafelii cu lapte. Este drept că şi eu-l cinsteam ca pe un prieten. Aveam pentru el o singură grijă: să-i plătesc cafelele cari le bea la cafeneaua lui Mehmet Aga, pe care

Şaachir îl numea Meemeda. Câteodată aveam treabă cu dânsu şi mă duceam la Meemeda să-i dau de urmă. Trebuie să vă spui că Meemeda-şi avea cafeneaua pe marginea Dunării, cu cea mai frumoasă vedere şi cel mai frumos balcon *i* din Hârşova – căci era la al doilea etaj. Acolo-l găseam cu feligeanu în mână, aşezat turceşte pe o muche de bancă *J*, şi sorbind cu zgomot din cafea. Ochii lui rătăceau pe apele ’j Dunării, prinşi de câte un catart. Cu care se duceau până I în zarea brumoasă ce se întinde deasupra bătrânului fluviu. Această dragoste de apă o avea din timpul tinereţelor lui; I el fusese 15 ani marinar şi oricât se va zice, nimic nu lasă; mai adânci suveniri în sufletul unui om decât viaţa de apă. Plecam adesea cu Şaachir în lungi călătorii pe Dunăre cu o lotcă rusească, el ţinând cârma – ce era mai greu – şi eu lopeţile. Adesea sfinţitu soarelui ne apuca plimbându-ne; atunci trăgeam la umbra unei stânci urieşe şi stam privind cele din urmă raze de purpură cum se înecau în linele valuri ale Dunării, aruncând pe unde un praf albastru, în care se reflectau catartele Geamurilor şi ale corăbielor ancorate la mai. De câte ori nu mă duceam la vânat cu el prin bălţile Dunării, şi câţi curcani sălbatici nu mi-au zburat pe sub nas. Lăsându-mă pentru un moment ameţit, iar pe Şaachir făcându-l să strige:

— Ah, *baba-sân*, te-om mai prinde noi!

Şaachir avea un frate, fost căpitan de corabie, pe care-l chema Ismail, dar căruia i se zicea prin prescurtare căpitan Smail, om foarte cinstit, avut şi bun la suflet.’ El avea o vie, jumătate de ceas

departe de Hârşova, într-o poziţie frumoasă şi tu struguri delicioşi. Într-o seară ne hotărâm mai mulţi să mergem la via căpitanului. Luăm un barcagiu cu doi. Oameni şi Şaachir, şi plecăm. Un vânt lin ne mâna în susul Dunării cu o mişcare leneşă, dând luntrei noastre o legănare adormitoare. Pânza, umflată la mijloc de puterea vântului, era ţinută la capăt de un copil ca de 12 ani, care sta călare pe vârful dinapoi al luntrei, cu picioarele în apă, cintând cu un aer trist, o manea turcească. Tatăl său sta trântit pe banca catar tul ui şi, din când în[14]

când. Vâra un ciubuc cu moţuri de mărgele într-o pungă nenficşii de lungă, în care păstra tutunul. Noi, sau mai bine eu, ca să nu vorbesc de simţirea celorlalţi, uitam, încetu cu încetu, apa, şi mă pomeneam cu gândul cine ştie pe urid.: –, pe munţi, pe văi. În drum-de-fier, oriunde am avut vr. Simţire plăcută. Legănarea apei are acest dar deosel” t nduce în minte toate situaţiile încântătoare, toate momentele de’fork-ire pe ceri le-ai avut, în viaţă. Ea îţi în(’i-ptează gândirea în sens poetic, îţi dispune sufletul spre înduioşare, te face mai bun, mai binevoitor.

După o jumătate de ceas de ducă, ajunserăm la via lui căoitan Smail. Şaachir sari jos din luntre şi intră în curte st i igând: *M*, *be*! *nene ’* Un câine negru, cât o oaie. Îi ieşi înainte cu părul zbârlit şi dintâi gata de harţă; găsind însă

1. cunor. Tiqt-3 se domoli. Peste câteva minute Şaachir se întoarse cu răspunsul:

---

14 Geiwtstîn ! — prostule ! (turc.) (n. ed.).

— Bucuros la miusafiri, boierule. Numai se mai aşteptike r; eei să închidă clini şi ttudânek-.

După ce-şi închise animalu şi femeile, căpitan Smail ne ieşi înainte vesel şi primitor e ilniwrum1 Efendi, *bniurum*. Ah! geanabetu de

2. ic; se dă furiş. Aliah ile Allah! elinele ca şi femeile Efendi! ’ – 1. *Biiiuruta t* – poftiţi! (ture.) (n. Ed.).

43

Pe atunci chestiunea proprietăţii era la ordinea zilei înDobrogea. Cei mai puternici şi cei cari se sculau mai de dimineaţă, se aşezau cu arăturile pe locurile cele mai bune. La ei, deşi nimeni nu era desăvârşit proprietar pe pământul rural, exista totuşi un fel de embatic, o specie de emphiteoză, în virtutea căreia fiecare turc era considerat ca arendaşul lui Allah, reprezentat prin guvern. Acestuia i se plătea o arendă, un victigal. Nu-i vorbă, în cazul de faţă, dacă am sta să judecăm pe reprezentat după reprezentantul său, am deznădăjdui de preasi’inţia-sa Allah, stăpânitorul cerului, al pământului şi al mărilor.

După război, venea care cum apuca şi se făcea bun stapân pe câte un loc. Aceasta nu le venea la socoteală la mulţi dintre dânşii.

Într-o dimineaţă, mă pomenesc cu Şaachir spunându-mi că aşteaptă cadiul[15]

să-mi vorbească.

Îi spui să-l poftească.

Puţin după aceea se deschide uşa şi văd o duzină de oameni intrând unii în ciorapi, alţii în

15 Probabil un toponimic vechi ieşit din uz — nu poate fi nu- mole portului bulgar de ia Marea Neagră (n. ed.).

meşi, alţii desculţi, şi făcând la temenele până la pământ. În urma lor, douăsprezece perechi de pantofi, la linie, rămâneau la uşă de pază. Cadiul era un bătrân ca de vro 70 de ani, înalt şi zdravăn ca un” catart. Un singur lucru nu prea păstra din tinereţe: dintâi. De aceea bărbia i se cam apropiase de nas. Purta pe cap un turban alb cum e zăpada, sub care vârful urechilor erau ascunse cu multă îngrijire. Pe când vorbea, eu treceam în inspecţie duzina de mosafiri înşiraţi pe scaune şi făceam pentru prima oară observaţia că nasurile turceşti sunt toate de o dimensiune destul de considerabilă. Se zice că nasurile mari implică înţelepciune. La turci aceasta se adevereşte. În cele din urmă, târâş grăpiş, ne înţeleserăm cu cadiul. El se ridică făcând o nouă temenea şi după el ceilalţi unsprăzece făcură tot astfel. La uşă urmă o mică încurcătură: mulţi dintre mosafirii mei aveau pantofii la fel. În graba lor de a ieşi „se întâmpla câte unu să-şi vâre piciorul drept, în pantoful său, iar pe celalalt în pantoful vecinului. Atunci, spre a nu face supărare, se coborau în uliţă şi se descălţaţi din nou spre a-şi împerechea încălţămintei e.

Eram în cele din urmă zile de toamnă. Serile erau calde. În baia pe care o formează stâncile Hârşovei, înaintate în Dunăre, se opreau să petreacă nopţile, bărci venite de la Cernavoda şi de la Varna1. Seara, când cele din urmă raze ale soarelui ajung aproape paralel cu suprafaţa apei, se produc nişte fenomene optice pe cursul Dunării de un farmec surprinzător. Umbrele malurilor se întind în apă până aproape de jumătatea ei.

Virfurile lor întunecoase par a se pierde, în cealaltă jumătate luminată, printr-o tranziţie de culoare, care. Nefiind nici întunericul umbrei, nici lumina argintie a celor din urmă raze, iau nişte nuanţe albastre pline de poezie. De sunt prelungite încă şi mai mult de umbra micelor catarte ale bărcilor de pe mai. Adesea mă pomeneam făcând versuri:

„Sub stânca cea-naltă, la umbră de soare Fatmi vine seara să cate răcoare,

Iar albele-i braţe, în apa cea caldă.

Ca două flori albe de nufăr se scaldă.’1

Pe nisipul de pe marginea apei, cald de razele zilei, ni-am plimbat adesea, cuprins de acea măreţie dumnezeiască. Ce vine în unele ceasuri de seară să învăluie lumea ea într-o pânză misterioasă. De câte ori n-am tresărit surprins de bătaia vreunui peşte sau de zborul vreunei pasări de noapte, care ieşea din crăpăturile stâncei spre a se pierde prin stufişul ce abia se mai zărea pe cellalt mai. De câte ori n-am fost cuprins de dorul de a-mi putea explica mai pe larg şi mai complet, acest problem al întocmirei lumei, al acestei lumi atât de poetice şi de calde, în atmosfera căreia mă simţeam mai bun. Mai entuziast, mai gata la acte mari decât orunde. O… Doamne, omul e o fiinţă atât de curioasă. Ineât, când ar ajunge să cunoască cauzele producătoare ale atâtor fenomene, a atâtor admirabile lucrări ce mtâlneşte în drumul său, şi să se convingă pe deplin că Ho sunt rezultantele unor întâmplări, iar nu a unor de mai n. Linte întocmiri, trase de o mână cerească, i-ar părea rău.

În cele din urmă iluzii de lumină ce mai rămâneau, vedeam câte o femeie învăluită în pânza tradiţională a turcoaicelor, strecurându-se pe sub mai până la apă, spre a-şi timp'ca găleţile ce le aducea cu sine. Viaţa pe malurile apelor mari are nişte trăsuri cu totul particulare şieşi şi ea nu poate fi înţeleasă, cu orcâte explicaţiuni, decât de cei ce au cunoscut-o.

A doua zi de dimineaţă, aud uşa desebizându-se cu multa discreţie. Vizitatorul acesta părea a fi obişnuit cu casa mea. De aceea, fără nicio vorbă, intră frumos şi se aşeză pe vine în faţa sobei. Aici, după ce-şi prăji puţin mlinele la foc îşi aprinse ciubucu şi aşteptă să-l întreb ce vrea. Era bărbierul. Stând cu ciubucui în gură, el se uita la o mică litografie, după Hans Makart, reprezentând pe Romeo la balconul Julietei. Îmbrăţişarea acestor doi fericiţi muritori îl punea totdauna pe gânduri, şi acest al doilea Figaro cu turban, părea a mormăi ca şi confratele său: „*O*, *femme*! *femme*! *femme*! *creaiure faible et decevante*!… *nul animal cree ne peut manquer a son instinct*: *le tien est-il* doric de *tromper*?" El, or' de câte ori mă găsea scriind, se strecura uşor pe lângă zid, până la sobă, şi nu zicea nici pis până nu-i rugam să-şi deie ştiinţa pe faţă. Atunci îşi scotea bărbieria din brâu, lua un ibric din bucătăria ce o aveam improvizată alături, şi punea apă la încălzit. După câteva minute îl vedeam, cu ciubucu vârât în coada ibricului luând un scaun şi aşezându-l în mijlocul casei cu un „buiurum Efendi' plin de hotărâre.

Îaţă-mă dar făcând din Şaachir rezămătoare

scaunului meu şi rămas în milostenia bărbierului, care, lacom de a mă da gata cât mai golaş, îşi. Pregătea cimbrista spre a-mi smulge firele de păr ce se iveau pe ici pe colo în urma briciului. După ce-l rugai să mă scutească de această operaţie, îmi simţii ceafa udă d clâbuc şi văzui pe bărbier gătindu-se să-mi puie la cale o parte din părul de la spate. ÎI convinsei, *în* sfârşit, că la noi nu e la modă această prigonire contra perilor capului, şi mă lăsă în pace. El îşi adună bărbieria; şi-o puse din nou în brâu; făcu o temenea adâncă şi se strecură precum şi intrase, fără a fi simţit.

La vremea mâncării eram strânşi cu toţii, slujbaşi şi mai mari şi mai mici, la un aşa-zis birt, al cărui stăpân, pe care-l cunoaştem sub denumirea generală de *kirie*, fusese conductor de tren şi care învăţa *l'ari d'etre gr and cuisânier* pe spinarea noastră. Adevărul e însă că bucătarul de fapt era un turc răguşit, numit Maamuda, foarte bun om, dar foarte prost bucătar, lucru care, din punct de vedere umanitar ne mulţumea mult, dar din punct de vedere gastric ne lăsa adesea să simţim lipsa unei spiţării bine aprovizionată.

În zilele mai ales când nu se tăia carne de vacă, eram siliţi să mâncăm un fel de sarmale dulci de carne de oaie, sau *friktura*, or *cotolete*, cum le zicea *kirie*, cari păreau a fi gătite în arca lui tata Noe, – sau câte un cocoş fiert, despre care nu ne-am fi mirat deloc, dacă ar fi sărit din oală, ca cocoşul lui Hristos, să cânte, atât de tare şi de nejumulit era. Bietul turc făcea ce putea, şi noi mincam cum da Dumnezeu, sau adesea nu mâncam deloc.

După masă se deschidea discuţia generală. Politică, literatură, arte, ştiinţe, – nimic nu era lăsat în aceste reviste zilnice ce se făceau împrejurul mesei lui kirie. Fiecare vorbea fără temere de-a fi privit ca alb sau ca roşu. Doctorul era abonat la *Republique Frangaise*: şeful telegrafului, la *Revue des deux mondes*[16]

. Directorul şcoalei de băieţi, la *România liberă*[17]

. Administratorul la un alt jurnal etc. Unul era republican, altul conservator; altul liberal; altul ultraliberal, şi toţi îşi respectau convingerile. Lor.

Am auzit mai târziu că doctoru a fost depărtat din funcţia sa sub bănuiala că ar fi fost nihilist. Aceasta m-a zdruncinat puţin în credinţa ce păstram despre respectul reciproc al acestor domni. Niciodată însă o mai flagrantă infamie n-a fost pusă în socoteala cuiva cu o mai rea intenţie decât aceasta. E drept că bătrânul medic era, ca toţi polonejii expatriaţi, un bărbat instruit şi foarte inteligent; dar de la a fi instruit şi inteligent până la a fi un vulgar agitator e departe. Toate acestea sunt mizeriele coteriilor şi nu mă voi ocupa de de.

Mirarea mea a fost cu vârf, când am avut plăcerea să fiu prezentat unei femei, de o rară distincţiune, care cunoştea, ea singură, mai multă literatură, decât tot restul llârşovei. Îi voi tăcea numele, de frică să nu fiu indiscret. Totodată cu

---

16? Revistă franceză care apărea din 1828 şi avusese între redac-

ori de-a lungul anilor pe Baltac, AL Dumas, Alfred de Vigny ş.a. (n. ed.),

17 Ziar care apărea din 1877 avînd printre colaboratori începînd din 188t> şi. pe Duiliu Zamfirescu (n. ed.},,

această cunoştinţă-mi era dat să văd un piano şi să ascult divina inspiraţie a lui Chopin, *Fantaisic-Impromptu*. K

În această parte a Ţării Româneşti, în care ţi se pare că trăieşti ca în Indoehina; în care iernele, aducând îngheţul Dunării, nu mai aduc gazetele şi noutăţile din restul ţării, decât o dată pe săptămână; în care românii funcţionari se cred adesea aruncaţi ca într-un exil; în care nu întâlneşti decât figurile grave ale mahometanilor, sau mutrele respingătoare ale unor bulgari nărăviţi; în această veche ţară a geţilor, pe malurile acestui bătrân Istru, pe cari elegantul şi nenorocitul Ovidiu s-a stins strigând „O, Roma! Roma!”; în această provincie română pe care iarna o schimbă într-un adevărat pustiu, – să ai fericirea de-a da cu nasul de un piano, şi încă mai mult: să poţi asculta acel *Largo* din *Impromptu*, în notele căruia sufletul însuşi al muzicantului pare că a trecut, dându-le viaţă şi prin aceasta chiar nemurire, – să ţi se întâmple aceasta, este în adevăr o favoare a sorţii. Muzica a avut totdauna darul de-a mă mişca într-un mod excepţional, şi de aceea mi-a rămas atât de bine întipărită în minte această particularitate..

BLAUE-DONAU

GRETCHEN

Adevăratul nume al fetei generalului Schonenmann von Offembach, mare maestru de ceremonii la Curtea Austriei, nu era Gretchen. Ea se numea astfel, fiindcă astfel credea tatăl său că trebuie să se numească orce fată frumoasă ca dânsa.

Castelul Offembach se vede la o depărtare de cinci kilometri de Presburg, aşezat pe vârful unui deal. Pare a, fi rămas după timpul Mariei Theresii şi, pe dinafară, seamănă cu un sfanţ. Nemţesc, atât sunt de bine lăsate urmele fiecărui om, prin a cărui mână a trecut şi atât de bine reiese câracterul timpului în care a fost construit. Timpul este pictorul cel mai capriţios: el se zugrăveşte pe sine însuşi cu cele mai exacte colori, lăsând pe figurile antice urmele penelului său.

La Presburg, camera frumoasei Gretchen avea ferestrele sale ogivale pe o coastă cu vii.

Panta aceasta se prelungeşte, veselă şi verde, până se pierde cu totul într-o vale surdă, acoperită pe margini cu păduri de aluni şi de nuci. La intrarea într-însa, crăngile de aluni şi de lăuruscă, cari nu lasă razele luminei să pătrundă înăuntru decât când soarele e la miezul zilei, formează o lume întreagă de plante, de păsărele, de frunze, de gândaci, amestecaţi şi fericiţi unii prin alţii şi niciodată turburaţi de pasul vreunui nevrednic om, venit spre a le supăra liniştea. Moş Johann Taschtuch umblă aşa de încet pe vale şi lumea cea din pădure e atât de deprinsă cu dânsul încât, când moşul sforăie din când în când în nemărginita sa basma, nimeni nu-l aude. Aceasta e şi drept: sunt cincisprezece ani de când bate aceleaşi cărări, îmbrăcat în aceeaşi haină, cu aceiaşi nasturi şi aceleaşi petice. Nu-i vorba, are şi el o haină nouă şi ciorapi albaştri, curaţi, pentru curte, dar pasările îl văd foarte rar îmbrăcat aşa de galant şi de aceea şi de rar fug de dânsul.

O singură fiinţă mai este îngăduită în pădurea

din vale, dar aceasta mai că se poate trece în numărul florilor sau al pasărilor.

Se duce pe iarba moale Gretchen, privind în umbra deasă a frunzelor nu ştiu ce; trist se vede, căci ea se opreşte câteodată închizând ochii şi oftând; dulce, căci ea pleacă iarăşi după ce a oftat, şi plin de un farmec nevăzut, căci, sub umbra deasă, nu e alt farmec decât al frunzelor şi al florilor. Ea, mergând astfel, ajunge sub nucul cel mare din fundul văii unde se află o frumoasă canapea de iarbă, întocmită de bătrânul păzitor. Aici se aşază rezemându-se de trunchiul copacului, şi, cu umbrela pe genunchi, priveşte într-o mută contemplaţie vârful botinelor sale, cari se zăresc de sub marginea rochiei. În nuc se opreşte câte un sturz auriu, şi, din când în când, fluieră vesel şi nepăsător; la rari intervale cad frunze din crengile uscate cu o fâşietură dureroasă, care răsună adânc, până în sufletul celui ce le aude. Gretchen tace.

Gretchen poartă pe cap o pălărie mare, alba, încongiurată de un văl nemărginit care-i atârnă pe spate. E brună. Ochii numai îi sunt albaştri. Irisul pluteşte totdauna într-o vapoare violetă, ceea ce îi dă un aer de o candoare îngerească. A dus-o tatăl său să vadă portretul Giocondei de la Luvru cu care crede el că seamănă; în aceasta însă se înşeală: Monna Lisa are gura mare şi buzele subţiri. La gură seamănă mai mult cu Venusa de Millo. În total, se poate zice că are o figură obicinuită, însă niciodată un suflet mai curat nu s-a oglindit, cu mai multă expresie, într-o faţă mai senină. Tatăl său, vorbind despre ochii ei, zice că

sunt rupţi din cer.

Pe când Gretchen, înecată în privirea sa, se joacă cu capătul Vălului alb, în sălbatica vale, pasările fug speriate de atâtea glasuri străine şi atâtea figuri necunoscute.

Toate familiele dimprejur vin, cu Johann. Strauss:[18]

, să viziteze, pentru a doua sau a treia oară, via generalului von Offembach, şi cu toţii, plecaţi de la castel, cobor pe urmele sălbaticei Gretchen.

Gretchen îşi scoate pălăria din cap. Văzând în mâna unui lacheu vioara lui Strauss, deschide cutia încet şi ia vioara prezenţind-o artistului. Strauss, cu multă bunătate, atinge câteva note zburătoare, şi, rupându-i-se o coardă, aşază instrumentul la loc.

— Cântă, te rog. Îi zice Gretchen.

Artistul, fără a mai rosti un cuvânt, ia din nou vioara şi, strângându-şi puţin arcuşul, pronunţă încet:

— *Pensees* de Weber 2.

Atunci încep a trece prin aer fiorele acestui cântec, atât de dumnezeiesc, care face să înţeleagă şi pe cei ce nu aud, cită armonie, cită viaţă, cât geniu trăieşte în aceste ultime dar sublime note ale unui creier, care, în loc de a cugeta, cânta.

— Ştii, domnule Strauss, – zise contele Walewski – că pe un poet numai un poet îl poate traduce?

— Ceea ce înseamnă că pe un Weber numaj

18 Este vorba de Eduard Strauss, fratele compozitorului, el însuşi compozitor (n. ed.).

un Strauss îl poate înţelege.

— Mă iertaţi, domnilor, zise Strauss. Noi, muzicanţii, suntem nişte mori de vânt, cari ne învârtim după cum vine curentul. Este adevărat că sunt unele mori cari se învârtesc mai repede decât altele, la acelaşi vânt; cauza e însă că meşterul lor a fost mai meşter decât a celorlalte.

— Şi nu suntem oare toţi creaturi ale aceluiaşi Dumnezeu? întrebă generalul Offembach.

’ Eroul nuvelei aste al doilea din familia de compozitori purtând acest nume; Johann Strauss fiul (1825-1899), rămâne cel mai vestit dintre top – este autorul nemuritoarelor valsuri *Dunărea albastră* şi *Sânge vienez* (n. Ed.).

3 Cari Maria von Weber (1786-1826), unul dintre cel mai mari compozitori germani (n. Ed.).

— Ba da, da. Dar lemnul din care e făcută o moară nu seamănă cu lemnul din care e făcută cealaltă.

— Ceea ce înseamnă că Johann Strauss, orcât ar lucra cu această scripcă învechită, nu va ajunge niciodată să scrie un început de gândiri ca acelea pe cari le-aţi ascultat. Da! domnilor, orcât aş face, orcât m-aş munci, orcit aş scrie, tot un biet şef de orchestră o să rămâi. D-voastră nu înţelegeţi cât de grozav e a-şi câştiga cineva pânea purtându-şi vioara pe la mesele bogaţilor; trebuind să cânte pe la nunţile fericiţilor, când inima moare în pieptul lui; fiind silit a executa un vals când ţi se pare că îţi trec prin cap motivele unei sonate care poate te-ar face celebru!… A, domnilor, îmi veţi spune că eu nu sunt şeful unei bande de lăutari; că prea

sunt rece în relaţiunile mele cu lumea; că prea îmi place mult absintul. Prea bine. Dar sunt oare mai puţin scripcar, pus la ordinele d-voastră să vă ci’nt o bucată pasionată când mie îmi vine să casc, sau să vă fac orchestraţia Figaro din *Barbiero*, când mie inii vine să plâng? Au nu am dreptul să fiu rece cu lumea, care mă ascultă fără să mă înţeleagă? Au nu mi se cuvine să-mi caut mărirea cel puţin în visele absintului? Răspundeţi, domnilor! răspundeţi! A… tăceţi cu toţii? Vedeţi bine ’că am dreptate. Atunci ajunge cu atâta înjosire, ajunge!

Şi vorbind astfel îşi apucă vioara de gât şi o zvârli cât putu de departe. Vioara căzu pe iarbă moale şi înaltă fără să se spargă.

Toţi priveau în tăcere această vie scenă, unii cugetând la mizeria vieţii de artist, alţii începând să se indigneze de atâta îndrăzneală din partea unui sinrplu virtuoz, alţii iar, dorind să se sfinţească cu această comedie – cum o numeau ei – când Walewski, adresându-se către Strauss, zise:

— Maestre, permite-mi o indiscreţie; ai iubit vreodată?

La aceste cuvinte Strauss îşi ridică capul cu mândrie:

— Pentru ce această întrebare? zise el. Au d-voastră credevi ea. Spre a deveni cineva om mare trebuie numaidecât să iubească? Vă înşelaţi, domnilor!

— Strauss, îi zise prietenul şi protectorul său Walewski, Weber a iubit.

— Se poate; dar Michel Angelo nu a iubit niciodată; sau a iubit la bătrâneţe când nu mai era

decât Buonarotti Florentinul, când artistul murise, când nu rămăsese în~ tr-insul decât omul pigmeu, păcătos, vulgar, astfel precum este fiecare om. Şi apoi, domnilor...'chiar dacă ar voi să iubească cineva, unde mai trăieşte astăzi o Victoria Collona?

Toţi tăceau. Walewski se întoarse cu puţină ironie către doamnele vieneze, şi se aşeză pe o bancă de bambus zâmbind.

Începură iarăşi apropourile, cuvintele galante, frazele di spirit şi nimeni nu mai băgă în seamă umoarea lui Strauss.

Gretchen, pe când toţi ceilalţi vorbeau, ridicase vioara de pe iarbă şi se uita la ea cu respectul cu care ar privi cineva o cruce. După aceea o duse lui Strauss:

— E păcat să se strice când cântă aşa de frumos. Weber nu ar permite-o. Mai cântă. D-le Strauss.

.. Natural, gândea el, aceşti oameni m-au plătit să le cânt şi deci trebuie să cânt."

Apoi. Luând vioara cu oarecare bruscheţe din mânile ei, începu a cânta romanţa lui Koncki: *Adio Poloniei*.

Strauss cintând era în adevăr frumos. Fruntea sa mare strălucea de geniu şi părea înconjurată de aureola gloriei. El avea obiceiu. Când era mult impresionat, să închidă ochii pe jumătate şi să-şi plece capul de tot pe vioară. Atunci să fi ascultat cum un instrument de lemn şi de coarde ştia să vorbească acelei nefericite Polonii cu vorbe de foc, cu accente de pasiune dureroasă, cu strigăte sfâşietoare de veci nică

despărţire.

Un tânăr ungur găsi că nu e nemerit a reaminti unor austriaci durerea unui polonez despărţindu-se de ţara sa. Gretchen auzi aceste cuvinte. Drept orce răspuns, ea se duse şi, luând pe Strauss de mână. Îi mulţumi cu atâta graţie şi atâta bunătate, încât îl făcu să uile că era plătit să cânte.

Strauss strângea pentru prima oară, în mâna lui, mare şi bărbătească, mâna de o albele aristocratică a unei femei frumoase. Aceasta îl mulţumi mult: se simţea mişcat de’ altceva decât de muzică, şi el, cel care nu se impresiona sub privirile curioase a cinci mii de pretenţioşi, era atât de mişcat, încât nu ştiu ce să răspunză.

Această comedie se sfârşi, şi Strauss, împreună cu contele Walewski, plecă la Viena.

Când trenul se depărtă de Presburg, lui Strauss i se părea că a lăsat ceva în urmă.

— Domnule conte, vioara mea a rămas la Presburg.

— Nu, Strauss, e în mâna oamenilor mei. Poate că ai uitat altceva, zise el zâmbind.

— Nu…

VALSUL

Anii trec şi pentru artişti ca şi pentru simplii muritori. Viaţa, în raport cu viitorul, vine încet de tot; în raport cu trecutul trece prea repede.

— Parcă a fost ieri… zise Strauss privind Dunărea Eduard ’, câţi ani sunt de când am scris noi *Polca nebunelor*?

— Patru ani, răspunse Eduard scriind.

— Patru ani!… Parcă a fost ieri!…

După aceasta tăcu.

Dunărea curgea pe sub ferestrele lor, lină şi adâncă ca o cugetare de poet. Era ora în care lumina depărtându-se îşi întorcea privirile sale murinde asupra lumei şi când întunericul începe a se coborî, de sub bolta cerească, cu încetul, pe pământ. Umbrele celuilalt mai se întindeau, pierdute într-un albastru-închis, albastrul cerului, pe care apa îl oglindea în adâncimele sale, iar prin aer treceau curente calde, aducând dintr-o lume străină poezia necunoscutului, taina visurilor, glasurile dorului.

— Ce iute trece vremea, Eduard!…

— Iute, Johann, dar ce te face să cugeţi la asta?

— Nimic. Un vis de altădată.

— Un vis? — zise Eduard cu mirare –, eu nu-l cunosc.

— A… nimic!… *Polca nebunelor*.

După aceea îşi rezimă iarăşi capul de mână şi urmă a privi cursul Dunării pierdut în cugetările sale. Eduard aprinsese o lampă mare cu un *abat-jour* roşu, şi, cufundat în câteva caiete liniate, atingea din când în când clapele pianului, în rulade mai lungi sau mai scurte, după cum găsea mai uşor sau mai greu nota care-i trebuia. Câteodată fluiera încet începutul care-i rămânea în minte, sau tuşea, cu multă gravitate, deşteptând pe fratele său din contemplaţiunea în care era pierdut.

După câtăva vreme bătu cineva la uşă. Un om ca de 30 de ani, scurt, durduliu, cu ochii mici, cu nasul mare, intră foarte politicos, cerându-şi

iertăciune de îndrăzneala pe care o lua de a se prezenta singur. El întrebă pe artişti care din doi e Johann Strauss. Strauss îi ieşi înainte.

— Am onoare să mă prezint Carol Maria Hubert, conte de Seczenyi, baron de Horvahyi, zise el.

— Fiţi bine venit, domnule.

— Am de adresat o rugăciune marelui nostru compozitor.

— La ordine, domnule.

— Intru în subiect fără nicio introducţie: săptămâna viitoare mă însor. Am auzit pe logodnica mea vorbind foarte adesea de marele d-voastră talent, şi cred că nu i-aş putea pricinui o mai mare plăcere decât dându-i, în dar de nuntă, un vals compus şi scris de propria dvs. Mână. După acec-f voi îndrăzni să vă cer ca o graţie specială ca acest vals să fie executat de mai'ea orchestră a teatrului imperial, sub conducerea celebrului Strauss. Plătesc 8000 de fiorini, domnilor.

Strauss tăcea. Contele adaugă:

— Am uitat să vă spun, că viitoarea contesă de Seczenyi se numeşte astăzi Gretchen Schonenmann von Offembach. Trebuie s-o cunoaşteţi, domnilor. Fără egoism, pot să vă încredinţez că e cea mai perfectă creatură din Viena.

Apoi, frecându-şi mânile cu mulţumire, întrebă din nou:

— Ei, domnilor, trebuie să contez pe bunele d-voastră dispoziţii pentru mine?

— Cât uşi de puţin, domnule, răspunse pentru

prima oară Johann Strauss.

— De ce?

— Pentru că muzica nu se face de porunceală, zise el, intrând într-o aită cameră şi trântind uşa în urma lui.

Eduard Strauss râmase singur cu contele.

— Vă cer mii de scuze, d-le conte, pentru reaua umoare a fratelui meu. Aceasta i se-ntâmplă foarte des, şi dacă l-aţi cunoaşte mai demult, nu aţi fi surprins de această nestatornicie a dispoziţiunilor lui. E prea mult susceptibil. Lucrul însă se poate hotărî între noi.

Eduard era mai german decât fratele său.

— Prea bine, zise atunci contele. Îmi pare rău de această neînţelegere, însă dacă d-voastră vă luaţi însărcinarea de a lucra în locul fratelui dvs., mie-mi e indiferent. Principalul e să fie un vals, şi un vals iscălit de Strauss, dar fie Johann, fie Eduard, aceasta puţin importă.

Iată omul. El ieşi.

Eduard, rămas singur cu fratele său, nu îndrăzni a-i supăra liniştea. El continuă a scrie fără să zică nicio vorbă. După câteva minute Johann ieşi din camera în care se retrăsese şi se aşeză la aceeaşi fereastră. Dunărea trecea cu aceeaşi voluptate de regină, reflectând, ca un ochi albastru, sufletele umbrelor cari îi populau ţărmurile. Luminele bărcilor se reflectau în apa lină, prelungite în infinit, iar strigătele batelarilor se amestecau cu frumoasele cântice tiroliene, pe cari ecoul malurilor le repeta lungi şi depărtate.

Natura are de cel mai bun frate pe om. Poezia în natură deşteaptă poezia în suflet.

Strauss se sculă încet şi-şi luă vioara din cutie.

Atunci găsi el, pentru întâiaşi dată, acele legături de arcuş adinei şi pasionate; acel început de vals, transparent ca o apă limpede, diafan ca o gândire; atunci pentru prima oară încercă el să facă armonie imitativă, ridicând şi coborând tonurile ca nişte line valuri; atunci scrise Strauss partea întî. I din *Blaue Donau*. El îşi hotărâse în minte că acel vals trebuia să poarte numele Dunării. Pentru Dunăre Strauss avea o pasiune ca pentru o amantă. Ce vreţi? Fiecare om cu înclinările sale. Strauss nu putea să mai iubească decât o undă. Femeia pe care o iubise astăzi se mărita; şi i se cerea lui, nenorocitul, să-i dedice un vals!... Vedeţi ce comedie e lumea...

Impresionat prea mult şi fără să poată coprinde deoo dată, într-o singură tremurătură de coarde, ceea ce simţea, îşi luă băţul şi pălăria şi ieşi.

Sunt unele ceasuri din existenţa noastră, în cari ne îndoim dacă impresiunile ce ne ating, ne ating pe noi sau de intră în domeniul senzitiv al unei persoane străine. Simţi o suferinţă fără nicio cauză, un dor fără nicio dorinţă, un foc fără nicio flacără, care te mână, te urmăreşte, te ajunge, iar după ce te-a atins, fuge, zboară... şi atunci alergi după dânsul fără să ştii de ce, fără să ţi se Bpuie unde-l vei ajunge, fără să te gândeşti dacă-l vei ajunge vreodată.

După trei zile Johann Strauss era la acelaşi geam, privind aceleaşi lucruri.

— Eduard, ştii că am scris un vals?

— Ştiu. Răspunse acesta.

— De unde ştii?

— Mi-a spus-o contele Horvahyi.

— Cum ţi-a spus-o? te-ai mai întâlnit undeva cu dânsul?

— Nicidecum.

— Atunci cum ştii?

— Nu mi-a spus că logodnica lui se cheamă Gretchen von Schonenmann?

— Bine. Dar ce-are a face una cu alta?

— Are a face, Johann, că tu ai iubit-o şi nu mi-ai spus niciodată nimic.

— Eşti un prost, Eduard. După aceea îşi luă pălăria să iasă.

— Johann. Ai dreptate să te superi contra mea că ţi-am ghicit această slăbiciune. Însă cu nu voi să profit de starea spiritului tău spre aţi dovedi că toţi oamenii nu sunt făcuţi din acelaşi lut cu Michel Angelo. Tu ai iubit şi prin aceasta nu te-ai înjosit întru nimic. Inima este o vale rece şi tăcută, în care razele soarelui trebuie să pătrunză o dată. Ia să văd caietul.

Îi luă caietul din mână fără să-l mai asculte, şi. După ce-l aşeză pe pupitru, începu a urma valsul cu un bas improvizat. Notele, ca nişte perle de sonuri, zburau de la o coardă la alia. Strânse, armonizate, poetice.

— Admirabil! admirabil! strigă Eduard, sculându-se de la pian. Ce acorduri! ce măestrie! ce pasiune!

— Aceste acorduri pasionate şi legate cu atâta măestrie, cum zici tu. Se vor numi *Dunărea albastră*. Eduard.

★

După o săptămână, Johann Strauss era într-un cerc de tineri. În casa generalului Schonenmann, fumând pe un divan cu liniştea unui Dumnezeu. Toţi vorbeau. El îşi urmărea cu privirea roatele fumului său, găsind în învârtirea lor drumul unui vis care-l înşelase altădată atât de amarnic şi care acum, ca orce vis, se prefăcuse în câteva roate de fum.

Orchestra cânt» uvertura din *Dinorah*.

Grupe de bărbaţi se plimbau prin saloanele nemărginitului palat Offembach, discutând sau admirând frumuseţea florilor şi bogăţia decorurilor. Damele, împărţite în cercuri mai mari sau mai mici, se priveau cu plăcere în Psicheele nemărginite ce acopereau păreţii şi. Vesele, îşi dau mâna cu o îndestulare de prietenie neobicinuită în alte timpuri. Toţi aşteptau primul vals cu o nerăbdare vădită. Li se spusese că Strauss Johann a scris într-adins pentru mireasă o bucată menită a rămânea celebră. Noutatea lucrului unită cu dorinţa de-a se începe danţul făcea pe toţi nerăbdători.

În fine, la Îl ore, Strauss, cu gravitatea sa obicinuită, se sculă după sofa şi se aşeză în rând urile orchestrii.

Orchestra, sub privirile lui, atacă prima măsură a introducţiei. Toată lumea tăcea.

Strauss puse mâna pe vioară; începea valsul. La primele acorduri, un dor de ducă pe aripele acestui zmeu fantastic apucă pe fiecare, şi, în câteva minute, nu mai rămaseră decât bătrânii cari să asculte. În cinci saloane, acelaşi curent

mişca, cu acelaşi pas, câteva sute de oameni, cari. Reci şi indiferenţi până atunci, zburau ca într-un vis fără sfârşit spre o lume necunoscută.

Se auzi deodată un zgomot, o zăpăceală, o neînţelegere fără nicio cauză cunoscută. Ieşeau bărbaţii gesticulind. Femeile speriate, cerând apă unii, alţii parfum, alţii oglindă *

— Moartă, moartă, se auzea din când în când prin. Mulţime.

— Cine? Cine? Unde?

Gretchen von Schonenmann, jucind cu fratele contelui de Seczenyi, căzuse fără să mai dea niciun semn de viaţă.

Atunci se văzu o scenă ciudată.

Orchestra, până la care ajunsese această tristă noutate tăcuse cu totul. Dintre toţi muzicanţii, unul singur, rămas în picioare, fără să asculte şi fără să vază nimic, cu capul plecat-pe vioară, cu ochii pe jumătate închişi, continua de a cânta valsul cu o tremurare febrilă, sfişietoare.

Acesta era Johann Strauss.

, /fl79. *Decembrie*

ARCHIVARUL

PORTRET

Domnului Gr. W.

Era un băiat ca de 43 de ani Miţache lonescu, nalt, costeliv ca o nucă şi muncitor. De 23 de ani era archivar. Singură mângâiere avea o pereche de barbete, pe cari îe schimonosea în felurimi de feluri. Aci-[19]

, vedeai cu unu întors în sus, aci cu altul

19 Oglinda servea pentru a se constata dacă un om murise : apropiată de buze dacă nu se aburea era semn că murise (n. ed.).-

răsucit ae~l treceai prin urechile acului. Când şi le muşca era semn rău. Niciun copist nu îndrăznea să-l supere. Atunci vai de dosaru care i-ar fi încăput pe mână şi vai de nenorocitu care ar fi venit să-i ceară vreo desluşire. La fiecare vorbă îl da dracului printre dinţi, sau îl trimetea după icre verzi cu câte un număr de registru greşit. Altfel avea inimă bună.’Singura lui părere de rău era picioru. El zicea râzând că e prea bine făcut: 35 centimetre lungime.

O singură dată mi-adue aminte că se supărase rău de tot pe picioare. Se suise pe un scaun de paie să răscolească nişte dosare deasupra unui dulap. Pe când tocmai începea să se necăjească, din pricina unui dosar pe care nu-l găsea, se sparse scaunul şi piciorul i se duse tocmai în fund, iar el căzu cu un vraf de hârtii în braţe. I-a trebuit o adevărată muncă ca să-şi poată scoate picioru din scaun. Altfel, îi erau de mare slujbă: pe fiecare zi luau câte o poştă. Dimineaţa la 9 ceasuri îl aduceau la cancelarie şi seara la 6 îl duceau acasă.

Avea două ţinute: una de om şi alta de archivar. Cea de archivar era un spenţer scurt, pe care-l avea de vreo

— ani, ros până la urzeală. Nici el nu ştia ce faţă avusese. Cea de om era o haină strâmtă şi prea scurtă pentru dânsu, care şi aceea îi dura de vreo patru ani. Mai avea încă una, care o păstra pentru solemnităţi mari, ca de exemplu când îl trimetea procuroru general cu câte o scrisoare la minister, ca să le dea leafa mai nainte, sau când se hotăra săfacă curte.

Dişteptăciune, Miţache avea destulă pentru un archivar. Toţi copiştii trebuiau să fie dresaţi de dânsu. Vorbea cu o adevărată mândrie de băieţii cari fusese în *cancelaria lui* şi cari erau ajunşi unii procurori, alţii preşedinţi de tribunai, alţii advocaţi. Cea mai mare mulţumire o avea când îi da băieţii să iscălească câte o dovadă, în care sta scris jos, cu litere mari: *Archivist general*.

În politică Miţache n-avea nicio credinţă. Era alb fiindcă albii îl trimeteau pe dânsu la visterie s-aducă banii lefurilor, şi fiindcă atuncea avea drept să oprească de la fiecare câte 2 franci pentru birje.

Politică făcea numai o dată pe an: când se discutau bugetele.

Leafa avea 120 fr. Pe lună.

De muncit muncea cât şapte.

La fiecare numire de procurori noi, toţi se-ntrebau: cine-i? ce-i? Miţache răspundea la toţi cu acelaşi stereotip răspuns: apa trece, pietrele rămân. Aici cinstea revenea pietrelor.

Avea şi el, ca orcare român, un cusur: prea-i plăceau covrigii cu susan. Îl vedeai alergând, din dulap în dulap, cu un interminabil covrig în gură şi totdeauna supărat foc. Atunci domnii apărători se strecurau pe lângă dânsu ca pe lângă un pestiferat, de frică să nu-i atingă dosarele din braţe sa a covrigu din gură.

Întrebaţi pe cel dintâi ca şi pe cel din urmă advocat şi vă va spune cât e de important să fi în bunele graţii ale unui archivar. Sunt o mulţime de nimicuri cari trebuie îndeplinite şi cari toate frebuie să treacă prin mâna lui, încât, dacă vei

avea nenorocirea să nu fi tocmai bun prieten cu acest predestinat al delelor, greu îţi scoţi clienta din prevenţie.

Miţache lonescu trăia înconjurat de-o adevărată fortăreaţă. Toate zidurile erau decorate: ici un pistol, colo un cuţit, mai sus un chipiu, mai jos un ciomag, la dreapta o pereehe de cizme, la stânga o sabie, în sfârşit, un arsenal întreg; şi pe toate Miţache le ştia de ce afacere ţin, cu ce di” sunt venite şi când vor merge la juraţi. Dar pe masa In1 I Călimări, condeie, foarfeci, covrigi, înotând într-un strat de nisip I şi învechite ca şi dânsu, erau mărturiile mute ale necazurilor ce trăgea sărmanul archivar, în această luptă eternă cu dosarele.

Omul care-i cunoştea toate chichiţele, precum zicea ei, era moş loniţă.

Cunoaşteţi pe moş loniţă?

— Era nisipul care presărat peste un scris proaspăt usca cerEleata – sugativa de odinioară (n. Ed.).

E cel mai perfect tip al aprodului: scurt pe cât archivarul e nalt. Şi leneş pe cât cellalt e muncitor, moş loniţă fumează ţigări de havana. Poartă mustăţile râse pe jumătate, astfel că numai sub nas are două virgule castaniiroşii, cari. Fiind prea des supuse la încercările focului, sunt arse cu o îngrijire părintească. Barba o poartă iarăşi pe jumătate: ras numai până în dreptul bărbiei, pare totdauna legat pe sub fălci. Pe lângă acestea o pereche de ochi stupizi, pe cari îi înţepeneşte câteodată, cu o adevărată îneăpăţânare, asupra celui ce-i vorbeşte, isprăvesc această oglindă

reflectătoare a celui mai aprodesc suflet.

Ei, şi cu toate astea, numai moş loniţă poate bine înţelege pe Miţache. La ei nu este o completare reciprocă a persoanei unuia prin persoana celuilalt; nu, dimpotrivă: este o discompletare. Dar moş loniţă a-nvăţat pe de rost pe conu Miţache şi, afară de asta, sunt numiţi aproape cu acelaşi decret. Archivaru s-a învăţat cu aprodu întocmai cum se învaţă un cornist cu o trompetă stricată.

Şi, cine ştie, când aceşti iluştri reprezentanţi a unei lumi ce se stinge, se vor despărţi: unu de dulapurile sale, cellalt de ţigările sale; cine ştie ce archivari vom mai avea, ce aprozi ne vor mai servi. Timpul, care însuşi este arehivarul omenirei, aduce fel de fel de noutăţi… cel puţin dacă se va inventa o maşină.

\

NOVELE

(1888)

CUVÂNT ÎNAINTE

Societatea românească contemporană are, până acum, două manifestaţii puternice în proza literaturei propriuzisă: *stratul cel mare al ţăranului, pe Slavici, stratul mahalalelor şi al orăşelelor de provincie, pe Caragiale*.

Nu ştiu dacă în succedarea acestor doi autori este o paralelă conştientă cu straturile pe cari le reprezintă literatura lor, sau dacă nu cumva ei vin unul după altul fără voie-le şi numai pentru că dezvoltarea straturilor s-a urmat aşa şi nu altfel, şi deci şi manifestanţii lor tot astfel trebuiau să se urmeze. Nu ştiu, cu alte cuvinte, dacă literatura

lui Caragiale nu a trebuit, fatal, să vie după a lui Slavici, şi acum nu ştiu iar dacă literatura care va veni după a lui Caragiale nu va fi, fatal, a straiului corespunzător, stratul de deasupra.

În privinţa aza-zisei Elocuţiuni retorice, cred că sarcina ini Slavici şi a lui Caragiale a fost mai uşoară, decât va fi a celor ce se vor încerca să studieze stratul din urmă.

Ţăranul, când îşi exprimă impresiele, are la îndemână limba lui bogată şi viguroasă, pe care nici moda nici împrejurările trecătoare nu au schimbat-o. Mărginaşul care se *duce la* „Inion” şi *poliţaiul cu* paşpatru de *steaguri, srilcie neologismele şi le amestecă cu provincialisme şi barbarisme supărătoare. Sufleteşte, el este fiinţa cea mai ibridă şi mai falsă. Dar caracterul lui constă tocmai în această lipsă de caracter, şi un om cu talent cu cât I-o lăsa mai în elementul lui, cu atâta are să-l izbutească mai bine.*

Dar pent ru stratul de care ne ocupăm noi?

Cu să înţelegem şi mai bine această întrebare, să luăm bunăoară pe Dadiana din Subprefectul. *În viaţa reală* v (*K'i'/istă fiinţă aleasă – căci pentru mine arta stă tocmai în alegerea adevărului – vorbeşte, în generalitatea cazurilor, mai numai franţuzeşte, şi chiar când o vorbi româneşte, vorbeşte o limbă aşa de pestriţă, încât, literariceşte, ea e neexistentă. Trebuie să o dai astfel? sau trebuie să nu te ocupi de felul acesta de femei, foarte fine şi foarte interesante, – ci să aştepţi până ce timpul şi o cultură măi întinsă le va impune limba lor? Iacătă întrebarea.*

Cred că trăieşte, excepţional, chiar în clasa

Dadianei, şi, mai jos, în clasa Locotenentului Sterie, o *mână de familii, care, cetind literatura românească şi având o cultură generală cu-mult mai întinsă, au ajuns să formeze o limbă uzuală curată, ba chiar elegantă. Nu e oare acesta drumul pe care trebuie să punem novela şi romanul nostru? Astăzi, când citeşti literatura românească din ultimii 50 de ani, Costachi Negruzzi, printre toţi contemporanii lui, te minunează cu limba curată şi statornică ce o vorbeşte, şi oricare/pagină din* Păcatele tinereţii *or din* Sobieski la Monastirea Neamţului *pare scrisă ieri. O întărire puternică a acestei păreri a dat-o d-nul Burada în* Cronica sa muzicală a oraşului Iaşi. *Pe când toţi ceilalţi critici ai timpului întrebuinţează. Cuvinte ca politie, poftoreşte, talant ş.a., Costachi Negruzzi scrie un articol foarte curtenitor, în* Albina românească, *despre, un concert dat de celebra Eleonora Neumann, la anul 1839, adică acuma 50 de ani, şi ai jura că acest articol e scris azi, de un bun scriitor. Costachi Negruzzi a mers, prin urmare, cel puţin cu 50 de ani înaintea generaţiei sale, şi a mers just, fiindcă limba lui de lă '39, când nu era nimic format, este absolut limba noastră da la '88, ciad tot mai e ceva, literariceşte vorbind, statornic.*

Deci, în această privire, cred că este o năzuinţă dreaptă de a încerca o formă literară pentru schimbul de gândiri şi de simţiri mai alese, cari vină aci se. Făceau în limbă străină sau îrjr-o românească pe care literatura cu niciun preţ n-o putea primi.

D. Z.

NOAPTE BUNA

I

Se ridicase dinspre răsărit luna plină… De sus şi până jos, între cer şi pământ, se desfăşura o trâmbă de lumină prietenoasă, care parcă voia să acopere lumea cu un cort căldicel, spre a o feri de răcoarea nopţii şi a-i aduce visuri de vară.

Hârşova se odihnea, cu casele sale albe, în malul Dunării, ca un pelican de baltă în stuf, de marginea lacului. În răsăritul lunei, minarele subţiratice îşi întindeau gâtul peste acoperişuri, cătând parcă să se uite în umbra uliţelor înguste. Prin târg nu se mai zărea nimeni. La cafeneaua lui Mehemedă se făcea încă puţin zgomot, fiindcă sosiseră de cu vreme nişte barcagii greci, cari puneau la rândidală un butoiaş cu mastică. Nu trecu mult însă, şi hogea, în tăcerea nopţii, se auzi urlând rugăciunea de seară din vârful unei minarele. Mehemedă dete pe greci afară, şi

— lârşova adormi…

E un nespus farmec a fi deştept când dorm turcii, şi mai cu seamă farmecul e mare când turcii dorm pe apă, ca la Hârşova.

Pe luciul Dunării luna aşterne un drum de argint, în «clipirea căruia ai crede că tremură toate stelele cerului, dacă pe de nu le-ar fi stins steaua cea mare a nopţii. Un praf scânteietor se prinde de fiecare creţitură de val şi se duce în jos, spre a sufla cu argint toată apa, până în mari: mea malului drept, a cărui umbră trage un chenar negru d-a lungul Dunărei, până hei!… departe, spre Borcea.

În adăpostul ce-l alcătuiesc stâncele cele

mari, numite *canarale*, din dreapta şi din stânga Hârşovei, stau ancorate câteva ceamuri turceşti, un caic de bucate, vreo două bivrci greceşti şi un şir întreg de lotci lipoveneşti, cari, lia. Se jumătate pe uscat., au aerul unor trăsuri aşezate la rând. Umbra catargurilor şi a frânghiilor se întinde până I

În depărtare, scriind pe suprafaţa strălucitoare a apei o horbotă încâlcită, care se mişcă pe rotunjitura valurilor ca j o dantelă neagră pe un sân plin. J

Pe una din aceste canarale trecea în seara aceea pre1 şedinţele tribunalului din Hârşova, venind din satul Varoş, (j o mahala locuită numai de români, la gazda sa.

Preşedintele tribunalului de ocol din Hârşova era un j băiat ca de treizeci şi câţiva de ani, nalt, smead la faţă I şi voinic. Despre frumuseţă... el era mulţumit de dânsa, şi femeile, asemeni, şi deci şi noi asemeni.

Adus în Hârşova din Bucureşti, unde fusese slujbaş *j* toată viaţa lui, se poate lesne înţelege că-i era urât. Ministrul Justiţiei de pe atunci auzise că domnul jude de lai secţia III-a e cam slobod la gură şi, după ce-l poftise în mai I multe rânduri, prin prieteni, să-şi mai puie streajă ocărilor, I sfârşise prin a-l *înainta* la rangul de preşedinte de tribunal în Dobrogea.

Omul nu era rău de la fire, dar semăna cu acea nenumărată mulţime de tineri români cari râd, cu cauză sau J fără cauză, de toată lumea, fac curte în Bucureşti la în treaga suflare femeiască, trecând prin toate rangurile: de la fetele de

magazin până la cele mai înalte doamne. Specia noastră fusese amorezat de mai multe ori şi totdeauna j cu o convingere ce-i făcea onoare. Atâta avea bun numai, J că nu ţinea mult la furie. Când îl apuca, se trudea ca un mucenic până prindea de rostul afacerii, şi de-acolo, în câteva zile, da înapoi ca o gârlă de munte. De altfel, era foarte galant. Nu rămăsese teatru, concert, cafenea, baluri, în care să nu strălucească cu banalitatea sa.

Şi acest creştin să fie luat din mijlocul nimicurilor bucu. I reştene, cu care se îndeletnicise de mic copil, spre a fi dus j în Dobrogea… crud lucru!

Spre a nu ponegri însă magistratura veacului în faţa posterităţii, trebuie să spunem şi ceea ce avea bun.

— 15. Zumfirescu: nuvele

Domnul preşedinte al tribunalului de ocol Hârşova, I cu tot dispreţul lui pentru ceilalţi oameni, nu se iubea pe I sine prea mult. Când nu mai avea de cine să râdă, o lua I binişor spre malul apei, şi acolo se aşeza pe o grindă de catarg, ce sta trântită în nisip de ani întregi, şi se pierdea pe gânduri… în cursul molatic al apei, urmărea rotocoalele ce le făcea spuma, până ce nu le mai videa cu ochii şi, în mijlocul lor, arunca câte un crâmpei din gândul fără socoteală j re-l stăpânea, parcă ar fi vrut să i-l ducă valul credincios până în apele mării, spre a i-l îneca în imensitate. Când soarele apunea, şi apunea totdeauna în Dunăre, globul lui de aur văpsea creasta alburie a undei cu un roş de purpură atât de viu şi de curat, încât

sufletul, primind prin ochi impresia armoniei dinafară, radia căldura colorii printr-o rază de bunătate duioasă, adimenitoare.

Atunci, într-adevăr, preşedintele tribunalului era omul cel mai blând şi mai simplu de pe pământ. Saadâc, uşierul lui, venea, de-abia călcând pe nisipul cel moale, şi-l deştepta din visuri, spre a-i aduce aminte că-l aşteaptă prânzul. Aici vorba *prânz* este mai mult un eufemism, fiindcă toată masa se reducea la un pahar cu mastică şi la o friptură de oaie. *A*

În seara despre care se vorbeşte la începutul acestei istorisiri, preşedintele tribunalului îşi avea cuvintele lui puternice pentru care trecea pe deasupra canarelei celei înalte. Întorcându-se de cu vreme, tot pe acelaşi drum, de la Varoş, zărise pe culmea dealului, în ograda cadiului, o femeie care părea a fi tânără, stând în capul unei prispe, în picioare, cu mâna dreaptă întinsă în sus, de-a lungul unui stâlp ce lega streaşina de prispă, şi cu obrazul rezemat de mână. Preşedintele o luase cam la o parte din drum, spre a o putea videa şi mai bine. Ea părea că se uită undeva, departe, în zarea nesfârşită a albastrului ceresc, şi, ca o pasere a ţărilor calde smulsă de aripi, căuta cu ochii drumul libertăţii pe care venise.

Aşa cum o videa el de departe, i se părea că trebuie să fie foarte frumoasă. Că avea? ă-i placă şi de-aproape, nici că mai era vorbă. Lasă că mai întâi era femeie, şi, ca atare, avea tot dreptul să turbure mintea unui magistrat „dar apoi era şi turcoaică, o calitate pe care dânsul n-o cunoscuse încă, printre multele şi feluritele calităţi ce

studiase la sexul protivnic nouă.

Ea era îmbrăcată, până la brâu, cu o bundă de catifea neagră, cu colţuri răscroite, cari lăsau să se vadă pe dedesubt o cămăşuţă de borangic galbenă ca lămâia; de la brâu în jos purta nişte şalvari vişinii; largi cât o roche, şi tocmai jos strânşi împrejurul gleznei, ca şalvarii bărbăteşti. Iu picioare, papuci de fir şi de catifea. Capul nu i-l putuse videa destul de bine, fiindcă era departe. Zărise însă un obraz rotund şi alb ca laptele, un păr castaniu şi lucios ca mătasa porumbului, tăiat scurt împrejurul gâtului şi… ce-i trebuia mai mult!

Acestea erau cuvintele, foarte puternice, pentru cari preşedintele tribunalului trecea peşte canarauacea înaltă, seara, pe lună, când hogea cânta, din vârful minarelei, rugăciunea de noapte.

*

E bine să se ştie că donna Dulcinea din Toboso, care avusese onorul de a pune pe drumuri pe nobilul stăoân al lui P anga, nu se găsea în condiţiuni mai bune decât suscitata fiică de cadiu: că dacă donna Dulcinea avusese aşa de mare parte pe lume, de ce n-ar fi avut şi fata cadiului darul de a nelinişti sufletul unui preşedinte de tribunal, când este ştiut că preşedinţii sunt mai puţin nobili decât cavalerii rătăcitori, şi că turcoaicele au mai-mai aceleaşi drepturi faţă cu zeul Cupido, ca şi spaniolele?…

De aceea, să nu mire pe nimeni faptul că preşedintele, întorcându-se acasă, se întinse pe pat şi se puse să gândească la fata cadiului. Lămuririle ce le luaseasupra ei, de cu ziuă, îl’ântăreau şi mai mult în convingerea că trebuie

să viseze la dânsa.

A doua zi. Cum ieşi din casă, se duse de dete o târcoală pe lângă locuinţa cadiului. Cadiul şedea în vale. În dosul conacului. Nişte ziduri înalte, de piatră, împrejmuiau ograda, ca o cetate. Mai de departe, de pe deal, se putea videa în curtea lui două rânduri de case, ca la toţi turcii cu dare de mână: un rând pentru bărbaţi, şi altul pentru femei, despărţite printr-un zid mijlociu. Se uită el să vadă cum ar face s-o poată zări mai de-aproape. De la e©nac, care eră singura casă cu două rânduri, în Hârşova, s-ar fi putut lesne privi în curtea cadiului, – dar conacul parcă era afurisit: n-avea nicio fereastră spre nord; din întâmplare însă, pe acoperiş era' o cubea care da spre partea aceea. Cum o văzu, preşedintele se răpezi pe scările conacului într-o fugă şi o rezemă drept în pod. În adevăr, după cubea se videa toată curtea cadiului.

Fiică-sa sta pe o saltea ce era întinsă pe prispă şi curăţea nişte sulfină. Când o văzu, preşedintele de-abia mai respira de mişcat ce era. În jurul ei nu se mai simţea nimeni.

N-aveai nevoie s-o cunoşti de-aproape ca să înţelegi numaidecât părăsirea desăvârşită în care trăia. Obicinuinţa de a fi întotdeauna singur înlesneşte minţii omului o piliere rară de a se depărta de realitatea imediată şi a trăi într-o lume, în parte fantasmagorică, în parte însă reală, prin forţa cu care închipuirea înfăţişează imaginile.

Cu capul plecat pe genunchi, ea rupea crăngile de sulfină cu nişte degete subţiri şi leneşe, şi era atât de cufundată în îndeletnicirea

aceasta, că parcă ar fi urmărit pe foile tufei cine ştie *co*. Poveste de harem, cu împăraţi cruzi şi sultane omorâte, sau ar fi citit versurile dulci ale lui Hafiz[20]

, amorezatul de lună de pe Ruknabad.

Când îşi ridică ochii de pe sulfină, se uită la cubea fără de nicio surprindere. El, de teamă să n-o gonească, se dete răpede la o parte, spre a se. Ascunde, şi, numai după ce-şi închipui că ea nu se mai uită, îşi scoase iar capul la'iveală. Acuma însă îl pândea ea, cu un surâs jumătate de femeie, jumătate de *demon*, care făcu pe preşedinte să se ascundă mai repede ca la început. Stând el însă pitit, se gândi în sine: „dacă ea, turcoaică fiind, mă vede şi nu fuge, asta înseamnă că mă şi iubeşte... sau atunci nu-i fata cadiului1*.

Lui i se părea că fata cadiului e neapărat datoare să iubească pe preşedintele tribunalului!

„Dacă acuma, când oi mai ieşi, îşi zise el, voi prinde-o tot uitându-se la mine, o şi salut!"

Astfel îmbărbătat, îşi scoase iar capul pe cubea şi, fiindcă ea, în adevăr, se uita tot spre el, îşi duse mâna dr eaptă spre inimă şi se îndoi de mijloc până să se lovească cu nasul de acoperiş.

La acest semn, ea îşi ridică mâna la gură şi după aceea la frunte, spre mulţumire. În mişcarea ce făcu, mâneca largă a cămăşei fugi la vale, dezgolind astfel un braţ alb t,; i un cot plin şi rotund.

Preşedintele nu mai ştia de bucurie şi, fiindcă din instrucţiile ce adesea era silit să facă în

---

20 Domnişoara Aî.şe (turc.) (n. ed)

şedinţe îi rămăsese în minte întrebarea turcească *cum te numeşti*, puse amândiiuă mânile la gură şi-i zise cum putu:

— *Ismenizi bană bahaşlainâz*?

Ea pufni deodată de râs şi fugi înăuntru. Bietul preşedinte, de teamă să nu fi spus vreo prostie, îşi*repetă iute în;; ind tot repertoriul turcesc şi. Spre marea lui mirare, «convinse că zisese foarte bine, ba chiar găsi că vorbise

— Poet persan (1320-1389) care a cântat dragostea (n. Ed.)

prea frumos, fiindcă fraza era, după cum îl asigurase dragomanul tribunalului, de om nobil.

Supă câteva minute ea ieşi din nou în pragul uşei, de-abia stăpânindu-se de râs, şi, ridicând un deget la gură, îi făcu semn să tacă. După aceea, punând, ca şi dânsul, arnândouă mânile împrejurul gurii şi ridicându-se în vârful picioarelor, îi zise:

— *Aişe hanârn'*... şi fugi, spre a nu se mai întoarce.

Mai stete preşedintele, doar o ieşi s-o mai vadă, dar nu mai avu parte.

A doua zi, la nouă ceasuri, era la post. Venea lumea cu hârtii de legalizat, cu jelburi, cu procese, – domnul preşedinte era în pod.

În ziua aceea şi în zilele următoare o văzu regulat şi urmă a-i face tot felul de semne de dragoste, la care ea răspundea cum putea, dar totdeauna binevoitor.

Azi cu una, mine cu alta, preşedintele ajunsese de nu se mai gândea la nimic decât la fata cadiului. O chema şi Aişe, şi era atât de

drăgălaşe şi de singură, sărmana fată!

Vremea însă începuse să se cam strice şi vântul vâjâia prin podurile caselor cu atâta învierşunare, încât ţi-ar fi venit greu să-l înfrunţi, chiar fiind preşedinte de tribunal şi amorezat de Aişe. Dunărea începuse să-şi zbârlească valurile sale încreţite, şi pescarii îşi mutaseră corturile pe cellalt mai, spre a bate mai bine cotul stâncelor. Cega venea pe Dunăre nevoie mare. Şi cu dânsa cei dintăi sloi începeau să se ivească, ca nişte pete albe pe faţa închisa a apei. Cadiul. Ca cel mai bătrân şi mai mare boier din oraş, sta de faţă în toţi anii la primele încercări de pescuire şi adesea dormea noaptea prin corturi, ca orice simplu luntraş. Preşedintele. Îndată ce află de lucrul acesta, îşi puse în gând să vază pe Aişe la dânsa acasă.

Dar cum?

De cum sosise în Hârşova, făcuse cunoştinţă cu o grecoaică bătrână, de la care ceruse adesea poveţe în împrejurări de asemenea natură. Trimise de o chemă numaidecât şi-i expuse starea sufletului său şi gândul ce avea de a intra la Aişe. Cu orice preţ. Bătrâna îl ascultă în tăcere. După ce isprăvi, ea îi zise scurt:

— Ţii mult la viaţă?

— Da’ de ce mă întrebi?… Fireşte că ţiu!

— Atunci să stăm acasă.

— Ce! creezi că mă tem de cadiu? Mai întâi trebuie să ştii că ei n-au dreptul să poarte arme. Şi apoi să-ţi spun: ţin mai mult să văd pe Aişe decât chiar să trăiesc.

— A!… aşa se schimbă vorba. Dacă nu te temi

de nimic, atunci diseară, pe la opt ceasuri, să fi gata.

Până seara el îşi făcu tot felul de planuri, unele mai ciudate decât altele: să sară peste ziduri, să se lase după acoperişul conacului în curte sau să se ia orbeşte după babă.

Cam pe la opt ceasuri bătrâna intră la dânsul, aducând sub braţ o legătură. Cum intră în casă, veni spre el misterios şi-i zise să lase perdelele; apoi scoase din legătură o păreche de şalvari femeieşti şi un şal negru.

— Îmbracă-te, d-le, zise ea preşedintelui, care învârtea în mână, stângaci, viitoarele sale haine de amorez.

Dete el să se îmbrace, dar şalvarii scurţi de-abia îi trecea peste genunchi, lăsând să se vadă pantalonii şi cizmele de bărbat, foarte compromiţătoare pentru o situaţie ca aceea. Dar, cu ajutorul întunerecului, lucrul putea trece.

După ce se înveli pe cap cu şalul negru şi-şi ascunse cu multă îngrijire mustăţile, ei plecară. Pe drum grecoaica îi spuse că fata cadiului nu şade singură, ci că locuieşte în aşa-zisul harem cu. O mătuşă a sa, oarbă, care are obiceiul de a pipăi hainele tuturor cadânelor care intră la Aişe, spre a nu se strecura şi vreun bărbat.

— Bine, afu’risito, îi zise el, tocmai aici îmi spui?

Grecoaica începu a râde.

— Dumneata, d-le, nu cunoşti femeile, zise ea. Dacă Aişe te iubeşte, va găsi mijlocul să te primească. Astăzi e vineri, şi ei împart pomană în toate vinerile la femei sărace. Chiar dacă frate-său

o fi acasă, noi o să intrăm pe dinaintea lui…

— Cum! are şi un frate?

— Vezi bine că are. Dar şi dacă are?… Eu intru mai în toate zilele la Aişe pe sub nasul lui, numai… mai trage-ţi şalvarii în jos, că prea se văd pantalonii.

Preşedintele ajunse ca vai de el la poarta cadiului. Baba intră întâi şi, apucând pe preşedinte de mână, se lipiră amândoi de zid şi o luară binişor spre curtea de-a doua. Cânii erau toţi în târg, la plăcintărie. Deschiseră şi a doua portiţă şi, deşi era cam întunerec, el putu recunoaşte casa cu prispă pe care o vedea de pe cubea.

Îndată ce se apropiară de seară, Aişe le ieşi înainte.

— *Luz snrmeghe gheletim*[21]

, zise bătrâna.

— *Teşechiur iderim*[22]

, îi mulţumi ea, pe când-se uita cam curioasă, prin slabul întuneric al serii, la preşedinte. I El se apropie de dânsa şi, după ce-i făcu o metanie până la pământ, îi apucă o mână şi o sărută, luându-şi în acelaşi J timp cearşaful cel negru de pe cap. Atunci numai, ea îl j recunoscu. Drept orice răspuns, dete un ţipet înăbuşit şi I fugi înăuntru. După câteva secunde reapăru, râzând să f moară de îmbrăcămintea lui, şi apucă pe grecoaică de I mână, spre a o nuce înăuntru, la mătuşă-sa… El, neştiind f ce face, se luă după de şi văzu în dreptul

---

21 Am venit să mă închin (turc.) (n. ed.).

22. 1 Carol-Frederic Diebitseh (Dibici) (1785—1831) feldmareşal rus, vestit prin laptele de arme imp-.u: iva otomanilor, poreclit Zabalcanski — cel care a trecut Balcanii <n. ed.).

săliţei, îrjtr-o * odaie goală, o femeie întinsă pe două saltele, una peste j alta, care pipăia cu manile hainele grecoaicei. Neapărat, trebuia să-l ajungă rândul şi pe el! ti venea parcă să fugă sau să dea cu ceva în cap hârcii de pe saltea. În adevăr, după ce bătrâna îşi isprăvi operaţia cu grecoaica, Aâşe veni la el şi-l apucă de mânecă spre a-l duce înaintea tnătuşe-si. El nu mai ştia ce face, mai cu seamă că ea râdea j mereu. Nu simţea că râsul era singura ei scăpare din puternica mişcare sufletească de care era cuprinsă. Se duse după dânsa fără conştiinţă de ce-o să i se întâmple, dar, j tocmai când era să-l dea pe mâna babei, Aâşe îi luă şalul j cu care fusese înfăşurat pe cap, se înveli repede ea şi, puj nând. U-se în genunchi înaintea babei, îi prezentă braţele I s-o pipăie.

După această operaţie, se retrase de lângă bătrână şi ’ începu să-i vorbească răpede... Grecoaica spuse preşedin telul că-i turna nişte minciuni groaznice, li îndruga că fe meia cea. De-a doua, adică el, era o biată sărmană, bolnavă de ameţeală (turcii au un respect nemărginit pentru acestă I boală), care dă în cărţi grozav de bine şi-i urâtă... şi-i j urâtă spunea-ea babei, că-i vine să moară de râs.

El se uita la dânsa cu o adevărată încremenire.

Înăuntru ardea, pe o masă joasă cu trei picioare, un – opaiţ de tinichea în formă de cinzec, a cărui feştilă îm1 praştia mai mult fum decât lumină. Aâşe şedea în genunchi lângă bătrâna turcoaică şi vorbea cu vioiciune. Chipul ei, I alb şi

rotund, prindea a se lumina de o mulţumire lăun1 trică. Care i se zugrăvea pe obraji în nişte dungi subţiri, i trandafirii. Gura, mică şi însetată de viată, rostea vorbele J cu o înlesnire rară. Buzele tremurau parcă ar fi fost în1 totdeauna mini oase, însă ochii mari şi adânei îndeobşte, se făceau mititei şi luau o expresie de mulţumire nespusă când râdea. Părul, tăiat scurt împrejurul gâtului, cădea şi-i învăluia obrazul, de câte ori se pleca spre mătuşă-sa. Cu o mişcare de cap, mândră şi uşoară, ea îl arunca peste spate urmând a istorisi bătrânei povestea ce i~o alcătuia, atunci.

După ce isprăvi de vorbit cu mătuşă-sa, se sculă de jos şi ieşi pe uşă, făcând semn preşedintelui să -vie după dânsa. Trecură amânaoi în singura odaie ce mai era în casă.

Lăuntrul era luminat de un policandru cu candele, după moda turcească. În fund, un horn de sobă, care răspundea drept afară, adăpostea câţiva cărbuni de vreascuri, iar în jurul hornului, pe nişte policioare de lemn lucrat, sta tot tacâmul de cafea. Lângă foc erau trase două pufuri joase, unul lângă altul, pe care se putea cineva foarte bine întinde, şi, încolo, toată casa un divan. Păreţii, acoperiţi cu scoarţe şi cu crengi de sulfină, dau odăii un aer de monăstire.

Îndată ce intrară înăuntru, ea strânse perdelele de la ferestre şi veni la el. Preşedintele dete năvală s-o apuce de talie.

— *Ghiuzel sân* \ îi zise el pe turceşte.

— *Teşechiur*, *iderim*, *effendim*, îi răspunse ea, luându-l mâna de după talie şi uitându-se la el cu nişte ochi adinei şi turburători de minte.

— *Ghiuzel sân*, mai repetă el o dată, încercând s-o sărute şi nesărutându-i decât mâna cu care ea-i astupase gura. Apoi mai vru să mai spuie ceva; dar ce? Nu mai ştia o boabă turceşte.

— *Ghiuzel sân*, *sevgheliu-sân2*, mai îndrugă el… şi apoi o rupse pe româneşte: ce mai încoace-ncolo, îmi eşti dragă, na!

Şi începu s-o sărute pe păr, pe mâni, pe gât, ca un nebun. Ea se luptă câtva timp, până ce, biruită de osteneală şi de plăcere, începu să se moaie, ca o ceară încălzită, în braţele lui şi căzu jos.

Era o îndepărtare desăvârşită a călăuzei celei drepte: judecata, – şi o părăsire de bunăvoie a femeiei în braţele unui vârtej de patimă, pe care--l simţea răsculându-se în

— Eşti frumoasă (turc.) (n. Ed.).

— Kşti frumoasă, îmi eşti dragă (turc.) (n. Ed.).

sângele ei, lacom, fiindcă fusese hrănit numai de aşteptare, şi arzător, pentru că era tânăr.

Atunci el se plecă lângă dânsa şi-ncepu din nou s-o sărute, fără să mai ştie bine ce face, beat de mirosul ce-l răspândea untul de roze cu care era parfumată ea; s-o strige încet pe nume; să se lipească de dânsa; să-i mângâie părul şi obrazul – iar ea nu se deştepta. Cam îngrijat atunci, se sculă de lângă dânsa spre a chema pe grecoaică. Aişe sări deodată la el, îl apucă de mână, îl întoarse înapoi şi-l puse să stea lângă dânsa la foc.

Nu vorbea nimic, dai’ în chipul cum se uita la el, cum îi strângea mâna, era îngrămădită o viaţă întreagă de aşteptare, o comoară de tinereţe, o

uitare de sine care ar fi dus-o până a muri în ceasul acela…

— *Allah*!… zise ea, oftând şi ridicând ochii spre cer.

După câteva secunde, grecoaica intră la dânşii şi le aduse aminte că stau cam demult. În faţa bătrânei ea se sculă numaidecât în picioare. Preşedintele rugă pe bătrână să-i spuie tot feliul de vorbe bune ce-i vineau în minte. Ea nu zicea nimica, ci numai sta rezemată de părete, galbenă ca o făclie de ceară. Când ieşi el, rosti în urma lui aceste cuvinte, aproape plângând:

— *Allaha isâmarladâm*… I

Şi căzu iar pe sofa, cu faţa în jos, plângând… El de-abia îngână:

— Noapte bună.

Îl

Dar fiindcă în lume se învârtesc toate, bătrâne şi tinere, lucrurile, împrejurul aceleiaşi osii: durerea, şi fiindcă sub fiecare geană care se închide ca să ajute gurii să râdă, tremură o lacrimă, fericirea, bătând la uşa Aişei, venea numai s-o înşele, după cum, de altminteri, face întotdeauna.

În înlănţuirea întâmplătoare a împrejurărilor vieţei noastre se pare că este o lege, care apasă pe aspiraţiunile unor suflete alese, ieşite din întuneric, şi, ca o riglă, rade şi reduce avânturile lor până la nivelul traiului comun.

Aişe era o făptură pe care firea o alcătuise oarecum în viitor, căci pusese într-însa darurile sufleteşti ale pruncului din a cincea sau a şasea generaţie a cadiului.

Trăia în obiceiurile părinţilor săi, fără să poată ceti, deci fără să gândească decât după cum o povăţuia simplitatea sa; închisă în cei patru păreţi ai odăii, cu o singură bună prietenă: singurătatea; bucurându-se de o sănătate care nu lăsa niciodată nervilor o prea mare stăpânire asupră-i; cu un chip curat şi nişte linii rotunde, care, ori de câte ori se uita în oglindă, lăsau ochilor o impresie de armonie.

— Aişe crescuse cum creşte floarea de nufăr, albă şi singură, pe luciul tăcut al lacurilor, urcându-se cu sufletul deasupra alor săi, tot atât demult cât se ridică blinda floare mai presus de frunze.

Trăise câţiva ani, cât fusese mai mică, la o mătuşă a sa în Constanţa. Aici, marea senină pusese parcă în sufletul ei un fel de linişte statornică şi un nehotărât dor de ceva mai mare încă decât marea, de ideal, – iar marea furioasă un fel de deprindere de a privi traiul drept în faţă, fără frică, o bronzare a caracterului în împrejurări dureroase şi o iubire a primejdiei.

Nimic în viaţa ei nu. Venise până atunci să întunece zilele albe ce i le da soarele. Înclinarea ei cea mai vădită era singurătatea, şi de acolo contemplaţiunea, dar o contemplat iune eroică, care înfrunta de-a dreptul problemele cerului, căutând să-şi tălmăcească cum, spre pildă, *carul* era în toate serile deasupra capului, şi *cloşca cu pui* la răsărit, sau de ce luna avea câteodată un fel de aer de a şi gindi, parcă ar fi fost însufleţită? Nimic însă suferitor nu se arăta în acest trai.

De cum preşedintele se amestecă în viaţa ei

mai de aproape, sufletul încetă de a se mai revărsa asupra lucrurilor dinafară şi se răsfrânse asupra lui însuşi. După întâia lor întâlnire. Aişe începu să nu doarmă. Visa fel de fel de lucruri, netălmăcite minţii, sub stăpânirea cărora sulerea şi se bucura totdeodată. Când se scula dimineaţa, îşi aducea aminte de ceea ce visase ca de nişte lucruri povestite de cineva şi uitate, cari îi erau dragi. Cine i le. «pusese?... Ziua începuse să fie neliniştită. Mătuşa ei, «mi ba, îi istorisea, ca şi mai nainte. Poveşti din războaiele ţuicilor cu ruşii, dar ea nu se mai mira şi nici nu mai striga de mânie când baba ajungea la Diebici Zabalcanski1. Bătrâna atunci se oprea din istorisit şi întreba:

— Dormi, Aişe?

Ea răspundea încet:

— Nu dorm; spune.

Bătrâna iar începea să spuie, şi ea iar se ducea cu mintea după cele gânduri.

Dacă amorul nu ne-ar fura, puţin câte puţin, toată puterea de a lucra a minţii noastre, spre a ne-o aţinti, fără ştirea-ne, cătră un singur punct: ceea ce iubim, de multe ori omul, cu oarecare stăpânire pe sine, s-ar opri chiar ’la-nceput. Dar tot ce naşte amorul în noi este reflex; tot ceea ce simţim de la dânsul aleargă înaintea conştiinţei de sine, şi cu cât suntem mai depărtaţi de ceea ce iubim, cu atâta ne simţim mai mult atraşi.

S-ar fi gândit vreodată mama Aâşei, când încet o mişca în leagăn, că soarta ei va fi aceeaşi cu a preşedintelui? Una născută în gradinele Adrianopolului, în ţara rozelor, – altul pe malul Dâmboviţei, păreau meniţi a nu se întâlni

niciodată. Şi, cu toate astea, întâmplarea îi strânse pe arnândoi în acelaşi loc, iar amorul îi apropie unul de altul. Cu cât era mai departe de la ea la el şi cu cât sufletele lor se asemănau mai puţin, cu atât dânsa era mai mult atrasă.

În adevăr, preşedintele nu semăna de loc cu Aâşe. El era, după cum s-a putut videa până aci, un om cu totul de pe pământ, nici – prea vesel, nici prea trist, biând când n-avea de ce să fie rău, poetic câteodată, prozaic şi batjocoritor mai întotdeauna, făcând curte la toate femeile şi plăcându-i, mai presus de toate, să trăiască bine.

Când ieşi de la Aâşe, emoţiunea dintr-însul pricinuită de dinsa trăi foarte puţin şi, de-abia ajuns la portiţa cadiului, începuse deja să se gândească cum o să istorisească el prietenilor din Bucureşti această nouă şi ciudată biruinţă ce o câştigase asupra femeilor.

În zilele ce urmară, el încercă s-o mai vadă, fiindcă-i plăcea, dar cadiul se întorsese de la pescuit şi lucrul mergea mai greu. Trecu o vinere la mijloc şi nu se duse; mai trecu încă una şi tot nu se duse. Şi-apoi, dacă-ar fi vrut să-şi mărturisească bine păcatul, îi era şi cam frică. Când se gândea în urmă la chipul îndrăzneţ cu care intrase la parră-i venea să se mustre singur *de* primejdia ia care se expusese.

Afară se făcuse frig de tot. Pe cubea nici vorbă nu era să se mai’ urce.

„Cine mai stă pe vremea asta afară?” îşi zicea el.

Ea însă sta mai toată ziua afară, pe prispă, în bătaia vântului, nădă îduind că poate lui să-i mai

vie dor s-o vadă şi atunci ea să nu se brodească a fi în casă. Se gătea Aâşe ca niciodată. Bunda cea cu fir lat o punea acum în toate zilele, şi vârful unghiilor şi-l îngrijea ca o doamnă mare, făchidu-şi nişte noiţe roze, în formă de semilună; de parcă era întotdauna pătată pe mâni de sânge.

Ea îl aştepta cu încredere. În inima ei simţea ceva foarte pierdut, care parcă-i spunea că el ţine de un alt neam de oameni: al îndrăgostiţilor de dânşii, – dar îl iubea aşa demult, că se supăra singură pe ea însăşi când gândea astfel; şi atunci, ca un fel de iertare cătră el, îşi concentra toată amintirea spre imaginea lui, şi îndată ce-o vedea, se răpezea spre ea să i-o sărute, iar faţa i se lumina de bucurie şi de bunătate.

Zilele însă treceau astfel pentru *Aişe*, ţesute din aşteptare şi singurătate.

Iarna sosise cu totul şi zăpada acoperea întreg pământul. Dunărea aducea munţi întregi de sloi şi-i grămădea spre Tulcea, unde începuse să se prindă. Canaralele cele nalte stau în mai, ca un grebăn sur, aţinând buşteni de sloi, cari se izbeau de colţurile stincei, sfărâmându-se cu zgomot. Nu mai trăia nimic pe apă. Dintr-un drum mare, Dunărea se prefăcuse într-o gheţărie mişcătoare, care făcea rău viderii.

Aişe nu mai ieşea din casă. Manganul ardea toată ziua lângă dânsa, dogorându-i obrajii, iar degetele îi umblau leneşe pe clapele unei *harmonice* ce i-o adusese fratele său de la Brăila, izbutind să scoată nişte sunete ciudate şi câteodată foarte atingătoare. Când i se ura cu muzica, se întindea pe divan, îndoindu-se în jurul

cărbunilor, ca o tigresă, şi visa.

Aişe slăbise şi se schimbase. Mai cu seamă de câteva zile în urmă, de când auzise că preşedintele se duce, încremenise cu totul.’

El, în adevăr, pleca. Dobrogea fusese pentru dânsul un loc de surghiun, din care căutase întotdeauna să scape.

Legătura, sau mai bine întâmplarea lui cu fata cadiului, nu era de natură să-l împiedice de-a pleca la cea dintâi ocazie, şi, în adevăr, de cum primi depeşa de la minister, se şi hotărî să se ducă.

Într-un târg ca Hârşova, în două ceasuri toată lumea ştiu despre mutarea preşedintelui. Grecoaica, cu care mersese la Aâşe, află şi ea ştirea şi se duse numaidecât să spuie fetei.

Cam cătră începutul lui ianuariu, sania poştei ieşea într-o seară din Hârşova, pe la nouă ceasuri, mergând la Gârlici, Dăeni, Salul-Nou şi Măcin, spre a ajunge la Ghecet., punctul prin care se trece pe malul stâng al apei, la Brăila.

Luna se ridica din răsărit, împrăştiind pe luciul de zăpadă o lumină ostenită, care aşternea lângă fiece lucru o umbră lungă şi greoaie. Pe întinsul câmpului nu se zăreau decât morile de vânt din jurul oraşului, ce păreau că ieşiseră de sub coaja albă a pământului, ca nişte namile de noapte, întinzând braţele lor mătăhăloase spre a se închina la lună.

În sania de poştă erau patru inşi: vizitiul, sentinela, conductorul şi preşedintele.

Ieşiseră tocmai de marginea oraşului, când, dintre mori, se iviră două umbre, care făceau

semn vizitiului să se oprească. Acesta se supuse.

Umbrele erau două femei. Una rămase ceva mai departe; cealaltă se apropie de preşedinte şi-i spuse ceva încet. El sări jos numaidecât şi se duse la cea de a doua.

Erau: Aâşe şi grecoaica.

Cu un şal mare pe dânsa şi numai în pantofi, ea tremura pe zăpadă de aproape un ceas, aşteptând sania să treacă, ca să-l mai poală videa. Numai atâta voise, şi repeta grecoaicei de nenumărate ori să-i spuie că n-ar fi îndrăznit altfel să-l oprească de la drum dacă n-ar fi ştiut că pleacă pentru totdeauna…

Vorbind astfel, tremura, din cap până în picioare, de frig şi de frică… Lui i se făcu milă şi, desfăcându-şi pulpana blanei celei mari cu care era îmbrăcat, o lipi de dânsul, învelind-o şi ascunzând-o toată sub şubă…

Stete cu ea în braţe astfel vreo câteva minute. Atâta oe lipise de dânsul, cu cap, cu piept, cu toată fiinţa ei, că nu-i venea să o mai depărteze de el. În cele din urmă trebui să plece.

El rugă pe babă să-i spuie tot ce se pricepu: că are să se mai întoarcă, că o să se gândească la dânsa, şi multe…

O sărută şi se depărtă. Pe când însă se despărţea de ea, i se păru că aude, în româneşte, două cuvinte zise încet şi temător:

— Noapte bună…

LOCOTENENTUL STERIE

I

Venise toamna, cu aerul ei de soră a unor orfani,

— Blajină, caldă şi voitoare de bine lumii. În straturile albastrei boite se cufundau dungi unghiulare de cucoare, atât de sus şi de subţiri, că păreau ca nişte desenuri arabe, incrustate într-o imensă piatră de lazuhtă. Un fel de pace în aer, senină şi făr’ de nicio adiere de vânt, înlesnea parcă din greutatea ce ne stă pe piept din chiar propriul nostru trai. Lumea umbla pe uliţe, uşoară, cu o smerenie neprefăcută, îndreptându-se spre biserica S-tul Ion.

Niciodată târgul Focşani nu văzuse atâta lume mergând să se roage. Din toate părţile soseau trăsuri, şi negustori, şi ţărani, şi săraci, fiecare cu câte o lumânărică în mână, spre a fi fată de parastasul ce se făcea celor morţi în război.

Cu cincisprezece zile înainte, se dăduse asaltul de la Griviţa, în care putnenii muriseră cu duiumul. Primăria hotărâse parastasul, şi lumea venea să se roage, care pentru zilele unui copil, care pentru ale unui frate, care pentru ale prietenilor, şi chiar cei ce nu aveau pe nimeni la război, veneau, aduşi de o putere nepricepută, mai mare şi mai poruncitoare decât a intereselor, puterea primejdiei. Simţea tot omul că zilele acelea nu se asemănau cu toate celelalte ale vieţii sale: moartea arunca pe de un fel de agheasmă cu adevărat sfântă. Toate frunţile erau deopo trivă cuprinse de gânduri. În afară de dorul fiecăruia pentru ai săi, se desprindea din toate sufletele o grijă comună, care, cu cât creştea mai mult, cu atâta se subtiliza, în unghiul înalt şi nevăzut în care se întâlneau toate aceste preocupaţii, o singură vorbă părea că leagă totul: *ţara*. Nimeni n-

o rostea, dar întreaga suflare românească părea că o înţelege, şi, astfel înţeleasă, ea nu mai avea nimic din banalitatea şi adeseori chiar ridiculul ce o însoţeşte. Cei rămaşi acasă nu mai trăiau decât prin cei duşi peste Dunăre. Toate coardele amuţiseră şi de una singură se prindeau degetele nerăbdătoare: războiul. Se citea, se lucra, se tăia palpitând. Un fapt întâmplat era istorisit în mii de feluri. Un obuz turcesc văzut de la Focşani, lua proporţiile unei nenorociri naţionale. Un soldat căzut în asalt făcea să plângă o mulţime de lume străină lui, şi devenea numaidecât erou.

Pe drept sau pe nedrept, tot ce venea de la război era văzut întreit de mare.

Biserica era prin urmare plină de poporani. Fel de fel de oameni se înghesuiau, dând năvală unii peste alţii, spre a se apropia mai mult de perfect, lângă care stau cei doi, trei militari ce mai rămăseseră în oraş. De-abia îţi puteai trage sufletul. Atâta era înghesuiala de mare, că preotul, ieşind cu darurile, nu se putea învârti de la o uşă la alta a altarului.

Şi în această învălmăşeală se videa – lucru de mirare! — în strana din stânga, dându-se lumea cu sfială la o parte şi lăsând locul liber împrejurul a câtorva persoane, cari stau grămădite una lângă alta, parcă ar fi fost străine sau le-ar fi fost frică de cineva. Erau: câteva fete îmbrăcate în negru, o doamnă care şedea jos în strană, de asemenea în negru, şi un locotenent de artilerie, în genunchi, cu amândouă mânile şi cu capul rezemate de garda săbiei.

Nu se poate spune cât de atingători erau

aceşti oameni, a căror durere părea cercuită în roata ce o făcea între dânşii, de frică parcă să nu se mai împărtăşească şi la alţii; acea femeie care îşi ridica ochii cu disperare spre colţul ce încheia catapeteazma şi în care Iisus era zugrăvit ridicându-se la cer; ofiţerul care îşi ascundea capul în mâni spre a nu i se videa ochii plânşi; cele trei fete care îşi ştergeau lacrimile pe furiş şi se plecau spre mama lor, rugând-o încet:

.

— Mamă, te rugăm: nu mai plânge!... te rog, mamă

Mai la spatele lor, un bătrân, cu gulerul cămăşii în negru. Învârtea în mână o pălăriuţă veche, tremurând din tot trupul şi încercând din când în când să zică şi el:

— Smarando, da' nu mai plânge, bre... fi femeie...

Toţi aceşti creştini laolaltă alcătuiau familia d-lui

Sterie.

Cine nu ştie în câte feluri deosebite se joacă drama vieţii prin unghiurile acestei lumi şi cum adeseori întâlneşti, în curgerea întâmplărilor, oameni, pe lângă care treci nepăsător, fără măcar să bănui eşti că cu dânşii umblă pe uliţă o lume întreagă de necazuri şi suferinţe.

Familia d-lui Sterie era una dintr-acele nenumărate adunări de suflete nevinovate, care trăiesc prin provinciele noastre, cu ruşine de oameni, teamă de Dumnezeu, credinţă în bine; care luptă cu desperare contra nea verii, năzuind totdeauna către o stare mai înfloritoare; care n-

are alt ideal decât de a-şi putea ţine băieţii la învăţătură sau a aduna, după puteri, zestre fetelor; în sfârşit, o familie ca aceea din care am ieşit noi cu toţii, cei ce nu ne coborâm din cruciaţi sau din cavalerii de Malta.

D. Sterie avea doi băieţi şi trei fete.

Era o adevărată epopee istorisirea luptelor lui pentru a-şi putea ţine băieţii la Iaşi sau la Bucureşti ca să înveţe. Dintr-o viişoară ce o avea la Odobeşti şi alte două-trei negustorii ce mai întârtea într-un mod onorabil, el trebuia să trimită bani băieţilor, să ţie fetele în pension, să ducă toată rânduiala casei deopotrivă cu lumea, iar pentru dânsul, Dumnezeu ştie dacă avea întotdeauna palton la vreme, dacă nu mânca mai mult pe drumuri decât acasă, dacă era mai mult stăpân pe ceasurile lui de odihnă decât un cal de. Poştă. Atâta noroc avea, că băieţii ieşeau buni. Unul intrase în şcoala militară de la Iaşi, altul trecuse bacalaureatul şi intrase în cea de la Bucureşti şi când la Paşte ori la Crăciun îi videa pe’amândoi acasă, unul cu vipuşca roşie, iar cellalt cu vipuşca galbenă la haine, – unul încă copil, iar cellalt deja om, stând în jurul mesei, modeşti şi veseli, – lui îi creştea inima şi, cu glasul cam înecat de emoţiune, zicea lung:

— Ah!… dacă âr vrea Dumnezeu să trăiesc… numai până vă voi videa şi pe voi ofiţeri!…

Trăi bătrân ul până să-i vadă ofiţeri, ba trăi chiar mai mult decât atât.

Cel mare, Dumitru, era o fire de om stângace, puţin vorbăreţ, cam timid şi pentru aceasta nu tocmai potrivit cu milităria, dar foarte răbdător şi

foarte bun. Celălalt era ceva mai viei, cam ştrengar chiar, învăţând tocmai atât cât să nu fie dat afară din bursă şi gândindu-se cu o voluptate nespusă la ziua în care se va face ofiţer.

Dumitru ieşise din şcoala militară printre cei dintăi şi avu astfel dreptul să-şi aleagă arma. El alegerea şi-o făcuse demult. Pompierii, fiind organizaţi ca artilerişti, dânsul se gândise cu bucurie să vie ofiţer la pompierii din Focşani, ca, cu mijlocul acesta, să nu părăsească nici arma care-i plăcea şi nici să se lase de ideea pe care o mângâia demult: de a sta la un loc cu părinţii. Astfel şi făcu.

Frate-său, care ieşi ofiţer cu vreo trei ani în urmă, stăpânit şi el de aceleaşi gânduri, ceru să fie trecut în regimentul al X-lea de dorobanţi, – astfel că, în 1877, când se declară războiul, ei erau amândoi în Focşani, unul locotenent, celălalt sublocotenent, împărţindu-şi şi unul şi altul leafa cu cei de acasă şi trăind aproape fericiţi, fără altă ambiţie decât a-şi vedea de treabă şi a aduce înlesnire familiei, care, în schimb, îi îngrijea şi-i alinta ca pe nişte feţi-frumoşi.

Ba, pentru Dumitru, începuseră ai lui, partea femeiască mai cu seamă, cu toate tuşele şi mătuşele, să se gândească cu dinadinsul la însurătoare. El mergea adesea în casa fostului prefect Costin, ale cărui două fete erau de măritat. Cea mai mare, cu firea ei dulce şi cu chipul cald şi tânăr, se părea că atrage cu deosebire pe locotenent. Părinţii ei, deşi aveau oarecari năzuinţe de boieri mari, erau foarte dispuşi a se lăsa să fie înduplecaţi de rugăciunile Stereştilor şi

treaba era pe jumătatfe la cale, – când tocmai izbucni războiul.

De îndată ce ruşii trecură în Basarabia, toate proiectele şi toată liniştea acestor două familii se duse.

Cel mic dintre fraţi fu numaidecât chemat în concentrare. Mama lui, de atunci, nu mai avu un ceas liniştit.

SO

În cele câteva luni ce urmară declarării războiului, întâmplările curseră cu o repeziciune rară pentru toată lumea. Pentru cei interesaţi însă, de se urmau ca nişte adevărate trăsnete, unele mai teribile decât altele: înfrângerea de la început, – vorbele cari se auzeau de retragerea oastei noastre spre munţi, – trecerea Dunării, – întâiele încăierări ale românilor cu turcii şi, în cele din urmă, evenimentul cel groaznic, care făcu să treacă ca un fior rece prin toate inimele: uciderea primului soldat român. —*

Când se dete asaltul Griviţei, la 30 august, sufletele la noi erau deja sus. Faţă cu fiecare om sta acum o idee, mare, albă, înfricoşată, care părea a-l aţinti şi a-l strânge în sforile sale diafane şi în veci nesfărămate: moartea. Era ceva curios şi mândru de observat, cum nivelul simţirilor se ridicase.; cum milostenia începuse să cuprindă chiar unele inimi cu totul reci şi nepăsătoare; cum glumele se făceau mai puţine şi mai cu măsură. Părea că apasă ceva pe aerul ce-l răspirăm, pe credinţele noastre, pe fericirea ce o aveam dintr-o altă cauză, Totul trăia cu o ţintă comună, şi, dacă ai fi îndrăznit să râzi mai mult sau să-ţi lungeşti

prî-nzul mai peste obicei, îndată se găsea cineva care să-ţi zică:

— Noi petrecem, şi ăia colo mor!…

Şi, la această vorbă, toată lumea devenea deodată gravă sau se scula de la masă pe tăcutele.

Şi, cu toate astea, când veni ştirea de numărul şi mai cu seamă de numele morţilor, trecu ca un vânt de nenorocire prin minţile tuturor. Mai ales cei ce aveau câte, un copil sau câte o rudă peste Dunăre, tremurau de groază, numai la ideea că ar putea să-i citească numele printre al morţilor sau răniţilor.

Când sosi vestea că sublocotenentul Sterie a căzut, în primele rânduri, nu se mai pomenea despre alta în Focşani decât despre asta. Familia lui află numaidecât, fiindcă gazetele, cu acea brutalitate a cioclilor cari-şi caută hrana în moarte, dau numele militarilor ucişi fără nicio pază, ba, la trebuinţă, inventau chiar unele spre a face ziarul mai interesant.

Mama şi surorile lui erau, se-nţelege, cele mai nenorocite. De plângeau de dimineaţa până seara, căutând să se ascundă una de alta; bătrânul fu lovit parcă cu o bârnă peste suflet, căci de unde era încă tare şi putea alerga până aci, se muie deodată, ca şi cum un resort s-ar fi îupt într-însul. Fetele îl luară de mână şi-l duseră înaintea oglinzii, spre a-i potrivi gulerul negru la gât. El se lăsa să-l învârtească cum vreau de, trecându-şi din vreme în vreme o batistă mare peste frunte şi peste ochi.

Cel rămas cu desăvârşire mut de durere în faţa morţii sublocotenentului, fu fratele său.

Accastă fh e cam stângace şi cam rece după cum părea, păstra într-ii.su o comoară nesecată de bunătate şi de milă. Neputând lesne să se emoţioneze sau să reverse în afară prin lacrimi truda sufletului, durerea i se strecura până în cele mai dinlăuntru straturi ale firii.

Crescut cu frate-său din leagăn şi deosebit, prin natura lui gravă, dea celuilalt, veselă şi vioaie, – şi acum în urmă, învăţaţi a trăi amândoi, a gândi împreună, a judeca lumea şi faptele ei cu aceeaşi măsură, care era totdauna a. O'lui mare şi la care cel mic se supunea numai, luând-c adese.! în râs, – Dumitru avea pentru frate-său o dragoste de adevărat părinte. Toate nebuniile şi istorisirile galante ale celui mic, cel mare le drămuia şi le anali.'.: / cu bunauiiea unui duhovnic. Când sublocotenentul se prea aprindea pentru vreo cântăreaţă, locotenentul îl lua numaidecât la socoteli, cu acea rară delicateţă pe care în general numai femeile o au, căutând să nu-l rănească întru nimic, dar dă; îmându-i unul câte unul toate proiectele absurde ce eifăcea, – suflând în toate iluziile lui, ca în nişte petale de flori, styânse de o mână neghibace, spre a alcătui o floare neadevărată, – mustrându-l fără răutate, povăfuindu-l fătă să sr laude sau să se dea pe dinsul drept pildă, – ştiind., ir. Stirşit, să fie un bun prieten, un părinte.

Iacă cine era şi de ce plângea acest neam de oameni, împrejurul căruia lumea din biserică se da într-o parte cu respect,

Dumitru, prin moartea fratelui său, se dezlipise de lume cu o parte însemnată dintr-însul.

Lacrimile şi suferinţa familiei sale începuseră a-i face rău cu tot dinadinsul. Şi ceea ce-l atingea şi mai mult era faptul că mama lui băgase de seamă lucrul acesta şi, de câte ori îl videa, căuta să-şi ascundă durerea. Îi părea şi rău şi bine în acelaşi timp. Câteodată însă judeca purtarea ei ca un fel de lipsă de considerare faţă de dânsul.

— Da’ plângi şi cu mine!... parcă-i venea să-i zică. Ce, eu n-am inimă? nu simt şi eu ca şi voi?

Ceea ce era mai ciudat însă, era faptul că începuse să se cam dezgusteze de cazarmă. Entuziasmul vremurilor trecute se dusese. Mergea la slujbă ca orice cinovnic de rând, fără să puie nici cea mai mică tragere de inimă. Cine ar mai fi recunoscut în militarul care-şi trăgea paşii cu greu după dânsul, pe tânărul artilerist de altădată, mmdru şi sigur de calea pe care se ducea? O silă nebiruită îl stăpânea 111 ceea ce trebuia să facă. Era mult mai bucuros când putea să nu facă nimic. Încotro apuca se mira de golul ce însoţea scenele cele altădată atât de populate ale vieţei. I se părea că o lumină nouă s~a ivit în creierul lui, cu ajutorul căreia videa lumea în adevărata ei valoare, goală şi indiferentă sufletului, aşa precum este.

De s-ar fi dus acasă, da peste durerea mută şi răbdătoare a mumei sale. Care-i sfâşia inima; de mergea la slujbă, întâlnea figurile pompierilor. Săi şi pe a untului; la cafenea auzea aceleaşi istorisiri din război, mărite şi falsificate şi se simţea prilejul aceleiaşi atenţii, plină de o milă revoltătoare, din partea publicului şi a prietenilor. Se gândea să ceară a fi trimis peste Dunăre. Şi f*cest lucru l-ar

fi făcut fără mult entuziasm, dar cel puţin printr-însul scăpa de urâtul care-l apucase cu atâta putere la Focşani. Când însă îşi aducea aminte de mamă-sa, îi era milă numai cât se gândea că să-i spuie vorba aceasta.

Astfel trecură vreo trei săptămâni după parastasul de care se vorbeşte la începutul acestei istorisiri. Lumea plecase mai -toată pe la vii şi nu mai rămăseseră în tirg dt cât negustoraşii şi parte din funcţionari.

Familia d-lui Sterie, din cauza nenorocirii ce i se întâmplase, nu se duse în toamna aceea la cules.

Dumitru, într-o zi, zise să-i puie şaua pe cal şi plecă spre vii, singur.

Natura, care în nestrămutata ei indiferenţă faţă cu simţimentele noastre, rămâne totdeauna aceeaşi, se impune adeseori sufletului omenesc tocmai pentru că ea stă mai presus şi mai senină decât patimele noastre zilnice. Ce-i pasă codrului de o suferinţă! Seva harnică a pământului i se urcă în ramuri şi-l împodobeşte cu frunze, supuindu-se unei legi de armonie universală, pentru care răsunetul unei dureri singuratice nu poate fi decât un acord mai mult.

Fără să se gândească, locotenentul simţi ceva aşa parcă

— s-ar fi făcut dimineaţă în suflet, o dimineaţă polară, care urmează după şase luni de noapte. Se simţea furat de raza caldă a soarelui ce alerga înainte-i pe faţa. Bronzată a câmpiei, şi un oftat uşor îi umplu pieptul, Mergând, parcă se mai uşura de povara ce o ducea cu dânsul.

Mai departe drumul începu a se pierde printre ogrăzi de vii, cu garduri nalte şi copaci roditori. Prunele, îmbrumate de toamnă, trăgeau la pământ pomii; viţa se întindea coardă pe haragi, înfăţişând soarelui strugurii cei plini; pe la unele ogrăzi mai mici începuse chiar culesul, şi lumea umbla veselă şi harnică după âiubăr. Toată această privelişte, indiferentă pentru un ochi obosit, dar plăcută şi atrăgătoare pentru unul tânăr, lăsa o vie impresie asupra locotenentului.

Cum mergea astfel, la pas, zări de departe trăsura d-lui Costin, care venea spre oraş. În trăsură era numai Ana singură. Vizitiul se opri, ca după obicei când se întâlnea cu cineva, şi locotenentul veni la trăsură, după ce lăsă calul în paza unui om.

Ne întâlnim pentru întâia oară în faţă cu Ana; dar despre dânsa nu se poate spune mai nimic deosebit. Era ceea ce sunt multe femei: o fată bună, blinda, care putea să devie o mumă şi mai bună, una din acele tulpini a unui neam de oameni oneşti, căreia nici învăţătura nici bunele exemple nu-i lipseau. Avea pentru locotenent un soi de admiraţie tăcută, caldă, care-o făcea să i se umple ochii de o ceaţă neînţeleasă, şi, mai ales de când îl simţea atât de nenorocit, ea era cu totul mişcată, vorbindu-i.

Locotenentului, văzând-o, i se păru acum pentru întâiaşi dată frumoasă. Răzemat de aripa trăsurei, îi păstră mâna într-ale lui câlva timp, uitându-se în ochii ei cu înduioşarea celui nenorocit., care găseşte un prieten.

Pe nesimţite, omul acesta, atât de nepăsător

de el, începea să simţă nevoie de a avea un punct în lume pe care să-şi razeme gândurile şi dorurile. De când frate-său murise, nehotărârea în sentimentele inimei lui devenise mai mare şi, acum, când se-ntâlni cu Ana, parcă s-ar fi întâlnit e u ceea ce hotăra despre dânsul: acesta era punctul de reazăm!

În convorbirea lor, ea îi spuse că, fiind la vie, n-a mai auzit demult vorbindu-se de război, dar că, trecând. Prin Odobeşti a cumpărat o *Românie libera*.

— Lat-o, zise ea; într-însa se zice că se va face o nouă chemare a artileriei teritoriale…

Şi-i întinse gazeta, arătându-i şi locul unde sta scris lucrul acesta. Dumitru apucă gazeta răpede şi ceti. Era exact. După ce ceti i-o-ntinse-napoi, – dar. Mişcarea cu care i-o da avea ceva din încetineala şi stângăcia Omului preocupat. Ea băgă de seamă, şi-i zise:

— Cred că ar fi drept ca dumneata să rămâi în Foc-, ’ni… mai sunt şi alţi ofiţeri, nu?

— Ştiu şi eu, zise el cam încet.

Şi după câtva timp se despărţiră.

El, mergând în sus, gândi încă la Ana, şi, prin acea ciudată legătură de idei pe care ne-o aduce legătura de cuvinte, de la Ana, gândul îi alunecă la gazetă şi de acolo la concentrare şi la război.

A era prea de tot! E dator un om ţării sale’ sacrificii, dar nu până a muri toţi fraţii dintr-un neam. Dar iarăşi, îşi zicea el, poate să nu mor; la artilerie mor foarte puţini… ş-apoi poate nu mă concentrează pe mine…

Cu aceste gânduri ajunse la vie.

Aici lucrurile erau triste. O destrăbălare straşnică împărăţea în curtea lor, cea altădată socotită şi îngrijită. Chelarul făcea ce vrea. Vinul cules, mai mult îl turna în el şi-n rudele lui decât în poloboace. Clădăriile atârnau de coardă, dezmăţate, şi amestecate cu tot felul de struguri, îţi era mai mare jalea să vezi gospodăria întreagă, lăsată pe mâna unor zănatici.

Lui i se făcu o scârbă nespusă. De-aiba aşteptă să i se odihnească calul puţin, şi plecă înapoi.

/

Cum ajunse acasă, voi să se ducă numaidecât la cazarmă. N-apucă însă să între bine în odaie, că mamă-sa se înfăţişă lui, ţiind în mână o hârtie. Era galbenă şi, îmbrăcată în negru cum se afla, părea încă şi mai galbenă.

El i-o luă din mână fără să zică nimic şi o ceti. Era, ordinul de chemare: a doua zi trebuia să plece cu bateria. Aşeză tui i ia la loc şi, fără să se gândească ce face, îşi rezemă capul de mini şi, eu totul, de masă. Trecură câteva minute astfel. Când se ridică, mamă-sa era tot înaintea lui, fără să îndrăznească a zice un singur cuvânt măcar; lacrimile numai îi curgeau în două şiroaie mari, cari i se înnodau în barbă. El ieşi din odaie şi bătrâna ieşi după dânsul. În sală ea de-abia putu să îngâne această întrebare:

— Vrei să te duci şi tu, dragul mamei?

— Da ce vrei să fac? zise el cam răstit.

Tocmai atunci intra soră-sa cea mai mare.

— Să-ţi dai dimisia, răspunse ea cu siguranţă. Ce, nu ne-ajunge cât am făcut pentru ţară?

— Vorbeşti şi tu ca copiii. Se poate una ca asta? răspunse Dumitru.

— Vasăzică vrei să te duci, îl întrebă mama lui din nou.. Atunci mie nu-mi mai rămâne decât să pun mânile pe piept şi să mă culc.

El, ca să scape de de, trecu în altă odaie. Soră-sa veni după dânsul.

— Crede-mă, nene, am vorbit cu toată lumea. A întrebat tata pe toţi şi i-a spus că poţi să-ţi dai dimisia, dacă vrea să vă ducă pe amândoi să muriţi. Tot oraşul e indignat şi-ţi dă dreptate. Asta nu s-a mai auzit: doi fraţi de la o casă!…

Şi se atârna fata de braţul lui. Rugându-se cu acea şiretenie dulce a copilului care se ştie iubit, *,

— A fost şi Ana pe aici, adăoga ea, ca un advocat care-şi păstrează argumentul cel mai puternic la urmă, – a fost şi a zis că trebuie să-ţi dai dimisia neapărat. Cine-a mai văzut una ca asta: doi fraţi!… Şi biata mamă, dragă nene!…

El se desfăcu de braţul ei şi voi să iasă. În poartă se întâlni piept în piept cu Costin, care, îndată ce-l văzu, îl luă de braţ şi-l întoarse înapoi. Părea că conspirau cu toţii. Acesta, intrat cu el singur în odaie, se puse să-i arate situaţia aşa cum se înfăţişa. Dacă, ferească Dumnezeu, ai fi fost omorât în război, – cine era să mai îngrijească de familia lui? Şi chiar dacă n-ar muri, credea el că mă-sa putea să trăiască, aşa slabă cum era şi purtându-i mereu grija? Şi de ce se temea el? Onoarea militară? Dar, orcui ar fi îndrăznit să-i zică o singură vorbă măcar, putea să-i răspundă, cu fruntea senină, că familia lui şi-a plătit 6irul de

sânge, iar că el, personal, între onoarea militărească şi onoarea omenească, care nu-i da voie să lase pe drumuri doi bătrâni neputincioşi şi trei fete, el a ales pe cea din urmă. Rugă, stărui, făgădui Costin atât de bine şi demult, încât îi fură un *da* scurt şi fricos. Atunci fără a-i mai lăsa timp să se gândească, îi prezentă o hârtie pe care locotenentul îşi scrise dimisia. După aceea se urcară amândoi în trăsură şi porniră la comandantul pieţii spre a i-o da. Aci se opriră la poartă şi locotenentul se duse singur inlăuntru. Se urcă pe seară ca un hoţ care merge să omoare, tremurând şi galben. Când ajunse la uşa comandantului, i se bătea inima în piept cu atâta putere, că la un moment i se păru că nu mai are aer să respire. Voi să ridice braţul spre a bate la uşă, dar nu putu. Atunci îl apucă o frică groaznică că s-a paralizat şi o porni la fugă înapoi. Nu se opri decât tocmai la trăsura lui Costin, unde văzu că braţele tot i se mişcau.

— Ei, ai dat-o? îl întrebă acesta mulţumit.

— N-am dat-o… Mi-a fost ruşine…

— E!… ce copil eşti! Hai cu mine înapoi S

Îl apucă de braţ şi porniră amândoi pe acelaşi drum, ajungând de astă dată până la comandantul pieţei şi dindu-i dimisia…

În

Trecuse de la acest fapt vreo lună şi jumătate.

Familia d-lui Sterie trăia oarecum liniştită. Fostul locotenent se îmbrăcase în haine civile şi petrecea foarte retras. Îngrijea de-treburile părinteşti, cari erau acum toate pe mâna lui şi, ca şi mai nainte, vorbea rar şi simplu. Costin voia să

se ţie de cuvânt şi să-i dea pe Ana. El însă pretexta doliul familiei şi ruga să se lase pe mai târziu nunta. Vedea pe fată des şi părea totdeauna mulţumit c-o vede. Lumea toată se-ntâlnea cu dânsul şi-l saluta, îi vorbea fără cel mai mic semn de dispreţ, ba, din contra, cu respect. Cei de-acasă însă simţeau că e ceva în firea lui adâncă care-l roade zi cu zi. Mamă-sa mai cu seamă, care-şi avea odaia zid în zid cu a fostului locotenent, istorisea fetelor în fiecare dimineaţă că a auzit pe Mitică plimbându-se mai toată noaptea prin casă, că ei -stă mai mult cu lampa aprinsă şi nu ştiu ce tot scrie, că în cutare noapte a tuşit de cu seara până dimineaţa…

De îl observau câteşipatru, şi. Fără să bage el de seamă, îl ţineau seara până pe la I sau 2 după miezul nopţii, spre a-l osteni şi a-i scurta din veghere. Într-o zi, mamă-sa, văzându-l atât de trist şi de singur în mijlocul lor, îi zise rugându-se de el:

— Doamne, mamă, de ce nu mai ieşi şi tu la cafenea; mai întâlneşti doi oameni; mai schimbi o vorbă… Ia, cât îţi pare, tot, te mai iei.

— Bine zici, zău! — adaose el. Să ies!

Era un fapt pozitiv, că nu mai avea voinţă. Făcea tot ce-i ziceau surorile sau mamă-sa, fără să discute.

Ieşi, în adevăr. Se duse la cafenea unde avea obiceiu să meargă şi mai înainte.

Aci era o grămadă de lume care istorisea şi judeca mereu cele din război. Unul, care se credea mai pehlivan, plângea soarta bieţilor soldaţi cari sufereau din pricina neroziilor administraţiei şi a vitregiei guvernului; un altul trântea zarul de table

răcnind într-o limbă neînţeleasă:

— Una-patru; duşes; să nu dai dubla că m-ai mâncat fript; Jgiec-, bravo, nene Iancule!…

Un al treilea citea *Războiul* în gura mare, comentând fiece frază după cum îl tăia capul şi uitându-se pe deasupra ochelarilor spre a videa efectul ce-l producea.

Sterie se strecură pe lângă toţi şi se duse în odaia unde era biliardul. Aici, un ofiţer de intendanţă şi cu grefierul tribunalului jucau chegle.

Ofiţerul era unul din acei oameni, fără număr în lumea aceasta, care hămăiesc toată ziua şi verzi şi uscate, fără nicio seamă de ce spun. Cum văzu pe Sterie;

— Ehe!… bună vremea, neică!…

— Bună ziua. Îi răspunse acesta.

— Da-, bine. Nene, ne dăduşi cinstea pe ocară, bat-o Dumnezeu de treabă!

— Cum?… întrebă Sterie încruntat.

— Ei, asta-i acuma: mai faci pe afurisitul. Turcii ne omoară, şi d-ta cu dimisia în proţap la divizie. Bravo treabă!…

Primprejurul biliardului mai erau câţiva gură cască, care începură a râde cu hohot. Ofiţerul văzând că are succes urmă:

— Zi… cât era pace, treburile mergeau bine: leafa, leafă; sabia hodoronca tronca pe uliţe, – şi cât vfeni pustiul de război, la dimisie, nene Sterie! …

Fostul locotenent sta ca de stâncă. După câteva minute după ce tăcuse ofiţerul, el se mişcă din loc, rostind încet şi lung;

— Aşa-i… şi ieşi.

A doua zi când intră femeia să-i facă focul, fostul locotenent era căzut în mijlocul odăii, într-un lac de sânge.

Se împuşcase.

CONU ALECU ZAGANESCU

Buhăenii era o moşioară de munte, pe malul Râmnei, între cele două judeţe: a Slam-Râmnicului şi a Putnei. Drumul ce ducea la sat mergea, parte pe prundul gârlei,. Parte pe malul ei, între două coaste groaznic de înalte şi de sălbatece, până se-nfunda într-un părete de stâncă seroasă. Pe maluri, umbra era de-a pururea stăpâna drumului; nucii şi gârneţele stufoase se lăsau alene spre apă, slujind gaiţelor de popas, pe când plopii înalţi şi nervoşi îşi tremurau frunzele în văzduhul curat al munţilor, stând la linie ca nişte caraule credincioase.

Satului îi ziceau *Buhăeni*, pentru că în apropiere de dânsul erau izvoarele Râmnei, unde se adăpau cerbii. Seara, pe la sfinţitul soarelui, vara, se auzea din sat o buhăială, o bombănitură surdă, de răsuna valea până spre GuraCaliţii. Şi poate bieţii buhăineni n-ar fi vrut să li se tragă numele tocmai de la nişte boi cornoraţi, dar dacă gura lumei e a dracului… Cei de la Gura-Caliţii or de la Resvad, cum auzeau seara mugetul buhailor de la izvoare îţi începeau glumele;

— Ian auzi, bre, cum geme nea Stoica. Mă, săracu, parcă i-a făcut muierea trei copii deodată! …

Şi aşa trăgeau bieţii oameni ponosul boilor.

De altfel buhăinenii erau frumoşi nevoie

mare! Poşte întregi de primprejur veneau flăcăii să peţească fetele din Buhăeni, şi la măritişul lor nici că se pomenea de zestre, că zestrea şi-o strânge omul, dar chipul e de la Dumnezeu.

Drept e însă că buhăinenii nici nu prea erau avuţi. Ce bruma munceau vara, de-abia, de-abia ajungea de gură până la vremea urzicilor şi a şteviei. D-apoi şi ce să munceşti!… că de venea vara o bură mai deasă, spăla ale corhane de parcă nu mai fusese arătură pe de de când lumea.

Noroc numai că nu le prea trebuiau multe. Două, trei oi şi o vacă, mai nişte doage la pădure, mai nişte ţipari din gârlă şi-ncolo, slavă Domnului, sarea era în stâncă, malaiul la târg şi banii la negustor.

Stăpânul tuturor acestora, sau mai bine *boierul* – cum îi ziceau ţăranii prin ironie – era coconul Alecu Zăgănescu.

Natura lasă câteodată, aşa, de-o petrecere, suflete fără v şart, care se duc pe lume cum se duce o roată, fără osie potrivită, pe drumul Bărăganului: ia aşa, parc-ar fi beată.

Conu Alecu Zăgănescu era acu om cam de vreo 45 de ani. La trup se alcătuia precum urmează: nalt, uscăţiv, bărbos, pyrtând de-a pururea un surtuc ieşit de soare, al cărui buzunar de la piept, fiind în dreapta, dovedea că era întors; cu o pălărie moale, de *fetru*, îi zicea el cu mândrie; cu o umbrelă imensă, ruptă, soioasă, din care ieşeau covergele ţăpuşete, ca nişte dinţi de pieptene găsit în gunoi. Această, umbrelă era cunoscută la 10 poşte departe de Buhăeni, fiindcă conu Alecu Zăgănescu avea o manie, foarte

nevinovată de altminteri, dar foarte nefolositoare: aceea de-a fi avocat. În vecia veacului era pe drumuri, alergând de la o judecătorie de ocol la alta. Cu cine se-ntâlnea, se oprea să stea de vorbă.

— Ce mai faci, coane Aiecule?

— Ce să fac, frăţioare, ia, cu procesele astea.

— Ai multe „ai?

— Slavă Domnului, tot sunt.

Şi ’udată te întreba de ce se mai sună în politică, ca nu cumva să-l întrebi d-ta de lucruri mai pământeşti şi mai personale, bunăoară: cât porumb ai făcut anul ăsta, coane Aiecule? fiindcă atunci îţi răspundea cu o vădită silă: tot am făcut, frate, – şi ca să te împiedece de a-l mai descoase mai departe, adăoga: iar cât despre preţ, zău nu ştiu cu cât l-am vândut, să-ntreb pe coana Marghioliţa. Coana Marghioliţa era soră-sa.

Politica forma a doua hrană a vieţii sale. Cât apăruse *Binele public*[23]

, avea şi dânsul o programă (fiindcă lesne se poate pricepe că un om ca Conu Alecu nu se ocupa de neînsemnata politică locală), sau mai bine avea ce să-nveţe pe de rost; de când încetase *Binele public*, nu mai ştia exact ce să spună. Că liberalii fuseseră lăsaţi de Dumnezeu pentru nenorocirea acestei ţări, nu mai încăpea vorbă; dar şi asta mai trebuia variată. Dintre jurnalele cestelaite nu prea bătea cu niciunul. Când venea la Râmnic, se uita peste toate cu răceală şi se punea să tra. *C\ cu urechea la cei ce vorbeau politică în cafenea: că Europa se duce dracului; că Bismarck e un şiret şi

23 „Plaiul“, ca împărţire administrativă, corespundea pentru partea muntoasă a unui judeţ cu ceea ce era „plasa" pentru şes (n. ed.).

jumătate; că… ăla, cum îi zice, de, Boulanger[24]

, e un *clachior*, or un *farsiar* şi că iot la *naşu-brat*[25]

este *pol-imperial'1*. Atunci conu Alecu se alipea binişor de cel ce i se părea mai pehlivan şi-l întreba în taină:

— Da' Vernescur' cu cine merge?

— Vernescu?… cu opoziţia.

— Da' unde mai scrie el?

— Eşti înapoi, coane Aiecule. Vernescu scrie la *România*, da' facem o tablă?

De îndată ce se convinse că d, Vernescu scrie la *România* începu a învăţa revistele acestui ziar pe de rost.

Patima lui pentru acest bărbat se explica printr-o pretinsă legătură de rudenie, pe care avea aerul de-a o tine ascunsă. Singurul om căruia i-o destăinuia era căpitanul Ciupagea, şeful punctului.

La suflet era nu se poate mai bun creştin.

Când ai fi întâlnit vara vreun nor de praf ros'ogolindu-se de-a lungul drumului, erai sigur că-n mijlocul lui trebuie să fie conu Alecu. Cu doi cai suri, băţrini şi stătuţi, el se târâia toată ziua de colo-colo, cufundat într-o brişcă hodorogită, al cărui coş 'de nuiele era spart. Privind pe stăpân, cocârjat şi cu capul pe piept: pe vizitiu, adormit şi plecat înainte; gloabele de la trăsură dihăinate şi blegi,

— Îţi păreau cu toţii născuţi spre a trece prin

---

24 Georges Boulanger (1837—1891i, general francez, fost ministru de război (n. ed.).

25 Corect : naş-brat — fratele nostru (rus.) (n. ed.).

lumea aceasta strâns uniţi, ca nişte suflete pribege, care simt nevoia de-a se ajuta reciproc. Caii nu ieşeau din *trei-trei* pentru nimic în lumea asia.

Conu Alecu Zăgănescu locuia în casele părinteşti de la Buhăeni, pe o corhană de pe malul Râmnei. Deşi de piatră, casele, ca şi trăsura şi trăsura ca şi stăpânul, se ţineau pe picioare printr-un fel de bunăvoinţă a viaturilor, cari treceau pe lângă de fără a le supăra. Aci trăia conu Alecu, şi avea drept tovarăşe a singurătăţii sale pe coana Marghiolita, soră-sa mai mare.

Coana Marghioliţa era aidoma conu Alecu, doar că în locul surtucului purta rochie şi în locul bărbiei nişte dungi nemiloase ale vârstei, din care ieşeavici şi colo câte un smoc de păr, răsucit şi surghiunit de coana Marghioliţa parcă n-ar fi ţinut de barba dumisale. Acuma… de ce-or fi fost ei, unul cătră altul, *conu* Alecu şi *coana* Marghioliţa, Dumnezeu ştie.

Dar când conu Alecu n-avea procese, coana Marghioliţa ţinea locul tuturor judecătorilor de ocol ai judeţului Râmnicu-Sărat, care nu trebuie uitat că are trei plăşi şi patru plaiuri ’. Coana Marghioliţa de-abia ştia să citească, şi cu toate astea înghiţea pe fiecare zi câte cincisprezece colane de *Binele public*, se-nţelege, când conu Alecu n-avea procese. Căci în zilele când avea, nu l-ar fi ţinut acasă nici inundaţiile, nici viforul, nici nenorocirile… Disde-dimineaţă se scula, da o raită pe la grajd, se mai sucea prin curte, până se deştepta soră-sa, şi atunci se da pe lângă dânsa:

— Coană, Marghioliţo, ia vezi mata de ceai

mai repede, că azi am o opoziţie la Cucu.

Se-nţelege că opoziţia era făcută de partea adversă, căci conu Alecu de când pribegea pe drumuri între cele două judeţe: a Slam-Râmnicului şi a Putnei, nu lipsise o singură dată de la ceea ce numea el *datorie*. De aceea nu îngrijea mai deloc de petecul de moşie ce-l avea la Buhăeni. Adevăratul proprietar era coana Marghioliţa.

Cam acesta era conu Alecu Zăgănescu.

Era într-o zi, după-prânz, pe la începutul lui septemvrie. Soarele cădea pieziş în geamlâcul străvechi al caselor de la Buhăeni, încălzind lăuntrul bătrân şi rece al sălei şi dând un ton de viaţă nouă tuturor vechiturilor dinlăuntru, în fund, spre răsărit, un pat nemişcător, acoperit cu o nemărginită saltea şi cu scoarţe, făcea faţă unei mese grele de stejar, peste care sta de-a pururea întinsă o pânză de casă, albă, şi groasă. În capătul cellalt al cerdacului era o canapea de nuc, încrustată cu fel de fel de bibiluri, ale cărui droturi ieşeau ca bulgării în urma plugului. Nimeni decât pisicile n-avea curagiul să-i înfrunte glodurile. D un părete sta atârnată o cuşcă cu un mierloi, iar de altul o cadră ieşită de soare, care vrea, dragă Doamne, să înfăţişez pe Adam şi Eva izgoniţi din rai. Sub cuşca mierloiului era o măsuţă albă de lemn, pe care sta de-a pururea o cutioară măslinie, de mărimea unei râşniţe, care nu era altceva decât profesorul mierloiului. Coana Marghioliţa întorcea în toate zilele muzica, care cânta de cincisprezece ori pe rând *Marseilleza*, iar mierloiul o rupea şi el de la început:

„*Allons enfants de la patrie*”

dar la întorsătura de la *pa-tri-e-e* îşi da totdeauna în teapă, luând-o peste câmp.

În ziua aceea conu Alecu şi căpitanul Ciupagea jucau amândoi, unul de-o margine a mesei şi cellalt de cealaltă, tablele, iar coana Marghioliţa umplea un coş de pernă cu puf. Conu Alecu muştruluia zarul în mână câte cinci minute, uitându-se la pietre printre nişte ochelari strâmbi, care-l strângeau de nări, făcându-l să vorbească fonfăit:

— Să te ferească Dumnezeu, Ciupageo, să dau un *epiec* că eşti *marţ*.

— Ba că să zici, coane Aiecule; ăi mai da mata şi un *dubeş*.

Epiec, *dubeş*, conu Alecu învârtea zarul în mână. Când, uitându-se la geam, zări potcapul popei care urca scările gata să între.

— Na, îmi iese popa înainte! mi-ai scăpat, căpitane.

Şi pe când zicea vorbele astea se uita la popă, care căuta clanţa uşei la ţâţână.

— Iar s-a îmbătat popa Vasile; fi bună, coană Marghioliţo, şi deschide-i mata.

Se sculă coana Marghioliţa plină de puf ca un haham jidovesc, şi se duse să deschidă popei, dar care nu-i fu mirarea când văzu pe popă intrând înăuntru cu o traistă de cai în gât.

— Da asta! zise bătrâna mirată.

Popa, niciuna nici două, scoase traista din gât; o puse mătăhăind jos; cotrobăi printr-însa cu mâna nesigură a unui beţiv şi scoase dinlăuntru un fel de mototol de petecă, învălit într-o basma popească galbenă-verde. Îndată ce-l scoase, îl

puse jos, dezvelindu-l de basma, şi zise’ de-abia răsuflând:

— Iacâtă ispravă!..

În acelaşi timp, şi ca o protestaţie a năbuşelei de până aci, un ţipet pătrunzător şi rotund ieşi de sub petece, iar coana Marghioliţa făcu un pas înapoi, încremenită, pe când conu Alecu se întinsese cât era de lung peste masă, ca să se asigure de forma dihâniei care chiuia cu atâta îndemânare.. Numai căpitanul rămase rece.

Popa începu îndată să se bocească.

— Ia te uită, coană Marghioliţo, ce mi-a păstrat Dumnezeu pentru bătrâneţe. Î… Aoleo!… Coane Aiecule!… de ce nu ţi-a fost milă de casa mea să mi-o necinsteşti aşa!… Mi-ai înşelat fata… atâta copilă am avut şi eu şi mi-ai mâncat-o friptă! … Pedepsi-te-ar Dumnezeu, coane Aiecule!… Aoleo! Aoleo!…

Bietu conu Alecu schimbase şapte rânduri de feţe, până să se oprească popa, şi vorbele nu-i ieşeau din gât cu niciun preţ.

— Părinte… se-ncercă el să zică, eu?… Coană Marghioliţo!… Eu, frăţioare?

Popa voi să înceapă din nou:

— D-apoi ştiu că eu nu! Nu ţi-a fost milă, coane Aiecule…

Atunci căpitanul, supărat, se ridică de pe scaun, nalt şi poruncitor:

— Destul părinte! isprăveşte o dată! Te-ai îmbătat făr’ de ruşine şi umbli pe la uşele oamenilor cu copilul în circă… Ia-ţi copilul şi du-te de te culcă!

Popa ca orice om beat, se supuse fără voie

vorbelor poruncitoare ale căpitanului, şi, apucând pruncul în braţe, îl ghemui din nou în desagă şi ieşi. Pe scări era cât p-aci s-alunece.

— Vai de mine, iacătă-l cade cu copilu-n braţe, zise coana Marghioliţa; şi se repezi după dânsul să-i ajute să se dea jos.

— Nu vă temeţi de nimic, zise căpitanul celor doi fraţi, cari stau încremeniţi, privindu-se unul pe altul, – popa e beat mort: a venit şi pe la mine şi am pus soldaţii să-l dea afară. Este adevărat că fiică-sa a născut, dar ce ne pasă nouă!

— Măriuţa? întrebă coana Marghioliţa. Părea o fată de ispravă.

— Ei, de ispravă, da’ ştii mata… adăogă căpitanul, subliniind intenţia vorbei cu o mişcare de şiret.

În urma popei se încercă căpitanul să mai spuie glume, să râdă de popă şi de fiică-sa, dar nu ştiu de ce, parcă nu avea sarea de totdeauna. Ţipetele copilului le rămăseseân auz, atât coanei Marghioliţei cât şi fratelui său. Vrură ei să mai joace tablele, dar conu Alecu muta tot anapoda. Căpitanul simţi că amândoi fraţii intraseră fiecare în afundul firii sale, şi pentru dânsul nu mai rămăsese decât acea tremurare aparentă a cuviinţei şi a obiceiului. Atunci îşi luă chipiul şi ieşi. Conu Alecu voi, ca întotdeauna, să-i însoţească până la poartă. Aci era o mititică baratcă de scânduri, unde sta noaptea caraula. Cu cât se apropiau de poartă cu atâta li se părea că aud zgomot în partea aceea, şi, în adevăr, trecând pe lângă baratcă, pricepură că zgomotul venea de-acolo. Popa lepădase pruncul. Căpitanul, începu a

râde.

— Trimite-i-l acasă, coane Aiecule, nu fi copil.

Conu Alecu însă o luă la fugă înapoi în curte şt urcă scările gâfâind,

— Marghioliţo, greşi el a zice, coană Marghioliţo, ia vino, vino; popa ne-a lăsat ne-a lăsat… ni l-a lăsat.

la uşă…

Coana Marghioliţa coborî iute seara, plină de fulgi, şi alergă la poartă, urmată de frate-său. În adevăr, copilul ţipa în gheretă, acoperit pe ochi cu basmaua popei Ea-i luă basmaua de pe obraz, şi se uită la el de aproape. Cop!

— Iul era zdravăn şi frumos, cu nişte ochi verzi, cu o guriţă mititică şi harnică, care ţipa cât patru şi trebuia să măhânce cât şapte.

— Ptiu, bată-te norocii de copil! îi zise coana Marghioliţa, sărutându-l pe obraz, pe când conu Alecu se uita peste umerii ei cu o privire minunată şi aproape-aproape duioasă.

Copilul, de îndată ce simţi pe cineva lângă dânsul, tăcu ca prin farmec.

— Vezi dumneata ţâncu cum te-a cunoscut, zise conu Alecu. Ei comedie!…

Şi după aceea se bărzilui el să apere bunele moravuri:

— Să-l trimitem numaidecât acasă, coană Marghioliţo. Ce vrea să zică asta!… auzi popa dracului!…

Coana Marghioliţa însă luase copilul în braţe şi se uita la el, vorbindu-i într-o limbă molcomă şi păsărească, pe care chiar copii de două zile par a o înţelege.

— Ba eu zic, coane Aiecule, să-l ducem deocamdată înăuntru.

După aceea, uitându-se în ochii lui lung şi cu bunătate:

— Leit poleit!…

El începu a râde cu hohot şi atingându-i braţul cu mâna:

— Bată-te, coană Marghioliţo, că minunată mai eşti câteodată!

Poate că avea şi el oarecare drepturi larâs, dacă nu egale (cu ale căpitanului, totuşi cu valoarea lor proprie.

Apoi urmă a se ţine după dânsa până ce urcară scările şi prin casă până aşeză copilul într-o scufundătură a canapelei. Se-nvârtea conu Alecu prin cerdac fără de niciun scop, întrebând pe soră-sa lucruri fără şir:

— Poate i-e sete, coană Marghioliţo… Ce-o să-i faci… Om şi om…

— La mai bine zi lui badea Avram să puie caii la brişcă…

— Să-i puie, coană Marghioliţo.

— Şi să se ducă la Gura-Caliţii, să aducă pe Rada Tunsului: să-i spuie c-o chem eu să vie cu copilul până la noi.

Badea Avram era vizitiu lui conu Alecu. E destul să spunem că semăna cu uneltele carierii sale: era rupt ca trăsura şi domol, ca gloabele. Până să înhame caii trecu un ceas. În vremea aceasta conu Alecu se duse de vreo zece ori să mai vadă copilul, şi de câte ori se-ntorcea zicea vizitiului:

— Hai, bade Avrame, hai!

— Iaca gata, boierule.

ţ – D. Zamfirescu: NUVELE

Când fu în adevăr gata, conu Alecu se strecură şi el în trăsură, dar tocmai la grajd, ca să nu-l vadă soră-sa, şi porniră la Gura-Caliţii. După vreo trei ceasuri se întoarseră cu Radu Tunsului şi cu copilul ei.

Când intrară înăuntru, coana Marghioliţa cutreiera cerdacu în lung şi-n lat, cu băiatul în braţe, care ţipa cât îl lua gura.

— Haide, Rado, că ne-a sosit un mosafir. Copilul Radei, auzind pe cellalt ţipând, se puse şi el pe plâns, aşa că era o larmă în casă de-ţi venea să-ţi iei lumea în cap.

— Aoleo!... strigă bietul conu Alecu, astupându-şi urechile, ce-i asta?

De îndată însă ce Rada îi dete sânul să se hrănească, copilul cel găsit tăcu şi se puse pe supt. Conu Alecu se apropie cu frică şi pentru întâia dată putu să-l vadă bine.

— Vezi dumneata, îi era foame săracu.

După aceea îşi permise să-l atingă cu degetul pe obraz şi să-i vorbească. Copilul lăsă sânul femeiei şi apucă cu gura degetul lui conu Alecu.

— Coană Marghioliţă, zise el râzânrl şi ţinându-şi degetul cu mâna stângă, m-a muşcat diavolul de m-a prăpădit.

— Că doar n-o fi pui de veveriţă, coane Aiecule, îi zise soră-sa, să se nască cu dinţi.

’ El râdea cu o nespusă plăcere.

— Ba te-i pomeni! urmă el, cum e născut diavolu cu noroc... şi zdravăn şi sănătos... Să-l facem militar coană Marghioliţo, că prea e chipeş!

— Ba aia-i vorbă!... ca să-mi ducă băiatul din târg în târg şi din cazarmă în cazarmă, până mi I-o prinde turcii la Plevna...

Pentru coana Marghioliţa toată istoria, trccută şi viitoare, se încheia la Plevna.

— Ori advocat să-l facem. Ba zău, cum ţipă el de tare, chiar advocat se face, zise conu Alecu.

— Şi-i leit boierul, se simţi datoare să adauge şi Rada.

— Aia-i treaba mea. Ce-oi vrea eu, aia se face băiatul, adaugă foarte serios coana Marghioliţa.

— Bine, coană Marghioliţo, zise frate-su, aşa este: fă mata ce-i vrea dintr-însul...

Şi-n sfârşit noul mosafir încălecă, tocmai ca uncheşelul lui Sevah din O mie *şi una de nopţi*, pe gâtul părinţilor săi adoptivi, încât aceştia nu. Se mai ocupau de nimic decât de el. Îi deteră o doică, sănătoasă şi zdravănă, de la GuraCaliţi; îl botezară cu pompă şi saltanat; îi aduse conu Alecu leagăn de la Wirtan din Focşani, care era cel mai nobil negustor din oraşele împrejmuitoare: îi împleti coana Marghioliţa scufiţe şi botoşei de lână ţigaie: tot făcură pentru el, iar el, în schimb, da nişte ţipete de-ţi lua auzul. Conu Alecu zicea atunci că băiatul pledează, pentru că el tot păstra speranţa ascunsă că advocat o să se facă. Afară de ţipetele sale, copilul dăduse încă ceva caselor de la Buhăeni. De unde până aci cerdacul era putred şi bătrân, – de când venise copilul, întinerise. Parcă chiar lucrurile se gătiseră de sărbătoare şi erau mai vesele. Când se deştepta copilul din somn şi începea să gungunească singur în leagăn, mierloiul se simţea obligat să-i răspundă cu

Marseilleza, pe care o învârtea bine până la *patri-e-e*, dar de-acolo o lua peste câmp. Neînţelegere mare se ivea între doică şi mierloi când acestuia îi venea poftă să-şi studieze partitura tocmai când aceea voia s-adoarmă copilul. Doica se supăra.

— Arză-te focul, lighioană, stai tu, că-ţi dau eu *marsoleză* acuma!…

Şi îndată lua un *Binele public* şi-i învelea cuşca de jur împrejur, aşa că bietul cântăreţ nu mai videa nimic, şi de ciudă se punea şi el să spargă hârtia cu ciocul.

Se înţelege că mierloiul îşi pierduse din importanţă de când venise copilul, şi cauza lui nu mai era apărată de nimeni faţă cu supremul jude: coana Marghioliţa.

Chestiune mare fusese la botezul *diavolului*, cum îi zicea conu Alecu. El ar fi vrut să-i dea un nume de om mare. De erou, de muzicant… I se învârteau prin cap tot prăpădenii ca *Caesar*, *Licurg*, *Napoleon*, *Washington*.

— *Licurg Zăgănescu*, bunăoară, ar fi foarte minunat, coană Marghioliţo: ha, ce zici?

— Ia taci, omule, răspundea bunul-simţ al soră-sei; nişte nume mai omeneşti nu găseşti? să-i zicem *Iorgu*, bunăoară.

— Doamne fereşte! strigă conu Alecu. După aceea, Intre dinţi, cuvânta el: vezi asta-i, că nu vrea să-l facă advocat… aş şti eu ce nume să-i pun… nume de om, nu de fleac!

— Ia ascultă, frăţioare, eu zic să-i punem numele lui Alecsandru Machedon; Alecsandru să-i zicem. O să-l cheme şi pe el ca pe tatăl său.

— Ha? zise conu Alecu, holbind nişte ochi

mari, să-i zicem adică…

— Alecu, Alecu; ori Alecuţă. Alecuţă, dragul mamei, zise coana Marghioliţa, ducându-se spre leagănul copilului. Conu Alecu repeta şi el cu mulţumire:

— Alecuţă… ce e drept, nu e urât.

— Şi, în sfârşit, îl botezară Alecuţă.

Astfel crescu copilul viu şi sănătos, luminând zilele părinţilor săi cu o rază de bucurie necunoscută de ei până atunci. Conu Alecu Zăgănescu se mai lăsase de procese şi

— se. Întâmpla acuma şi lui să facă opoziţie. Îi era drag să stea acasă, mai cu seamă de când băiatul începuse să se ţie copăcel şi să articuleze cele două silabe *ta-tă*. Toată ziua umbla cu el prin cerdac, ducându-l de subsuori, ori îl purta în braţe pe la cuşca mierloiului iarna, şi vara prin curte, pe la cai; şi alerga cu dânsul conu Alecu parcă ar fi fost el însuşi numai de 20 de ani. Când băiatul putu să lege două vorbe una lângă alta, doica şi cu coana Marghiolita îl învăţară să spuie cum se numeşte, şi când veni conu Alecu o dată de la un proces, i-l deteră în braţe şi coana Marghioliţa îl întrebă:

— Ia spune tu mamei cum te cheamă?

Copilul răspunse cam peltic dar foarte lămurit:

— Alecuţă Zăgănescu.

Conu Alecu începu a râde şi a plânge totdeodată, strângându-l în braţe să-l înăbuşe. După aceea se scotoci prin toate buzunarele căutând să-i dea ceva, dar negăsind nimic, se aşeză jos, cu copilul pe braţe, şi descheindu-şi

cămaşa la gât, îşi scoase din sân o. Cruce albă de sidef, pe care o atârnă la gâtul copilului.

— Eu o am de la mama; tu, micule, s-o ai de la mine, ca să fi cu noroc. Apoi sărută gâtul moale şi alb al băiatului şi, în locul unde sărută, făcu cu mâna dreaptă cruce, cu gând ca să depărteze boalele de la dânsul.

Astfel crescu copilul, sănătos, şi iubit „până se făcu de vreo trei ani.

Într-o zi de septembrie, cam pe acelaşi timp pe când, cu trei tomni înainte, popa Vasile venise la conu Alecu cu băiatul în desagă, – într-o duminică dimineaţa, trăsura şefului de punct se opri în faţa scării de piatră, şi căpitanul Ciupagea se coborî, numai fir şi zarpale de sus până jos. Era în mare ţinută de paradă, cu toate suplimentele uniformei sale.

După ce se sui sus, sărută mâna coanei Marghioliţei şi întinzând mâna lui conu Alecu, zise cu un aer solemn:

— Iubite amice, dă-mi voie să-ţi fac cunoscut un mare eveniment din viaţa mea: mă însor… cu doamna Maria Vasilescu – adăogă cu oarecare sfială, – fiica preotului Vasile… de aici din sat.

Conu Alecu îl sărută, cu adevărată dragoste.

— Bravo, căpitane, zise el; îmi pare foarte bine.

— Vezi dumneata, coane Aiecule, trebuia s-o fac; sunt trei ani de când mă tot gândesc… O viaţă are omul… Tot hârbar, hârbar…

— Da’ mai încape vorbă, frate…

— Şi să-ţi spui drept, adăogă căpitanul, îmi era ruşine şi de dumneavoastră, care aţi fost aşa

de buni…

— Da’ ce se potriveşte, se grăbi să protesteze conu Alecu, fără să ştie tocmai pentru ce.

— Ba zău, urmă căpitanul, aţi primit un copil în casă, care vă era cu totul străin… pe când eu l-am izgonit, eu, care… de, aveam datorii către el… Dar v-asigur că voi şti să mă plătesc…

Aci se opri căpitanul, privind la conu Alecu, care încremenise cu gura întredeschisă spre a rosti o vorbă ce cu niciun preţ nu se urnea de pe buzele lui.

— Voiam chiar să vă mg să-mi faceţi o socoteală… de ce vă sunt dator… urmă căpitanul.

— Dator!… izbuti să articuleze conu Alecu; nu ne eşti dator nimic. Pentru ce să ne fi dator?

— Bine, coane Aiecule, zise căpitanul, om bun ai fost întotdeauna, dar nu primesc… copilul e al nostru şi trebuie. Să-l creştem noi: eu şi nevasta mea.

— Copilul!… strigă conu Alecu, care copil?… de ce copil vorbeşti? Ia să nu mai glumin, căpitane.

— Bine. Dacă vrei; da’ eu nu glumesc deloc; băiatul e al meu: în toate cazurile e al mă-sei.

— Ascultă, căpitane, zise conu Alecu făcând un pas pl în odaie şi căutând să se linişească, ai venit să-mi vesteşti o bucurie, ori să mă mâhneşti? … pentru că-ţi spui drept că mă mâhneşti vorbindu-mi astfel.

— Aşa este, coane Aiecule, daiia gândeşte şi d-ta la o mamă nenorocită, care nu şi-a văzut copilul niciodată..

— Da’ d-ta, căpitane, de ce nu te-ai gândit? D-

neaei n-are decât să vie să vadă băiatul când o pofti.

— Dar eu?

— Şi d-ta. Dar dumitale ce-ţi pasă?…

— Vra să zică copilul nostru să ni-l creşti d-ta, ha

— Eu îmi cresc copilul meu.

Căpitanul Ciupagea se cam înfierbânta. Se la vorbă şi ca să nu se iuţească mai mult, începu a râde, dar cu răutate:

— Iartă-mă, coane Aiecule văd că nu prea pricepi lucrurile. Mai întâi, ca fapt, nu este adevărat că copilul e al d-tale; despre asta nimeni nu poate să te asigure mai bine decât mama lui. După aceea uiţi că, stăruind a crede că eşti tatăl copilului femeiei mele, mă iusulţi. Eu te las să te gândeşti, adăogă cu oarecare violenţă. Sărut mâna, coană Marghioliţo! şi ieşi.

În urma acestei scene, pe cât de neprevăzută pe atât de dureroasă pentru ei, cei doi fraţi rămaseră ca de piatră. Coana Marghioliţa rupse tăcerea cea dintâi:

— Bine, frăţioare, aşa să fie?

Conu Alecu se roşi măr şi neştiind unde să-şi fixeze privirea, clipea des-des, parcă ar fi suferit de ochi. El era un om cu desăvârşire fără voinţă şi poate tocmai de aceea foarte bun şi foarte milostiv. Ştia bine că copilul nu era al lui, dar la drept nici nu prea pricepea ce vrea să zică a fi un copil al cuiva. Sfios, neştiutor de o mulţime de lucruri lumeşti, cu sufletul cinstit şi fără cioturi, fusese incapabil să înşele pe fata popei, dacă n-ar fi ştiut dina-, inte ce se întâmplase cu dânsa, şi

când soră-sa luase copilul în braţe şi-i zise că-i seamănă, fusese incapabil de a-i spune verde: nu se poate să-mi semene, fiindcă nu-i al meu. În umbra de îndoială, ce relaţiile lui cu fata popei de mai acum câţiva ani îi permiteau să aibă, îşi ascundea siguranţa neoaternităţii, cum îşi ascunde un struţ capul în nisip. Mai departe, când copilul se făcuse mai măricel şi-l luase cu braţele lui albe şi mititele de gât, lui i se păruse că dincolo de această mulţumire nu mai e nimic. Nimeni până atunci nu crescuse lângă el; nimeni nu-i înveselise viaţa, greoaie şi pribeagă după judecăţi; nimeni nu-i zis°se tată. Şi c’nd acest eonii se lipise de el, ca un vlăstar tânăr de haragul ce-l sprijină, ce-i mai păsa lui dacă un alt individ îşi răcorise setea vieţii, şi întâmplarea închegase din faptul aceluia zilele fiinţei pe care o înfiase el? „Copilul era al lui şi s-a isprăvit.

Cam asemenea gânduri umblau prin mintea lui conu Alecu, când băiatul intră-în casă, urcând seara ca un ied, şi veni drept la el, spre a-i inceca pe genunchi şi a-l face ca! Copilul simţea parcă cât e de drag lui tată-său, şi de aceea şi tată-său îi era lui mai drag decât toţi ceilalţi ai casei.

Printr-o înrâurire însă pe care o produc totdeauna impresiunile puternice asupra noastră, lui conu Alecu i se păru pentru prima oară că băiatul seamănă cu căpitanul Ciupagea, şi, fără voia lui, îşi întoarse ochii de la el; i se duse spre cuşca mierloiului. Copilul il apucă de pulpana surtucului strigându-l:

— Tată, tăticule… calu…

Şi cum el n-auzea, băiatul se încolătăci pe

pieiorai lui şi-l pupa pe genunchi, chernindu-l mereu. Coana Marghiolita, simţind ce se petrecea în Xrateie său, se sculă şi luă băiatul în braţe.

După câteva minute, conu Alecu se întoarse spre ei: ochii îi erau plini de lacrămi. Coanei Marghioliţa i s.’ muiară şi ei genele, şi, pe când el întindea mânile să ia băiatul, ea îl săruta, udându-l cu plânsul obosiţilor săi ochi.

— Gândeam că nu mai sunt, bată-le pustia lacrămi, zise ea, punâr. D băiatul jos. Apoi, venind lângă frate-său, care sta rezemat de masă;

— Nu mai plânge, frăţioare, şi spune-mi adevărat e?

Conu Alecu dete trist din cap.

— Atunci trebuie să le dăm copilul. Dumneata ce zici?

— Da’ eu ştiu, soro? răspunse conu Alecu, ridicând din umeri.

Şi tăcură amândoi. Copilul, simţind, parcă, că se petreceau lucruri serioase împrejurul lui, se puse liniştit să se joace cu pietrele de la table.

Cei doi fraţi se mai sfătuiră şi hotăriră împreună că f*ra o nelegiuire a mai ţine copilul la dinşii.

— N-a vrut Dumnezeu cu noi… n-a vrut!

Şi când căpitanul, peste câteva zile, veni împreună cu logodnica sa la dânşii, coana Marghioliţa le spuse că pot să-şi ia copilul. Conu Alecu nu era acasă.

Şi timpul, care mereu curge, curse mai departe…

La Buhăeni casele stau acum singuratice în malul Xiâmnei, bătute iarna de vergile vântului,

deşteptate primăvara de cântecul cucului, mângâiate şi încălzite toamna de blindele raze din soare, şi de-a pururi cu gârla alături. Zidite cu totul din piatră şi vechi ca pământul, lespedele lor se întrupaseră una într-aâta şi se înveliseră într-o pojghiţă mohorâtă, pânza vremii, care întindea pe de un fel de umbră a unor timpuri trecute. Lângă case, un şir de odăi de gard, tupilate şi sparte; mai în fund o yelniţă de rachiu; la spatele lor, într-altă curte, nişte Ieşi căzute, – şi apoi cele două mari grădini, în cari dudaiele şi pârloagele crescuseră mai nalte decât pomuşoara şi piersicii.

Aici trăiau, cu desăvârşire singuri, urmaşii Zăgăneştilor, afundându-se din ce în ce mai mult în adâncul liniştei munţilor. Slugile se duseseră toate; numai badea Avram mai rămăsese.

Conu Alecu ieşea acum foarte rar. De unde era lung şi slab, se făcuse şi mai lung şi mai slab. Chipu-i începuse a lua faţa pământului, măcar că toată ziua sta în soare cu eosorul în mână să cureţe piersicii de uscături: O pustie de tuse, pe care o avea demult, îl înteţise şi mai tare.

De vreun an de când plecase copilul la Râmnic cu părinţii săi, nu se mai vorbise în casă, la Buhăeni, despre dânsul, printr-un fel de înţelegere mută dintre frate şi soră. Lui conu Alecu însă îi era dor nevoie mare de băiat „Fiindcă din cauza tusei avea noaptea friguri, foarte rar dormea şi toată vremea aceea o petrecea visind sau gindindu-se la el. A doua zi însă. Când da cu ochii de lumină, îi era frică sau parcă ruşine să istorisească soră-sei gândurile de cu noaptea.

Într-o seară, po când se zbatea în pat de

nesomn, i se păru că aude în odaia soră-sei de alături vorbă. Minunat, se sculă şi se duse la dinsa. Bătu la uşă, dar nu i se răspunse; vorba însă continua; bătu încă o dată, aceeaşi tăcere. Atunci intră.

Coana Marghioliţa, rezemată pe un cot, cu piept u-i uscat dezvălit mai tot, cu o păreche de ochelari cu drugi, prinşi în viţele rare ale părului, cetea *România* în gura mare. Când auzi uşa deschizându-se îşi întrerupse lectura, uitându-se pe deasupra ochelarilor la frate-său, care intra încet şi mirat.

— I) a’ ce, soro, n-ai adormit încă? o întrebă conu Alecu.

— Ia, mă rog, ascultă colea, coane Aiecule, dacă ai mai auzit aşa poznă. După aceea începu a ceti, rar şi cu greşeli:

Isprăvile unui măgar: „Măgarul, careie pe la noi este un dobitoc domestic, în America trăieşte în turme sălbatece, fugind de om. Nu mai demult decât în luna trecută, d. Footby, un cetăţean onorabil din ţinutul Kentuky, patria acestor măgari, a avut să susţie o luptă titanică cu un etalon încrucişat cu zebru, fost al d-lui Footby, şi pe care stăpânul său, voind a-l aduce la grajd, nu l-a mai putut prinde decât împuşcându-l, după ce măgarul muşcase pe d. Footby din diferite locuri compromiţătoare. A vis celor ce se slujesc cu asemena dobitoace.”

— Să zicem lui badea Avram să se păzească de măgar, adaose coana Marghioliţa, ca morală a celor de mai sus.

— Al nostru e bătrân, zise conu Alecu,

aşezându-se pe marginea patului şi oftând.

Soiă-sa, apropiind jurnalul de lumânare, se pregătea să urmeze cu cetirea faptelor diverse:

Cum se înmulţesc caracatiţele..

— Ia mai lasă politica, soro, şi spune-mi mie ce e când visezi rândunele?

— Te doreşte cineva; zise soră-sa, voind să afle cu orice preţ cum se înmulţesc caracatiţele.

— Ascultă, coană Marghioliţo* să vezi ce-am visat: se făcea parcă o rândunică venise la noi în cerdac şi-şi făcuse cuibul lângă grinda cea mare... Ce să fie oare?...

— Ce să fie!... ia, te doreşte cineva.

— Cine să mă dorească?... zise conu Alecu dând din cap: eu n-am pe nimeni să mă dorească... Doar poate băiatul... dacă nu m-o fi uitat. După aceea, uitându-se în dosul jurnalului ce-l cetea soară-sa, adaose cu vocea înecai a de lacrămi: tare mi-e dor de băiat, coană Marghiolită.

Sosă-sa nu-i răspunse nimic. Ea părea că nu mai suferea de nimic. Atâta mai îngropase săraca şi atâta i se rupsese unul câte unul toate firele inimei, că acuma rămăsese ca un fel de gândac blând care-şi mişcă instinctele de la mâncare până la somn şi de-acolo mereu spre nesimţirea apropiată ce se găseşte sub aripa caldă a pământului.

Conu Alecu însă nu putea să-l uite. Nu iubise pe nimeni şi nu trăise pentru nimeni decât cu foi ţa iniţială pe care o primise de la mamă-sa născându-se; de la propriele sale puteri nu-şi luase niciun avânt personal: soră-sa era soră-sa; părinţii, cât trăiseră, de asemenea; băiatul însă era

altceva… Băiatul îi era drag, parcă şi-ar fi sădit o mână a lui, a lui conu Alecu Zăgănescu, în pământ şi ar fi aşteptat-p să crească şi să se facă om…

Şi tocmai băiatul se dusese…

A doua zi, dimineaţa, zise lui badea Avram să puie caii la brişcă şi plecă la Râmnic.

Era o zi duioasă de toamnă, în care lumina intră până şi prin porii pământului, încălzind. Totul… Conu Alecu trase la han la Lupan şi ieşi numaidecât pe uliţă, luând drumul spre casa căpitanului Ciupagea. Oraşul era sărac dar vesel. Fiecare umbla după treaba lui cu tragere de inimă, fiindcă în anul acela se făcuseră bucate bune.

Conu Alecu fu şi el înrâurit de mulţumirea obştească şi prinse a zâmbi la gândul că-şi va videa îndată băiatul. Într-adevăr, după vreo cinci minute, ajunse la locuinţa căpitanului.

Fiind porţile deschise, curtea se putea videa toată.

În mijlocul curţii, jos, în nisip, băiatul se juca liniştit cu o cutioară de lemn, întorcând spatele către uliţă. Când îl văzu conu Alecu, îi veni să se repeadă la el să-l ia în braţe. Dar, ca să se bucure şi mai mult de această plăcere, păşi binişor pe nisipul moale, până ajunse la spatele lui, şi atunci îl auzi mormăind între dinţi primele note ale mierloiului din *Marseilleza*: *Allons enfants de la patrie*, până la *pa-tri-e-e*, unde, întocmai ca mierloiul o lua alături cu drumul. Atâta îi fu de milă şi de drag copilul, că, îndoind un genunchi, se plecă până la el şi-l luă în braţe, sărutându-l de mii de ori. Băiatul, apucat pe la spate fără veste, se

sperie şi căută să se smulgă din braţele care-l strângeau cu atâta putere. Când se întoarse şi dete cu ochii de capul sălbatec al lui conu Alecu, se sperie şi mai tare, şi o luă la fugă spre bucătărie, plângând.

Îl uitase.

Când văzu conu Alecu că băiatul l-a uitat şi-i e frică de dânsul, simţi aşa ceva parcă ar fi avut o înecătură în piept şi o istoveală a puterilor, şi, în loc să se mai urce sus să întrebe de căpitan, o luă înapoi spre han. Cum ajunse aci, fu apucat de o tusă straşnică şi se bolnăvi…

După ce se făcu bine, peste vreo trei zile, culese pe badea Avram din cârciumele vecine, şi o luă înapoi pe drumul Râmnei, singur şi necăjit, precum şi venise…

SUBPREFECTUL

I

y

Târguşorul *Vlădenii* era aşezat în josul Cricovului, pe întinsul moşiei cu acelaşi nume, tăcut, simplu şi statornic într-o notă de tristeţe, pe care nimic în lume nu i-o putea schimba. Din orice parte ai fi venit cu diligenţa, nu puteai niciodată ghici, scoborând priporul Cricovului, că ai să dai de un târguleţ mai mult sau mai puţin locuit, care se lăuda pe sine fără măsură zicându-şi *comună-urbană*. Strâns în toate părţile de dealuri, dormita în albia apei. Uitat de lume ca un schimnic, şi, cu toate că primarul ştia bine că-şi *reparase* casa de curând, iar consiliul comunal botezase bietele uliţi cu pomposul nume de *strade*, nimic nu se schimbase din obrazul ce-l avusese cu cincizeci de

ani mai nainte, şi era mare siguranţă, pentru conservatorii târgului, că şi peste cincizeci de ani tot aşa era să rămâie generaţielor viitoare. Pârâul trecea la vale, călător fără saţiu, tot îngânând cu fiecare creţitură nu ştiu ce neisprăvită vorbă, pe care rămânea s-o urmeze creţitură viitoare; aşa că târgul părea totdeauna preocupat, şi parcă sta plecat pe apă să asculte povestea ce-o aducea unda albă din munţi. De aceea, când sosea diligenţa de două ori pe săptămână, oamenii ieşeau în uşa tindei, miraţi, iar vitele întorceau capul spre mosafir, cu acea privire untdelemnie şi proastă, care porneşte din toţi ochii, mari şi fără viată. Atunci, la han la Voinea se făcea oarecare mişcare. Judecătorul de pace, cu ajutorul său, pomojnicul subprefecturei, doi-trei spânzuraţi de advocaţi, care chibzuiau procesele' locului, luau pe telegrafist cu asalt:

— Ia vezi, nene Dimiule, eu n-am ceva…

— Amice Dimiule, dă-mi corespondenţa…

— Jurnalele mele, frate Dimiule.

Iar fratele Dimiu îşi lua un fel de piper în nări, de-, I videai cât de colo că e *omul situaţiei* în acele momente. Dacă avea pe cineva ciudă, atunci îşi răzbuna:

— Lasă-mă în pace, domnule! N-ai nimica! Sau chiar dacă ai, aşteaptă să ţi-laducă factorul la domiciliu.

Dacă i se făcea vreun neajuns între cele două zile de sosire ale diligenţii, îl auzeai mârâind între dinţi:

— Lasă că ţi-oi arăta eu când o veni diligenţa…

În scurt, sosirea poştei era un eveniment, prevăzut şi aşteptat cu nerăbdare, care ajunsese aproape de se sărbătorea. În zilele acelea autorităţile erau închise, sau mai bine se mutau la han la Voinea. În cerdacul hanului ce da pe *strada Ploieşti* primea pomojnicul jelbele; în cerdac:; r împărţea dreptatea de către domnul jude; în cerdac se întrunea sfatul comunei; cerdacul era palatul adminish utiv al locului. La vremea mesii, se deschideau poftele…

— are vin pustiile lanţ: pofta de mâncare aduce pe cea de băut; cea de băut pe cea de vorbă, şi românu-i român: poţi să-i dezlegi limba fără să n-o dea niţel şi prin politică? apoi când ajungeau la paragraful ăsta, dă Doamne bine!…

Dar afară de aceste zile ale sosirii diligenţii, târguşorul Vlădenii era de-a pururea somnoros.

În momentul în care începe această istorisire, diligenţa soseaân Vlădeni aducând cetăţenilor mai sus pomeniţi, ba chiar şi celor nepomeniţi, două ştiri menite a-i nelinişti pe multă vreme: I) prefectul încunoştiinţa pe pomojnic, is: locul vacant de subprefect se numise domnul Alexandru Dumitrescu, licenţiat în Drept; 2) proprietarul moşiei Vlădeni, domnu Maxenţian, făcea cunoscut primarului şi ailor doi-trei fruntaşi din târg că se însurase la Paris şi, i. Rou eltva timp, avea să se întoarcă cu nevasta la moşie.

Aceste două ştiri, cu totul deosebite, fură dezbătute! „uturate în cerdacul cafenelei cu toată competinţa puV: Icului ştiut. Trebuie să spunem însă, cu nepărtinire, că \s:. Ea o;a dintâi îi mişcă mai mult. Cine era acest Dumiivescu, licenţiat în

Drept, care primea să vie subprefect la

— iâdeni? Era un prost că primea. Ba era un om prea cumime... Trebuie să fie’ vreun cuconaş, ori vreo baccea. Ce fel de licenţiat care nu se face procuror?

Acum să te videm, nene Miţache, îi ziceau pomojrrouâui. Cum ai s-o duci cu licenţiatu!...

— la, prea bine... Eu ştiu ce ştiu: *apa trece*, *pietrele rănim*.

— O fi!... dar se duc curcanii dracului... Licenţiaţii a surit cam ai ciorilor!

.

— *Mielul blând suge de la dona oi*, răspunse pomojnicul, oare avea mania proverbelor.

Şiastfel le trecea vreme în cerdacul lui Voinea, aşteptmd să le vie noul subprefect. Despre partea însurătorii proprietarului nu se făcu pomenire, fiindcă le era frică să nu scape vreunul vreo vorbă şi s-o afle *Strigoiul*, cum îi zicea lumea.

Maxenţian era în partea locului un fel de paşe, care învârtea judeţul cum îi plăcea lui, alegea prefecţii şi-i da afară, numea deputaţi, strângea mereu la avere şi trăia ca un baron, bogat, bineînţeles. Legenda îi punea pe socoteală câteva fapte urâte: aşa, bunăoară, nu se prea ştia de ce murise nevasta lui cea dintâi şi unde îi era fata ce-i rămăsese de la dânsa; apoi se şoptea că la castel (căci vechea casă a proprietăţii fusese prefăcută într-un palat cu turnuri) se petrec orgii groaznice, la care nu lua parte nimeni decât nişte femei ce soseau de la gară şi Maxenţian cu vechilul lui; apoi avea obiceiu de împuşca vitele străine ce le prindea pe proprietăţile sale, lucru

care vârâse spaima şi deşteptase ura în ţărani; dacă pe lângă toate acestea vom adăoga că era la chip om. Roşu, fără pic de sânge în obraz, lesne vom pricepe de ce-i zicea lumea *Strigoiul*.

Se înţelege de la sine, că noul subprefect nu le ştia toate acestea. El se întorsese de vreo câteva luni din Paris, cu diploma în buzunar, şi aştepta ca guvernul să facă apel la destoinicia şi învăţătura lui. Fiecărui tânăr i se pare că ţara e încântată de sosirea lui şi într-însul îşi pune toată nădejdea. Iluzia e puternică până la seara ministerului. Aci începe a face cunoştinţa obrazului realităţii, personificată deocamdată în mutra unui aprod galonat, care răspunde cu obrăznicie: „domnu ministru nu-i singur!” Şi când domnu ministru e singur, tot nu-i singur, fiindcă are alături un pomelnic de postulanţi, care se măreşte cu numele noului tânăr, viitor stilp de ţară. \

— Când vă va veni rândul, cu plăcere, domnul meu: sunteţi al şaizeci şi şasilea…

Adică: aşteaptă murgule iarbă verde; fiindcă sistemul pomelnicului este temperat de acela al *intercalaţielor*:

— Pune-l mai la început, e băiat bun.

Calitatea băiatului stă într-un bileţel plin de blagoslovenie..

3»

Ei, şi apoi asta-i lumea. Noroc că între afectele stenice, cari reprezintă expansiunea şi puterea e pusă şi speranţa.

Şi subprefectul nostru era vânjos în sperare.

Pe când se întărea ei în acest nobil sentiment,

intră într-o zi la dânsul un aprod, soios de altminteri, dar vesel, care-l rugă să poftească la Ministerul de Interne din ordinul domnului ministru.

Era în anul acela ministru de Interne un om cu minte şi cu previdere, căruia îi intrase în cap să îmbunătăţească soarta ţăranului, începând cu îmbunătăţirea administraţiei. Având credinţă că tinereţea este vârsta în care omenirea este mai bună şi mai harnică, se hotărâse să puie lângă vatra plugarului, ca să-l administreze, oameni tineri şi luminaţi. Experienţa, care în asemenea împrejurări este soră dreaptă cu ştiinţa furtişagului, putea să vie cât mai târziu, – nu era nicio supărare. Dacă a ieşit bine sau rău, «ista e o altă chestiune, de care nu ne interesăm. Faptul e că, între alţii, ministrul chemă şi pe Dumitrescu nostru şi-i vorbi lung şi drept: făcu să vibreze într-însul coarda iubirei de ţară, arătându-i unde mergem dacă starea de astăzi a ţăranului va continua; îl încântă şi-l încurcă aşa de bine, încât acolo, pe loc, fără multă formă, se făcu subprefect…

Îi dete, spre a-l mulţumi, subprefectura pe care o vrea el: aceea Vlădenilor, unde avea şi o sfoară de moşie.

Şi iată cum se făcu subprefect, spre a veni să trăiască la Vlădeni, cu cinstitele obrazuri de mai sus, cu *Strigoiul* şi cu alte chipuri asemenea…

Îl

Trecuseră vreo două luni de la sosirea noului subprefect în Vlădeni şi lumea nu se schimbase deloc. Tactul subprefecturei era ceva mai însufleţit

decât înainte. Pomojnicul. Arhivarul, copiştii şi vătăşeii erau mai omenoşi cu lumea, fiindcă le era frică de subprefect, care se pusese de-a binelea să facă din tactul său o autoritate. Ţărănimea începuse să vie la Vlădeni cu credinţă că e cineva care să-i asculte. Advocaţii prin urmare îi erau deja duşmani şi vechilul de la curtea boierească trecea pe lângă el fără să-şi scoată şapca: semn rău.

Ce-i păsa însă subprefectului? Nu-i spusese ministru să fie harnic şi să aibă încredere într-însul? Harnic era şi încredere avea destula.

Dar cine uită împrejurările neprevăzute, uită o parte însemnată din viaţa omenească.

Ocupat cu trebile zilnice, subprefectul văzu într-o dimineaţă oprindu-se înaintea tactului o trăsurică cu doi cai mici, în care erau trei persoane, foarte nepotrivite una cu alta. Trăsura era uşoară, subţirică, lucrată numai în oţel, cu roatele mari şi fundul numai în catifea. Capra fiind înapoi, trebuia să mâie stăpânul, şi-n adevăr stăpânul şi mâna, iar în coada trăsurei sta o slugă galonată şi înjob» nată, ca orice lacheu de casă mare. Stăpânii însă erau foarte ciudaţi. În dreapta, o femeie tânără, elegantă, cu o pălărie de paie dreaptă, aproape bărbătească, ’ ţinea hăţurile cu siguranţa unui *gentleman rider*[26]

, mângâind cu capătul biciului gitui încordat al cailor; în stânga, se ţinea, cam plecat pe genunchi, un cioban cu căciula ţurcănească în cap, cu bita în mână, soios şi hărţăgos lucru mare;

26 Gentleman rider (engl.) — persoană din înalta societate care obişnuieşte a-şi face plimbarea călare dimineaţa ; călăreţ (n. ed.).

la picioarele lor, întinsă pe covorul trăsurei, sta trântită o oaie. N-apucase bine să se oprească trăsura, şi subprefectul auzi pe cioban strigând în gura mare:

— Hai cu mine, cucoană, la judecată, să videm eu pe ce dreptate omori dumneata ghitele oamenilor, ha? şi pui pe dezmăţatu ăsta de ciocoi să mă bată, ha?

Şi niciuna, nici alta, fiindcă venea pe partea ceelaltă a trăsurei, încalecă peste hăţurile întinse, îşi luă cu o mână oaia, iar cu cealaltă apucă pe femeie de braţ, zâcându-i camrăstit:

— Dă drumul hăţurilor şi hai cu mine la pomojnic.

Tânăra femeie se supuse râzând, şi halaiul intră înăuntru. Lucrurile acestea se urmară aşa de răpede, încât subprefectul de-abia avu vreme să iasă înaintea jeluitorilor. Cum îl văzu ciobanu, trânti oaia la pământ, care era cu picioarele rupte, şi începu să se vaiete cu accentul transilvănean:

— Uite, domnuţule, cum mi-au ucis mioara, vai maica mea!… Ce mă fac eu acu?… Ce spui jupâmdui diseară ia mulgătoare?… Şi mă şi baţi, ha?…

Şi-şi trecu mâneca pe faţă, de-a curmezişul căreia se videa o dungă roşie, cum îl ajunsese sfârcul biciului din fugă.

— Nu, bade, zise vinovata, devenind deodată serioasă, n-am dat eu: vizitiul a greşit… Îţi vom plăti…

— Că nu-mi trebuie plată! adăogă ciobanul răstit.

— Îţi vom da o oaie de la curte…

— Că nu-mi trebuie oaie…

Atâta era de îndârjit şi de mojic, încât subprefectul îşi pierdu liniştea. Dete un scaun femeiei şi apoi se întoarse la el.

— Vorbeşte cumsecade, c-apoi schimbăm politica, îi zise răstit. Ce pretenţii ai? Ce ceri?

— Că să-mi dea mioara la loc.

— De ce vorbeşti peste câmp? Asta ştii bine că nu se poate. După aceea se adresă căprarului de vătăşei: cât face o oaie, Dumitre?

— De, boierule, zise căprarul, scărpinându-se după ureche şi lovind oaia cu piciorul, o mioară ca asta să tot facă o jumătat' de pol… dacă o face. „aşa-i, măi Stane, întrebă şi el pe un alt vătăşei.

— De la ce stână eşti, măi creştine? întrebă subprefectul din nou pe cioban.

— De la jupân Duţu.

— Foarte bine. Am să merg eu cu dumneata la jupân Duţu să-i spun întâmplarea, ca să nu te mustre. Acuma, iată zece franci pentru oaie şi du-te cu Dumnezeu. Şi vârî mâna în buzunar spre a plăti ciobanului.

Tânăra femeie se sculă iute de pe scaun:

— Vă rog, li zise cu bunătate; n-am bani cu mine.

El nu-i răspunse nimic, ci numai apropiindu-se de dânsa îi spuse încet:

— Permiteţi-mi să-i adaug încă zece, pentru dunga de pe obraz. Face, vă asigur.

— Vă rog, zise ea.

— Iaca şi pentru supărarea dumitale, bade. După aceea, ieşind afară, zise vizitiului ca să-l audă toţi vătăşeii:.

— Să nu mai dai altădată cu biciul în oameni, ca pui de-ţi trage 25 la spate, – ai înţeles?

Ţiganul se cam foia pe capră, făcându-se că nu poate ţine caii.

— Dumitre, adăugă subprefectul intrând înăuntru, să te duci împreună cu Stan şi să însoţiţi pe doamna până unde va avea trebuinţă de voi.

Doamna rămăsese pe scaun cam încremenită de faţa pe care o luaseră lucrurile, şi numai când auzi pe subprefect, se sculă, îi mulţumi uşor din cap şi ieşi.

Această formă cam rece lăsă în impresiile tânărului o urmă greoaie, cum îţi lasă armonia unei orchestre de coarde care se sfârşeşte cu notele strigătoare ale unui instrument de aramă.

Dar sufletul tânăr se scaldă mai bucuros în praful de aur al amintirilor gingaşe decât în negura celor triste.

Capul cel alb şi rotund al împricinatei se zugrăvea pe paginele jelbelor subprefectului şi răsărea între filele de dosar cu acea putere cu care întâlneşti discul soarelui în toate lucrurile, când ai privit mult la el.

De cunoscut n-o cunoştea, dar cam bănui el cine să fie. Auzise vorbindu-se de întoarcerea proprietarului şi a femeii sale din Paris, de porecla ce-i da lumea numindu-l *Strigoiu*, – dar halal de strigoi cu aşa strigoaică! Şi avea nişte ochi albaştri închişi, ca vârfurile de liliac când plouă; şi o gură potrivită, surâzătoare, din acelea ce vor bese înainte de a se deschide; şi un are de sprinceană de parcă-l greşise firea puţin mai lung, ca să coprindă în cadrul lui toată mărimea

ochiului. Şi când întorcea şi cealaltă filă galbenă a dosarului, o videa toată, naltă şi mlădioasă ca o mătură verde, cu mijlocelul plăpând şi sânul plin şi ridicat uşor ca de un suspin…

Ei, şi degeaba schimba dosarul, că în toate tot pe ea o cetea! Ar fi putut să răscolească arhiva întreagă, de la Unirea Principatelor' şi n-ar fi găsit nicio pricină mai trainică la studiu, decât pricina cu ochii albaştri. Atunci voi să facă o reacţie asupra lui însuşi şi sună clopoţelul:

— Să vie domnu arhivar.

Imediat apăru în pragul uşei antica persoană a acestui demnitar, combinată de nişte organe grozav de purtate: ochii stinşi, nasul încălecat de ochelari, mustăţile arse de ţigară, obrajii lucraţi *a jour* de vărsat şi vreo trei viţe de păr ce soseau pe ţeasta capului tocmai din regiunile occipitale.

— Panaitache, ia dă-mi dosarul tocmelilor agricole.

Aceasta era piesa de rezistenţă, dedalul, cum s-ar zice, în care se rătăceau toţi subprefecţii.

Se puse el pe cercetat dosarul tocmelilor, dar, hotărât, acesta era un dosar teribil!… Mă rog, dacă de atâţia mari de ani se grămădeau contracte peste contracte… şi oamenii nu le executau niciodată… şi… şi… şi erau, frate, aşa de tainici şi de farisei ochii aceia, că, zău, îţi venea să zici cu poetul;

„Sunt umezi înfiorătorii De linguşiri, de viclenii.”[27]

În vremea asta se-ntorsese Dumitru vătăşelul

27 Versuri din poezia lui Eminescu Te duci... (n. ed.).

şi cu celălalt tovarăş al său. Subprefectul îl chemă numaidecât la el.

— D-apoi, cum e, Dumitre?

— Cum să fie, cocoane… bine.

— Ce mai e nou?

— Ce să fie… biqe.

Parcă era afurisit. Nu vrea cu niciun preţ să dea în pârtia vorbei, şi subprefectul n-ar fi vrut să-l descoase. Dumitru însă, cu acea temere a ţăranului, care nu vrea niciodată să înceapă el, chiar când are ceva de spus, aştepta. Subprefectul se hotărî.

— Până unde v-aţi dus după trăsură?

— Apoi… ia, până mai în malul gârlei.

— Atât?

— Ordonaţi?

— Numai până la gârlă? De ce n-aţi dus-o până acasă?

— Apoi… ne-a poruncit dumneaei să ne întoarcem; că zicea să nu afle boieru, că-i foc de cioban.

Subprefectul se legă de vorba vătăşelului.

— Măi, Dumitre, cum să se fi întâmplat oare sa dea cu trăsura peste oaie?

— Ba că se prea poate, mânca-le-ar gălbeaza de oi; că-i vită proastă, boierule: se duce oarbă de mai şi n-ai ce-i face. Eu zic că oile treceau şoseaua de-a curmezişu şi de nu se feresc; caii de iuţi, iuţi, ia, te miri cum a apucat-o pe vreuna roata şi i-a retezat picioarele, că-s plăpânde, bată-le vina lor…

— Se poate, zise subprefectul pe gânduri. Bine, Dumitre, du-te.

Căprarul de vătăşei se duse, şi subprefectul,

rămas din nou singur, urmă a se gândi iarăşi la dânsa.

Când ieşi ca să se ducă acasă, se întâlni în seară cu un om călare, care îi înmână o scrisoare. Doamna Maxenţian îi mulţumea pentru serviciul ce i-l făcuse şi-i înapoia banii daţi ciobanului. Scrisoarea era rece şi demnă, dar slovele acelea, lungi şi cam leneşe, aveau parcă parfumul mânei care le scrisese. Şi urma şi un „post-scriptunV!…

Inima subprefectului se mişcă mai cu putere la cetirea acestui supliment, care, la drept vorbind, era mai însemnat decât chiar scrisoarea. În supliment era rugat să comploteze cu dânsa spre a nu afla bărbatul său întâmplarea cu oaia, căci altfel era vai de bietul cioban! În josul postscripturnului era numele întreg: „Dadiana Maxenţian”.

…Dadiana…

Numele era frumos, dar părea luat din romanele evuk. Î de mijloc. Însă cât demult se potrivea cu chipul ei: o chema Dadiana, şi aşa şi trebuia s-o cheme. Se mira chiar că nu ştiuse mai dinainte lucrul acesta. Cât de multă asemănare era între ovalul obrazului Dadianei, şi între numele ei… De ce oare la unele fiinţe, întâmplarea se supune esteticei şi intră în liniele armoniei lor personale? Când o botezase muină-sa, nu ştia că fata o să crească aşa de potrivită, de rotundă şi de armonizată. Şi vorba *rotundă* vine ai. I de bunăvoia ei; căci s-ar putea să se numească Daditma o femeie uscată şi unghiulară?

Se urcă în trăsură, cu scrisoarea în mână şi se duse cu ea desfăcută pe genunchi până acasă.

Acasă îl aştepta Dumitru, vătăşelul, cu masa pusă. Acest Dumitru devenise încetu cu încetu un fel de *nevoie* pentru subprefect. Îl înţelegea într-o mulţime de lucruri şi-i slujea cu î. Odemânare şi cu bunăvoinţă.

Am spus că subprefectul îşi avea moşioara, rămasă de la tnătuşe-sa, în cealaltă margine a Vlădenilor. Casa bătrinei o păstrase aşa cum era: cu sufrageria ei goală, cu policioare prin ziduri; cu scoarţele de ţară întinse prin toate odăile; cu mirosul deosebit ai lucrurilor vechi şi curate, cu sofaua cea de cât galben… Numai într-o odaie îşi pusese un pat de campanie, care se întindea şi se strângea dupe voie; nişte rafturi albe de lemn în care îşi vârâse cărţile: o masă mare cu fel de fel de pipe şi de unelte de vânătoare, şi-n colo… pace. Bă într-un unghi erau vreo trei suşanele, nişte harabale de puşti şi de iatagane, găsite în casa bătrânei, de la unchiu-său, şi puşca lui. O adevărată cameră de soldat în lagăr.

Înainte de a se pune la masă. Subprefectu îşi luă o carte din rafturi, – obicei de student de a mânca cu ziarul alături. Dar în toate împrejurările vieţii nu ne plac aceleaşi lucruri, – mai mult: nu ne mulţumesc aceleaşi mulţumiri. Intrând cu scrisoarea Dadianei în buzunar, lăsă jurnalele şi se duse, printr-un fel de îndemn firesc, cătră un volum legat cu scoarţe cenuşii de pânză. Turgheniev îl chema parcă cătră dânsu, sub aripa caldă a geniului său senin, şi cu acest vechi prieten mâncă în pace, cufundându-se în simţirile aceluia, ca într-ale sale proprii. Nu mai era la Vlădeni, ci la Franefort, în cofetăria fostului tenor

Spice bubio, iar Dadiana se asemăna întocmai cu iubita romancierului rus. Printr-o înlocuire ciudată şi printr-o puternică aprindere a fantaziei, lumea de *acum* şi lumea de *atunci* se amestecară aşa de bine, încât topiră o atmosferă nouă din aerile vechi, în care subprefectul se pierdu cu desăvârşire, mai cu seamă când, după masă, se întinse cu ţigara în mână pe sulurile moi ale divanului…

Când veni Dumitru să-i spuie că trăsura aşteaptă, il găsi cu ochii ţintiţi în podele. Ce videa?… Ce vede ochiul marinarului în pânza spaţiului?

Se duse la subprefectură şi se puse pe lucru. Impresia ce-i rămăsese de la Dadiana era prea puternică pentru ca celelalte s-o poată acoperi deodată. Dar timpul e ca o gârlă de munte care aduce nisip şi netezeşte toate albiele… Azi una, mâine alta, şi nimicurile umplu golul sufletului. Desigur că i-ar fi rămas capul Dadianei ca o aducereaminte, ca o fericită aducere-aminte, dar numai atât, – dacă alte întâmplări nu l-ar fi purtat din nou în calea ei.

La vreo săptămvnă după cele povestite mai sus, pe când de-abia sosise la subprefectură, plin de praf şi ostenit,: n urma unei cercetări ce făcuse prin comunele plăşei sale, intră pomojnieu la dânsu şi-i spuse, e-un fel de aer misterios, în care se amesteca o dungă subţire de ironie, că „a aflat boieru despre istoria cu ciobanu şi i-a tras o sfânta de bătaie de l-a lăsat mai mort…”

Cunoaştem pe Miţache şi uşor ni-l putem închipui, conform proverbului lui, credincios mai

mult lui Maxenţian, care era *piatra*, decât şefului său, care era *apa*.

La ştirea aceasta însă, subprefectul se înfurie aşa de grozav şi aşa de tare bătu cu pumnul în masă, încât conu Miţache îşi lăsă linia de ironie la o parte.

— A!… mişelul! strigă subprefectul, după ce am cătat să cocoloşesc lucrurile şi să plătesc rana de pe obrazul omului cu bani, apoi acuma îl mai şi bate!… Las că vorbim noi!…

După aceea dete poruncă să nu deshame caii, şi adresându-se lui Miţache.

— Domnule pomojnic, hai cu mine I

Pe drum, Miţache se făcuse numa cât un iepure de mic. Subprefectul tăcea, dar îl simţeai cât de colo că e plin de indignare. El se gândea cum să urmeze mai bine, ca pedeapsa să vie sigură şi dreaptă. Şi, din gând în gând, ajunse până la întâmplarea cu oaia, de la care purcedea toată istoria. Când îşi aduse aminte de asta, tresări, parcă s-ar fi deşteptat din somn. Se putea să dea pe Maxenţian în judecată şi să nu amestece şi pe femeia lui? Şi ea, la drept vorbind, nu era vinovată decât că nu ştiuse să ţie caii, sărmana. Doar nu ea dăduse cu biciul în om; ea nu era în stare să facă astfel de lucruri. Când are cineva nişte ochi aşa de frumoşi, cu o aşa de limpede privire, e cu neputinţă să nu aibă suflet!…

Şi aşa, încetul cu încetul, indignarea lui contra lui Maxenţian se prefăcu în milă pentru dânsa, încât, când ajunseră la jupân Duţu. Hotărârea de a da în judecată pe bătăuş se micşorase grozav. Dar, printr-o reacţiune firească,

care se face în toate naturele oneste, când au conştiinţă că au fost un moment nedrepte, subprefectul, care ştia că nu urmase ca un funcţionar cinstit, când silise pe cioban să se mulţumească numai cu banii ce-i da nişte boieri pentru dunga de sânge de pe obraz, se hotărî de astă dată să nu mai fie slab. Astfel, intră în curtea Duţului.

Pe o sarică aşternută pe pământul jilav dintr-un coşar, sta întins ciobanul, cu ochii îngropaţi în orbite, cu gura întredeschisă în afară, cu faţa vânătă, legat pe la urechi cu nişte foi de pătlagină, iar primprejurul gurei cu ramuri subţiri de rozmarin, ca morţii; împrejurul lui un roi de muscuţe de câmp ţineau un fel de ison supărător, mutându-se de la cap la picioare, şi înapoi, fără să le gonească nimeni. Se apropiată cu toţii de dânsu şi badea Dutu îl scutură de mânecă:

— Măi Ioane măi, scoală!…

Un geamăt surd, ca un vaiet dureros, ieşi din pieptul bolnavului.

— Scoală, măi Ioane, c-a venit domnu subprefect să te vadă… scoală, măi!

Bolnavul îşi veni un moment în simţiri şi, cu toată durerea ce se videa că sufere, când auzi de domnu subprefect, se-ncercă să-şi ridice capul de jos… dar nu putu.

— Să iertaţi, boierule, că nu poate, zise badea Duţu cu cuviinţă. După aceea ridică ţolul cu care era acoperit bolnavul şi arătă rănile ce avea. Mâna stângă atârna pe piept în jos, zgâi’cită şi galbenă ca de ceară, cu mărgini vinete ca de cangrenă. Mai sus de cot se videau două urme roşiatice, pe

unde-l strânsese frânghia.

— Pustiu de vârtej! zise badea Duţu: l-a strâns până i-au ieşit ochii din cap.

La viderea acestui corp omenesc, * chinuit într-un mod atât de sălbatec, subprefectul simţi un nod de indignare urcându-i-se în gât, şi fără voie i se umplură ochii de lacrimi.

— În viaţa mea n-am văzut aşa lucru! Pentru o asemenea faptă nu există pedeapsă…

Ceru un condei şi hârtie ca să-şi încheie procesul-verbal.

— Să iertaţi, domnule, zise badea Duţu, el nu face lăcrămaţie.

— Cum nu face reclamaţie? întrebă subprefectul mirat.

— Apoi, la ce să mai facă?… ştie el că totuna e… Cu boieru nostru nu se poate pune nimeni. Şi-apoi l-a şi mulţumit… i-a trimis prin vichil nişte parale… Că nu te teme, domnule, îl facem noi sănătos, adaugă, văzând pe subprefect că rămăsese locului încremenit.

În acest timp pomojnicu prinse prilegiu şi zise subprefectului:

— În materie de bătaie, dacă pacientul nu face reclamaţie…

— Dă-mi pace, îi răspunse acesta supărat. Haidem după doctor mai bine…

Pomojnicul nu simţea însă că în această hotărâre a subprefectului intra o cauză străină. Ieşind, mai întrebă o dată, ca de datorie:

— Vasăzică nu vrea să reclame…

— Nu, domnule, nu…

— Şi apoi, adăogă subprefectul, voi veni să-l

întreb pe el, personal, când va fi în stare să-mi răspundă.

— Să poftiţi.

Subprefectul se dete jos şi-şi luă drumul spre tact, printr-o pădure rară şi bătrână, ce era în apropiere de stâna Duţului. Pomojnicu se duse cu trăsura să caute pe doctorul plăşii.

Ajuns la tact, se închise în camera lui şi se întinse pe canapea, cu o durere de cap nespusă şi o mare nelinişte. Simţea că iarăşi fusese nedrept, dar de astă dată de o nedreptate strigătoare.

Tocmai şedea aşa, când auzi clopotele unui poştalion ce venea de la deal şi văzu pe fereastră o trăsură cu patru cai, ce se opri în faţa tactului. Numaidecât lumea pe afară începu să se mişte; funcţionarii săriră de pe la locurile lor; vătăşeii se aşezară la linie şi, după câteva minute, intră Panaitache arhivarul, de-abia suflând:

— Vă rog, domnule subprefect, vă pofteşte boierul până la trăsură.

Graba şi emoţiunea se împărtăşesc foarte iute. Subprefectul sări de pe canapea aproape fără voia lui şi era să şi pornească spre uşe, când tocmai auzi vorba „boierul”. Se stăpân cât putu şi opri pe arhivar, care voia să alerge înapoi la trăsură.

— Du-te de-i spune că cine are treabă cu mine mă găseşte în biurou.

Arhivarul se cam codea.

— Aşa să-i spui, m-ai înţeles!

— Prea bine, zise bietul arhivar, care se simţea împovărat de această grozavă sarcină.

În cele câteva minute de aşteptare ce urmară,

subprefectul simţi că urăşte pe acest om din toate puterile lui. În sfârşit, uşa se deschise, izbită de părete, şi un om gras, potrivit la statură, cu căutătura posomorită dar vie, intră înăuntru. Acesta era *Strigoiul*, desigur. O faţă bronzie, fără sânge; o barbă rară, de un roşu tulbure: o frunte îngustă… El era.

Steteră amândoi câteva secunde, privindu-se drept în ochi. Maxenţian rupse cel dintăi tăcerea.

— M-am supus la poruncile dumneavoastră, domnule subprefect, zise el îndesat, şi am venit.

Subprefectul dete uşor din cap, fără a răspunde nimic şi rămase în picioare.

— Am să mă plâng contra sătenilor… urmă Maxenţian. Nu vor să iasă la seceră… conform învoielilor. Învoielile mele cu dânşii sunt… şi aci voi să înceapă povestea socotelilor lui cu ţăranii. Subprefectul îl opri.

— De prisos… Puneţi tot ce voiţi să-mi spuneţi mie pe hârtie…

— Eu? îl întrerupse Maxenţian cu grabă.

— Dumneavoastră.

— Eu, să fac jalbă în scris!…

— Da, da, întări subprefectul.

Aci Maxenţian făcu o strâmbătură de milă uitându-se la el, şi, mai galben decât era din fire, adăogă:

— Nu mă cunoşti… Ai să înveţi să mă cunoşti…

Şi ieşi, lăsând pe subprefect singur, în picioare…

III

Era pe vremea coasei. În cea dintăi duminică

ce urmă după întâmplarea de mai sus.

Se ridică soarele, tânăr şi prielnic, în văzduhul rece al dimineţei, pătrunzând, ca ochiul unui flăcău frumos, toate inimele. Ciocârlia de Bărăgan plutea în undele aerului, ţipind a muncă; pitpalacul deştepta lanul de* mei cu glasul său molcom şi întrerupt; graurii pestriţi treceau în bande zgomotoase spre apă, – pe când barza, cinstita şi harnica tovarăşe a plugarului, umbla elegantă şi melancolică prin fâneaţă, vânind broaştele, rimele şi guşterii. Din palele finului cosit se înălţa cătră soare tămâia câmpului, iar mai-nainte, lanul de grâu desfăşura ochiului pânza aurită a spicurilor. De marginea drumului, un pervaz de flori de câmp alcătuia cadrul holdelor, intretăind monotonia verdelui cu văpselele stinse, dar aşa de dulci ale corolelor lor. Sulfină. Tristă şi parfumată ca o văduvă tânără; cicoarea, albastră ca cerul; măzărichea, sprintenă ca o glumă; macul, subţiratec şi nalt ca un hi” dalgo; ghizdeiul, laptele cucului, garofiţa sălbatecă, cimbrul, siminocul, romaniţa, – toate creşteau una la umbra alteia, scoţând capul la drum, ca nişte blinde şi curioase copile ce sunt.

Cu puşca în spate, subprefectul se ducea pe drum înainte, înseninat de răcoarea dimineţii, şi se tot ducea mereu, ţinându-şi câinele-alături. Dacă ai fi vrut să urmezi calea apucată de el, ajungeai… la Maxenţian. Dar neavând dreptul să ne coborâm în conştiinţele oamenilor, nu putem bănui nimic. Se ducea la vânat…

Nemaiputându-şi ţine ciinele, intră într-o fâneaţă, pe cositură, şi se auziră în urma lui

câteva descărcaturi de puşcă…

Pe când ieşise din cositură şi dase în drum, ca să meargă mai departe, – la o cotitură, printre porumb, îşi văzu calea tăiată de un front de călăreţi, cari veneau la pas, vorbind şi râzând în gura mare. La viderea subprefectului tăcură toţi, privindu-l cu ochi minunaţi. El îşi scoase pălăria; toată lumea îi mulţumi, şi astfel trecură: el la deal şi ei la vale.

Erau poate vreo douăsprezece persoane, bărbaţi şi femei. Subprefectul recunoscu pe prefect, pe Maxenţian şi pe Dadiana.

De când n-o mai văzuse!

Ca un aparat de fotografie, ochiul lui prinse imaginea întreagă a tinerei femei, şi se duse la deal uitându-se la dinsa parcă i-ar fi stat tot înainte. Cu chipul cam înclinat spre dreapta, ea se ţinea pe cal cu acea eleganţă caldă, pe care o dă creşterea unită cu frumuseţea formelor. Mâna stingă sta ridicată până în dreptul sinului, stăpânind prin frâu vioiciunea murgului pe care umbla. Ochii priveau coama calului, iar gura zâmbea uşor, la vorbele ce i le spunea prefectul, un curtezan răscopt dar încă plăcut. Când întâlni pe subprefect, atât de pe neaşteptate, se roşi pe văzutele, încât prefectul se opri din vorbă şi-şi ţinti privirea pe obrazul ei, ceea ce o făcu să se roşească şi mai tare. Nu îndrăznea să-şi ridice ochii de pe coama calului, dar, fiindcă tăcerea prefectului se prelungea, căută să-şi încordeze toată voinţa în privire şi îi zise cu oarecare linişte:

— Ce-i?…

— Văd că vorbele mele te fac să roşeşti, îi zise

el ironic.

— Îngrijeşte-ţi-le, îi’răspunse ea.

Prefectul însă, lup bătrân, dete uşor din cap zâmbind,

’ şi-şi întoarse privirea spre Maxenţian. Acesta avea aerul că face curte unei doamne pe care o însoţea, dar ochii lui nu părăseau niciodată pe Dadiana. În minutul acela era palid ca un mort. Prefectul îşi mută iarăşi privirea pe chipul Dadianei, ai cării obraji se decolorau puţin câte puţin, şi apoi se uită în lungul spaţiului, gândindu-se cum adesea câte un nimic ridică pânza tainelor celor mai adinei. Societatea îşi urmă drumul mai departe.

Subprefectul rătăci pe câmp. Încă multă vreme şi numai la masă veni acasă. Era dus pe gânduri. Prefectul acela nu prea era om hazliu, dar orişicum… parcă i-ar fi venit mai la-ndemână să-l ştie pe alte tărâmuri. După masă se culcă şi dormi greu. Lucrurile din lumea reală se prezentau, izolat, cu formele lor proprii; dar, lipsind arniniirea, de n-aveau raporturi între dânsele, şi astfel, se combinau într-un chip cu desăvârşire ciudat. Era, bunăoară Dadiana, şi prefectu, şi caii, şi o prepeliţă lovită în aripă, pe care o alergase o grămadă, dar fără armonia realităţii.

Mai într-un târziu prin ultimele straturi ale somnului, simţi mirosul dulce al unui mănunchi de flori de câmp, pe care-l adusese cu el, şi astfel, nervul care adormise cel din urmă se deşteptă cel dintăi, chemându-l la viaţă.

Se sculă şi-şi aduse aminte de ciobanul bătut.

Se gândi să se ducă să-l vadă. Stâna lui Duţu fiind aproape de castel, de care era despărţită prin pădurea rară şi bătrână de care am vorbit, se apropia de Dadiana. Deşi până acolo era o bucată bună, se duse pe jos. Era un senin frumos de seară, cu soarele care la apus se muia într-o mare de purpură, pe când la răsărit luna, anemică şi sfioasă, sta ca o rotocoală de hârtie pe fundul satinat al cerului albastru. Când ajunse la Duţu de-abia mai era puţină lumină. Ciobanu se afla mult mai bine, deşi mâna stângă îi rămânea aproape paralizată. Îl găsi tot acolo unde îl lăsase cu câteva zile mai-nainte, singur, încercând să-şi lege rana cu pătlagină. Se chinuia să ţie cu dintâi un capăt al petecii, iar pe celălalt voia să-l înoade, şi nu izbutea.

Subprefectu, fără vorbă, îşi lăsă pălăria, puse un genunchi în pământ şi, desfăcând rana, căuta s-o lege potrivit. Ca să nu-i sugrume mâna şi nici să lase aerul să pătrundă. Pe când sta astfel, auzi în curte o voce curată, care râdea cu o nespusă poftă, şi în urmă, câteva sărutări, care pocneau cu acel zgomot gras cu care-şi sărută mamele tinere copiii, şi, aproape în acelaşi timp, se ivi sub şopronul ciobanului Dadiana, ţinând în braţe un copil de-al Duţului, şi mai în urmă Duţuleasa însăşi. Ea ştia că subprefectul e acolo şi se părea că vine. Cu copilul în braţe tocmai ca să aibă mai multe obrazuri primprejurul ei. Când văzu pe subprefect, în genunchi, la pământ, lângă bolnav, se opri la câţiva paşi şi lăsă încet copilul din braţe… El se sculă de jos şi o salută din cap, fără a-i în tinde mâna; ea însă îl sili să i-o întindă şi-l

scutură voiniceşte, fără să poată zice o vorbă, dar vorbind atât de puternic prin mângâierea ce adaose cealaltă mână» cu care acoperise pe a subprefectului. Lui i se turburară parcă minţile…

— S-a făcut bine, nu-i aşa? zise ea cu o înmuiere de glas duioasă, care vorbeşte mai mult decât toate mărturisirile.

— Acuma e bine de tot, răspunse subprefectul. Sunt foarte mulţumit.

— Dar eu!… zise ea cu grabă.

După aceea merseră de se aşezară pe prispa casei, uitându-se cum se umplea curtea de vite, cari intrau să se culce. Copilul pe care-l ţinuse în braţe Dadiana, venise iarăşi lângă dânsa, rezemându-şi capul bălan şi creţ de genunchile ei. Râseră puţin cu el, şi după aceea ea se sculă.

— Trebuie să mă duc, zise râzând, ca să nu simtă că am fugit… Am o grămadă de lume, pe care am lăsat-o în grădină, sperând că fiecare, ocupaţi unii de alţii, n-au să bage de seamă lipsa mea… contez pe egoismul omenesc.

Subprefectul şi cu Dadiana se videau acum numai pentru a treia oară. Dar dacă faptul. În închegarea lui reală, se întâmplase rar, cât de des se întâmplase el în minţile lor… Şi cât trăim în noi, adesea e mai real şi mai puternic decât cât trăim în afară.

Subprefectul se sculase şi el şi se îndreptau împreună spre poartă. Din poartă se videa, la lumina lunei, cum se deschidea drumul prin pădure, larg şi drept.

— Pe aici mergeţi îa castel? întrebă el cu oarecare îndoială.

— Da, fiindcă e mult mai aproape… Nu ştiai acest drum? A I… e adevărat, zise tot ea cu grabă, dumneavoastră nu cunoaşteţi niciun drum care duce la mine.

El se uită la dânsa cu părere de rău şi rosti o banalitate oarecare.

Vorbind însă astfel, ajunseră aproape în marginea pădurei, şi findcă ea tăcea, părându-i parcă rău de observaţia ce i-o făcuse, el îi zise cu sfială:

— Drumul meu este în partea cealaltă; afară numai dacă îmi permiteţi să vă însoţesc până la marginea crângului…

Vorbind, se opri locului. Ea păru că se gândeşte o secundă, dar, răpede, îşi trecu o mică haină ce o avea cu dânsa din mâna dreaptă în cea stângă şi-l iuă de braţ.

— Cu chipul ăsta poate să înveţi drumul… Şi iute, ca cum ar fi voit să nu-i lase impresia mai lungă a aceşti ’i vorbe, începu a istorisi de glumele societăţii, de petrecerile mosafirilor săi, de o mulţime de nimicuri, în care se amesteca des numele prefectului, – fără să şâie

— ît de rău făcea tovarăşului ei de drum. Dar; ca întotdeauna când vorbeşti singur, într-o tăcere prea mare. Ajungi de te asculţi tu însuţi, şi vocea ta te mişcă mai mult decât a altora. El, tăcând, simţea că glasul ei începea să tremure, când deodată o opri:

— Sit! îi zise strângând-o încet de braţ, îmi pare că. ud pe cineva prin pădure. Ea se opri deodată şi se înălţă în vârful picioarelor, parcă ar fi voit să vadă mai afund în linia drumului. El,

dimpotrivă, se lăsă jos, uitându-se parcă pe sub pânza umbrelor.

— Desigur, e cineva… De-abia văd., dar nu mă înşel…

După aceea se duse răpede pe iarbă şi căzu tot la pământ, lipindu-şi urechea de marginea drumului.

— Sigur!…

Tot atunci aduse ecoul pădurei un răsunet de glas.

— Sunt ei, zise Dadiana, pe când el se scula, eram sigură… şi apucându-l iarăşi de braţ îl sili să încline puţin spre stânga, în pădure.

— Trebuie să-i lăsăm să treacă, zise ea. Şi se afundară mai înăuntru.

În pădure, pământul, acoperit cu frunze, era moale. Viţele de mure îi coprindeau până la genunchi, şi ramurile, dese pe unele locuri, îi umbrea de lună. Lipiţi unul de altul ei ascultau… Respirarea lor de-abia se auzea şi braţul ţui drept, lipit de inima ei, o simţea cum bătea cu putere. Liniştea era neţărmurită. Când şi când se rupea câte un gâtej din crăngile uscate, şi pica cu răsunet, sau câte un chiot de pe la stână venea stins şi prelung. Prin rărişi -a copacilor pătrundea luna, lăsând rotocoale de lumină fosforică pe frunzişul de mure.

Dadiana, plecată puţin înainte, căuta să pătrundă cu. Vicierea până la drum. El se uita la drum, dar se uita mai mjit la dinsa. O rază de lună, furişată de sus, cădea pe gâtul ei cu atâta farmec, încât, cum sta lipită de dânsu, fu luat de vraja caldă a amorului şi-şi lipi gura de raza

trădătoare… Ea nici nu se mişca. Mâna singură, care apucase pe a lui, îi răspundea încet, tainic, tremurând până sus…

— Şi spuie cine ce va vrea. Nu e simţire care să între în forma omenească cu o mai mare învoire a tuturor facultăţilor noastre sufleteşti, decât amorul, şi nu e în acelaşi timp duşman mai neîmpăcat şi nimicire mai desăvârşită a celorlalte facultăţi decât tot el.

Lumea de acasă de la Dadiana trecu la vale; dar ar fi putut acum să treacă înapoi la deal şi iar la vale, că pentru ea ar fi fost ca cum nici n-a trecut.

Şi, negreşit, trebuiră să plece de acolo. Braţ de braţ şi făcând parcă o singură făptură, se duseră la deal pe drum. Înainte de-a ieşi din pădure se întâlniră cu un om. Era unul singur, deci nu putea fi din compania celorlalţi; şi-apoi acum chiar de ar fi fost… Omul trecu pe lângă ei, privindu-i bine. Subprefectul simţi pe Dadiana că se strânge mai mult de dânsu, parcă i-ar fi cerut s-o apere.

— Omul ăsta nu-mi e prieten, zise ea, după ce trecură.

— Cine e? întrebă el.

— Vichilul nostru.

Noaptea cea dintăi care urmează unei asemenea aprinderi sufleteşti este izvorul celor mai bizare şi mai neînţelese simţiri, care ridică sfera noastră lăuntrică, o umflă, o umple, până se revarsă în visuri ciudate, în chin şi insomnie, în pagini scrise şi chiar în lacrimi.

La castel, se stinseseră luminile una după alta

şi numai de la fereastra Dadianei pleca o lungă rază galbenă, care străbătea straturile întunericului, până în depărtare…

Jos, sub seara cea mare, în biuroul intendentului, canaturile ferestrelor erau strânse cu îngrijire. Doi oameni, Maxenţian şi cu credinciosul său vichil aveau de lucru. Maxenţian se plimba în lungul odăii, cu mânele la spate, tăcut, – pe când vichilul sta în picioare, rezemat de stâlpul uşei, aşteptând cu respect să binevoiască stăpânul a-i spune o vorbă. Nu se auzea decât pasul apăsat al lui Maxenţian şi din când în când pocnetul lampei. Trist, un greier deştept suna a tăcere, deprins cu paşii lui Maxenţian ca cu un ceasornic în perete. Acesta se oprea câteodată în faţa vichilului şi, preocupat, îl apuca de câte un nasture al hainei, parcă ar fi vrut să-l facă atent… Şi nu-i spunea nimic. În sfârşit, după mai multă vreme, se apropie de fotoliu şi, lovind uşor cu capătul condeiului în biurou, întrebă pe vichil:

— Vasăzică eşti sigur?

— Vai de mine, cucoane! dur” ~ i-am văzut cu (ichii mei!…

— Foarte bine…

O lungă tăcere urmă iarăşi acestei întrebări. Maxralian îşi rezemase capul pe mini şi părea dus într-o lungă alcătuire cu mintea. Vichilul, obicinuit, aştepta. Deodată stăpânul se ridică de jos, aprins la faţă şi rânjind ca o scăfârlie de mort, şi, izbind cu condeiul, până să găurească postavul de pe masă, strigă din fundul gitului:

— Am să-i mănânc!…

Vichilul, care era un vechi hoţ de cai, se

găsea mai bine în această atmosferă aprinsă, decât în cea liniştită de până aci. El holbase ochi mari, gata parcă să se repeadă pe pradă.

— Să nu-ţi iasă o vorbă din gură, îi adăogă stăpânul, m-ai înţeles? Când vei videa pe mişelul acela pe aici, să U faci că ţi-e drag. Pe dânsa să n-o. Mai urmăreşti!... Du-te!...

După aceea, pe când vichilul ieşea, el, ameninţând cu degetul portretul Dadianei:

— Lasă că ţi-i trimit eu unde le. Şade bine!...

Şi cu această sentinţă ieşi şi se duse să se culce.

IV

A doua zi, foarte de dimineaţă, subprefectul primi de la Dadiana o scrisoare.

Era o pagină caldă, plină de tinereţe, de durere, de speranţă. Îi spunea cum nu dormise toată noaptea, gândindu-se la el şi dorindu-l; cum bărbatul ei îi făcuse o scenă groaznică, ameninţând-o c-o va împuşca dacă va dovedi că cea ce-i spusese vichilul e adevărat. Îl ruga s-o iubească şi să se păzească de curse; să aibă încredere în ea şi să nu-i scrie decât printr-un om foarte sigur, fiindcă slugile erau toate cumpărate. În sfârşit, tot ce capul cel aprins al unei femei care iubeşte poate să spuie, tot era în scrisoarea aceea.

Subprefrectul o ceti de la prima literă până la cea din urmă. Dintr-odată, cum ai bea un pahar de apă rece şi limpede când ţi-e sete, şi, plin de fiinţa ei, îi răspunse, descărcându-şi tot sufletul în foile albe ale hârtiei. Naturele mai concentrate scriu mai lung şi mai cu patimă decât cele expansive. Îi spunea cu sălbătăciune tot ce simţea pentru

dânsa; îi propunea să-şi vândă moşioara şi s-o ia cu dânsu în lume, ca să n-o mai vadă decât ochii lui şi ochii celor nepăsători; îi mărturisea că e nenorocit fiindcă e gelos; era gelos de bărjbatul ei, de prefect, de toţi tinerii cari îi sărutau mâna, şi n-avea nicio putere *vi* a o ascundă viderilor lor…

A doua zi Dadiana îi răspunse, lung ca şi dânsu, pe aceeaşi scurtă dar eternă temă a dragostei. Ca şi în scrisoarea dintăi, îi repeta să se păzească, căci i se părea că plicul lui fusese deschis. Îi făgăduia că la cea dintăi lipsă a bărbatului său va veni să-l vadă.

Lucrurile urmară astfel vreo două săptămâni. Cu scrisori în toate zilele şi din când în când cu întâlniri. Despre partea lui Maxenţian se părea că e linişte, şi ar fi fost în adevăr fericiţi, dacă dânsul nu era ros de gelozie. O ruga în toate scrisorile, şi ori de câte ori o videa, să depărteze pe prefect din casă, lucru la care ea răspundea, atât din puţină cochetărie femeiască, cât şi din cauza absurdităţii bănuielii, râzând. De altminteri prefectul părea că se instalase la Maxenţian pentru toată vara.

Într-o zi, pe la sfârşitul lui iulie, subprefectul se pomeni cu Maxenţian la dânsu acasă. Când îl văzu de pe fereastră, i se păru că nu-i mai bate inima deloc, aşa de tare era mişcat. Îşi aruncă răpede ochii pe arme ca să vadă unde e revolverul, şi-l primi. Însă, spre marea lui mirare, Maxenţian intră plin de cuviinţă şi de sfiiciune, şi-l luă de mână cu bunătate. Îi spuse c-a venit să-i mulţumească de un mare serviciu ce i-a făcut, şi-i povesti de întâmplarea cu ciobanu, adăogându-i că dacă n-ar fi fost el, care să potolească lucrurile,

afacerea era să devie publică şi… „în ziua de azi, cu jurnalele astea… n-ai cap să mai dai o palmă unui om”.

Subprefectul era foarte mulţumit de întorsătura pe care o luau lucrurile şi reţinu pe Maxenţian să mai stea de vorbă. Acesta lăsă curs liber grijilor sale, vorbi prieteneşte, se arătă cu totul sub o altă lături decât aceea sub care era cunoscut, şi plecă voind să ia pe subprefect cu orice preţ la masă. Subprefectul, cu toată dorinţa ce avea de a se apropia de Dadiana şi de a-i apărea astfel ca un om foarte ghibaci, ştiu să se oprească şi nu primi invitaţia decât pentru dumineca viitoare, în care răstimp se duse să-i vadă, după cuviinţă. Duminică, Maxenţian veni ckt’cuţie pe capul lui şi-l luă vrând-nevrând la dânsul.

Găsi pe Dadiana în mijlocul unei societăţi întregi, rare venea dumineca la Vlădeni din toate părţile ţării, ut rasă de frumuseţea locului şi de însemnătatea politică

— lui Maxenţian. Fu încântat de a o videa sub forma aceasta, elegantă, simplă, mândră, complicată la suflet ca toate femeile care ştiu să trăiască în lume, şi numai câteodată, când vreunul din domni, şi în special prefectul sta cu dânsa mai lung de vorbă, îl apuca un fel de descuranre de parcă-i venea să fugă din mijlocul lor. După masă, Dadiana se apropie de el şi. După ce vorbiră tare mai multe banalităţi, îi spuse încet că a izbutit, în sfârşit, nu-l aducă.

— Am făcut tot ce mi-a stat prin putinţă, ca să te poţi asigura prin dumneata însuţi ce rol are

prefectul în oasa asta.

Şi trecu mai departe. El rămase cam nedumerit şi chiar poate cam nemulţumit. Credea că fusese meşter şi câi venirea lui era să-i producă o surprindere plăcută… şi când colo, ea Îl adusese. Fiind, ca toţi oamenii amorezaţi, foarte susceptibil şi foarte personal, aceasta îl supără în loc să-i facă plăcere, şi, sceptic asupra scopului pentru care îl adusese, vorba Dadianei mai mult îl întări în bănuieli, decât să-l liniştească.

Lucrurile se urmară astfel încă vreo lună de zile, el iubind-o şi chinuindu-se, ea iubindu-l şi râzând de dânsul. Maxenţian trecea în toate zilele pe la subprefectură, şi sta regulat câte un ceas sau două de vorbă cu subprefectul. Afaceri, politică, glume, de toate vorbeau, şi încetul cu încetul, subprefectu putu să se asigure de deşteptăciunea firească a acestui om şi să-şi explice astfel înalta situaţie ce ţinea în societate. Ba îi descoperi chiar un fond de puternică şi dreaptă filosofie a acestei lumi, cu o mare înclinare cătră a ierta pe duşmanii săi; din când în când cetea în ochii lui vii o urmă de melancolie şi în zâmbet o dungă de bunătate.

„Cine ştie, îşi zicea câteodată singur, de câte o fi ros şi acest om…” Şi atunci îi părea rău cu tot dinadinsul că-l înşela.

Într-o zi, Maxenţian, din vorbă în vorbă, zise subprefectului:

— Domnule Dumitrescu, ne cunoaştem amândoi foarte bine şi, crede-mă, te stimez foarte mult. Vreau să-ţi fac o propunere, care poate să te mulţumească şi pe dumneata şi să-mi facă şi

treburile mele: n-ai primi să fi numit prefect la Muşcel? E locul vacant şi-ţi cunosc principiile politice…

Subprefectul se uită la el cu nedomerire. Parcă tocmai acum îşi explica toată purtarea lui Maxenţian: voia să-l gonească de-acolo.

— Mulţumesc, zise el cu oarecare răutate, nu primesc., i

— Frate, adăogă Maxenţian, să-ţi spui drept: eu nici nu m-am gândit la asta. Îmi eşti prea bun prieten şi eu! prea singur ca să caut să te depărtez de noi, dar… mi s-a părut că pentru viitorul dumitale Dadiana avea dreptate…! Dar dacă nu primeşti să nu mai vorbim.

Şi, în adevăr, schimbară vorba. Subprefectul răspundea preocupat. A!… vasăzică Dadiana făcuse propunerea, ca să rămâie singură cu prefectul!…

După ce plecă Maxenţian, el rămase pe gânduri, în prada unui vârtej de durere. Era oare cu putinţă ca atâta \ răutate şi atâta prefăcătorie să însoţească atâtea graţii şi j atâta bunătate! Şi-şi aduse aminte de toate romanele j şi toate piesele în cax’e femeia era zugrăvită ca un mon1 stru de minciuni şi de prefăcătorie…

Se duse acasă şi se puse să-i scrie o scrisoare plină de insulte şi de învinuiri. Umplu vreo patru foi şi iscăli, apăsând condeiul cu răutate pe hârtie. Excitat şi aprins i până la exces, receti scrisoarea şi i se păru că nu-i spusese j tot ce voia. O rupse şi se apucă să scrie alta; dar, în neputinţă de a-şi vărsa focul pe hârtie, aruncă condeiul şi luându-şi capul în mâni se rezemă de masă, apăsându-şi

bulbul ochilor închişi cu pumnul, ca să n-o mai vadă, sau să-i strivească imagina în nerv. După aceea se sculă şi I se plimbă prin casă cu paşi mari. Era mai bine să nu-i j scrie nimic şi să se stăpânească, să nu-i spuie nimic, ca să \ vadă până unde merge mişelia sufletului omenesc.

Dormi ca vai de el şi a doua zi se duse la tact dis-deI dimineaţă. După-prânz Maxenţian veni să-l vadă ca în I toate zilele. Şi el era preocupat. Cum intră înăuntru, se trânti pe un scaun, fără a zice un cuvânt. Subprefectul scria.

— Un moment, şi sunt liber, zise el.

O – D. Zamfirescu: NUVELE

Maxenţian se uita lung la dânsul, cu o privire pieI zişe şi rea.

— Se vede că şi dumneata, ca şi mine, n-ai dormit.

— N-am prea dormit, răspunse subprefectul isprăvind; da’ ce ai?

— Ce am eu, zise Maxenţian ducându-şi mânele la cap, e groaznic… Nu-ţi doresc niciodată să te afli în asemenea împrejurare. După aceea, ridicându-se cu furie de pe scaun, zbârlit ca o hienă, blestemă cu pumnii în aer:

— A!… femeie mizerabilă!…

Apoi, potolindu-se puţin, veni şi se aşeză cu coatele pe biurou în faţa subprefectului.

— Mă înşală!… zise el apăsat, Dadiana mă înşală!

Subprefectul se făcuse galben şi se sculase puţin câte puţin în picioare. Se apropia sfârşitul.

— Şi ce vrei de la mine? zise el încet şi tremurându-i glasul.

— Iartă-mă; nu voi nimic, dar trebuia să spui cuiva, că muream. Înţelegi, adăogă el, scandându-şi cuvintele, să te înşele o femeie pe care o iubeşti! cu un amic!... Prefectul este amicul meu din copilărie... Ah! şi nu am putere să-i ucid pe amândoi.

Căzu cu capul pe masă, parcă fără să mai ştie ce face. Apoi se ridică uşor, cu ochii injectaţi de sânge.

— – Ce mă înveţi să fac? întrebă el, blând ca un copil.

— Domnule Maxenţian, poate te înşeli...

— Nu mă înşel, răspunse el cu siguranţă. Am aici dovada, adăogă, bătându-şi buzunarul cu mâna. Iat-o!...

Şi, în adevăr, scoase un mic bilet, a cărei hârtie părea cam veche, scris de mâna Dadianei, în care nu erau decât două linii:

„Vino diseară să-ţi dau cuvântul meu. Te aştept până la zece ore – Dadiana.”

— Se vor întâlni diseară, la zece ore în grădină, adăogă Maxenţian. Ei ştiu că eu trebuie să plec peste un ceas. Ajută-mă, zise el după o mică pauză; învaţă-mă ce să fac...

Subprefectul nici nu-l mai asculta. Se uita, crunt, pe fereastră, muncindu-şi degetele de la mâna dreaptă, pe care le strângea mereu în pumn. După câteva secunde se întoarse cătră dânsul şi, palid, îi răspunse:

— Nu ştiu ce să faci, dar dispune de mine.

Maxenţian se sculă răpede de pe scaun şi-i strânse mâna cu putere.

: Peste un ceas eu trebuie să plec. Dă-mi voie

să viu la dumneata să stau până deseară. Apoi te rog să mă însoţeşti la mine acasă, ca să vezi infamia… A!… zise el ieşind, sunt de plâns!

În urma lui, subprefectul plecă acasă. Părea liniştit şi limpede la gânduri, deşi, în adevăr, rândurile scrise de Dadiana îi ardeau mintea.

Petrecu restul zilei singur, umblând, fără rost, pe la grajd, pe la fânărie, prin grădină. Maxenţian îi ceruse voie să se culce.

Pe la opt ceasuri se urcară amândoi în trăsură. Înainte de a pleca, Maxenţian se căută în buzunar, şi scoţând un revolver, se uită la el ca să se asigure că-l are. Subprefectul se pipăi şi el pe deasupra buzunarului… Pe la nouă ceasuri ajunseră la castel şi intrară în grădină pe o portiţă dosnică. Merseră încet, pe la umbră, până în apropierea unei bănci.

Luna trecea prin rariştea unor nori cenuşii, luminând grădina ca un felinar prăfuit. Adia uşurel vântul, ca în nopţile de august, tămâind aerul cu parfumul celbr din urmă rozete din brazde. Era răcoare. Subprefectul tremura ca o frunză. Aşteptarea, gândurile, vântu îl îngheţaseră. Peste vreo jumătate de ceas se auzi în fundul aleii o voce râzând, şi îndată se desinară pe nisipul alb două umbre, cari înaintau spre bancă. Erau Dadiana şi prefectul. Ei veneau la braţ, vorbind parcă încet şi plecaţi unul spre altul…

Maxenţian îndată ce-i zări, apucă pe subprefect de mână:

— Ei sunt! zise el înăbuşit, şi-n acelaşi timp subprefectul auzi: ţac! căzând cocoşul revolverului, fără ca însă să plece lovitura.

Imediat şi ca şi cum Maxenţian ar fi continuat să tragă, o detunătură puternică urmă şi o secundă nu se văzu nimic în norul de fum. Când însă se limpezi drumul două răcnete se auziră din umbra pomilor, şi-n acelaşi timp doi oameni ieşiră alergând… Dadiana căzuse.

Maxenţian şi prefectul strângeau pe subprefect de gât cât ce puteau, cerând ajutor ca să puie mâna pe omorâtor El însă se scutură de amândoi, alergă până la dânsa, care zăcea întinsă la pământ şi căzu cu braţele pe capul ei:

— Nu muri… îi zise ca un nebun.

— Nu-i nimic, rosti gura ei încet, te-am iubit mult..: foarte mult.

SPRE MARE

Amicului meu, T.G. Djuvara

Manuscris străin:

Mă mir şi eu că încep să scriu. N-am scris de când sunt şi poate nici n-am gândit mai mult. Cu toate acestea, am avut de multe ori unele idei destul de limpezi asupra acestei omeniri încâlcite şi întristătoare, şi, mai mult decât atât, am priceput întotdeauna cu o rară înlesnire durerea.

Eu sunt un om stins. Fac parte din acea mare tabără a tinerilor care, lipsiţi de o dreaptă măsură în înflorirea puterilor vieţii, m-am lipit de împrejurări, fără ca să am puterea de a le mâna eu, ci fiind de-a pururea mânat şi stăpânit de de. De aceea n-am ajuns la nimic. Sunt şi voi muri un om de rând, fără ca cel puţin să fi căpătat vreun titlu academic. Eu, la drept, nici nu prea ţineam la asta, dar o spun fiindcă voiesc să mă judec cu nepărtinire. Am wmas, prin urmare, student, dar

nu student ca cei din romanele franceze, ci student la Bucureşti, adică: un fel de nimic, lipit de mahalaua Antimului, care mucezesc în arhivele Curţii de Conturi, fără ca să am, cu toate astea, cea mai mică tragere de inimă cătră aritmetică.

Am cetit mult, şi asta mă şi mai ţine; dar am cetit fără socoteală; câte n-am mai răscolit prin biblioteca statului şi de câte ori, când mă hotărâm să-mi trec examenele, nu mă pomeneam la mijlocul lui *Faust*, când se suna clopoţelul de ieşire, fără ca să fi deschis măcar pe Demolombe; de câte ori nu uitam toate în juru-mi şi, cetind pe *Jocelyn* 2 mă pomeneam cu ochii pe cer, tăind cu gândul, în spaţiul ce-l încadra fereastra, văile şi munţii bietului călugăr!… Pentru că eu tot mai cetesc pe Lamartine. Moda n-am urmat-o nici în îmbrăcăminte, necum în gusturile mele literare.

De felul meu sunt de la ţară. Pe tata nu l-am apucat, fiindcă a murit pe când nu mi se întipărea nimic în minte, căci altfel nu l-aş fi uitat niciodată. Mama a trăit până mai acum cinci ani şi a murit cu durerea în suflet de-a mă videa rămânând un om de rând. Ştiu eu bine. O cunoşteam ca şi pe mine însumi. Era o femeie deşteaptă şi harnică, care voia să muncească ca să mă înlesnească să învăţ. Însă simţeam că avea o nedumerire mare în privinţa carierei mele. Ar fi dorit să învăţ Dreptul, ca să ajung sus de tot, *i* fiindcă îmi zicea că am cap. Mamă nu e?… Pe de altă parte, i nsă, avea un fel de simpatie ascunsă pentru tot ce era istorisire fantastică, vers răsunător sau dramă atingătoare. Firea ei cea adevărată o punea în rândul oamenilor aleşi. Ştiu cum, ori de câte ori venea la

Bucureşti, intra prin toate librăriile şi cumpăra tot ce se tipărea în româneşte. Atâta limbă ştia, sărmana. Pe Gr. Alexandrescu, pe Bolintineanu, pe Costachi Negruzzi şi mai în urmă pe Alecsandri îi cu noştea aproape pe de rost. Eu, când mergeam vara acasă şi j vream să-mi aduc aminte de câte ceva, mă duceam la dânsa râzând:

— Mamă, ia deschide-ţi almanahul şi spune-mi cum începe bunăoară fabula *Toporul şi pădurea*?

Iar ea, numaidecât:

„Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face,

Dar că vorbeau o dată lemne şi dobitoace Nu rămâne-ndoială…” *etc*.

Astfel că patima mea pentru cetit cred că mi-a rămas de la mama.

Cea dintăi şi cea mai adevărată durere a mea a fost moartea j? i. Trăiam în Bucureşti, într-un hăitic de stu-J den ţi băfrâni, cu care cutreieram mahalalele, cafenelele şi balurile mascate. Nu mă gândeam la nimic, dar absolut la S nimic. N-aveam niciun fel de simţimânt pentru lumea dinafară, şi cea din mine dormita, sau poate nu avea fiinţă. Stam în uliţa Antimului, mâncam la un armean în ulicioara Sf. Nicolae şi jucam tablele la Strobel. Aveam o mulţime de, prieteni, deşi nu-i căutam. Din fire nu prea sunt vorbăreţ, şi când un om nu mi s-o potrivi, nu-i pot lega trei cuvinte la un loc.

În

Moartea maică-mii mă găsi în aceste împrejurări

Nu pot bine cunoaşte ce s-a petrecut în mine

când m-am dat jos acasă, la Vălenii-de-Munte, şi am văzut pe mama întinsă în mijlocul odăii, galbenă şi suptă de adierea morţii. Ştiu numai că parcă s-ar fi rupt un zăgaz care îmi împrejmuia inima şi o gâlgâială de tremurare mi se urca în gât de mă îneca. Înghiţeam cât ce puteam, fără să dovedesc a-mi opri nodul ce mă strângea de gât. Când luai basmaua de la gură, băgai de seamă că era plină de sânge. Cineva mă duse într-o odaie alături, unde mă sili să mă culc. Era mai presus de puterile mele să stau liniştit, şi parcă sângele ce îmi venise în gură mă descărcase puţin de greutatea care mă apăsa. Venii din nou în odaia unde era maică-mea moartă şi mă podidi un plâns fără seamăn. Simţeam bine că cu dânsa piere singura fiinţă care mă iubise cu cea mai întreagă şi mai caldă dezinteresare. O duseră la groapă şi, după ce căzu ţărnă pe sicriul ei, ne întoarserăm acasă, tăcuţi şi singuri: eu, proprietara moşiei pe care o ţinea mama cu arendă, fata ei şi satul întreg.

Şezui la ţară atunci vreo două luni de zile, sub cuvântul de a-mi regula moştenirea, fiindcă mama îmi lăsa ceva, dar, în adevăr, şezui fără să fac nimic. Marele meu cusur a fost întotdeauna lenea. Aci însă stam de milă. Mă apucase un fel de părere de rău puternică, că nu-i făcuserăm niciodată plăcerea de-a sta o vacanţă întreagă cu dânsa. Mă rugase de atâtea ori!… Pe fiecare zi descopeream prin casă şi prin hârtiile ei chipul cum se gândea vecinic la mine, cum se scula dimineaţa cu cugetul de a-mi adăoga un grăunte mai mult la avere, cum se culca gândindu-se să-mi

scrie şi să-mi trimeată a doua zi câte ceva de ale îmbrăcămintei, sau de ale mâncării…

Atâtea învăţai şi trăii în aceste două luni de linişte şi de singurătate, că mă reîntorsei la Bucureşti aproape alt om. Părăsii cu desăvârşire cafeneaua şi prietenii. Îmi luai o casă mai bunicică şi comandai tot felul de cărţi de drept. Vreo câteva luni de zile nu ieşii în oraş, hotărât să-mi trec examenele, spre a împlini astfel dorinţa maică-mii cel puţin după moartea ei, dacă n-o făcuserăm cât fusese în viaţă. Mă şi înscrisei la examen, fiindcă îl pregătiserăm destul de bine şi aşteptam numai să-mi hotărască ziua spre a-l trece.

Nu ştiu dacă altă lume o fi tot astfel, dar eu n-am putut niciodată să înfrunt, cu câştig pentru mine, o discuţie cu oameni străini. Chipurile necunscute cu care intru în vorbă mă intimidează. Aşa că, deşi înscris la examen, când veni ziua să-l trec, fugii din Bucureşti. De atunci nici nu m-am mai gândit la jurisprudenţă.

În cinci ani de zile am călătorit foarte mult. Am fost în călătoriile mele adeseori mulţumit, dar de-a pururea rece şi, chiar cu rizicul de a întrebuinţa un cuvânt greu, nenorocit. Pentru că nu e un nonsens de-a zice că cineva poate fi nenorocit şi mulţumit în acelaşi timp. Linia vieţii noastre are atâtea cotituri singuratice, încât fiecare din de poate ascunde câte o umbră izolată, deşi în întreaga ei lungime e pustie.

E greu să mă judec singur, dar cred că nu sunt un om rău. Mai cu seamă de la moartea maică-mii, m-am învăţat să iert foarte mult, şi, deşi adeseaori simt că lumea mă înşală, când pot

să fac binele, îl fac…

Cu toate astea, viaţa e grozav de tristă şi de ostenir toare, iar oamenii, nespus de triviali. Eu am astăzi aproape 33 de ani şi pot jura că n-am cunoscut o singură femeie care să ajungă idealul ce a răsărit în mintea mea nu ştiu de unde, ca o lună ce răsare târzie, dar blândă şi albă, într-o noapte tăcută şi posomorită. Poate că şi neîndrăzneala mea m-a împiedicat de-a cunoaşte bine femeile. Poate…

Dar desigur, când cineva nu e născut pentru a fi donjuan, şi poate chiar când e, adevărata mângâiere a sufletului o găseşte tot în lumea ideală. Voi să-nţeleg prin aceasta că impresiile noastre cele trainice şi fără de niciun fel de amestec ordinar nu ne vin decât de la artă. Eu nu vreau câtuşi de puţin să mă fălesc, dar cânt aproape din toate instrumentele. Cânt din toate slab, dar din toate izbutesc să produc efecte care să mă mişte, şi mai cu Seamă mă mulţumeşte ţitera, un instrument puţin răspândit, dar poate tocmai pentru asta foarte atingător. L-am auzit pentru întâiaşi dată în Alpii Styriei, într-un cătun dimprejurul Innsbruckului, cântat de un ţăran pe o masă de lemn, noaptea, dinaintea casei. Aşa de duios mi s-a părut, atât de vorbitoare şi de dureroase vibrau coardele, încât ai fi zis că sunt întinse pe un piept omenesc care sufere. Se înălţau notele, plângând, în tăcerea monumentală a nopţilor alpeşti; se urmau, topindu-se una într-alta; se mângâiau împreună, parcă ar fi făcut un cor de glasuri blânde, care veneau să plângă dimpreună cu dorul celui ce cânta.

De atunci m-am apucat de ţiteră şi am izbutit până la un oarecare punct s-o-nvăţ.

Spun asta, pentru că se leagă cu istorisirea ce are să urmeze.

După moartea maică-mii, precum am mai spus, cinci ani de-a râhdul m-am dus în străinătate. Niciodată nu m-am căutat de nimic, fiindcă de ceea ce suferam eu nu e doctorie: îmi era urât. Şi nu m-am plâns la nimeni. Cine are vreme să-ţi asculte aiurările, când umbli, mănânci şi cânţi din ţiteră şi când mai ales n-ai o singură fiinţă în lume care să se neliniştească de insomniile şi urâtul tău? Anul trecut, cătră primăvară, m-a cam supărat o mână, şi doctorul. În treacăt, m-a povăţuit să mă duc vara la Lacul-Sărat. Am zâmbit ş-am tăcut. Durerea însă repetându-se, se repetă şi povaţa:

— Trebuie să te duci neapărat la Lacul-Sărat sau la Mehadia, şi eu te-aş povăţui să te duci mai bine la LaculSărat, fiindcă e aşa şi altminteri, îmi îndrugă el o mulţime de cuvinte, pentru care trebuia să mă duc la Lacul-Sărat.

Când mă gândii cât era să fie de urât şi de sălbatec acest loc, care, după cum mi se spuneă, n-avea fir de munte sau de vale pe alăturea, îmi venea să-mi uit durerea de mână şi s-o pornesc încolo, prin lumea largă. Dar doctorul mă cicălea mereu:

— Du-te la Lacul-Sărat, dacă vrei să te faci bine.

Mă hotărâi, în sfârşit, să mă duc la Lacul-Sărat.

Am ajuns să cred că nu e nimic în lume care

să impresioneze pe om în prea mult bine sau prea mult rău când sufletul ajunge să se desfacă de realitatea imediată şi să plutească într-o altă atmosferă. Într-adevăr, sosind la Lac, lucrurile mi se înfăţişară destul de triste, dar cu puterea la care spuneam că am ajuns de a nu mă lăsa primelor impresii, îmi făcui singur îndreptare, punându-mă pe drumul cel mai sigur al lecuirii: băile regulate şi credinţa că de îmi vor fi prielnice. A istorisi tot ce era în Lacul-Sărat îmi pare de prisos, pentru că nu era nimic vrednic de luat în băgare de seamă. O mulţime de lume din Bucureşti, pe care o cunoşteam şi o prea cunoşteam, de-a pururea nemulţumită de băi şi de birturi; câteva capete străine fără de importanţă; vreo două-trei tarafuri de lăutari; soare, praf – sau ploaie, noroi şi miros displăcut de la lac. Iată, în scurte cuvinte, la ce se reducea perspectiva unei luni întregi din viaţa mea. Spre petrecere, aveam cu mine pe *Jocelyn*, pe *Don Quijotte*, ţitera şi urâtul.

. La Lac se dau în toate joile şi duminicele şi adeseaori şi-n celelalte zile baluri. Vorba bal este mai mult o figură, fiindcă de fapt era o adunare de tot felul de lume, strânsă într-o şandrama, în care praful, amestecat cu *federweiss* I şi cu miros de lac şi cu parfumul doamnelor, lăsa o impresie grozav de ciudată.

În prima seară în care intrai într-unul din aceste baluri, observând, printr-o mişcare naturală a bărbatului, capetele de femei ce erau înăuntru, recunoscui, nu făr’ de mirare, pe fosta stăpână a moşiei ce o ţinuse maică-mea multă

vreme, însoţită de fiică-sa. Eu credeam că de nici nu-şi mai aduc aminte de mine sau că nu voiau să-şi mai aducă aminte, de vreme ce le întâlniserăm, în răstimp de cinci ani, de vreo câteva ori prin Bucureşti şi trecuserăm pe lângă dânsele făcându-mă că nu le cunosc. Acesta este un alt păcat pe care-l am. Dar a cui e vina dacă figurile străine care se uită la mine mă neliniştesc?... Şi apoi ea trăia într-o lume în care eu nici nu vream şi nici nu prea puteam să intru. Fui însă foarte mirat, şi, ca să spui drept, îmi făcu plăcere, când d-ra Matilda, jucând cadrilul, îmi zise în treacăt:

— Bună seara, domnule Haralamb.

Eu îngânai un bună-seara sfios şi mă pusei s-o privesc mai bine,. Aşteptând minutul când trebuia să se oprească.

Cine n-a văzut femei, şi femei frumoase? Toată lumea le caută, pentru că temelia esteticei fiind chiar ochiul omenesc, subiectele cari vin să turbure, prin comparaţie, noţiunea obiectivă a frumosului din noi ne devin simpatice. Dar cine a văzut femei care n-au nimic din regulele primite ale frumosului, şi cari cu toate astea plac, atrag la dânsele ca nişte primejdii? Oare ochiul meu este bolnav şi urâtul mi-a stins puterea de-a pricepe liniile?

Nu pot spune nimic cu hotărâre. Ştiu numai că după ce s-a oprit din joc, m-am apropiat de dânsa şi am început să vorbim.

— fi sau n-o fi ceva dincolo de ochiul fizic, ori viaţa omenească pune în privire acea scăpărare a sufletului care n-are decât fiinţa ce o are căldura în orice rază de lumină?... Explice cine va putea.

Când însă începu a vorbi şi-şi fixă pe mine ochii negri, a căror privire pornea cam de sub geana de sus, mi se păru că prin lumina lor se întinde de la ea la mine o punte

— *Federweiss* – talc (germ.) (n. Ed.).

străvezie, pe care gândurile noastre, de demult prietene, se recunoşteau. Când mai vorbiserăm eu cu dânsa?

Îmi spuse cum m-a întâlnit de la moartea maică-mei de mai multe ori prin Bucureşti şi a văzut cu părere de rău că am o nespusă îndemânare de a-mi uita prietenii.”

— Prietenii de nenorociri – fiindcă noi ţineam grozav demult la d-na Haralamb, îmi adăogă – sunt mai adevăraţi decât ceilalţi prieteni… Mă înşel?

După aceea sculându-se, cu o mişcare îndemănatică, îmi luă braţul şi mă duse dinaintea mumei ei.

— Vino să te prezent, sau mai bine să te *reprezent* mamei.

Aci deschisei şi eu gura:

— Nu sunt comedie.

— Şi nici eu actor, îmi zise repede. Dar, oricum, dacă nu eşti comedie, d-ta poţi fi dramă, adaose cu o foarte uşoară nuanţă de luare în râs.

Mă înfăţişă şi mamei sale, şi după aceea se duse să joace. Bătrâna era un spirit luminat şi bine deprins. Vorbea cu discreţie şi cu blândeţe. Încercă să mă facă şi pe mine să vorbesc, dar nu izbuti. Mi-am mărturisit păcatul; nu sunt în stare să leg două cuvinte cu oamenii pe cari nu-i cunosc. Vecina ei de alături îi spuse nu ştiu ce, că

se întoarse spre dânsa, şi eu putui să privesc în ticnă pe Matilda, care juca. Era foarte mult înconjurată de tineri. Toţi se grăbeau să-i facă câte un serviciu şi de-abia unul o lăsa, că îndată altul o şi lua la vals. Ea părea că joacă cu plăcere.

N-am jucat niciodată, decât numai când eram tânăr de tot, în baluri mascate, cu femei necunoscute, de care nu mă lipeam. În lumea cealaltă, însă, n-am putut pricepe lucrul acesta decât într-o singură împrejurare: când perechea care joacă este alcătuită dintr-un om şi dintr-o femeie care se iubesc. Altfel mi se pare o destrăbălare, ocrotită de societate şi adeseori chiar impusă. Cu ce încredere îşi întindea, bunăoară, Matilda braţul ei rotund şi aristocratic pe umărul celui dintăi nătărău, căruia îi venea chef să joace, şi cu ce drept acesta venea să-i prindă mijlocul în braţele lui strâmbe şi îndrăzneţe?

Dar ea, cât de elegant îşi purta trupul după măsura valsului şi ce frumos îi alunecau picioarele, de-abia atingând pământul!… Am stat acolo ca vreo jumătate de ceas, cât a ţinut muzica, urmărind-o cu ochii prin toate colţurile, până m-am pomenit că mă apucă o nespusă părere de rău că nu ştiu şi eu juca!

— Nimicuri!… zisei sculându-mă, maimuţării!…

O, Doamne! Astăzi, când stau rece şi mă gândesc, cine poate hotărî despre nimicurile sau adevărurile cari ne ating sufletul? Ce este şi ce nu este cu putinţă? Dacă sunt oameni cari plâng de durerea de a nu fi fost priviţi într-o seară de o

femeie iubită, sau dacă o strângere de mână în fuga unui vals e în stare să te facă fericit, asta dovedeşte că aceste nimicuri ating inima omului; şi tot ce ne atinge, tot ce ne face să suferim sunt lucruri grozav de serioase...

După ce muzica încetă, Matilda veni lângă mamă-sa şi, prin urmare, lângă mine. Demult ce jucase se-nroşise. Prin mijlocul obrajilor îi alergau nişte dungi subţiri ca de pe opal, cari, în aprinderea chipului ei, îi dau aerul unei făpturi inspirate, din altă lume. Din pricina căldurei îşi mişcase părul de pe ochi la o parte, şi fruntea albă şi rotundă se ivi. Luminând chipul ca o idee curată. Încă o dată: nu era frumoasă; şi cu toate astea, cât de frumoasă părea!

— Cum vi se pare balul, domnule Haralamb?

— Destul de frumos... Ceva cam amestecat.

— Nu-i aşa? Eşti silită să joci cu toată lumea şi să faci tot felul de cunoştinţe.

— Cunoştinţele de la băi nu sunt aşa de trainice, zisei eu cam pe furiş, uitându-mă la dânsa.

— Atâta e norocul, îmi răspunse cu simplitate şi fără cea mai mică intenţie.

Însă şarpele ispitei mă muşcă de inimă şi mă făcu să lungesc vorba cam anapoda, eu, care altădată nu vorbeam nici cât trebuia.

— Aşa este, zisei cam înţepat, cunoştinţele de la băi nu trebuie să trăiască.

Ea se întoarse răpede şi se uită la mine cu mirare. Pe buze îi trecu o zâmbire uşoară şi aproape nebăgată în seamă, care se rosti ca judecata cea mai aspră asupră-mi:

— Domnule Haralamb, să vă spun: cunoştinţele pe cari dorim noi să le facem şi cunoştinţele pe cari doresc alţii să ni le facă sunt două lucruri deosebite…

Mi se păru că vrea să mai zică ceva, dar tocmai atunci veni un domn şi o rugă să joace cadrilul cu dânsul.

— Mulţumesc, domnule, l-am dat.

După câteva minute veni un altul, care se duse cu neelaşi răspuns; după acesta, un altul, şi aşa vreo patru la rând. Eu tăceam şi tăcea şi ea. Când începu cadrilul, băgai de seamă că nu vine nimeni s-o ia la joc. Fără voia mea, mă sculai în picioare şi privii prin lume la întârziatul cavaler al Matildei. Cine era acest sălbatec?

Ea înţelese se vede gândul meu, căci râdea.

— Căutaţi pe cineva? mă întrebă.

— Pe nimeni, dar… văd că nu vine…

— Cavalerul meu? Nu există. Am fost silită să spun un neadevăr ca să scap de a mai juca. Sunt aşa de ostenită!… Au să se uite toţi la mine destul de urât, dar ce-mi pasă! îmi pare rău numai c-am spus minciuni.

Eu urmai de a tăcea. Ea asemeni.

Ce ciudat îrtcep simţirile inimei noastre! Mi se păru că Matilda *a* priceput că eu nu doream să joace şi de aceea a întrebuinţat această şiretenie, şi parcă în mintea mea se făcu senin şi cald, şi o bunătate fără margini îmi umplu sufletul. Tocmai după ce am trecut prin această împrejurare a vieţii am putut pricepe că-sunt o fire cam exagerată, care sufăr de toate nimicurile şi le strâng în mine. Această întâmplare că Matilda nu

voi să joace cadrilul, putea să fie în mintea ei – şi cred chiar că era – cu totul nevinovată de suferinţa mea; fiindcă toate aceste simţiri mulţumitoare treceau ca o nălucire prin obosita mea fiinţă şi sfârşeau prin a mişca fundul negru şi tulbure pe care curg zilele mele.

După ce se odihni, muma ei îi puse haina pe umeri, pe care ea şi-o prinse încetinel, cu întârziere, şi amândouă se sculară să plece. Matilda îmi întinse mâna. I-o luai cu grabă şi aproape i-o acoperii în mâna mea, atât de mică şi de blândă era. Într-o secundă inima mi se păru că a fost deodată oprită de ceva şi că plămânii îngheţaseră în mine.

Ea ieşi încet precum se şi îmbrăcă, şi-n urmă ieşii şi eu.

Îl

Am spus la începutul acestei istorisiri că n-am încercat să scriu niciodată în viaţa mea. Nu este adevărat. N-am scris niciodată un lucru întreg, şi, mai cu deosebire, n-am păstrat nimic din încercările mele, dar foarte adeseori am umplut pagini întregi de aiurări, am făcut versuri, am plâns în rânduri nebune pe foile albe ale unui biet caiet, care s-a dus filă cu filă în foc…

Pentru că, cum se poate să fie adevăratele mele simţiri ceea ce scriu eu, când condeiul trebuie să le strângă în vorbe şi când simţirile mele ştiu foarte bine că nu se pot turna în forme?

Şi cu toate acestea am înnegrit şi eu hârtie, pentru că mi se pare că este, mai presus de puterea noastră de a voi, o râpă adâncă, care ne atrage către dânsa cu o adevărată furie: aceea a

destăinuirilor. Dar dacă te-ai întreba bine: ce destăinuiri? singur nu ţi-ai putea răspunde, căci când de trebuie să lege în fraze, simţi numaidecât ce diafane sunt şi cât de greu le poţi prinde fiinţa. Sunt multele şi neîmplinitele doruri ale sufletului, cari, ca atâtea seminţe căzute din ciocul unor paseri din alte lumi, încolţesc străine şi singuratice în noi, prinzând rădăcină şi chinuindu-se. Sunt avânturile cătră un ideal ameţitor de depărtat, cărora viaţa de toate zilele le uda aripele. Sunt nebunii şi visuri, care-ţi asurzesc mintea şi-ţi umplu pieptul, pe cât nu te gândeşti a le spune, dar care fug ca orizontul dinainte-ne, de îndată ce vrei a le prinde şi a le lămuri şi altora.

Cum mă întorsei acasă, după bal, aceste gânduri mă apucară şi vrui să scriu. Nu putui atunci. Trei zile după aceea îmi simţeam mâna încă caldă de a Matildei, şi când închideam ochii o aveam acolea, înaintea mea, vie şi întreagă. Un moment nu-mi veni în minte că de-abia atunci o cunoscuserăm, că puteam să mă înşăl asupra ei, că ea n-avea poate nicio asemănare cu idealul meu. Este drept însă că în acest timp Matilda era mai mult forma omenească în care se întrupau dorurile mele nehotărâte decât femeia care avea să aprindă în mine patima cea mai dureroasă şi mai hotărâtă despre ea.

În cele trei zile ce urmară mă încercai de mai multe ori să scriu. Hârtia e răbdătoare.

În a treia seară făcui versuri.

— Versuri!…

„Bine-ai venit, fecioară, cu paşi măreţi şi falnici!

Cap tânăr de femeie pe umeri de statuie;
Atât îţi stă de bine cu ochii mari şi jalnici,
Cu sângele ce-n faţă sălbatec ţi se suie,
Că de-ai fi plâns când Iuda îl ţintuia de glezne,
Mântuitorul lumii ar fi murit mai lesne.”

Acest început mi se păru greoi şi silit. Nu era ceea ce simţeam eu. Făcui hârtia bulz şi-o aruncai.

Altă foaie:

„Te-a zămislit blinda natură ca pe-o floare de pe plai,
Din carminul rozei de mai Ţi-a zugrăvit, rotundă, gura,
Iar din albastrul de cicoare Ţi-a-nduioşat privirea vie,
Aşa că bine nu se ştie De eşti femeie sau eşti floare.
La brâu te-a strâns ca pe-un mănunchi De ramuri tinere de crin,
Şi nu ştiu ce ţi-a pus în sân şi de la sân pân’ la’genunchi,
Că parcă-ai fi un vis croit După gândirea mea nebună,
Cu sufletul ca alba lună,
Cu trupu cald şi liniştit.
În trista mea singurătate Au răsărit, colo şi colo,
Videnii cu cap de Apollo şi ochii plini de bunătate;
Dar dacă tu ai şti anume Cât farmec e-n făptura ta,
Ai face aripi ş-ai zbura,
Căci prea eşti singură în lume!” I

Aci se opri condeiul. Ceţii de la început ceea ce scriseserăm, şi cu atâta furie ştersei pagina de sus până jos, că mă stropii de cerneală până şi pe obraz. O zvârlii şi pe aceasta. Eram aproape indignat pe versuri. Pentru că vorba *cicoare* mi se păruse originală, făcuserăm ochii Matildei albaştri! Eram nebun. După câteva minute căutai pe jos mototolul de hârtie, fiindcă parcă-mi plăcuse un rând. Îl găsii şi-mi rămase în minte:

„La brâu te-a strâns ca pe-un mănunchi De ramuri tinere de crin…”

! Sub titlul *ca un mănunchi de ramuri*, poezia a fost inclusă de autor în volumul *Alte orizonturi* (1894) (n. Ed.).

Parcă semăna cu Matilda. Dar, în sfârşit, toate acestea nu spuneau nimic din sufletul meu. Ce poate vorba!… Închipuiască-şi cineva o imensă pânză de borangic, pe care câţiva nebuni ar voi s-o fixeze cu bolduri de ţărmurile mării, spre a lua conturul valurilor agitate. E cu putinţă?…

Atunci, îmi luai pălăria şi ieşii. Era o noapte liniştită. La băi dormea toată lumea, şi în văzduhul cald, singură luna se urca cu chipul ei plin şi încremenit, parcă ar fi fost o nebună de noapte care ar fi intrat într-un nemărginit ţintirim. Fără să mă gândesc, mă îndreptai spre casa în care şedea Matilda. Era un şireag de odăi joase, întinse pe un coridor lung şi îngust, în zidurile cărora luna cădea cu lumina ei de făclie galbenă. În capătul balconului văzui de departe o umbră, care sta rezemată de parmaclâc. Cu cât mă apropiam, cu atâta inima îmi bătea mai tare. Dar dacă ar fi fost ea? N-o văzuserăm de trei zile.

Era ea. Cum mă apropiam încet pe iarba moale a drumului, nu mă auzea. Şi aş fi putut să fac şi zgomot, că poate s-ar fi uitat la mine fără să mă cunoască, atât era de cufundată în înţelegere cu luna. Când ajunsei în dreptul ei, mă oprii şi, spre a-i atrage luarea-aminte, întrebuinţai vechiul mijloc al curtenilor: tuşii. Ea îşi strânse şalul pe dânsa şi se trase cam în lături. Eu nu ştiam ce să fac: să mă-apropii de ea, ori să stau pe loc, ca să n-o spării?

În sfârşit, o simţii că mă recunoaşte.

— Bună seara, îi zisei.

— Bună seara, îmi răspunse cam încet.

Nu v-aţi culcat încă? adăugai, ca şi dânsa.

— Nu... Era luna aşa de frumoasă... Am ieşit un moment s-o privesc...

— E foarte frumoasă luna...

Şi nu mai ştiam ce să mai zic mai departe. Tremuram tot, cu glas, cu picioare, cu inimă. Dânsa înţelese încurcătura mea şi se încercă, se vede, să rupă farmecul ce-l simţea că are asupră-mi. Voi să între în casă; dar, după ce făcu un pas spre uşă, se întoarse până la marginea balconului şi se cam întinse spre mine, ca s-o pot auzi:

— Mâne ştii că noi vrem să ne ducem la stână. Mergi şi dumneata? E o societate întreagă: d-na X, Y etc.

Şi înşiră o mulţime de nume. Eu băgai de scamă că pentru întâia dată îmi zicea *ştii* în loc de *ştiţi* şi *dumneata* în loc de *dumneavoastră*.

— Merg, cum nu. E departe stâna?

— Nu: o jumătate de ceas pe jos.

Şi vorbind, mă apropiaserăm de tot de

balcon.

— Ce tăcere frumoasă! adăogai. Parcă suntem la ţară.

— Apoi la ţară şi suntem; afară doar că ne culcăm mai târziu.

— Când ne culcăm…

— Da’ ce, dumneata nu te culci totdeauna?

— Nu prea pot dormi. Şi ce rău el

Ea tăcu un moment.

— Pricep. Nici eu nu prea dorm totdeauna, îmi zise. Dar astă-seară voi căuta să mă odihnesc, ca să pot mâine umbla. Noapte bună. Şi îmi întinse mâna.

— Noapte bună, îi zisei, luându-i mâna şi întârzâind de-a i-o lăsa. Ce păcat de luna asta! Câtă taină are în lumina ei…

— Du-te, du-te, îmi zise mai încet şi tremurând, du-te, ca să poţi mâine umbla.

— Mă duc, îi răspunsei stins de tot, pe când, fără să-mi dau bine seama de ce fac, îi lipiserăm mâna de pieptul meu şi i-o ascunseserăm cu amândouă în” nile mele.

Atunci o simţii aproape de tot, vorbindu-mi cu o aşa de dulce stăruinţă, că ’ parcă îmi topea inima de înduioşare:

— Te rog… du-te…

Mă dusei, fără să mai zic nimic. Când îmi întorsei privirile. După câţiva paşi, o văzui rezemată de zid şi ascunzându-şi faţa cu amândouă mânile.

După ce ea intră înăuntru, eu mă dusei acasă. Luna bătea în geamurile mele cu o lungă şi gânditoare rază senină, luminându-mi odaia.

Lângă călimară şi condei sta ţitera, cu coardele strălucind în razele lunei.

Îmi era pieptul atât de plin de bătăile inimei şi ochii aproape înecaţi de lacrimi, că trebuia sau să plâng, sau să mă reîntorc înapoi şi să mă întind pe pământ, sub uşa ei, ca să mă simtă că sunt lângă dânsa. În nevoia mea de a face ceva, luai masa în braţe, o scosei afară pe prispă, împreună cu scaunul de lemn ce era alături, şi mă pusei să cânt.

Ce putere extraordinară o fi trecând în degetele noastre când suferim, nu-mi pot da seamă. Ştiu numai că lacrimile şi toată durerea mea le plânse instrumentul, de ale cărui coarde îmi prindeam degetele ca un desperat, făcându-le să trăiască şi să simtă cu mine. De îmi răspundeau, înţelegându-mă şi vibrând duioase în adâncul luminei de lună… A!… ţitera mă înţelegea! în cutia ei puteam, să-mi găsesc simţirile mele. Erau ale mele. Lemnul şi sârma mă cunoşteau mai bine decât condeiul. Ceea ce nu putuserăm să spui cu unul, cu celălalt spuneam perfect.

Fără voinţa mea, se desprinse de coarde o melodie simplă, acele câteva note cunoscute sub numele de *Trăumerei*, pe care Schumann pare că le-a extras din visul dureros al unei nopţi de vară… Cântai, cântai, exaltându-mă, dar totdeodată pierzând noţiunea durerii mele personale şi intrând oarecum într-o boltă de impresiuni, în cari eul meu întristat se pulveriza, împrăştiindu-se în văzduh..

Se făcea aproape ziuă când încetai şi mă

culcai. Dormii adânc şi nu mă dusei la stână, fiindcă deschisei ochii tocmai la amiazăzi. Mă sculai ostenit şi stătui pe marginea patului, căutând să-mi adun minţile obosite. Ce greu dormiserăm!

Acum sunt liniştit şi mă gândesc la cele întâmplate ca la nişte visuri dulci. Au trecut toate! … Toate trec şi se uită în lumea asta.

Dar oricât sunt de liniştit, spun drept că mă mişcă şi acum această pagină din viaţa mea.

A doua zi cătră seară, ieşind prin băi, văzui pe Matilda în acelaşi loc în care o întâlniserăm noaptea ce ururmase. Ea citea şi mama ei lucra. Mă simţii dator să mă apropii de dânsele ca să le zic bună ziua. Matilda mă primi cam rece. Pe când eu vorbeam cu bătrâna, dânsa îşi urma cetitul. Gândii în mine că e aproape o necuviinţă ceea ce făcea, dar, ca orice om căruia îi este drag un lucru, mă simţeam gata s-o iert dacă mi-ar fi arătat cea mai mică intenţie de-a voi să mă rănească. Ea însă cetea cu o linişte nespusă. Când plecai, îmi întinse mâna cu bunătate şi se uită la mine lung. Nu rosti însă niciun cuvânt.

După ce prânzii cam în silă, o pornii în sus pe marginea apei. Cerul, cârpit ici şi colo de nouri, se videa tot în luciul negru a\ lacului. Luna nu răsărise încă şi, spre apus, cea din* urmă viaţă a soarelui se zugrăvea pe scoborâşul ceresc într-o coloare străvezie de argint, pe a cărui pânză cumpenele de la puţuri şi rarii porni ce se iveau pe întinderea câmpului se desinau minunat de bine. Mă dusei departe pe marginea unui lan de orz, până ce pierdui din auz* zgomotele lăutarilor de la

birt. Pacea câmpiei îmi era dragă. Miile de fiinţe care trăiesc în singurătatea ierburilor îşi destăinuiau neînţeleasa lor viaţă în felurimi de sunete şi de ţârâituri bizare, care alcătuiau ca un singur glas, ce se înălţa, pierzându-se în văzduhul lin al nopţii. Ostenit, mă întinsei pe pământ, cu faţa la cer.

Mare şi nespusă este taina ce se întinde deasupra noastră fără de drumuri şi fără de hotare. Înăuntrul ei, bulgării aprinşi par atâtea ţinte de diamant cu care o mână nevăzută ar fi prins draperia nopţii de bolta tărielor, iar *Calea robilor* stropitura unei imense bidinele de zugrav muiată în lumină. Cât e de sus şi de adânc! şi cât demult mă atrage!... Pe ce cărări se duc nevinovatele stele care cad, şi ce legătură este între de şi noi de tresărim când de pier în întuneric? Cine ţine cârma atâtor lumi de o spăimântătoare depărtare?...

Totdeauna mi-a părut rău că n-am învăţat astronomia, dar n-am niciun mijloc de-a îndrepta ceea ce nu s-a făcut la vreme. M-am gândit însă foarte des şi foarte serios să mă fac marinar. Între mare şi cer este o strânsă prietenie, şi, între amândouă, omul trebuie să fie cu totul altfel: mai puţin iubitor de sine şi mai adevărat.

În adâncul nopţii se auzi deodată un glas rătăcit de fluier, care îmi coborî mintea ca un fulger din naltul cerului la pământ. Gândii mai întâi că era vreun cioban călător, care îşi întovărăşea urâtul cu viersul fagului. Văzând însă că sunetul nici creştea, nici descreştea, îmi veni în minte că, poate fără să ştiu, am luat drumul

stânei. Atunci răpede mă sculai şi pornii spre partea aceea, spre a întreba pe ciobani dacă a fost de cu vreme lume din Lacul-Sărat pe la dânşii. În adevăr, la câteva sute de paşi de mine, văzui focul arzând dinaintea colibei, şi o lături omenească luminată de flacăra vreascurilor. Nu-mi veni câtuşi de puţin în minte că puteam fi necinstit de câini sau huiduit de ciobani. Şi se vede că ştie Dumnezeu de ştirea rătăciţilor, căci nimic de felul acesta nu mi se întâmplă. Baciul îmi răspunse, cu vorba lui domoală şi liniştită, că a fost destulă lume.

Nu ştiam cum s-o întorc mai bine ca să*fac pe cioban să-mi spuie cam ce fel de lume fusese pe la stână. Parcă îmi era frică să nu ghicească că scopul meu era de-a afla ceva despre Matilda. Fusese şi dânsa? Era veselă, eratristă?… Baciul da din umeri cu nepăsare.

În cele din urmă plecai, ducând cu mine descurajarea care însoţeşte „în asemenea împrejurări, pe toţi oamenii nehotărâţi. Ce-aveam de făcut? Unde era s-o mai văd, ca să-i spun că toată noaptea, ce trecuse nu închiseserăm ochii şi că, adormind tocmai despre ziuă, mă deşteptaserăm târziu de tot şi ostenit?

Intrai acasă aproape fără putere. Dormea toată lumea ca un singur cap somnoros. Nimic nu mai da semn de viaţă. Rar, câte un lătrat de câine se înălţa tânguitor în noaptea tăcută, răspunzând unei caraule, care gemea încă şi mai rar, de marginea satului.

Aprinsei lumânarea ca să mă dezbrac. Fui foarte mirat văzând pe masă o scrisoare, fiindcă,

plecând din Bucureşti, într-adins nu-mi lăsaserăm adresa, ca să nu fiu urmărit de indiscreţia prietenilor şi a gazetarilor. Era una din acele stupide şi revoltătoare poftiri la nuntă, care îţi vin aşa, ca din cer: „domnul şi doamna C.C. Lonescu au onoarea a vă face cunoscută căsătoria fiicei lor Mariuca cu domnul Stan Bran etc.”. Ce vinovat eram eu, în starea sufletească în care mă găseam, să ştiu că domnul lonescu îşi mărita pe Mariuca cu un domn oarecare?... Habar n-aveam de lonescu, şi de fiică-sa, şi de gineresău, şi de toţi nebunii din lume care se hotărau să înmulţească genul omenesc!...

O zvârlii să nu se vadă şi mă culcai.

O săptămână de-a rândul am văzut pe Matilda în toate zilele, fără a-i vorbi. Ce se petrecea în sufletul meu când o întâlneam n-am putut niciodată bine pricepe. Ştiu numai că ori de câte ori o zăream, mi se părea un moment că mă înec, simţeam aşa ceva parcă n-aveam destul aer împrejurul meu şi-mi trebuia o putere de uriaş, ca să-mi liniştesc bătăile inimei şi să-mi scot pălăria când treceam pe lângă dânsa.

Într-o zi făcuserăm tocmai o lungă primblare pe câmp, după o baie rece, şi intram în sat, când, la cotitura unei uliţe, mă întâlnii cu dânsa faţă în faţă. Atâta era de neaşteptată această întâlnire, încât se vede că-mi schimbă figura cu totul şi mă pironi în loc. Fie că dânsa înţelese aceasta, fie că voia să-mi spuie ceva, o văzui venind drept la mine cu mâna întinsă şi râzând.

— Bună dimineaţa, îmi zise; ce te mai faci? e o vecinicie de când nu te-a mai văzut nimeni. După

aceea se opri şi se uită lung la mine. Da’ ce ai? Ar zice cineva că te-ai întâlnit cu vreun urs… sau poate nu eşti bine?

În sfârşit, putui şi eu să îngân două vorbe:

— Niciuna, nici alta; sunt numai ostenit.

— Ştii, îmi zise, că mama a trimis să întrebe de d-ta; mai întâi fiindcă dorea să te vadă şi apoi fiindcă am hotărât să mergem diseară la Dunăre.

— E cam nor; nu cred să vă puteţi duce.

— După cât se vede, nu prea eşti iubitor de astfel de petreceri.

— Dimpotrivă, mă grăbii a răspunde, sunt gata să plec.

Vedeam în această preumblare singurul mijloc de-a mă apropia de dânsa mai mult, de-a o videa mai îndelung şi mai în pace, şi pusei prea multă grabă în răspunsul meu. Ea plecă ochii în jos. Nişte vine subţirele de roşeaţă. Ca cele ce trec prin foaia macului sălbatec, i se urcară în obraz. După câteva secunde de tăcere, se uită din nou la mine cu oarecare stăruinjă:

— Eşti tot atât de gata de-a merge ca şi acum câteva zile, la stână? îmi zise, întinzându-mi mâna.

Nu ştiu de ce, ori de câte ori mi s-a părut că am prea multă dreptate-faţă cu un om care se îndoieşte de mine, n-am putut să-l fac să-nţeleagă prin vorbe că am dreptate.

Luai mâna Matildei cu oarecare sfiiciune şi mă mulţumii a clătina din cap.

— Dacă aşa creezi… ce să-ţi fac?

— Eu nu cred nimic, îmi zise, depărtându-se. Cine poate pătrunde gândurile omeneşti…

Ne despărţirăm. După câţiva paşi aşa îmi

părea de rău că nu-i vorbiserăm mai mult, că parcă-mi venea să mă-ntorc înapoi după dânsa. „Natură afurisită, îmi ziceam în mine, parcă îţi pune cineva căluşul în gură, de nu vrei să vorbeşti!” Şi îndată începui a mă gândi cum ar fi făcut un om cuminte şi cu ştiinţă de lume mai multă decât mine:

cum ar fi pornit cu dânsa la primblare şi i-ar fi explicat’

că nu putuse să vie la stână din pricina unei insomnii, a cărei cauză era ea, Matilda; cum ar fi strecurat cu ghibăcie câteva vorbe prin care s-o facă să înţeleagă că sufere pentru dânsa, că o iubeşte etc. Închipuirea mea, j blăstemata mea închipuire, care e atâta de harnică la nimicuri, se puse pe lucru, şi pe când eu mergeam într-o j parte şi Matilda într-alta, mă văzui în minte alături de *i* dânsa, pe câmp, ţinându-i braţul cald sub braţul meu şi spunându-i toate cele de mai sus.

Aşa mersei până acasă. Întrând în odaie, găsii un biletj de la muma Matildei, prin care eram înştiinţat că în ziua \ aceea o societate de mai mulţi domni şi doamne voiau I să facă o lungă primblare la Dunăre şi eram poftit şi eu I să viu. Era cât p-aci să răspund că nu pot merge, dar îmi I luai răpede de seamă şi scrisei două rânduri de mulţu1 mire, făgăduind totodată că voi veni.

Într-adevăr, la trei ceasuri toată lumea era strânsăH pe un măidan din mijlocul satului. Plecarăm în linişte, * apucând drumul movilei, care merge printre două lanuri® de mei până dă în şosea.

La început erau temeri de ploaie, dar încetul

cu în-* cetul lumea se împărţi în mici pilcuri de câte patru sau cinci inşi şi, o dată firul vorbei apucat, nimeni nu se mai I gândi la nori. Matilda mergea înaintea mea, însoţită de un colonel bătrân şi de un alt domn, pe care-l videam’jM întotdeauna grozav de harnic pe lângă dânsa. Eu veneam 8 în urmă, într-un grup de două domnişoare şi doi militari, I şi aşa se ţineau mai multe şiruri de domni şi de doamne, j cari vorbeau de ceea ce le trăsnea prin minte.

La movila de pe şosea ne oprirăm câteva minute. Eram f bi mijlocul câmpului. Cât vedea ochiul împrejur, holdele se întindeau, în fâşii aurii şi verzi, ca şi cum ar fi fost I atârnate de lungul şoselei, care trecea pe dinaintea noastră ca o sfoară albă ce părea că leagă cele două capete j ale orizontului. Spre răsărit, Munţii Măcinului se iveau \ sprinteni din bruma sură a văzduhului, şi, în poalele lor I curgând Dunărea, dintre copaci răsăreau pânzele cele mai de sus ale corăbiilor, care păreau aidoma nişte fluturi ce se jucau pe creasta pomilor.

După un ceas şi jumătate de drum, ajunserăm la satul din malul Dunării.

E curios cum apele mari produc efecte puternice asupra omului. Toată această societate veselă şi vorbareţă tăcu ca prin famec când dete cu ochii de luciul măreţ al Dunării. Un moment se păru că întinderea apei vorbeşte fiecărui în parte despre ceea ce avea mai ascuns şi mai dulce în suflet, şi, chiar pentru cei ce nu aveau nimic, ochiul, atins de noutatea priveliştei, sta ţintit pe lungul fluviului.

Toată lumea se aşezase pe o grindă, ce era trântită sus pe mai, şi privea. Colonelul, entuziasmat de panorama ce se desfăşura înainte-i, mă luă de braţ şi, scoborându-ne încetişor până în marginea apei, începu a-mi istorisi o dragoste a lui de la Veneţia. Eu eram răbdător, şi cu toate că cei de sus ne chemau mereu, colonelul ameninţa să nu mai isprăvească dacă un tunet puternic n-ar fi izbucnit din nişte nori groşi, ce veneau despre mare. Atunci ne urcarăm răpede pe mai. Matilda sta singură tocmai la capul grinzei şi se uita, cu desăvârşire pierdută de ceilalţi, în susul Dunării. Eu am crezut întotdeauna că ceea ce este mai adânc în noi corespunde tocmai cu ceea ce este mai depărtat şi mai mare decât noi.

Din nenorocire, avuseserăm dreptate când proorociserăm dimineaţa că în ziua aceea era să ploaie. Norii se grămădeau din ce în ce mai ameninţători. Printre noi, unii glumeau şi râdeau, dar cei mai mulţi păreau îngrijaţi. Se ţinu un sfat de cei ce se credeau mai înţelepţi, dacă trebuie să mai aşteptăm în sat sau să plecăm fără întârziere. Se hotărî să plecăm până nu ne ajunge ploaia, şi colonelul alcătui o coloană de drunl, de câte doi-doi, care să poată mai lesne ţine piept vremei cefei rele. Începu prin a se pune la cale pe dânsul, şi izbuti minunat, căci se dete de cavaler al Matildei; pe ceilalţi îi împărţi cum se pricepu; dar când ajunse la muma Matildei, se uită bine împrejur, să vadă cine e mai demn de o asemenea slujbă, şi nu găsi pe nimeni, se vede, căci strică prima tocmeală şi făcu o alta, în care dânsul da braţul bătrânei, iar pentru Matilda mă hotărî pe mine.

Noroc că erau mai mulţi bărbaţi decât femei! Pe cei stingheri îi puse să ţie adăpost de laturea doamnelor pe care le bănuia el mai şubrede. Astfel, procesiunea porni.

Lesne se poate pricepe că ordinea aceasta nu ţinu nici cinci minute. Cei mai sprinteni o luară, fireşte, înainte, şi cei cari stricară cei dintăi coloana furăm noi, eu şi Matilda.

Ah, Doamne! ce uşor mă simţeam şi cum binecuvântam în mine întâmplarea aceasta! Mă uitam la nori cu recunoştinţa unui felah din deşert şi tremuram de frică să nu care cumva să iasă iar soarele. O purtam mai mult pe sus şi-i alegeam cărările cele mai netede şi mai moi. Ea îşi rezema braţul cu toată greutatea lui de mine şi căuta să-şi potrivească mersul după al meu. Ne mâna înainte o putere mai mare decât a noastră. Nu ziceam nimic niciunul, nici altul şi am fi mers astfel până la marginea pământului, fără a grăi o vorbă, dacă n-ar fi început să cadă nişte picături mari de ploaie, care încurcau cu totul situaţia.

— Plouă, zise ea.

— Nu-i nimic, îi răspunsei; dacă ne vom grăbi, în zece minute suntem la movilă. Sau… poate ai ostenit?

Nu-mi răspunse nimic, ci nurpai o simţii că-mi strânge braţul mai tare sub al ei, parcă ar fi voit să-mi arate prin aceasta câtă încredere avea în mine. Acum însă începuse şi vântul. Ploaia ne venea pieziş în obraz şi lovea cu destulă putere. În drumul nostru era o colibă de jitar. Îi propusei, dacă era ostenită, să rămânem acolo. Ea nu primi. Atunci, îmi desfăcui fularul ce-l purtam împotriva

prafului şi-i acoperii capul, legâna basmaua pe deasupra pălăriei, ca să nu i-o ia vântul. Ne uitarăm în urmă: ceilalţi nici nu se mai videau.

Ploaia se-nteţea din ce în ce, şi fulgerele tăiau prin văzduh fel de fel de scrijilături. De la o vreme mi se păru -că tremură.

— Ţi-e frică? o-ntrebai.

Ea se-ncercă să zâmbească.

— Mi-e cam frig, îmi zise.

Nu puteam să fac nimic alta decât să debzrac haina şi să i-o pun pe umeri. Nu ştiu însă de ce lucrul acesta îmi păru trivial. Îi luai mâna şi i-o strânsei într-a mea, aşa că parcă aş fi voit s-o încălzesc toată din dragoste.

— Plouă, îmi zise la un moment, plouă urât, şi cu toate astea e frumos!…

Praful se muiase de tot şi se prefăcuse într-un fel de noroi negru, destul de displăcut. Îi vedeam vârful piciorului subţire cum se înfunda în tină şi mi-era mai mare groaza să nu răcească. În sfârşit, după vreo jumătate de ceas, ajunserăm la cârciuma de pe şosea. Câţiva drumeţi, apucaţi ca şi noi de vremea rea, ne priveau cu nişte ochi minunaţi, parcă s-ar fi aşteptat să le lămurim din ce nour picăm.

Dusei pe Matilda în odaia cârciumăriţii, care părea a fi o femeie sprintenă şi curată, şi o rugai cu stăruinţă să-şi schimbe îmbrăcămintea cu a ei. Eu însumi mă uscai cum putui de noroi şi de ploaie şi cerui hangiului să trimeată pe cineva călare până în băi, ca să vestească pe primar să trimeată toate trăsurile câte se aflau acolo din Brăila.

Lucrul se urmă astfel, dar până să vie trăsurile, trecu destulă vreme. Cei din urmă nu mai soseau, şi ploaia nu sta deloc. După câtva timp, neliniştit, întrebai pe femeie de Matilda. Îmi spuse că şade la fereastră foarte îngrijată şi că a întrebat-o dacă eu am plecat. O rugai să-i spuie că n-am plecat şi că am trimis un om la băi după trăsuri. Totodată, îi cerui voie s-o văd. Mă primi.

Când intrai înăuntru, ea se uita pe fereastră, în bătaia ploii. Era îmbrăcată cu o polcuţă de stambă şi cu o rochie tot asemenea, largi, lungi şi bătătoare la ochi. Cum mă văzu, începu a râde:

— Îţi plac aşa cum sunt?

— Mie îmi placi orcum ai fi, îi zisei.

Tocmai după ce-mi ieşi vorba din gură băgai de seamă ce mult spuseserăm şi mă simţii roşind de îndrăzneală. Dar nu ştiu ce era în aer, şi în ochii ei, şi în inima mea, că mă simţeam cu un curaj straşnic. Îi apucai mânile şi i le sărutai de nenumărate ori, încercând să-i spun ceva, dar nereuşind decât a-i îngâna numele. Ea sta în picioare, înainte-mi, tremurând şi lăsându-şi mânele pradă gurii mele. Nu ştiu cum, polcuţa hangiţei era încheiată în nişte nasturi rari de tot, aşa că, la cea mai mică mişcare a braţelor ea se desfăcea, lăsând să se vadă vârfurile dantelelor şi începutul sinului. Se vede că-mi pierdui mintea, sau mă schimbai în câteva secunde cu desăvârşire, căci îi apucai mijlocul în braţe, şi câte nenumărate sărutări urmară în întunericul odăii, cine mai poate spune. Eram stăpânul ei cu o neţărmurită putere, şi aş fi putut s-o ucid sub perne sau să-i înăbuş gura sărutând-o o veeinicie

întreagă, că n-ar fi zis nimic. Numai braţele îi stau strânse de gâtul meu, şi de câte ori voiam să mă mişc, simţeam dulcea lor putere cum mă ţinea lipit de dânsa.

Cine are destul viers în limbă ca să poată spune cântecul fără fiinţă ce vibrează în toată făptura omului care iubeşte, când este fericit? Şi cine poate prinde fiinţa acestei fericiri; căci ea are mai întotdeauna un soi de gust al durerii sau ceva asemenea cu răcoarea pe care ar simţi-o un om care visează când aripa morţii ar trece pe deasupră-i.

Mă urcaserăm în trăsură ca să mă duc după cei întârziaţi, şi farmecul Matildei mă stăpânea încă. Da’ ce spun eu! Astăzi, când ea îmi e străină şi depărtată, şi încă, când aducerea-aminte ia lucrurile mai de departe şi ajung cu gândul la cârciuma de pe şosea, mă simt, eu, omul stins şi istovit, sub puterea ademenitoare a farmecului Matildei, şi mă mişcă şi acum!…

Ceilalţi, prinşi de furtună cam în marginea satului, se întorseseră cu toţii înapoi. Îi adunai de prin toate colibele şi pornirăm spre băi. Pe Matilda o urcaserăm în trăsură, o înveliserăm bine şi o trimiseserăm acasă, într-adins singură, ca să nu dăm loc la vorbe!…

rv

Şi de-acum ce să mai spui?…

A doua zi toată lumea mă însura cu Matilda. Lucrul acesta îmi făcea grozav de rău. Mi se părea că toată dragostea mea e pe mâinele lor şi că mi-o întorceau pe toate feţele, ca pe o marfă, spre a o cerceta dacă e de cumpărat sau de lepădat.

Mai steterăm la băi vreo zece zile. În cele trei zile de la început mersei regulatsă văd pe Matilda. Era cam bolnavă şi nu ieşea din casă. De câte ori rămâneam singuri, mă chema lângă scaunul ei şi începea să vorbească de un viitor fericit ce ne aştepta, de lungi călătorii ce era să facem împreună, de mulţumirea ei că m-a întâlnit, fiindcă zicea că mă cunoscuse demult, de viitorul meu etc.

A patra zi, venind s-o văd, ieşi o femeie şi-mi spuse că doamnele nu sunt acasă. Mă prinse mirarea şi mă duceam cam trist spre birt, când mă întâlnii faţă în faţă cu colonelul, prietenul lor. Acesta, cum mă văzu, mă apucă de braţ şi mă luă la o parte.

— *Mon cher*, îmi zise cu un aer protector şi misterios, îmi pare bine că te întâlnesc. Te căutam. Ia spune-mi, ce ai de gând cu însurătoarea? Ar trebui să te cam grăbeşti, fiindcă fata e compromisă, îţi spun eu.

— Mă iertaţi; nu pricep. Care fată? îngânai eu.

— A! ştrengarule!… ai noroc! Fată bună, măi! Şi pe urmă, unde pui că are şi vreo două mii de galbeni venit!

Pentru întâiaşi dată auzeam că Matilda e bogată.

— Ia spune-mi, urmă colonelul, ai făcut vreun *demarş*?

— N-am făcut nimic absolut.

— Mai bine. Ia ascultă: mă autorizezi pe mine să vorbesc bătrânei?

Atâta mă indignă propunerea aceasta, încât era p-aci să-i întorc spatele şi să-l las. Cu ce drept

se interesa acest domn de afecţiunile mele? Cine-i spusese că eu voiesc să iau pe Matilda, sau că ea vrea să mă ia pe mine?

— Nu te autorizez deloc! îi zisei cam răstit.

El se uită la mine lung şi făcu o strâmbătură din gură care părea a zice: *VE* nebun, săracu”! * După aceea ne despărţirăm cu oarecare răceală.

Ajungând acasă, începui să văd că avea dreptate colonelul. Eu nu trimiseserăm Matildei decât câteva coşuri cu roze, care ştiam că-i fac plăcere. Când mă gândii însă la numărul de nimicuri şi de banalităţi cari încunjură căsătoria, mă apucă o curată descurajare. Ştiam bine că nu puteam să nu le fac dacă voiam ca Matilda să fie a mea. Atunci, îmi veni în minte să-i scriu ei şi să-i spui că-mi era mai dragă decât lumina care-mi da viaţa, că nu puteam trăi fără dânsa, că o rugam să aibă încredere în mine şi să plecăm amândoi prin ţări s4răine, unde să. Ne cununăm simplu şi fără zgomot. Îi mai lămuream o mulţime de lucruri, şi-n cele din urmă o rugam să-mi răspundă. Sfârşeam spunându-i că plec la Brăila ca să-i aduc roze.

Trimisei scrisoarea şi pornii numaidecât la Brăila. Mi-aduc aminte că am umblat o zi întreagă, căutând tot ce înflorea mai frumos şi mai parfumat pe malul Dunării. Seara m-am întors cu un coş plin şi l-am şi trimes Matildei. Mi l-a adus însă înapoi, sub cuvânt că doamnele se culcaseră. Mă uitai la ceasornic: era aproape zece. Întârziaserăm prea mult.

A doua zi de dimineaţă îl trimisei iar şi iar mi-l aduse înapoi, de astă dată spunându-mi că nu voia să-l primească. Atunci îmi luai pălăria şi mă

dusei eu însumi să văd pe Matilda.

Care nu-mi fu însă mirarea când în camerele lor găsii nişte chipuri necunoscute. Întrebai pe un domn de numele mamei Matildei şi-mi spuse că a plecat.

Rămăsei deocamdată ameţit, parcă m-ar fi lovit cineva cu un lemn peste cap.

— A pledat… zisei lung şi fără glas.

După aceea o pornii în fuga, neştiind ce fac, la colonel să-l întreb. Colonelul îmi spuse cu răceală că scrisoarea mea fusese primită de muma Matildei, care, la citirea ei, zise că trebuia să fiu nebun; că în adevăr au plecat, şi nu ştia unde, căci nu vruseseră să-i spuie, dar îşi da el cu părerea că au plecat cu scop de a ieşi din ţară. Totodată, începu a-mi face morală, că am compromis fata, că nu l-am ascultat, că aşa mi se cuvine etc. Nu ştiu cum i-oi fi părut eu lui, dar el mie îmi păru foarte prost. Îl fesai în plata Domnului şi pornii acasă. Trimisei după birje, ca să plec numaidecât la gară, şi intrai să-mi strâng lucrurile de prin odaie.

N-am încercat şi nu cred să mai resimt niciodată impresia de singurătate pe care am simţit-o între cei patru păreţi ai camerei mele. Aşa mi se părea lumea de pustie, că-mi venea parcă să mă închid în lada ce sta dinaintea mea deschisă, ca într-un sicriu. Strânsei tot de pe masă, şi când luai un mic voal ce-mi rămăsese de la Matilda, îl dusei la gură fără voia mea. Parfumul lui îmi puse în simţiri o falsă prezenţă a ei şi, cuprins de. O milă nespusă, mă lăsai pe scaun, lipindu-mi voalul de obraz, şi, cu capul în mâini, mă podidi un plâns fără seamăn… Plecai la Brăila în goana cailor. Nu

ştiam unde se duseseră, dar vream să mă duc să le caut până în fundul pământului. Trăsei drept la gară. Trenul plecase demult şi nu mai era altul decât tocmai la Îl seara. Eram silit să aştept, şi eram atât de descurajat!...

Ieşii în oraş şi dădui drumul birjei. Mergând singur pe uliţele Brăilei, mă întâlnii c-un vechi prieten, care, văzându-mă în ce hal eram, avu bunătatea şi delicateţa de a nu mă întreba ce aveam. El îmi propuse să mergem prin port, fiindcă tocmai pleca un vapor al companiei franceze „Fraicinet”, cel mai mare ce urcase Dunărea până la Brăila.

În adevăr, vaporul era superb. Făcurăm cunoştinţă cu căpitanul, care ne propuse să ne ia cu dânsul la Marsilia. Prietenul meu râse. Eu însă îl luai la o parte şi-i dădui în mână toate paralele ce aveam, cu rugămintea de a se duce să mi le schimbe în aur; eu, pe de altă parte, mă dusei şi-mi scosei un pasport, şi peste un ceas vaporul îşi ridica anorca spre a pleca în lume.

Ce se mişcase în mine nu ştiu, dar simţeam bine că aveam nevoie de a tăia spaţiul în lungul depărtării lui spre a înghiţi aer, aer...

— Unde te opreşti? mă întrebă căpitanul franţuzeşte.

— Nu ştiu.

— Unde mergi?

— Unde vrei.

Şi astfel vasul îşi întoarse vârful în josul Dunării şi plecarăm spre mare, pe când ochii mei plini de lacrămi, de-abia mai videau pe prietenul care, de pe mai, îmi zicea:

— Adio…

Aici se isprăveşte manuscrisul.

NUVELE ROMANE. FRICA

(1895)

ALESSIO

Către donna Bianca d. G.

I

Colo, la deal, spre Torre d’Astura, uscatul strânge în braţele sale puternice orăşelul tăcut al poeziei, Anzio. De la Cicerone şi până astăzi, valul sună, valul trece, iar zidurile clasice ale vilelor patriciene au rămas în mai, eterne, ca gloria romană. Când marea se ridică, spuma turbure izbeşte cu furie în colţurile cărămizelor împietrite, dar valul cade pe spate, rupt în bucăţi, iar goelanzii îşi inmlăr die aripile şi fug de pe vârfurile lor. Oglinda golfului s-a spart. Rigle verzi de apă se aleargă, se lovesc sânuri de sânuri, se înalţă o clipă în aer şi se zdrobesc, răs’frângându-se într-o puzderie umedă. E carnavalul… carnavalul himeric al unei lumi de sirene, de tritoni, de nimfe, cărora vântul le taie forme rotunde şi braţe molatece din carnea agitată a mării.

— Ei, Alessio, ce-i cu tine de te-ai astâmpărat aşa, când marea spumegă, şi te pierzi în socoteli deşarte de ceea ce ar fi când n-ar fi ce este?… Uite, ia, marea! Prinde pârfza pe vergea şi zi lui Pippo să ridice ancora!

Dar Alessio zâmbea în barba sa nerasă şi, cu genunghile strânse sub el, da din cap cu bunătate.

— Bătrâneţea, signorino: te lupţi cu toate, dar cu ea ba.

Apoi îşi trecu mâna pe nişte cotoare de mustăţi aspre şi îşi şterse buzele subţiri cu podul palmei, parcă şi-ar fi pregătit gura la o cinste deosebită; şi, în adevăr, scoase din căptuşala pălăriii o ţigară, o rupse în două şi vărsă tutunul dintr-o jumătate în lulea.

— Vrei să te plimbi? întrebă el, punând un chibrit de vânt îri pipă.

— Aş vrea. Cum ţi se pare vremea?

Alessio îr. Ălţă din umeri.

— O glumă. Pân' deseară se limpezeşte tot… Bucuros, Bă mergem, dar să luăm pe Nannina şi pe Domenico cu noi, signorino.

— Cum vrei, moşule. Pe Nannina am văzut-o la baie, cânta cu ghebosul ei.

— Păi… cântă la boieri. Tocmai de aia s-o luăm, zise el, uitându-se în pământ.

— Ce fel, Alessio, nu eşti mulţumit? Las-o să cânte liniştită. E fata dumitale, nu-i aşa?

— A mea… Dar s-o luăm, signorino, adăugă el rugându-se. Nu ştii ce mândră e marea mai la larg! Suflă de-abia *tramontana*[28]

, şi într-un ceas „Luisa" e la Gaeta…[29]

Ş-apoi, să-ţi cântăm cu toţii Gioja *bella*… să vezi.

— Bine, moşule.

Şi-şi aruncă bătrânul ilicul pe un umăr, trase frânghia „Luisei" spre el, şi, dând cu piciorul în gura unui val ce sta să-l acopere până la*brâu, sări în barcă. Apoi, scoţând din lada lui de pescar un

---

28 Vîntul dinspre munţi (it.) (n. ed.).

29 Gaeta, port la Mediterana, la 20—25 km nord de Napoli, cu împrejurimi pitoreşti (n. ed.).

corn, sună spre cheiul orăşelului de vreo câteva ori şi tot el se acăţă de micul catarg şi desfăşoară pânza de pe vergea. În vremea asta, Pippo venea fuga. Ca şi bătrânul, băiatul dete de-a dreptul prin apă, se prinse de marginea bărcii, şi, cu tot danţul ei, sări călare pe ciocul „Luisei” şi începu să tragă ancora afară. Când totul fu gata, Alessio dete drumul pânzei, care, cu nehotărâre, flutură puţin în vânt şi deodată se duse toată în stânga, umflându-se şi smucind pe „Luisa” din loc, parcă ar fi fost vie.

— *Avanii*!… strigă Alessio.

Şi „Luisa” începu a sălta pe val ca o glumă.

Piaţa, biserica, linia tramvaiului de pe nisip, vilele cele mici, hotelul Sirenelor, vila de pe deal a Borghesilor, cabinele elegante din marginea mărei, cu umbrarele lor întinse şi cu îmbrăcămintea gingaşe a atâtor sânuri fecioreşti, toate se resfirară pe dinaintea noastră ca într-un ochi de panoramă. În mai puţin de zece minute eram la stabilimentul de băi.

Un pod lung de scânduri, întins pe căpriori, se ducea departe, în apă, cu o nespusă îndrăzneală, tăind astfel baia în două şi hotărnicind sexurile între de; la dreapta, bărbaţii; la stânga, femeile, – fiecare cu porţia lor de valuri.

Dar pas de ţine regula cu astfel de elemente. Nici nu se mai ştia care de unde plecase. O încurcătură de bonete, de. Panglicuţe, de braţe şi alte accesorii înfăţişau ochiului o priveliişte minunată. Înotătorii se resfirau pe crestele valurilor şi se apropiau încetul cu încetul de hotarul potrivnic, unde, de frânghia de siguranţă,

se acăţau fel de fel de clădării, pe care marea năzdrăvană le acoperea şi le descoperea cu o vinovată precugetare pentru cei de pe punte.

Aci, în adevăr, la umbra unui cort de pânză, tinerii cei mai aprigi stau la mese sau se rezemau de grinzi, privind şi tălmăcind între ei formele celor din apă. Unii îmbrăcaţi de-a binele, alţii în flanele de mare, cu braţele şi pieptul gol, cu bonete ştrengăreşti pe vârful capului, mâncau, trăgând cu ochiul la binele aproapelui, care adesea se înfăţişa sub forma de femeie. Dar interesul cel mai mare îl deştepta *banda* de lăutari. La drept vorbind, banda se alcătuia numai din trei inşi: un copil, un ghebos şi o fată, Nannina pescarului; dar când Nannina avea cui vorbi, era lungă şi dulce la vorbă.

Cu un picior întins cam în drum şi celălalt deasupra, ea ţinea în braţe chitara şi, de-abia umblând cu degetele pe coarde, îşi îngâna viersul cu acorduri somnoroase. Strânsă la brâu cu un *giubbettino* albastru, răsăreau din el umerii în altiţă albă, ca două aripi de lebădă umflate de vânt; gâtul... un gât cum numai închipuirea noastră l-a dat sirenelor, purta sus şi viteaz capul, care, liniştit şi rotund, surâdea pe toate feţele. Din păr, din ochi, din colţurile gurei se desprindea, ca din unele colori de primăvară, simţimentul fericirei şi al veseliei. Când întorcea cântecul la colţul drumului şi zicea un „i, ha!”, pocnind din buze şi clipind din ochi, săreau paharele de pe la mese şi un,. Brava!...” lung şi zgomotos îi acoperea cele din urmă note. Ghebosul se scula solemn şi mulţumea, însoţit de ironice, „bene,

bene”, iar Nannina râdea în fundul chitarei.

Treaba mergea aşa de multă vreme, şi mamele de familii, al cărora belşug de forme îl admira ştrengarii de pe punte, începuseră să cam zbârnie a blestem împotriva birtaşului care născocise pe Nannina. Dar bărbaţii jurau pe ce aveau ei mai scump, bunăoai’ă pe capul lor, al ne-I *Giubbettino* – jiletcă (n. Ed.).

mulţumitelor, că de când e lumea nu s-a văzut aşa fată cinstită ca Nannina. Şi aşa părea a şi fi, căci dumineca, – când veneau burghezii din Roma, cu toată polatia, Nannina lăsa glumele şi se spăsea, parcă, Doamne, să între la călugărie, şi mai multe nu! Unde să mai vorbea duminica de vestitele ei cântece, ca „*Pâra*, *pâra-di.i-i-so*”, sau: „*No*, *signore*, *şi*, *signore*” şi alte vesele alcătuiri ale fericiţilor de la Napoli!… Acu pornirea era pe dramă şi suspine. O lua pe:

„Vorrei morir’nella stagion del’anno Quando le rondinelle…” *etc*.I

şi o întindea lung, lung, de-ţi sfâşia inima când repeta „*vorrei morir*, *vorrei morir*”. Numai când se întâmpla să fie mai prin preajmă vreun prieten de zile negre (şase pe săptămână), răsufla mai încet într-un fluierat plin de desperare „pfiu! …” şi apoi iar începea să se jelească „*vorrei morir*, *vorrei morir*”, spre marea durere a ghebosului, care era înamorat de ea ca un prost şi nu suferea deloc să râdă cineva de cântecele sentimentale.

De la un cârd de vreme însă, durerea bietului Domenico devenea nesuferită, căci începuse să bage de seamă că Nannina dă prin cântecele jalnice şi în celelalte zile, şi încă cu un accent plin

de patimă. Parcă înţelegea el că privirea rătăcită a Nanninei, care se pierdea în orizontul mării, şi mângâierile glasului ei, care deveneau mai domoale, nu mai erau ca altădată, de porunceală şi de haz: acu părea a cânta pentru ea.

Dacă ar fi urmărit cineva pe ghebos, care făcea pe casierul bandei cu o rară îndemânare, ar fi băgat de seamă că de câtăva vreme trecea pe lângă un domn cu dispreţ şi nu-i întindea niciodată talerul. Acesta, deocamdată, nu se uita la el, şi poate că ar fi murit fără să-l vadă dacă o întâmplare nu-l silea să facă cunoştinţă mai de aproape cu Domenico ghebosul.

Într-o seară se opri o barcă în faţa scării, şi mai mulţi tineri se coborâră, cântând şi făcând zgomot. Unul din ei, tocmai cel ce nu era drag ghebosului, se duse de-a dreptul la fată şi, luând-o cu mâna de bărbie:

— *Addio*, Ninna, îi zise.

— *Buond sera*, *signor conte*, răspunse fata, sculându-se şi rididnd ochii spre el cu sfială.

— Şezi, şezi, adăogă el, silind-o să stea. Da, pre legea mea, Nannino, te-ai făcut frumoasă ca păcatul!

Apoi pocni din buze, sărutându-şi vârful degetelor, şi iar întinse mâna s-o apuce de guşe. Dar ghebosul îi dete peste mână aşa de tare, încât pocnetul palmei răsună până la ceilalţi tineri, cari începură a râde cu hohot şi a aplauda. Don Fabrizio (căci aşa se chema contele X) făcu o mişcare din cap, ca surprins de îndrăzneala ghebosului, şi se uită o secundă în ochii lui; apoi, fără multă vorbă, îl luă de guler şi de fundul

pantalonilor şi-l ridică în vânt, gata să-l arunce în mare. Fata se sculase în picioare şi încremenise cu surâsul pe buze. Toţi ceilalţi se repeziră spre el, îl apucară de mâni, lăsară pe ghebos la pământ şi duseră pe tânăr la masa lor. Acesta se făcuse galben de mânie.

Puţin câte puţin se liniştiră. Fata cântă înainte, ţinându-şi isonul singură pe chitară. Ghebosul nu mai vrea s-o însoţească.

— Haidem acasă, Nannino.

— Du-te, dacă vrei.

El se sculă de câteva ori, se duse până la uşă şi iar se întoarse, roşu şi furios.

— Nannino, haide acasă!

Ea cânta ca în vremea cea bună: *Carolina*, *hai ochi neri*, *neri*, *neri*.

— Aşa, Nannino?… Lasă, c-om vorbi noi acasă, cu moşu…

— Drum bun de vorbeşte cu moşu! Dar apoi, răzgândindu-se: Ce prost eşti, Domenico! Să plecăm tocmai acum, când o să facem treabă!… Ia şezi şi nu mă lăsa singură.

— Ba să te las singură, să rămâi cu el, răspunse îndesat ghebosul.

Dar şezu jos.

— Ce rău eşti câteodată! Parcă nu mai eşti tu, îi zise, trecându-i mâna peste ochi, ca la copii, cu o şiretenie nespusă. Ia vezi, ce-i cu afurisita asta de cobză, de nu mai ţine acordul…

Şi-i dete ghitara în mână (care, de altminteri, era acoridată), cu supunerea unui şcolar către profesor. Ghebosul

o ţingăni de vreo două ori şi i-o înapoie tot cum era, dar mândru şi fericit. De fapt, îl acordase ea.

Aşa trăiau de la un cârd de vreme, cu certuri şi împăcăciuni. Într-un ceas rău, ghebosul îşi pierduse răbdarea şi spusese lui Alessio toate prăpăstiile din lume despre fiică-sa. Bătrânul pescai îl luă peste picior, fiindcă îl simţea cât e de ridicul cu dragostea lui pentru fată, dar îi rămase în inimă veninul bârfelei. În umila lui stare, era cinstit bătrânul şi-l supăra vicleşugul femeiesc chiar în fiică-sa. Novastă-sa fusese cinstită, şi mamă-sa, şi tot neamul lui, fiindcă aşa le era firea şi deprinderile. Altfel cum ar fi putut el să pornească în largul mării săptămâni întregi? De altminteri, virtutea pescăreselor era datorită, în parte, milei Domnului; cine s-o zdruncine, când toată suflarea bărbătească în stare validă porneşte cu ridicata de pe la vetre?

Aşa că din vorbele ghebosului rămăsese câte ceva în inima bătrânului. Îi părea rău că împrejurările, făcând din Anzio un port de modă, schimbase vechile obiceiuri ale pescarilor, şi din Nannina făcuseră o cântăreaţă. Dar, pe de altă parte, împrejurările acestea îi uşurau traiul. Pornirile greco-sarazine, ce au rămas în fondul poporului italian de pe coastele de miazăzi, dădeau o umbră de negustorie tuturor faptelor acestei colonii vechi. Ce n-a păstrat timpul a păstrat sângele. Alessio era cinstit, fiindcă lupta cu marea şi cu singurătatea ei fac pe om drept; era glumeţ şi negustor în unele lucruri, pentru că aşa îi erau pornirele rasei.

Aceste două linii ale firei lui se strâmbaseră de când cu vorbele ghebosului. Ţinea pe fată mai de scurt. Dar ce să ţii de scurt?!… fata cânta din el ca din ghitara ei.

De aceea, când ajunse Alessio, cu „Luisa” lui, la localul băilor, ca să ia pe Nannina, aceasta găsi mijloc de a-l încredinţa că e mult mai cuminte să rămână acolo decât să vie cu noi.

Şi iată cum pornirăm singuri spre Gaeta.

Îl

Răsărea luna şi întindea pe oglinda mărei farmecul luminei sale argintii. Pacea pustiului apelor umplea văzduhul şi visuri. Perechi rătăcite veneau dinspre Nettuno pe ţăr-nul nisipos şi se oprea sub vila Sindici, spre a asculta acordurile unui piano întârziat. Aerul, plin de miroase de rozetă şi de magnolia, prindea orice zgomot. Marea de-abia clipea din genele sale umede, Viaţa în mijlocul acelei feerii, adormea uşoară…

Şi uşoară, târzie, Nannina venea singurică pe marginea mării, cu pasul grăbit, întorcând capul din când în când, să vadă dacă nu o urmăreşte cineva. De se întâmpla să întâlnească vreun întârziat ca dânsa, se ascundea repede în umbra unei cabine, şi, binişor, scotea capul de după scânduri, să vadă dacă a trecut. Apoi iar o lua rara-rara, pe nisip, stăpânită de un singur gând, ce o. Mâna cu putere către el.

Cu o noapte înainte făcuse acelaşi drum; urcase scările hotelului Sirenelor tremurând; ajunsese în coridoarele încurcate, cu obrajii roşii, şi o luase la stânga, în loc de a o lua la dreapta, cum îi spusese contele. Portarul se uitase la ea…

Şi nu-i zisese nimic. Don Fabrizio o aştepta.

Să-i lăsăm şi să nu-i căutăm decât mai târziu, la fereastră, privind amândoi pe mare, prinşi de acelaşi simţ al frumosului, cu toate că el era nobilul X. Iar ea, fiica lui Alessio. O luase uşor de mijloc, cum stau la fereastră, şi părea a-i vorbi ei când zicea încet:

Tu parii, e de la voce e la molie aura Lenta cedendo şi abbandona l'anima Del tuo parlar'su l'onde carezzevoli,

E a strane plaghe năviga.[30]

Dar el vorbea aspiraţielor lui, nopţii mării, poate chiar unei alte imagini de femeie. Dânsa asculta, pierdută cu desăvârşire în iluzia fericirei; îi săruta mâna ca un copil nevinovat şi-l ruga să-i mai spuie ceva, aşa, cu versuri. Era firea femeiască, caldă şi îmbătată de parfumul simţurilor, care găsea, în cadenţă şi în vorbe frumoase, malurile verzi pe care să-şi reverse sufletul.

— Ce frumoase lucruri ştii! îi zicea ea. E bine să fi poet şi să spui aşa minunate vorbe.

— Da, răspundea el, râzând de atâta naivitate. Îţi place?…

Ea voi să repeteze începutul versului şi ridică glasul:

— *Tu parii*…I

El, repede, îi puse mâna la gură:

— Sââât!…

Apoi se retrase iute de la fereastră.

— Ce comedii faci! îi zise.

---

30 Vorbeşti (it.) (n. ed.).

Ea îşi dusese amândouă minele la gură şi se întorsese repede, râzând încet printre degete şi sărind într-un picior prin casă.

— *Tu parii*, mai zise încă o dată încet, luându-se după el şi apucându-l de gât, *tu parii e mi baci*[31].

— Destul, Ninna! Facem prea mult zgomot.

Fata se opri în loc şi se uită lung la el.

— Da’ ce ai? îl întrebă cu glas rugător. Pe cine supărăm?

— Pe cei ce dorm… şi poate şi pe cei ce nu dorm, adaose el mai încet, ducându-se binişor spre fereastră şi uitându-se pe terasa de la rândul întâi.

Ea se luă după el şi voi să vadă ce se petrece acolo; însă înainte de a ajunge ea la fereastra, X o apucă de braţe şi o opri.

— Nu-i nimeni; şezi ici binişor şi să închidem fereastra.

— Nu-i nimeni? întrebă Ninna lung, uitându-se în ochii lui. Dacă nu-i nimeni, lasă-mă să văd.

El o sili să vie spre el, mângâind-o, dar nedibăcia lui aprinsese ochii fetei.

— Lasă-mă!… strigă ea, smucindu-se deodată din mâinele lui şi sărind la fereastră.

Mai iute c’ecât ea, don Fabrizio o apucă de un braţ şi o învârti în loc, strângând-o aşa de tare, încât o culcă la picioarele patului. Dar oricât de iute o prinsese el, dânsa putuse zări o umbră albă. Rezemată de marginea terasei, şi şarpele geloziei o muşcă de inimă, cu atât mai repede că-l văzuse de mai multe ori rătăcind pe ţărmul mărei, alături

31 Vorbeşti şi mă săruţi (it.) (n. ed.).

de o doamnă tânără şi frumoasă.

Căzută astfel jos, fără putere, începuse să plângă. El închise repede obloanele şi se întoarse la ea.

— Ce copil alintat eşti, Nannina.

Fata ridicase spre el genele ei muiate de lacrămi.

— Cine-i femeia aceea?

— Ce femeie, Nannino?

— Nu te mai face, e o femeie, o ştii tot aşa de bine ca şi mine, zise ea suspinând, şi eu, ca o proastă, viu aici…

Gluma devenea supărătoare. Alături era lume care dormea; trebuia sfârşit cât mai repede.

— Fată dragă, eu nu ştiu pe cine ai văzut tu. Jos, la rândul întâi, şed mai multe familii…

Şi cu îndrăzneala lungei sale experienţe, trase drept în ţintă:

— Poate, să fie donna Giulia Glazero, o femeie naltă, cu care m-ai văzut de mai multe ori…

— Da, zise fata repede. Cine-i donna Giulia asta?

Dânsul începu a râde:

— A, brava, eşti geloasă… Prea bine… Apoi, cu nepăsare, ca şi cum n-ar fi fost vorba de el: donna Giulia e o femeie frumoasă, care şade la rândul întâi, are un copil, e văduvă şi mă plictiseşte…

— Spui drept?… da?… întrebă fata repede şi mulţumită.

— De ce n-aş spune drept? Dar înţelegi că oricât m-ar plictisi, nu mă pot arăta lumei cu o femeie în casă la mine.

— Aşa e, ai dreptate… Sunt o proastă… Dar trebuie să mă ierţi. Fă-mă ceva, ia-mă, cumpără-mă, ţine-mă alături de d-ta şi-ţi jur că nu voi îndrăzni să zic nimic…Acum mă duc. Tare mi-e urât să mă duc… Şi iar se întoarse spre el: Nu iubeşti pe donna Giulia, nu-i aşa?

— Ce copilă eşti! Nu iubesc pe nimeni decât pe tine. Adio, adio, Ninna!

Şi o împingea încet spre uşe. Ea se lăsă uşor pe braţul lui, fără să înţeleagă altceva decât că-l iubea din tot sufletul ei tânăr.

— Adio, dragă. Mâine.

— Da, mâine.

Şi se coborî pe scări, uşoară ca un fulg, sprintenă, caldă la gânduri. Ajunse acasă încet, bună; urcă spre odaia ei în hanul destrăbălat în care locuia, şi când ghebosul, care avea şi el o altă odăiţă alături, îi ieşi în cale, zicându-i cu răutate: „Aha, acuma se vine?…” dânsa îi trecu mâna peste obraz, cum avea obicei să facă, zicându-i:

— Culcă-te, culcă-te, amore. Noapte bună!

— Da, o fi noapte bună…

— Cum vrei.

Şi apoi îi închise uşa în nas, se dezbrăcă, şi adormi, parcă şi-ar fi avut patul în foile unui trandafir legănat de vânt.

Don Fabrizio trebuise a doua zi să dea explicări umbrei de pe terasă. Donna Giulia era buna lui prietenă de multă vreme. Mai toată lumea cunoştea această legătură, dar, fiindcă prejudecăţile societăţii în care trăiau erau cu sfinţenie păzite, nimeni nu ridica glasul. Ea văzuse foarte bine pe Nannina, însă, cu mândria femeii de

speţa sa, nu-i rostise numele, ci numai atinsese chestia, aşa, pe laturi:

— Luna lui august e luna vedenielor, nu-i aşa, conte?

El încercă să minţă. Donna Giulia se uită la el lung:

— *Vous etes bâte*, *mon cher*. Un om inteligent nu minte niciodată. Te-am văzut!

— Pe mine? întrebă el cu putere, fiindcă era sigur că nu-l văzuse.

— Pe dinsa, ceea ce e mai rău. Ştiu toate izbânzile ce le ai pe la cafenea… îţi pui mintea cu un nenorocit de ghebos, ca să arăţi că ai demnitate… Şade ruşine!…

— Giulia! zise el tare, sculându-se.

— Mă dezgustezi, adause ea, întorcându-se cu scaunul.

Dânsul înţelese că trebuia sucită treaba repede în loc, şi, venind íncct pe la spate, se lipi de ca ca mohorul.

— Iartă-mă, donna Giulia…

Ea se uită la el, dând tristă din cap.

— Te iert, se-nţelege. Pot să fac altceva? Eu nu ştiu ce plăcere găsiţi să alergaţi după toate femeile, cele mai căzute, numai ca să ne torturaţi… Mă chinuieşti, fiindcă ştii că te iubesc. Eu, zău, să fiu bărbat, zise ea mai încet şi cu vocea mişcată, îţi jur că nu m-aş uita la nicio femeie alta decât la a mea…

Apoi tăcu rămânând cu capul în mâni. El tăcea de asemeni, când Giulia întoarse privirile încet spre el şi cu o expresie fermecătoare de femeie, adaose:

— Nu-i aşa?

— Brava, brava! zise el. Vezi, acuma te recunosc… aşa eşti tu, donna Giulia.

Şi se urmară făgăduielile de iertare şi de credinţă până la marginea mormântului. Ceea ce însă se hotărî în această mititică luptă, fu că don Fabrizio trebuia să se lase de ştrengării, cel puţin vremelniceşte, cât or sta la Anzio.

— Am să te leg cu zgardă, să nu te mişti de lângă mine. Cu condiţia asta te iert…

— Bine, zise el zâmbind, dar lumea?…

— Lumea, te pricepi dumneata s-o învârteşti! în sfârşit, eu nu ştiu, isprăvi ea, cu argumentul cel din urmă «I femeilor, astăzi n-ai să te mişti de lângă mine.

Astfel stau lucrurile în seara când întâlnim pe Nannina venind pe ţărmul mării.

Fata se uita cu temere în jurul ei, fiindcă se sculase pe furiş de acasă, făcuse ocolul Oraşului şi o luase pe ţărmul mării, sperând că ghebosul dormea.

În mijlocul acelei nopţi feerice părea că totul se mărise: umbrele, simţirile ei, lumina…

Ajunse la hotel ostenită şi fricoasă…

Urcă scările în vârful degetelor, de-abia respirând, cu tot sângele grămădit spre inimă, cu inima ameţită de beţia fericirei viitoare, călcând pe lespedele de piatră cu o nespusă băgare de seamă, ca să nu deştepte pe cineva. Când ajunse în coridor, scoase cutiuţa de *cerini*[32]

, aprinse un chibrit, de-abia primblându-l pe

32 Ccrino — chibrit (it.) (n. ed.). ,,

perete, şi merse astfel până la odaia în care locuia el. Aici, stinse chibritul şi bătu încet la uşe. Niciun răspuns. Atunci, bătu încă o dată, ceva mai tărişor; apoi aşteptă. Îşi auzea mintea cum îi huia în cap şi-şi simţea inima lovindu-se de piept. Mai bătu o dată, dar, neprimind iarăşi niciun răspuns, voi să aprindă din nou un chibrit, ca să vadă dacă nu care cumva greşise numărul camerii. Cu mâna, chiar în care ţinea cutia, se căută în buzunarul rochiei, spre a da de chibrituri, şi, se-nţelege, nu le găsi. În fuga gândurilor, îşi aţinti o clipă luarea-aminte asupra lor, şi numaidecât le simţi în mână. Scăpară din nou şi se uită la numărul camerii: era acela. Atunci, stinse iar lumina şi bătu pentru a patra oară, dar de astă dată tare; apoi îşi lipi urechea de uşe şi ascultă. Marea lovea uşor ţărmul, făcând acelaşi zgomot de mii de ani. Ea n-o auzea. I se păru că simte paşi prin casă şi că cineva vorbeşte sau râde. O bănuială îi trecu prin minte ca un fulger: don Fabrizio era înăuntru cu donna Giulia. Ochii i se făcuseră mari; plămânii nu se mai dilatau decât sus, la capătul pieptului; tremura ca o frunză. Cu urechea lipită de lemn, căuta să prindă cel mai mic zgomot dinăuntru, şi acum i se păru că aude de-a binelea şoapte şi râsete înfundate. Pierzându-şi minţele, apucă ivorul şi începu să zguduie uşa:

— Deschideţi!...

Şi fiindcă tot nu se arăta nimeni, clănţăni şi strigă şi mai tare:

— Deschideţi!...

Vecinii se deşteptaseră în hotel şi scoteau capul, să vadă ce comedie se petrece. Un chelner,

trezit şi el din somn, veni ca pompierii, cel din urmă.

— Da’ ce te-a apucat, de vrei să dărâmi casa? Pe cine cauţi?

Ea era pierdută, ca o nebună.

— Să deschidă, zise, ţinând mereu clanţa şi tremurând.

— Ce, eşti bolnavă, fetică? Du-te de-acolea, că nu-i nimeni înăuntru.

Nannina însă părea că nu mai înţelege graiul omenesc şi urma a zgudui uşa. Chelnerul se apropie de ea şi-i făcu vânt cu mâna.

— Ce, n-auzi? îţi spusei că nu-i nimeni în odaie. Vrei, pesemne, să te dau pe mâna guardiei.

Şi totodată luă o cheie de la brâu şi deschise camera, trântind uşa de perete.

— Poftim! zise el răstit.

Nannina vârî capul înăuntru, ca sărită din minţi. Nu era nimeni.

— Aşa?… zise ea lung. Iaca mă duc…”

Şi ruşinată, huiduită de privirile chelnerului, care o măsura de sus până jos, porni încet pe lespedele de piatră şi coborî seara. Când ajunse jos şi dete de aer, răsuflă din greu. I se părea că fusese închisă zece ani în fundul unei ocne. Crezu că tot trupul i se destinde şi se moaie, ca o coardă ce era gata să pocnească. O luă binişor spre casă, de astă dată de-a dreptul. Era aşa de ostenită, încât, ajunsă la colţul cheiului, şezu pe o piatră şi se uită, în jos, la mare, fără nicio idee. Capul îi rămase cu desăvârşire gol. Încet, o porni iar. Urcă scările domol, fără nicio grije de ghebos or’ de altcineva, şi ajunse sus la ea. Aci dete de tatăsău,

care rezemat pe un cot, în patul ei, îşi fuma pipa. Lucrul acesta o dezmetici puţin, fiindcă era neobicinuit: Alessio dormea totdeauna jos, la marină.

— De unde vii, fetică, pe vremea asta?

Ea stete un moment la îndoială, simţind parcă greutate să-şi aducă aminte, şi-i era aşa de silă să minţă, că-i veni până în gură să spuie adevărul.

— Viu… de la Giudita, zise ea încet.

Ghebosul se primbla prin odaie, pufnind pe nas.

— O fi, zise el rânjind.

— Şi ce-ai făcut la Giudita până despre ziuă? o întrebă din nou bătrânul.

— Ceea ce fac întotdeauna: am cântat.

— O fi, mârâi iarăşi ghebosul, ai cântat fără chitară…’

Fata se uită la el peste umăr cu dezgust. Simţea că toată comedia asta era pregătită de el. Dar tăcu. Dânsul, dimpotrivă, se aprinse şi mai tare, venind până aproape de ea, ţanţoş:

— Ce te uiţi aşa la mine? îi zise răstit. Ei fi crezând că mă sperii?… Aşa este: n-ai fost la Giudita, cum n-am fost eu! Vii curat de la hotel!

— Ia ascultă, slutule, zise fata, ieşindu-şi din răbdări, mult am să-mi mănânc amarul cu tine?… Viu de la hotel, ei şi, ce-ţi pasă ţie?…

— Aha!… zise el lung şi supărător.

— Alessio, la vorbele fetei, se sculă în sus.

!

— Ce-ai zis? o întrebă.

— Dă-mi pace, tată, şi dumneata! Am/ zis ce mi-a plăcut.

Dar, înainte de a fi sfârşit, bătrânul îi dete o palmă de răsună odaia.

— Am să-ţi sucesc gâtul la spate, zise el înjurând-o. Mai bine decât să mă faci de râs, te ucid!

Şi astfel, bolborosind, ieşi din odaie, trântind uşa după el.

Fata căzuse pe o scândură de călcat, ce era întinsă pe două scaune, şi începuse să plângă. Lacrămile îi erau aşa de trebuincioase, că tată-său parcă îi făcuse bine dându-i palma.

Bietul ghebos încremenise într-un colţ, fără a mai sufla.

După câtva timp, Nannina se sculă binişor şi începu să se dezbrace. Inima lui Domenico bătea nevoie mare la vederea umerilor frumoşi ai fetei. Ea se întoarse spre el încet.

— Du-te de te culcă, îi zise fără răutate.

Ghebosul plecă, umilit, şi intră în odaia lui de alături.

III

Din seara aceea. Nannina nu mai merse singură nicăieri. Alessio o însoţea peste tot. De cânta în localul băilor, bătrânul sta rezemat de seara ce da în apă; de intra în vreun restaurant, el rămânea la uşe, uitându-se la toţi bărbaţii şi părându-i-se că vede în fiecare un don Fabrizio. Dânsul nu-l cunoştea decât din nume.

Însă acesta nu mai venea pe unde cânta Nannina. Fata ridica Ochii cu sila de pe coarde şi se uita în juru-i fără niciun interes. Printr-o înţelegere tăcută, nici Alessio, nici ghebosul nu vorbeau de vinovat, deşi amândoi se gândeau

necontenit la dânsul. Cântecele se urmau ca fluturii udaţi de ploaie, grele, ostenite, şi ghebosul era silit adesea – să-şi zdrăngănească mandolina mai tare, ca să deştepte pe Nannina.

— Mai repejor, Nannino!

Ea se mai aprindea câte puţin şi iar cădea în măsura cea adormită.

Din fericire pentru renumele lor de cântăreţi, valul furiei trecea încetul cu încetul, şi în sufletul fetei rămânea golul primejdios al amorului, a cărei lângezeală fizică şi melancolie sufletească sunt atât de comunicative şi de pătrunzătoare. Acum, când cânta: „*Vorrei morir' nella stae/ion del' anno*”, era o adevărată jale pe la mese. La capătul refrenului se auzea din când în când câte un oftat, scăpând din piepturi tinere, ca o rachetă ce se aprinde din greşeală.

Despre don Fabrizio ea nu mai ştia nimic de câteva zile. De când cu scena de la hotel, nu mai îndrăznea să vorbească portarului. În restaurantul Sirenelor, ce da pe mare, nu putea intra, fiind acesta un loc de petrecere al nobilimei romane. Dar din când în când se uita pe furiş prin crăpăturile scândurilor şi vedea mai prin toate cabinele. Nu zărise pe don Fabrizio pe nicăierea, aşa că aştepta.

Într-o seară, între două cântece, se sculase de la locul ei şi, cu braţele pe rezemătoarea puntei, se uita în liniştea mării. Toate celelalte localuri ce dau pe apă erau deschise. Rar, câte o barcă se oprea lângă seară, şi iubitorii de singurătate sau perechile de fericiţi se coborau prelung, încet, rezemându-se de braţ, ca unii ce nu se

îndestulează j niciodată. Fata privea la ei, în tăcere. Depărtarea, lumina fanarelor ce se oglindeau în apă, umbrele lucrurilor, ste-j lele cerului, ce tremurau în adâncul spaţiului, îi umplură închipuirea de fericirea ei însăşi, şi parcă se văzu pe sine1 lăsându-se jos din barcă, rezemată de braţul lui şi strângându-se de el, albă, cum se ştia că este şi mai frumoasă; decât altele... Şi, fără precugetare, îşi ducea mâna la o şuviţă de păr ce-i flutura pe frunte şi şi-o strângea la loc,; ca să fie fără vină faţă cu iluzia ce o stăpânea.

Dar, cu cruzimea cu care faptele dărâmă câteodată visurile noastre, o luntre ieşi din întuneric tocmai atunci şi intră în raza luminată a restaurantului Sirenelor. O pe-; reche se coborî şi se duse spre mese. Când ajunseră sub lumina lămpilor, Ninna îi recunoscu: era don Fabrizio şi donna Giulia.

Ce se petrecu atunci în inima fetei lesne se poate pricepe. Din durerea ei, oarecum senină, trecu într-un simţimânt josnic, de ură şi de scârbă. Îşi ridicase capul şi se uita cu ochii pătrunzători în lungul depărtării, căutând să vadă toate mişcările lor. Sângele îi bătea în vine ca după o sperietură, rar şi puternic.

Dânşii intrară înăuntru, într-o cabină. Ninna rămasei neclintită câteva lungi minute, apoi veni lângă ghebos, j turnă un pahar de apă şi-l bău pe nerăsuflate.

— Eu o să mă duc acasă, zise ea, nu mă prea simt bine. Tu rămâi, dacă vrei.

Ghebosul se uită la ca cu privirea rugătoare..

J

— Măcar un cântec dacă mai făceam…

— Bine, dar eu nu mai pot cânta. Fă tu prima din mandolină, şi eu te acompaniez.

Aşa se şi urmă. Limpeziciunea cu care vorbea era un fel de înşelăciune a minţei. Când începu să lege acordu1 rile pe chitară, degetele se prindeau de coarde cu încleştare spasmotică. Mâna stângă fugea de sus până jos pe riglele de metal cu o nespusă repeziciune. Ghebosul luase j şi el vânt şi, când sfârşiră, cei câţiva întârziaţi de pe la mese j izbucniră în aplauze. Fata s6 uita la ei fără a înţelege. Tremura ca o frunză. Se sculă fără a zice nimic şi plecă. Alessio se luă după ea, pe când ghebosul rămase să strângă instrumentele.

Porni pe nisip la deal înspre Sii'ene, şi, când fu aproape de restaurantul de lemn, se opri şi strigă pe tată-său.

— Hai că viu, zise bătrânul.

Dinsa începu a căuta crăpăturile scândurilor. Trecea de la o cabină la alta, plecându-se şi ridicându-se după cum putea să vadă. Era lume puţină. În cele din urmă, se opri.

— *Babbo*, zise ea deodată, chemând pe tată-său. Bătrânul se apropie şi-şi lipi, ochiul de seânditră. Înăuntru X şi donna Giulia stau la o masă şi aşteptau. Erau aşezaţi faţă în faţă şi vorbeau. Alessio ţinea pe fată de mână şi căuta să-şi facă loc ca să vadă mai bine.

— Asta-i?… întrebă el încet.

Ninna abia respira.

— Da.

Apoi dete pe bătrân la o parte şi se puse din nou să privească. Aşchiele lemnului îi intrară în

frunte. Dar cum îl ţinea de mână, Alessio simţi că îl strânge din ce în ce mai tare, că vine spre el, se moaie şi cade la pământ fără putere. Ameţit şi el de beţia geloziei, îşi lipi ochiul cu furie de spărtură… înăuntru, don Fabrizio se ridicase de pe scaun, se apropiase de donna Giulia, care se plângea că-i e cald, şi-i luase pălăria din cap, sărutând-o şi aspirând parfumul părului ei.

Alessio, înrăutăţit şi aprins, avu o clipă pornirea de a da cu piciorul în baratcă, de a o dărâma şi de a strânge de gât.pe cei doi tineri. Dar se stăpâni şi vru să plece de acolo, ca să se smulgă de la acea ispită. Făcu câţiva paşi spre casă, şi un moment uită”” de Ninna, apoi repede se întoarse spre ea.

— Scoală, fată!… haidem!

Ea de-abia putu să se ridice de jos şi, cu o nespusă efârşeală la inimă, porni încet lângă tatăsău spre casă. Alessio nu avea astâmpăr. Mergea câte o bucată repede, lăsând pe fiică-sa în urmă, şi apoi se oprea să o aştepte.

— Haide, fată, dă mai iute.

Tocmai când ajunseră la hanul Nanninei, bătrânul o opri de mână şi o ţinu câtva timp, gândindu-se.

— Aşa e? zise el, vorbind parcă într-aiuri.

— Da, răspunse fata, înţolegându-l acum.

— Noapte bună. Mâine seară vii devale, ha?

— Da, noapte bună.

Şi astfel se despărţiră.

Câteva zile de-a rândul după aceea, Nannina nu se mai văzu pe nicăieri. În fiecare seară se cobora pe ţărm, aştepta sub o luntre ce era

răsturnată pe nisip, ca un cort, cu gheboşul alături, şi când se întuneca bine, se urcau cu Alessio în barcă şi plecau. Nimeni nu vorbea, dar câteşitrei păreau a se înţelege de minune. Bătrânul trimitea pe Pippo să se culce şi, fără a aprinde felinarul „Luisei”, ieşea mai la larg, cam între cele două restaurante, şi se punea la pândă.

Ce pândea?

Întruna din seri, pe când o barcă pornea încet şi liniştit de la Sirene, Alessio se repezi la lopeţi, zise ghebo-:, sului să treacă la cârmă şi, cu repeziciune, îndrumă pe „Luisa” spre Nettuno, ţinându-se la oarecare depărtare de ceilalţi călători. Mişcarea lopeţilor lui se făcea cu o re-l gulă desăvârşită. Nu se auzea niciun zgomot când le muia şi le scotea din apă. În picioare, cu faţa înainte, ca să poată vedea, el se uita ţintă asupra celeilalte bărci. Când aceea trecu dincolo de felinarele stabilimentului de băi, el se maii apropie de dânsa şi zise ghebosului, care ţinea cârma

— Bagă de seamă!…

Apoi, dând o lopată în mâna fetei, ca să fie mai cu multă putere, merseră câtva timp încă, ţinând tot cam pieziş, şii când erau la o depărtare de câţiva paşi, el zise lui Domenico.f

— Acum!

Ghebosul făcu o mişcare în loc, şi luntrea lor se duse de-a dreptul cu ciocul în coasta celeilalte, pe care o izbi cu putere şi o răsturnă. Se auziră două ţipete în tăcerea nopţii şi apoi câteva strigăte desperate. Alessio voi să iasă la larg. Însă, înainte de a se desfăşura din învălmăşeală, Ninna sări în apă. Ştia ori nu ştia să înoate, cine mai

putea spune?...

Deşi nu erau departe de ţărm şi fundul mării era pre-. Lung, bătrânul încremeni. Noaptea era întunecoasă, mareal suna încet din maluri şi înghiţea orice zgomot. Alessio sel repezi la corn şi începu să dea alarma. Gemetele lui sfâşiau j aerul...

În luntrea dintâi erau don Fabrizio şi Giulia.

Când fata îi văzu pierzându-se, se aruncă după el...

Toată poliţia portului se puse în mişcare, şi unul după altul ajunseră pescarii mai isteţi. Se căută, se cercetă peste tot şi se găsii'ă luptându-se cu ierburile pletoase câteştrele persoanele din luntrea dintâi. Luntraşul, îndată ce fu scos afară, începu să se răstească la Alessio, făcându-l bandit şi asasin. Toţi ceilalţi* săriră să pună mâna pe el.

În barca lui Alessio, ghebosul striga cât putea că mai e cineva care se îneacă, dar bătrânul, fără să înţeleagă, urmă a suna din corn', lung, lung, şi sperios...

Roma, 1889

SINGURĂTATE

Porniserăm din Roma, pe la sfârşitul lui august şi veniserăm la Albano să mă odihnesc. Eram neliniştit. Descurajarea mă stăpânea cu desăvârşire. Necunoscutul se întindea înaintea ochilor mei ca un drum la lumina lunei ce se pierde într-o pădure. Trebuia să merg mai departe. Roma mă îngheţase şi mă încremenise. Trecutul înmormântat în For, uitat în ruinele Coliseului, boltit în Termele lui Caracalla, mă urmărea peste tot, din cauza ţinerii de minte a

mirosului. Respiraserăm aerul pământului antichităţii şi *Febre*, pe care Cadrucci îl invoacă împotriva oamenilor de astăzi, mă atinsese cu aripa sa de liliac. Pe de altă parte, lumea modernă era meschină. Trupuri pitice şi inimi goale se prelingeau pe sub umbra palatelor monumentale. Femei ridicule îşi strâmbau gura cu gingăşie, parodiind surâsul. O bandă de muzicanţi cânta operete comice sub coloana lui Marc-Aurel, – pe când lumina electrică, aninată de balconul palatului Ferrajoli, voia să întunece luna. Era dureros. Marcomanii de pe monumentul împărătesc[33]

, n-ar fi fost mai sălbateci. Apoi, nevoi şi nemulţumiri personale destule. Unul şi altul din prietenii mei de altădată nu-mi mai erau prieteni.

Aşa că, dezgustat, plecaserăm la Albano. Luaserăm vreo trei cărţi şi mă instalaserăm la hotelul Poştei. Nu mai ra nimeni cu mine. Mă coboram singur la masă şi stam ceasuri întregi fumând şi răsfoind un registru al hanului, în care găseam iscălituri şi crâmpeie de fraze de la 1814. Şi filele acelea galbene îmi păreau că ascund taina cursului vieţii. Simţeam şi înţelegeam că timpul nu trece, ci numai noi ne deşirăm pe roata pământului firul fanteziei noastre. Era atâta tinereţe în unele vorbe, atâta adevăr în câteva iscălituri, încât anul 1814 nu mai da acea noţiune numerică a întâmplărilor din trecut, ci rămânea o ţifră goală.

Când mă urcam sus, aveam o *Istorie romană*,

33 CoJumna lui Traian (n. ed.).

în care mă înfundam totdeauna la bătălia de la lacul Trasimen. O ştiam aşa de bine şi, trecând pe lângă Florenţa, văzuserăm atât de aproape dungele vinete în cari se înecaseră legioanele romane, încât închipuirea mea alcătuia războiul în toată groaznica lui sălbăticie, făcând din Anibal un erou incomparabil. Anibal! Vorbă plină de răsunetul destinului, Anibal!…

Ş-apoi de-aci unde nu porneam? Saguntul[34]

şi misterioasa Cartagenă: drumul Alpilor; Asdrubal; Amilcar Barca. Apoi iar înapoi, pe valea dintre Villa Tusculana de la Frascatti şi Monte-Cavo, unde tăbărâse Anibal cu întreaga sa oaste, înainte de-a ajunge în faţa porţilor Romei. O, trebuie să fi fost groaznic momentul în care s-a rostit în cetate pentru întâiaşi dată: „*Hannibal ante porlas*!” Astăzi chiar, când te urci la Rocca di Papa sub Monte-Cavo şi ţi se arată un crater de vulcan, pe care legenda l-a botezat *Campo d’Annibale*, nu te poţi opri de a nu avea un fior de frică, – atâta e de bine potrivită vorba Istoriei cu stearpa şi sălbateca statură a munţilor. Acesta este în general farmecul Italiei, că nu înşală niciodată.

Într-o seară, prins de dorniţa ce intră în sufletele noastre, când suntem prea singuri, de a pipăi singurătatea, de-a o asculta – ieşii de la han şi luai uliţa cea îngustă din mijlocul târgului, până dădui de aleea numită Galleria di Sotto. Stejarii de sute de ani bolteau şoseaua cu o ţer sătură fantastică de ramuri, ce aşterneau pe drumul alb

34 Lili Schonemann, logodnica lui Goethe (n. ed.).

dantela lor de umbre; noaptea venea din trecut să spuie ca o harpă fără coarde, poveşti neînţelese. Via Appia se zărea, în bătaia lunii, străbătând valea sură şi pierzându-se în lumea de atunci. Nimeni pe drum.

— nespusă mulţumire de a trăi, de a mă simţi eu, pe mjne. Care visaserăm atâta timp Italia, acolo, la Albano, sub

— Saguntul, vechi oraş în Spania, cucerit de Hanibal (n. Ed.).

stejari, uitându-mă aievea în panorama dealurilor clasice, mă-cuprinse şi mi se păru că niciodată nu am înţeles pe Goethe, când spune că dorinţa de a vedea Roma crescuse până a deveni o pasiune neînfrântă, mai bine ca acum. Mă streeuram pe drum, uşor, ca şi cum aş fi fost umbi'a mea. Mă uitam, pe unele locuri de luminiş, la scorbura stejarilor umplută cu zid, şi, în aprinderea închipuirii, mi se părea că trebuie să iasă în cale Lidia lui Faustin, o făptură a fantaziei mele, tăcută, albă, cu haina căzându-i de pe umeri ca o aripă de lebădă. Şi ce bine că n-a ieşit! Iluzia este în noi cea mai desăvârşită formă a frumosului.

Dar în locul Lidiei, venea de la deal un cărăuş, care dusese vin de Genzano la Roma. El dormea dasupra burielor goale, pe când calul păşea încet şi cuminte, parcă s-ar fi temut să nu-şi deştepte stăpânul.

Trecând înainte, pe sub grădinele de la vila Barberini, ajunsei deasupra, în micul orăşel Castel Gandolfo, plin de amintirile dramatice ale familiei Savelli. Zidurile palatului papal răsăreau

fantastice sub clarul de lună, îmbucând umbră în umbră şi încordind astfel nota tragică a totului. Împlântat în vârful dealului de bunul plac al unui om, palatul părea acum despreţuitor de legile pieritoare care îl creaseră. Piatra lui ascundea atâtea învăţăminte necitite, încât devenise un fel de pătrat masonic, pe care, ţintind ochiul îndelung, puteai crede că vezi ceea ce nu era. Uite-te lung şi nu clipi. Iată la o fereastră un punct strălucitor. Pe el cade o rază de lumină piezişă, îl aprinde, cerne o pulbere de scintei de aur, ce curge în jos ca o lavă, până se stinge în trecut: e globul împărătesc. Uite alături: într-o fereastră să iveşte un cap de femeie – da, da, de femeie, E Lili I sau Carlota de Stein[35]

, cum vei Vrea. Ochii lui Goethe au privit îndelung, noaptea, spre tainele acestor ziduri şi imagina din ochiul lui s-a reprodus pe sticla ferestrei. Crede-mă. Dacă nu eşti mason, eşti om. Dacă nu ştii ceti în pătratul zidului, trebuie să fi adormit prin hipnotism, uitându-te lung la el şi atunci eu îţi zic că aşa este. Şi uite dincolo, mai la vale. Vezi o dâră de lumină? E luna, care bate în oglinda lacului Albano. Tremură nimfele în grote şi, dintr-un colţ într-altul, îşi trimet sărutări pe luciul argintiu. Libelulele de apă le prind din fugă şi îşi fac din de aripi.

Şi lasă-te, lasă-te farmecului de a dormi, fi libelulă, gustă sărutarea unei nimfe: gura lor e parfumată de nufăr şi pe sânuri Afrodita

---

35 Charlotte von Stein, doamnă de la Curtea din Weimar, pentru care Goethe a nutrit o delicată dar irealizabilă dragoste (n. ed.).

Aeneenă[36]

le-a înseninat cu câte două flori de migdal.

Şi aşa, între real şi fantastic, şoseaua mă învârti pe deal, până aproape sub zidurile palatului.

Castel Gandolfo!

Câte lacrămi, câţi eroi!

Câte basme, câte amintiri!

De la Alba-Longa, la cei trei gemeni Curiaţi: de la Metu Fureţiu, la Pompei; de la păgânii superbi, la creştinii umiliţi; de la Vestale, la papi, – o urmare de întâmplări omeneşti, crudă, poetică, neînţeleasă, dar vie de-a pururi, cum e viaţa unui mare popor. Peste acest strat, turnurile medievale: creneluri, bolţi, ascunzători cu tainele feudalităţii, cu mândria Savellilor. Apoi renaşterea, geniul linielor, arhitectura senină, porţile monumentale, deasupra cărora tiarele papale apar ca nişte arme cabalistice. Apoi iar scoborâre, iar întuneric. În fine, o lumină mare: Goethe.

Goethe a trăit la Castel Gandolfo cele mai fericite zile ale vieţii sale, fiindcă au fost cele mai pline de seninul sufletesc pe care îl pune în noi clasicitatea. A umblat pe aceste locuri; stejarii l-au umbrit, stejarii aceştia; şi luna l-a privit, tot această lună. A gândit; *Elegiele romane* s-au împânzit pe malurile lacului Albano; *Ifigenia*, *Torquato Tasso* şi cine mai ştie câte planuri, câte fiinţe, câte versuri s-au zămislit aici. Şi a şi iubit la Albano, după un vechi şi bun obicei al său, de-a se încălzi peste tot la câte un foc nou, fără ca, totuşi,

36 Veche populaţie etruscă, după numele oraşului Vel de lîngă Roma fn. ed.).

imaginele vechi de la Franc fort sau de la Weimar să i se şteargă din minte. Cine o fi fost „frumoasa milaneză” despre care vorbea mai pe urmă cu atâta tinereţe? Celebra pictoare Angelica Kauffman, care avea o mare afecţiune pentru Goethe, şterse lacrimele de pe obrazul fetei, dar nu-i făcu portretul.

— Afrodita era considerată mama legendarului erou Enea (n. Ed.K

— „Frumoasa milaneză” era Magdalena Riggi (n. Ed.).

Şi Goethe s-a dus, a murit. Parcă cine mai ţine seamă de viaţa unui om. Va rămânea pe valea pământească, în urma lui, o lungă dâră de lumină, dar pustiul timpului o va acoperi de cenuşă.

Îl

Eram deja ostenit. Voiam să mă întorc înapoi.. Dar malurile lacului, verzui, de o singurătate neînchipuită pe aceste tărâmuri, fără o vilă. Fără o grădină, mă atrăgeau cu putere. Oglinda neclintită din fund avea farmecul ochilor de şarpe.

Luai binişor cărarea de sub palatul papal, pe care o cunoşteam deja şi coborâi până la marginea apei. Începea să-mi vie cam peste mână faptul de a mă găsi singur pe acele locuri, însă dorinţa secretă de a-mi analiza simţirile mă împinse mai înainte. La o depărtare de vreo jumătate de ceas auzii un zgomot surd, pierdut în inima pământului, care îmi dete un fior lung, ce se împrăştie până în ultima ramificaţie a nervilor. Ştiam că acolo era un canal sub munte, făcut încă de pe vremea veienilor I, pe care se scurgeau apele lacului. Dar cu toate că ştiam asta, îmi venise în minte că

poate vechiul crater de vulcan, pe care mă găseam, se aprinsese acum din nou. Şi deodată îmi răsări înainte ţărna Vezuviului, bolovanii netezi de lavă, floarea *ginestra* 2 a lui Leopardi, focul, groaza unei erupţiuni. Atunci, instinctiv, mă uitai la deal spre a îmi găsi scăpare. Dar în deal, palatul sta, etern ca un element al universului, privind, cu faţa marmoree, în faţa lunii. Atunci de ce să-mi fie frică?

Jos, la gura canalului, se ridică o puternică zidire de piatră, cu o prispă joasă, rotunjită pe marginea apei, parcă o dată ar fi fost locuinţa zeilor marini. Era un nimfeu antic. Din încheieturile lespezilor creşteau ramuri nervoase de *capelvenere*, cari sub lumina lunei luau adieri de coloare palidă – verdele lor, îngălbenit de prea multă umbră, devenea blond. Aici veneau oare zânele albe ale lacului să-şi scuture părul muiat pe spate? Aici care se coborau silvanii gânditori din pădurea Camenelor să se apropie de Jupiter Latiaris?

Îmi pare că încep a vedea din fundul peşterii un umăr de femeie, săltând uşor. Iată~l, iese din umbră. O rază de lună cade pe el şi-l mângiie. Vedenia se ridică din apă, îşi întinde braţele ca un copil leneş, scutură buclele de spumă. Şi se lasă pe spate, cu voluptate. Ea pluteşte singură, se îndoaie în jurul dorinţelor sale, îşi strânge pieptul în propriile-i braţe şi, când roatele de apă se depărtează, îşi caută chipul în oglinda lacului, se pleacă spre el. Cu mânile întinse, parcă ar vrea să-l prindă şi-l sărută. Însă sărutarea ei se preface într-un inel, care se măreşte din ce în ce, tulbură

faţa lacului şî-i şterge chipul. Adio…

Dar atunci din tufele de laur iată că se iveşte un picior de ţap, care binişor se lasă în apă, chemând după el trupul unui bărbat tânăr. De-abia sună picăturile de pe braţe; el înoată încet, încet, cu capul lui de faun întors spre dânsa şi iată-l o ajunge, o prinde. Ah. Şiretule Pâcus

Şi era să cad în apă, întinzându-mă după Pâcus. Mă rezemai de un colţ de piatră şi ieşii din ziduri. Faunul pierise, – dar nimfa, nimfa înota înainte, fiindcă era o fiinţă vie şi foarte reală, care se scălda.

Deodată toată adânca melancolie, în care eram cufundat, mă părăsi ca prin farmec. Socotii repede din ochi, cam unde voia să iasă să se îmbrace şi o pornii într-acolo, rezemându-mă de tufe, călcând pe vârfuri de bolovani de pe cari alunecam în apă, înghimpându-mă în mărăcini, – parcă o putere nouă m-ar fi purtat spre malul celălalt. Tocmai mai târziu, întors la otel, mă gândeam la nobleţea şi la infinita superioritate a dorinţelor ideale ale omului asupra poftelor reale. Dar aceasta era mai târziu. Acolo, pe loc, năzuiam să ajung cu orice preţ la malul celălalt. Însă nu mai era chip de înaintat. Tufele creşteau până în lac. Trebui deci să mă întorc înapoi şi să apuc din nou cărarea, ce mergea la un schit de călugări capucini, pe malul opus/ Drumeagul acesta se urca câlva la deal şi apoi se învârtea după forma văii. Nimfa de-abia se mai zărea pe faţa fumurie a apei.

Eu însă mă uitam la dânsa cu puterea tuturor simţurilor concentrate în vedere. Şi, cum se

întâmpla adesea, în loc s-o văd mai bine, aţintirea îndelungă a privirilor asupra unui singur punct îmi produse efectul dimpotrivă: percepţiunea se slăbi. Atunci îmi întorsei ochii spre tufe şi spre umbră, ca apoi să-i întorc din nou spre lumina lacului. Dar pe nebăgate de seamă mă depărtam de ţintă. Cărarea se urca mereu, nuielele, mai nalte decât mine, începeau să-mi îngroape vederea în linia drumului şi în curând rămăsei iar singur. De astă dată însă lucrul devenea serios. Nu mai vedeam decât cerul deasupra şi cărarea dedesubt. Adesea, la cotituri, rămâneam în întuneric. Cătam înainte: pădure; cătam în urmă: pădure. Cioturile din cale începeau să se însufleţească. Îmi adusei aminte că pe locurile astea sunt vulpi şi lupi şi fel de fel de istorisiri cu fiare sălbatice îmi veniră în minte. Un liliac îmi ţiui pe la ureche, înfiorându-mă din cap până în picioare. Atunci băgai de seamă, cu acea caraghioasă iscusinţă a minţei înfricoşate, că pe la locurile acelea nu erau greieri. Şi mă oprii să ascult. Nimic. Sus, luna, într-o limpeziciune fermecătoare, şi-ncolo nici măcar stele sau un crâmpei de nor, ca să-mi anin privirea de el. Mi se părea că merg pe cărarea aceea de un veac. Încercai să mă gindesc din nou la femeia ce se scălda ca să-mi umplu mintea de o fiinţă vie. Dar nu eram în stare să mai aprind nimic într-o închipuire prinsă de toate vedeniele nopţii.

În cele din urmă ieşii la un fel de limpeziş, de unde vedeam bine schitul, dar nu-mi puteam da seama cum de mă găseam acum deasupra lui privindu-i acoperişul, de unde până aici îl aveam în faţă. Se vede că aşa mă purtase drumul.

Schitul era o casă mare, zidită ca cele de la Torre de Greco, lângă Vezuv, cu învelitoare toată de zid. În mijloc o curte unghiulară, în care de-abia străbăteau razele piezişe ale lunei, mărindu-i tăcerea şi solemnitatea. Nu se simţea nimeni, nu se vedea lumină la nicio fereastră.

Pe unde oare intră în zidurile astea?

Mă învârtii puţin pe deal, căutând să-mi dau seama de locul unde putea fi poarta şi socotii că trebuia să fie mai jos vreo cărăruie, ce se desfăcea de cea principală şi ducea la schit. Dar, înainte de a mă întoarce, strigai, nădăjduind că mă va auzi cineva. Glasul meu răsună pe vale, deşteptând ecourile lacului şi înspăimântându-mă. Mă întorsei câţiva paşi înapoi şi, în adevăr, dădui de o potecă ce ducea la schit. Drept în faţă era o poartă în zid. Mi se păru că răsuflu mai uşor. Apucai inelul de fier, ce se află pe toate uşile din Italia şi începui a-l lovi de grindă. Apoi aşteptai. Nu veni nimeni. Lovii din nou, de astă dată mai tare. Iar nimeni.

Ciudat lucru, îmi zisei. Să nu fie nimeni într-o aşa de mare casă!…

Şi bătui în poartă, pentru-a treia oară, tare de tot. Dar iar nu veni nimeni.

Atunci mă învârtii împrejurul meu şi mă uitai fără nicio nădejde la zid şi la tufe. Era atâta pustiu în de, încât îmi veni în gând să aprind un chibrit şi să fac foc. Aveam în buzunar o cutiuţă de metal, pe cari o ţineam mai mult de frumos, decât de treabă, fiindcă pe fundul ei nu puteam scăpăra niciodată. Aşa, vrusei să trag chibritul pe talpa cizmei şi mă rezemai de poartă. Mi se păru că poarta se mişcă. Încercai să împing şi simţii că

încet, cu greutate se deschide. Luna piezişe scăpată deodată înlăuntru, trăgând pe perete o dungă albă. Restul rămase în întuneric.

Înaintea mea se iviră două lumini, ţintite cu încordare spre mine. Nu-mi putui da seama ce erau, dar mi se părură că se mişcă. Atunci îmi veni ideea că pot fi doi ochi şi deodată mi se urcă pe şira spinărei o coloană de frig, care parcă mi se sui până în cap, până în minţi. Într-o clipeală cuprinsei cu gândul o infinitate de lucruri: lupta cu acea dihanie, căderea mea, moartea… Inima bătea rar, respirarea mi se oprise în gât, o desăvârşită curmare a funcţiunii organelor mă făcu să cred mai pe urmă că o secundă eul meu nu m-a cunoscut. O secundă am lipsit din mine. Luminele acelea se înfipseseră în conştiinţa mea ca două remuşcări, paralizându-mi orice putere. Aş fi încercat să strig, dar simţeam că nu mai aveam glas.

Şi poate aş fi rămas acolo ca o piatră, dacă nu auzeam o respiraţie greoaie, ca de om adormit şi după aceea o sforăitură.

Era un cal.

Mă întorsei repede şi trăsei cât ce putui de poarta întredeschisă. Izvorul de lumină se revărsa tot înăuntru. Atunci înţelesei că înnemeriserăm într-un grajd, aşezat anapoda, cum de altminteri sunt aşezate la mai toate casele de ţară.

Ei, sărmanul cal! Cu moţul de pe frunte plin de curmeţi, el întoarse capul spre dreapta şi se uita la mine foarte mirat. Ochii, ce mă înspăimântau în întuneric, la lumină îmi erau dragi, căci erau buni, singuri, parcă chiar trişti.

Mă apropiai de el şi-l mângâiai pe frunte. El întindea capul prietenos, având aerul de-a înţelege nevoile mele. Încât despre mine, înţelegeam minunat pe-ale lui şi ale lui păreau mult mai mari şi mai duioase, căci pe lângă că era singur cuc, avea aerul şi foarte flămând.

În sfârşit găsiserăm o fiinţă vie! încetul cu încetul mă liniştii. În vorba noastră, mai de nu-i făcui propuneri neoneste de-a fugi împreună. În adevăr, gândul de-a mă întoarce singur pe acelaşi drum pe care veniserăm mi se părea atât de nebunesc, încât îl îndepărtai cu groază şi mă aninai de un altul şi mai nebunesc, acela de-a lua calul cu mine. N-aş fi încălecat pe el pentru toată lumea, ci numai l-aş fi dus de căpăstru, ca să-l aud bătând pământul cu copitele lui late, sau sforăind din când în când, sau oprindu-se şi retezând iarba de pe marginea cărării.

Dar îmi era scris să beau paharul până la fund. Calul era legat de gât, de-a dreptul, fără căpăstru, cu un lanţ cu cheie, care se înfigea în zid, lângă iesle, cum se vede în mai toate grajdurile de ţară. Nici măcar mă gândii la faptul ce aş fi comis luându-l, dacă din întâmplare ar fi fost liber. Dar, în sfârşit, ce să te mai gândeşti geaba!...

Ieşii din grajd cu hotărârea de a înfrunta singurătatea, din nou, şi pornii înapoi, încruntând sprinceana şi uitându-mă De deal, la Castel Gandolfo, ca un om pe care amintirile clasice îl absorb cu desăvârşire. Dar de astă dată Castel Gandolfo şi toată ceata visurilor de mai nainte îmi părură nişte observaţiuni supărătoare.

Nesiguranţa, în care simţeam că mă aflu, potmolise ca o gârlă ieşită din matcă toate izvoarele curate ale sufletului. Când ajunsei jos, la canalul ce huia şi îmi adusei' aminte că şezuserăm să ascult glasul trecutului, acolo, unde acum îmi venea greu să mă găsesc o secundă, îmi păru faptă de om nebun. Trecui înainte, urcai dealul lacului, mă strecurai pe sub palat şi pe sub umbra stejarilor, fără măcar să-i privesc, dus de o dorinţă straşnică de a mă vedea la adăpost. Toată gândirea îmi era plină de o singură imagine: strada de la Albano, luminată, modernă, cu lumea de la cafenea, pe care o despreţuiam, cu mandoliniştii ce mă supărau...

Şi e? r, d ajunsei la hotel, erau două ceasuri de dimineaţă. Căzui pe pat, ostenit, mut, fără dorinţe, fără imagini, cu capul opac ca un ciot.

A doua zi, deschizând fereastra pe valea Romei, splendoarea peisajului îmi redete conştiinţa estetică, pe care o pierduserăm.

O VÂNĂTOARE DE VULPE ÎN CAMPANIA ROMANĂ

Iubite prietene!

Deşi nu cred să te fi stăpânit vreodată patima vânatului, decât doar când se înfăţişa cu fuste, eu vreau să-ţi scriu tocmai în predmetul acesta. La noi, Nemrozii din parlament se dau de ceasul morţii, ca să garanteze libertatea individuală de a cloci, tuturor dihăniilor, zburătoare sau nu. E, prin urmare, un subiect de actualitate.

Dar te rog să nu te mâhneşti prea mult, gândindu-te poate că m-am făcut un varvar la inimă, că ucid sărmane fiinţe nevinovate. Nu.

Când din întâmplare mă duc la vânat., e semn de pace: pădure, iazuri, câmpii sunt atâtea tainice chemări ale firii, încât puşca rămâne cu ţevile plecate. În ţara asta mai ales, câte lucruri nu sunt mai frumoase decât vânatul! Unde mai pui apoi. Că o asemenea teorie scuteşte de a da alături. Dar poate o să mă-ntrebi de ce atunci ies cu puşca. Ei, asta-i! Parcă dumneata întrebuinţezi toate instrumentele ce le porţi asupră-ţi! Aşa e firea omenească făcută: mjii încalec! un cal. Mai iei o puşcă de-a spinare, ia aşa, ca să-ţi mai treacă de dorul strămoşilor.

În împrejurarea de faţă. Chiar să nu mai porţi deloc grija dihăniilor: vânătorul e fără arme.

Şi să-ţi spui cum.

Într-o dimineaţă de februarie, pe la 9 ceasuri, ieşeam pe poarta San-Şebastiano şi mă-ndreptam spre Via Appia, împreună cu alte patru persoane. Eram, prin urmare, cu toţii cinci la număr, dintre cari trei doamne şi doi bărbaţi. Frigul pişcă uşurel de vârful nasului, ca un crai bătrân, şi parcă de atâta îndrăzneală chiar doamna cea în vârstă se roşea. Trecurăm pe dinaintea catacombelor Sântului

Calist t, fără cea mai mică smerenie faţă cu acele măreţe rămăşiţe ale celor dintăi creştini: ne coborârăm într-o vâlcea, în care, la stânga, dormitau de-atâta vreme zidurile circului lui Maxenţiu[37]

, şi apoi ridicarăm la deal spre Caecilia Metella, un strălucit monument înălţat „fiicei lui

37 Marcus Aurelius Valencius Maxentiu, împărat roman (306— 312) (n. ed.).

Metellus Creticus, femeia triumvirului Crassus[38]

, peste care familia primarului de astăzi al Romei, duca Gaetano di Sermonetta, zidise în veacul al 13-lea un castel întărit (se înţelege, peste monument).

De aci intram în Campania romană. Soarele se ridicase drept la-ndemâna noastră. Razele de lumină pătrunseseră în fiecare picătură de rouă, de părea tot câmpul stropit cu diamante. Totul era verde şi sănătos. O suflare de viaţă tânără ne învăluia pe toţi ca într-o haină moale de mătasă. Bucuria de a trai era lăuntrică. Mormintele din dreapta şi din stânga drumului dau acestui fel de fericire o formă oarecum clasică. Nimeni nu vorbea. În noi înşine era omlădiere armonică de impresiuni, care se împărtăşea celuilalt prin vecinătatea trupurilor noastre. Strânşi în cuprinderea unui landou, eram fără voie lipiţi unii de alţii.. Ne simţeam calzi şi nu îndrăzneam să ne privim. Dar se pricepea lesne că fiecare din noi dorea, în taina firii sale, prelungirea acestui fel de a se înţelege. Una din doamne se uita în văzduhul senin, cu genele pe jumătate închise, parcă s-ar fi rătăcit cu mintea în amurgul unei amintiri de fericire. „Altădată, altădată” păreau a-i zice mormintele; însă glasul lor închipuit nu putea rupe nimic din mreaja farmecului prezent. Plăcerea păgânească de a trăi, acum, nemijlocit, ce coprinsese pe Goethe la Napoli, într-un chip atât de neînţeles, străbătuse în noi cu o mai mare putere. Mintea fugară mi se anină de forma

38M arcus Licinius Crassus, membru al triumviratului consular împreună cu Cesar şi Pompei (n. ed.).

subţiratică a prinţesei X. Pe care cu o sută de ani înainte o mângâiase ochiul lui Goethe în casa bunului său prieten Filangieri[39]

şi umbra de nesiguranţă se resfiră, din trecutul acesta apropiat, peste vibraţiile mele de fericire, şi mă zdruncină întrucâtva, – ceea ce nu mi se întâmplase cu trecutul cel depărtat. Lumea romană, cu toate pietrelece o înfăţişează în mod plastic închipuirii noastre, s-a răcit; pe câtă vreme lumea de-acum o sută de ani încă e caldă, şi parcă tocmai de aceea înrâureşte cu mai mare putere asupra icoanei morţii din conştiinţa noastră. Doamna care se uita în văzduhul senin mă atinse peste mână: „La ce te gândeşti?” îmi veni până în gură să răspund: „La dumneata”. Dar, cu o răpede înfrângere a propriei porniri, răspunsei cu îndelung răbdătorul „la nimic”, scăpând astfel de o groaznică banalitate.

Cu noi înainte se deschideau treptat, din pânza unui zid, măreţele arcuri ale aqueducurilor claudiane. Pe fundul limpede al orizontului, munţii Albani îşi încrustau mărginile lor străvezii, purtând pe văi orăşele albe, ce din depărtare semănau cu turme de oi la păşune: Frascati, Grotta – Ferrata, Marino, Albano, peste cari Rocca di Papa[40]

străjuia din înălţime, părând a chema asupra-le mântuirea lui Jupiter Latiaris.

Niciodată o câmpie semănată, din zilele

39G aetano Filangieri, publicist, jurist şi economist italian, mort în 1788 (n. ed.).

40 Messala Cervinus, ilustru patrician al Romei antice, din ramura Messala a familiei Valeria (n. ed.).

noastre, o gră’ dină tânără, n-a fost mai candidă decât bătrâna această Campanie romană. Ca o fecioară nemuritoare, ea stă în pământul clasic, mută, neclintită, păzind mormântul în care:

,. Cu capul odihnind pe Palatinul August,

Cu braţele deschise între Aventin şi Celiu Roma îşi întinde puternicii umeri Spre Via Appia.”[41]

*

Dar ce-i faci vieţii! Ea este, în raport cu trecutul, cum e o ramură de iederă cătră o ruină: se vâră printre cărămizi, crapă lespezile, se anină de turnuri, acoperind toată melancolia pustietăţii cu o ţesătură de foi grase.

Ajunşi cam la a şasea piatră miliară, dedei’ăm peste un cort din zilele noastre, elegant, luxos, sub care se întindea o masă bogată, cu chelneri în fra şi un *maâtre d’hotel* în haine de vânătoare, care, ca pe vremea romanilor clasici, îngrijea ca acest *ientaculum* să fie nu numai bun, ci să aibă şi coloare locală. Capete de vulpe atârnau de uşorii cortului; un vulpoi bătrân, împăiat, în mijlocul mesei; vulpe pe pahare; vulpe pe cuţite, – bre, şireată societate trebuie să mai fie asta!

Între acestea, membrii clubului numit „Circolo della Caccia alia volpe” soseau unul câte unul. O mulţime de ofiţeri de artilerie şi cavalerie; civili de toate vârstele, aparţinând societăţei romane; femei, unele mai frumoase decât altele; străini de prin toate ţările; un ambasador; ataşaţi

---

41 Versurile citate sînt din ultima strofă a poeziei lui Giossu6 Carducci. Div.anzi alle terme di Caracalla (în faţa termelor lui Caracalla) (n. ed.).

militari; până şi un popă anglican, – veneau pe lungul căii Appia, în trăsurele uşoare cu două roate, în landouri, în cabriolete, în aşa-zisele *botte* sau birji romane.

Ce privelişte ciudată! Pe drumul mormintelor, se desfăşura viaţa în toată strălucirea sa. Cai neastâmpăraţi, oameni veseli, îmbrăcăminţi bătătoare la ochi, soldaţi, zgomot, nerăbdare, – iată ce înlocuise pacea ţintirimului. Cortul şi furgonul clubului se răzemaseră de un morman de piatră, zis astăzi *Casale-Rotondo*, vechi mormânt al lui Messala Corvinus I, împrejurul căruia vistavoi strângeau chingele la cai, iar stăpânii lor turnau marsala dulcilor stăpâne, siguri că într-o înghiţitură de vin se îneacă un car de necazuri.

Stând între ei şi privindu-i, simţeai o nespusă fericire că-i cunoşti numai pe partea lor cea bună, că nu le ştii metehnele, nemulţumirile. Fracurile roşii pe pantalonii albi; amazonele strânse de şolduri; curtenia oamenilor bine crescuţi; un nu ştiu ce plin de elegantă intimitate ce-l dă mişcărilor unei societăţi deprinderea de-a călări împreună, – produceau iluzia unui moment din viaţa medievală. Duca Grazzioli-Lante, maşterul clubului, subţiralec, dar cu o fibră de oţel, sta în mijlocul drumului, uitându-se nerăbdător în zare spre a vedea câinii, care nu soseau; lord Dufferin, ambasadorul eâiglez, fudul tare de-o ureche dar de o rară politeţă, corect, blând la vorbă ca o fată mare, însoţea pe fiică-sa şi pe donna Giulia Lavaggi, către ’care îşi pleca adesea urechea în activitate; contele Loulou Primoli Bonaparte, cunoscut prin rarul privilegiu ce are în societatea

romană de-a primi la sine domni, doamne şi domnişoare, cu toate că e holtei; fratele său Gege Primoli, bântuit de mania fotografiei; don Baldassare Odescalchi şi cumnatul său, contele Rucellai, florentin de rasă dar veneţian prin barbă; don Prospero Colonna; marchizul Marignoli; principele Chigi şi alţi, câţi în Christos s-au botezat, pierduţi într-un stol de ofiţeri, de toate gradele. Iată o trăsurică cu un cal, uşoară ca o libelulă, care poartă pe bălaia prinţesă Santafiori, cu fiică-sa. Oh! fiică-sa!... cine a văzut-o şi nu şi-a pocnit buzele în gând, sărutând vântul. Donna Nicoletta Grazzioli, o sabină nehrăpită, pare a aştepta pe Titu Tiţiu... care nu vine. Vară-sa, donna Elena Rospigliosi, dulcea stăpână a *Aurorei*[42]

lui Guido Reni, care trebuie să se fi visând adesea pe carul zorilor. În fine, donna Bianca del Grillo. Iată donna Bianca. Câţi nu sar, câţi nu lasă malvasia în pahare, ca să vie, ca s-o vadă, ca s-o ia de subsuoară, pe bălaia donna Bianca! Ea se coboară, sprintenă, din trăsură, uitându-se cu firească dragoste la mama ei, ilustra Ristori[43]

. Pare o uşoară închipuire a lui Sandro Botticelli[44]

, desprinzându-se din cadrul *Orelor* şi lăsându-se, plutitoare, pe borangicul hainelor sale de zână. Mânile i le-a cântat Gabrielle d'Annunzio,

---

42 Frescă celebră a pictorului italian Guido Reni (1576—1642) (n. ed.).

43 Adelaida Ristori (1822—1906), tragediană italiană renumită (n. ed.).

44 Sandro Botticelli (1444—1510) pictor italian (n. ed.).

când a cântat pe Blanzesmano; ochii, rândunelele din zarea albastră; mijlocul, izvoarele cu trestii. Donna Bianca râde, şi mărgăritele îşi scot capul dintre flori s-o vadă; s-a întors primăvara, au înviat fluturii.

Dar deodată toată lumea asta elegantă se întoarce către drum.

— Iată-i! Iată-i! se aude din toate părţile. Fiecare îşi caută ocheana, ochelarii ori monoclul. Unul soarbe din fugă ultima înghiţitură; altul aprinde o ţigară din treacăt, un al treilea îşi ridică carâmbii răsfrânţi ai cizmelor. Q mişcare generală se face în roiul de oameni, care trece la jockey, la vistavoi, până şi la cai. Aceştia, cu ţârloaiele subţiratice legate în sfori şi îmbrăcaţi în lungi valtrapuri senatoriale, ca altădată calul lui Heliogabal[45]

bat pământul cu nerăbdare, rânchezând cu nările sângerate în vânt.

Pe lungul viei Appia se vede rostogolindu-se un nor uşurel de praf, prins în pervazul a doi călăreţi îmbrăcaţi în roşu. El vine domol şi cu cât vine, cu atât norul se pierde, iar formele vii ies la iveală. O liotă de câini tărcaţi, eu cozile ca nişte proţapi, înaintează până la o distanţă respectuoasă, unde se opresc un moment spre a lua la dreapta din drum, trecând bariera de laţuri ce mărgineşte strada şi venind să se aşeze în faţa cortului, pe iarbă. Duca Grazzioli se duce la unul din cei doi picheri, care-şi scoate cascheta, şi-i face cuvenitul raport asupra stării sufleteşti a

45 Heliogabal, împărat roman (218—222), ales preot al soarelui pentru frumuseţea sa (n. ed.).

dobitoacelor sale, dacă sunt în vervă, de nu cumva vântul împrăştie urma etc. Cellalt picher, cu un harapnic în mână aduce la calea adevărului pe unii cotei nedisciplinaţi, strigând printre dinţi „*Au*! *Fiction*, *what liave you clone*? *Jamie*, *Rattlin*, *Roarin*! *Davie*, *Davie*, *come here*!...” Şi biciul pac! mângâie pe Davie, care, umilă, intră schelălăind în rândul celor cuminţi.

În fine, duca Grazzioli încalecă...

Un freamăt de interes trece prin rândurile cailor şi călăreţilor. Se strâng chingile, se îndeasă pălăriele. Fiecare vede pe vecin fără să-i vorbească. Câte un „Ciau:’ scurt de la unul al altul, şi nimic mai mult. Se înţelege că preocuparea de sine a luat locul nepăsărei de până aci. Când ai de sărit bariere de I metru 20, ziduri, şanţuri, văgăune, pripoare, tot ce sare şi străbate o vulpe, poţi să fi foarte deprins cu călăria, te gândeşti că-ţi poţi rupe gâtul. Ceea ce de altminteri se întâmplă câte unuia la fiecare vânătoare.

Maşterul cu picherii şi câinii au pornit-o în cap. Ei merg încet să caute bariera prin care să între pe câmp. După dânşii grupuri de călăreţi se desfăşură pe lungul viei Appia pe când trăsurică fraţilor Primoli îi aşteaptă, cu respectivul aparat de fotografie.

De-abia au intrat în câmp şi au coborât o mică vâlcea, că deodată turma de câini se aşterne pe goană. Un sunet de corn, grav, prelung, se repercutează pe văi şi pare a deştepta vietăţile toate. Caii sar deodată în galop, rândurile se rup, mişcarea devine fantastică, fiindcă acum pare un

vârtej ce mătură Campania romană, fără a lăsa altă formă decât iarba bătăturită. Iată-i urcând un deal, pe creasta căruia se zăreşte o barieră de laţuri. Priveliştea e minunată şi emoţiunea spectatorilor creşte din cauza obstaco lului ce se vede. Vulpea a trecut printre stinghii ca o nălucă; clinii trec cât colea în urma ei; cei doi picheri sar pe deasupra fără măcar să bage de seamă; aproape în acelaşi timp, duca Grazzioli pare că zboară, calul său pluteşte ca o ciocârlie în vânt; un maior de cavalerie sare aproape de mână cu femeia lui; Marignoli, Colonna, Chigi, parcă au aripi. Cornul sună pe valea cealaltă, la stânga. Intârziaţii se precipită către barieră în goană. Dar unii din cai se opresc pe loc, parcă ar fi ţintuiţi. Pinteni, biciuşcă sunt zadarnice. Se ridică drept în două picioare, muşcă zăbalele, sforăie, – dar nu sar; stăpânii lor, furioşi, îi întorc înapoi, îi bat şi iar îi aduc către barieră. Unii o sar, cei mai mulţi se opresc din nou. Un căpitan de artilerie, care nu putuse sări la prima trecere, vine ca o vijelie. Calul său, de cea mai fină rasă, şi-a întins capul delicat pe lungul picioarelor şi ai credea că vrea să se desprindă de pământ, atâta e de uşurel. Cu toate astea, cavalerul îl poartă greşit asupra obstacolului, – el ia bariera în picioare şi-ntr-o secundă se rostogolesc amândoi de cealaltă parte. Alături de dânsul donna Bianca, lord Dufferin şi alţi doi-trei trec ca vântul.

Cornul sună pe dealul de-al treilea. Au dispărut mai toţi. Rari curioşi rămân pe vârful muchei, urmărind cu binocluri mersul vânătorii. Cu încetul văile reintră în clasica lor pace. Cucoşii

de la Villa Quintiliana, speriaţi un moment, îşi piaptănă bărbia cu gheara pintenată. Tăcerea revine; privitorii se întorc spre drum.

— Haidem!…

Şi de-abia se mai aude cornul în fundul văilor.

FRICA

— Pas.

— Pas.

— Şi pas.

— Vrea să zică o-nvârtim şamşurcă[46]

. Foarte bine: eu ştiu că n-am să prind nimic.

— „Să-nvârtim o şamşurcă” – expresie argotică, denumind un anums fel de a practica jocul de cărţi numit preferans (n. Ed.).

— Nu să prinde, zise primul jucător, care aruncă un as.

— Să nu se prindă, hotărâră ceilalţi doi.

— Nu se prinde, mai adăogă primul.

— Să nu se prindă, întăriră ceilalţi.

— Pil pe asta, zise cel dintâi, aruncând un şapte ochi.

— Prinde-o, măgarule, şi sărut-o, că n-o mai vezi – adăogă cel de-al doilea celui de-al treilea, acoperind pe şapte cu opt ochi. Cel de-al treilea însă, în loc să puie o carte mai mare, de aceeaşi coloare, aruncă un as străin şi astfel scăpă.

— Nu se poate! strigă cel păcălit, mă trageţi pe sfoară… Eu vă dau dracului, cu prefă voastră cu tot. Ce vrea să zică asta? adăogă el indignat:

---

46 Versurile reprezintă un distih uşor modificat din cunoscuta poezie a lui D. Bolintineanu : Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare :

„Viaţa noastră trece ca suava rouă
Cînd speranţa dulce ne surîde nouă“ (n. ed.).

zic şapte trefle şi intru de două ori, zic cupe simple şi d-nu căpitan mă vâră şi acolo; zic carale, zic pici, – dumnealui se ţine de mine, ca un scai. Acuma pui opt peste şapte şi dumnealui găseşte mijloc să mă-ncalţe şi cu astea. Apoi, nene, până-aci! Unde-s cupele, mă rog? Eu n-am decât două; câte ai, d-le general?

— Patru, răspunse primul jucător.

— Ei, două şi cu patru fac şase; vrea să zică, dumnealui trebuie, să aibă două cupe-n mână. Unde-s?

— Uitaţi, d-le colonel, că-n jocul ăsta este şi talon, – poate c-or fi-n talon.

— Ei, or fi-n talon… or fi-n talon, d-ta mă cam iei aşa, peste… picior.

— Nu te supăra, colonelule, zice generalul G.

„Viaţa noastră este ca suava rouă,

Care-n dimineaţă ne surâde nouă”.I

Atâta patimă avea generalul: pe *Bolintineanu* şi *prefă*: Cărţile se-mpărţiseră din nou…

— Pas, zise generalul.

— *Ne passe pas*, îi răspunse o voce de la spate şi-n acelaşi timp un cap neţesălat se ivi deasupra mesei de joc.

Câteşitrei jucătorii se întoarseră spre mosafir, care, îmbrăcat cu o manta proastă de soldat şi fără grad la chipiu, semăna cu un tambur-major liberat. El începu să vorbească repede:

— Nene, eu nu ştiu cum veţi fi ducând-o voi, da’ eu ştiu c-o duc prost al dracului. Auzi cap!… dă tunurile pe mâna copiilor: bofa, bofa, toată noaptea. De-abia zici Doamne ajută, că s-a liniştit turcu şi d-nu căpitan… Janghină ăla, cum îl

cheamă?…

— Lambrino?

— Ei, Lambrino; d-nealui, cică, să încerce un tir de noapte, ca să-şi fixeze poziţia pentru tir plonjeant. Eu la oamenii mei le spun una şi artileria face alta.

— Da’ ce le spui, d-le colonel? întrebă ironic căpitanul care juca.

— Ce să le spui, *mon cher*? ia, i-am oprit de-a mai fuma noaptea. Pe aşa beznă de întuneric te vede turcu şi în gaură de şarpe, dacă ai fuma.

Căpitanul începu să râdă cu hohot.

— Ce râzi, domnule? îl apostrofă noul venit cu răutate.

Căpitanul râdea pe faţă.

— Cum să nu râd… la 4 kilometri… să nu se mai fumeze.

Colonelul înălţa din umeri, arătând cu capul spre căpitan.

— Adică ce-i fi zicând, că d-ta eşti grozav, ha? dumitale nu ţi-e frică? He! cum o să-mi înfunzi pirloagele, Doamne!

— Ia să nu mai glumim, d-le colonel, zise căpitanul serios.

— Da, d-lui e grozav, întări primul colonel din partid.;! de cărţi, cai’e profita de ocazie ca să-şi răzbune de asj de la şamşurcă, – şi m-aş prinde zău, că să-i dau nu ştiu ’ ce, nu iese până-n uşa cortului.

— Ei, aş!… r ăspunse căpitanu.

— Adevărul e că e întuneric al dracului, întări gene ralul C.

— Ia lasă, d-le general, orcât de întuneric să

fie, tot n-am ajuns aşa de rău: mie nu mi-e *scârbă*, cum zice d-nu colonel – şi sublinie vorba – de harapul cel buzat de pe şanţ.

Colonelul trânti cărţile cu faţa-n jos şi-şi înfipse mâna dreaptă în burtă, căci era tot numai stomah. Guşa sa nerasă tremura sub barbă, şi fălcile, rezemate în vreo câţiva dinţi ce mai avea în gură, se strângeau cu furie. Nu zicea nimic, ci numai bufnea pe nas, clătinând din cap şi uitându-se ţintă la căpitan.

Celălalt colonel, nou venit, se crezu în drept să-şi spuie şi el părerea:

— Cel puţin noi nu ne lăudăm. Eu îţi spui drept că nu m-aş duce acuma până la harap să-mi dai două moşii.

— Se poate. Eu m-aş duce, zise căpitanul.

— Ia nu te mai lăuda, Bogdane, îl întrerupse generalul, şi joacă acolea, că-l scăpăm.

— Nu mă laud, d-le general.

— Domnule, strigă colonelul A., sculându-se furios, să-mi tai mie mâinile din umeri, dacă nu ţi-oi face una să mă pomeneşti… Lasă că te învăţ eu să te mai lauzi…

— Ce-o să-mi faceţi, d-le colonel?… întrebă căpitanul, uitându-se în cărţi liniştit.

— Lasă, lasă, că te-oi învăţa eu.

— Ca să nu mai aşteptăm până atuncea, să facem o prinsoare, d-le colonel…

— Ei, apoi!… nu-ţi vine să mori, exclamă colonelul, trântind cărţile din nou pe masă.

— Îţi vine să mori fără cauză, domnule colonel. Am zis că mă duc şi mă duc.

— Eu îţi dau, domnule, leafa mea pe două

luni, dacă te duci, m-ai înţeles? Uite acuş ţi-o număr.

— Domnule colonel, să ne prindem mai bine pe o ladă cu sticle de şampanie, din cele ce-aţi primit ieri, zise Bogdan. Banii nu fac parale în campanic. Dupa aceea îşi strigă ordonanţa:

— Mitreo, pune şaua pe Pagat.

— Nu fi nebun, Bogdane, zise generalul.

Nu, domnule general, – dar dacă se îndoiesc…

— Nu se-ndoieşte nimeni. Toată lumea te ştie, că ai destul curagiu.

— Ba să mă iertaţi. Eu mă îndoiesc, repetă colonelul A., şi ţiu prinsoarea.

.

— Şi eu o primesc, zise Bogdan.

— Da, dar cu ce o să ne dovedeşti dumneata că ai fost până la turc?… Să ne aduci un nasture de la tunica harapului, se grăbi să adauge colonelul, inspirat.

— Parcă, dacă o vrea el, nu găseşte destui nasturi turceşti pe la soldaţii noştri, zise generalul. Nu eşti fericit în inspiraţii, colonelule. Eu, dacă e vorba aşa, propui să ne aducă un nasture cu o bucată de postav din tunica harapului, pentru ca mâine să mergem să-l controlăm,! adause, uitându-se pe furiş lp colonel.

Toţi cei de faţă începură a râde.

— Primesc, primesc, zise colonelul izbindu-şi pinteni» unul de altul, primesc.

La întâiul atac al Griviţei, rămăsese, de la o ieşire a 9 turcilor, pe locul chiar unde se ciocnise armatele, un mort, i care de o săptămână aştepta

mereu să fie îngropat şi nu-l I mai îngropa nimeni. Printr-un fel de tăcută înţelegere, I atât turcii cât şi românii considerau locul acela ca neutru, I Tăbărâţi pe o rovină seacă, al cărui mai despre turci era* nalt, iar cestălalt mai jos, soldaţii români puteau, strecu1 rându-se pe sub mai, să ajungă până la harapul mort; I dar nimeni nu se simţea dispus, singur, să împlinească*

o faptă creştinească ca aceasta, cătră un păgân, care mai era şi harap, adecă negru, buzat şi slut. Se ştie cât de săi3 batec şi de crud se face omul când primejdia îi ameninţă la fieştece minut existenţa lui personală. 9

— Un harap!... Cui ce-i pasă de stârvul unui duşân man?

Ceea ce-i făcea însă să le pese era faptul că, în urma jfl căldurilor de august, cadavrul începuse să se descompuie I şi, ori de câte ori bătea vântul dintr-acolo, veneau nişte i adieri grozav de mirositoare. Avantposturile, mai cu seamă, I sufereau rău de tot.

Despre acest harap era vorba, şi asupra lui se făcu i prinsoarea.; I

Căpitanul trebuia să se ducă prin câmp deschis până I la el şi să aducă un semn. I se îngăduia o simplă lanternă, I închisă pe toate feţele, care la trebuinţă se putea desemde I pe o latură sau prin fund.

După câteva minute, Pagat era înşeuat şi căpitanul I Bogdan încăleca în tăcere, punându-şi două rânduri de j pistoale în coburii şelei. Generalul Cr. Ieşi în uşa cortului, i

— Faci copilării, Bogdane. De la primul pas văd că ţi-ai pierdut cumpătul. Unde pleci fără lozincă? Până să ajungi la turci, te omoară sentinelele tale ca pe un pu de curcă. Lozinca e *Griviţa noastră*.

— Mulţumesc, domnule general, zise el simplu, şi plecă.

Căpitanul Dan Bogdan era un militar ca mai toţi militarii din lume. Ca poziţie socială ţinea de una din cele mai neaoşe familii româneşti, din familia Bogdăneştilor. Bogat, dar cheltuitor peste margini, mâncase vreo trei moşteniri şi acuma se găsea la a patra clironomie: a mătuşei sale Ghica. Intrat în armată de bunăvoie şi fără alte studii speciale decât o nespusă poftă de a târâi sabia, era cunoscut pentru duelurile, amorurile şi spiritul său, foarte cultivat în generalităţi şi foarte muşcător.

Ca parte fizică, era un bărbat de vreo 35 de ani, smead, d-o statură mijlocie, cu nişte ochi albaştri plini de viaţă, cu două caiere sub nas, cari păreau a ameninţa la fieştece moment liniştea turcilor, râzând lesne, supărându-se şi mai lesne şi mânuind armele în perfecţie.

Ca parte morală, situaţia i se poate rezuma în câteva cuvinte: iertător mult pentru sine şi adeseaori şi pentru alţii, când spera că o să aibă a fi iertat la rândul lui de dânşii. Amorezat în permanenţă şi cu gust. Sentimental fără afectaţie şi, lucru de mirat, poet, dar poet cu supape: avea un dar nespus de a se pune în cutare sau cutare situaţie psihologică, după cum interesele sale

momentane reclamau. Făcuse şi versuri, unele chiar bunicele, la diferitele şi nenumăratele perechi de ochi, cari îi săgetaseră inima, în lunga sa carieră de amorezat. Mai pe scurt, un soldat, cu toate calităţile şi cusururile meseriei aceştia

Dan Bogdan ieşi din raza taberei la pas şi se îndreptă spre locul unde era cadavrul.

Noaptea adâncă şi neagră îl înghiţea încetul cu încetul în păturile sale. La intervale aproape măsurate, aceeaşi întrebare se repeta, aspră şi gălăgioasă.

— Cine-i?…

E adevărat, că, de la prima santinelă ce întâlni în avamposturi, Bogdan îşi pierdu socoteala.

— Cine-i? întrebă sentinela, cu acea exagerare a glasului care dovedeşte că omul e singur şi-i e frică.

Bogdan crezu de cuviinţă să nu facă zgomot.

— Sssât… om bun, răspunse el încet.

— Cine-i? întrebă sentinela încă o dată şi mai aspru.

— Eu, măi leat.

— Cine eşti tu?… înapoi, că trag.

La această vorbă căpitanul se-ncurcă de tot. Nu ştia ce să răspundă, ca să încredinţeze pe sentinelă că nu e spion. I se împiedica limba, gângăvea, şi-n mai puţin de o secundă se văzu mort ca toţi morţii, străpuns de colo până colo de un glonţ.

În adevăr, sentinela, după a treia întrebare, trase. Pagat scutură puţin din cap, iar căpitanul simţi căldura glonţului, care trecu tocmai pe

deasupra urechilor calului. În Bfârşit, i se dezlegă limba.

— Ce, măi, ai înnebunit? Vrei să mă omori?

— Înapoi, că trag a doua oară, zise sentinela. Şi-n adevăr, căpitanul auzi camera puştii, cum se mişcă sub mâna grăbită a soldatului.

— Măi soldat, eu sunt căpitanul Bogdan, măi…

— Ei, păi dacă eşti don căpitan, dă lozinca…

— *Griviţa noastră*, zise Bogdan sărind în sus de pe şea. S-o ia dracu, c-o uitaserăm…

— Ei, păi aşa vezi! Acum poftim… Eu nu ştiu, adăogă soldatul încet, trag cu puşca, măcar să fie tata.

Mergând mai departe, Bogdan se grăbi să rostească lozinca cu multă conştiinţă, or de câte ori îl oprea vreo santinelă.

Calul mergea la pas, cu îndemânare şi cu grijă, ca un om. Era un vechi tovarăş de tinereţe al căpitanului. Picioarele subţiri şi formele delicate ale lui Pagat fuseseră de multe ori mai vinovate decât ochii şi mustăţile stăpânului său faţă cu sexul slab. Pagat, cu sau fără Bogdan pe el, era tot Pagat. Bogdan însă fără de Pagat era altul.

Şi cum se duceau ei, tăcuţi şi singuri; aşa parcă il apucă pe stăpân o milă şi o dragoste de cal, că se plecă puţin pe gâtul lui şi-i prinse grumazul în braţe, lipindu-şi obrajii de coama lui şi mângundu-l încet.

— Măi Pagat, măi, măi boierule, măi… că tare mai eşti cuminte şi frumos!

Iar mai departe, înainte-le, apăsa pe întinderea spaţiului greutatea de plumb a

întunericului, cu atâta putere, încât formele, dispărând cu desăvârşire, ochiul rămînea închis. Fără voie, privirea se ridica spre cer. Cele trei, patru constelaţii cynoscute, Carul, Cloşca cu pui, Herăstrăul, păreau mai apropiate şi mai prietenoase. Nimeni nu le cunoştea mai bine decât căpitanul, fiindcă nimeni nu tremurase sub balcoane mai mult decât dânsul. Şi. Aşteptind să se ivească iubita, adeseaori cetise în liniele cerului sentinţa dragostei sale.

— Dacă astă-seară *carul* o fi cu oiştea în sus mă iubeşte; – dacă nu, mă înşală.

Şi, Doamne apără, dacă se-ntâmpla să fie carul în seara aceea cu oiştea-n jos.

Iar de astă dată nu se uită tocmai mult de tot pe cer, fiindcă-l neliniştea cele de pe pământ.

În fund de tot, spre fortul turcesc, apărea din când în când lumina vreunei descărcături de puşcă, iar huietul *se* pierdea în vale, fără să mişte pe nimeni. Toată lumea era aşa de deprinsă cu gloanţele şi cu pulberea de tun, încât nişte biete împuşcături singuratice erau considerate ca hămăitul unui câine, învăţat să latre toată noaptea.

— Îşi fac şi ei coraj, săracii, ziceau soldaţii noştri din avantposturi.

Pe când meregea astfel, căpitanul auzi pe cineva vorbind la ciţiva paşi de dinsu. Mâna opri, fără voia lui, frâul calului.

— Cine-i acolo? — întrebă el.

— Cine-i? i se răspunse aspru şi îndesat.

— *Griviţa noastră*.

— Poftim de treci, ziseră soldaţii, oarecum

liniştiţi.

Lui Bogdan i se păru că aude ronţăitul unui cal care paşte.

— Din ce armă sunteţi voi. Bre, flăcăi?…

— Din a cavaleriei; da’ ce pofteşti?

— Cavalerie or călăraşi?

— Ba!… călăraşi.

— Ce regiment, bre?

— Al treilea, răspunse soldatul greoi.

— Ce escadron? întrebă Bogdan repede.

— Al doilea, don căpitan Bogdan; da’ ce pofteşti?

Atunci Bogdan auzi pe celălalt soldat, care vorbea încet cestuilalt:

— Măi, e don căpitan.

— Ia taci, bre, nu fi copil.

— Măi Toadere mă, ascultă ce-ţi spui cu.

Bogdan recunoscu glasul unui fost vistavoi al său, pe jare îl avusese un şir de ani întregi. Soldatul se liberase demult, dar îl luaseră ca rezervist.

— Tu eşti, măi Pavele?

— Eu, să trăiţi, domnule căpitan!

— Da’ ce cauţi pe tărâmurile astea, bre?

— Ordonaţi?…

— Cine te-a adus pe-aici?

— Uite, soarta omului, să trăiţi.

— Da’ mai e mult de la voi până la harap, Pavele?

— O mai fi el, cât o mai fi, dar departe nu e, mâncal-ar focu, că ne-a cătrănit sufletul…

— Miroase a pute, măi Pavele.

— Ba, că chiar pute, să trăiţi.

— Aleu!… zise celălalt soldat, apucându-se de nas, al dracului s-a borşit, mânca-l-ar lupu.

— Şi în adevăr, o adiere de vânt, plină de miasme, trecu, fără cea mai mică considerare, pe sub nasul căpitanului, parcă ar fi voit să sprijinească părerea soldatului.

— Aha… subţire lucru! adaose Bogdan. Să vede că-i aproape de tot…

— Apoi că nici departe nu e.

— Ei, vă las sănătoşi, băieţi.

— Să trăiţi, zise soldatul de-al doilea.

Pavel tăcea. El se luă binişor pe urmele căpitanului şi numai după vreo zece paşi se-ncercă să vorbească.

— Domnule căpitan!

— Ce-i, Pavele?

— Apăi… nu ţi-e urât matale aşa pe pustiul ăsta de întuneric? Eu, zău, parcă m-aş lăsa şi eu înspre chipul harapului.

Era o formă simplă a unei intenţii cinstite de slugă veche şi credincioasă. Bogdan fu foarte atins, cu atât mai mult, cu cât simţea că-ncepuse să-i vie cam peste mână călătoria asta.

— Bine, Pavele, dacă doreşti tu…

— Să trăiţi, domnule căpitan!

Şi Bogdan, urmat de vistavoiul său de altădată, se simţea mai sigur. Pavel mergea pe jos, lângă el, fără să zică o vorbă.

Amândoi se lăsau a fi călăuziţi de Pagat, care n-ar fi părăsit cărarea pentru nimic în lume. Mergând astfel, Pavel se tot împiedecă de vreo două ori de nişte cioturi, aşa că, instinctiv, se apucă cu mâna de colţul valtrapului. Îi era parcă şi

mai la-ndemână să se simţă şi el lipit de cal: cu cât erau mai strânşi, cu atâta li se părea că-s mai puţin singuri.

Dar lui Bogdan îi păru barbar lucru de a chinui pe bietul soldat prin toate cioturile câmpului; şi, mai la urmă era necinstit ceea ce făcea el, fiindcă în prinsoa ea lui cu colonelul era vorba să se ducă singur. Afară de asta, în împrejurări de oarecare gravitate, simţirele se ascut grozav de repede. Soldatul era om şi el, şi căpitanul, care trebuie să dea pildă la oamenii săi, îl învăţa să-şi părăsească postul…

— Ia ascultă, Pavele, eu aş zice să te întorci înapoi…

Bietul soldat se opri locului, simţind tăria de voinţă care vibra sub bunătatea vorbelor. El nu răspunse nimic. Căpitanul adăogă:

— Ştii că mâine, dacă te-o afla că ţi-ai părăsit postu, te împuşcă.

Bietul Pavel lăsă valtrapul şi după câteva secunde de nedumerire zise încet:

— Să trăiţi!…

Şi luă drumul înapoi.

Mai departe se duse căpitanul singur, încercându-se să despice cu vederea pânza nopţii, care atâta învăluia de puternic lucrurile, încât se părea că o masă compactă de întuneric-se coborâse din cer şi unea, de sus până jos, tot văzduhul. De se ivea câte o lumină roşcată din tabăra fortului, ea semăna mai mult cu vreun fenomen stelar: reduta era pe deal, şi linia ei, pierzându-se de pe orizont, punctele luminate de pe dânsa se confundau cu ale bolţii cereşti.

De pe chipul cum mergea calul, căpitanul simţi că se coborau pe o coastă înclinată. Pagat umbla cu băgare de seamă, legănându-şi trupul, când pe un picior, când pe altul, iar stăpânul său îl ţinea scurt de frâu, ca să-l aibă la îndemână în caz de primejdie. Cum se întâmplă adesea în întuneric, distanţele se măresc, şi senzaţiunile se falsifică. Valea aceea părea lui Bogdan fără fund şi la fiece pas credea că intră în pământ cu câte un stânjen.

Era o tăcere dureroasă, neagră şi ameţitoare, cum, maî cu scamă, se întâmplă copiilor cari dorm fără lumină, când se deşteaptă noaptea. Numai când şi când zgomotele bizare ale singurătăţii sau nechezarea depărtată a vreunui cal tăiau într-o fâşie lungă de repercutaţie greoaia tăcere a nopţii.

Deodată Pagat se opri, sforăind. După nesuferitul miros de cadavru ce se simţea, căpitanul crezu că ajunsese la harap. Deschise, fără a discălica, fundul felinarului său şi plimbă lumina primprejur. În adevăr, la câţiva paşi de dânsu, cadavrul harapului era lungit lp pământ. Trebuia neapărat să discalice…

Niciodată însă nu-i venise mai la-ndămână pe cal decât acum, şi prin simplul fapt al discălicărei i se părea că se desparte de Pagat, ca să nu se mai întâlnească cu el. Nu că îi era frică… Un mort e un mort, lie el turc sau tătar, – dar calul se putea speria şi putea fugi înapoi… La această idee, un fior de gheaţă îi trecu pe şira spinării; dar se vede că tocmai din cauza aceasta, prin reacţiune, se dete numaidecât jos, luă amândouă frâile pe mână şi mângâie capul calului, frecându-l puţin între

ochi, ca să-i îndepărteze oarecum neliniştea, ce se simţea că-l stăpânea şi pe el; apoi, fără a zice nici o’vorbă, făcu încă doi paşi şi deschise iar clapa felinarului.

Harapul era acolea, întins pe nisipul umblat, cu faţa în sus, buzat, cu ochii deschişi pe obrazul lui searbăd şi negru, cu gura căscată, îmbrăcat într-o tunică ruptă: o adevărată mumie, cu singura deosebire că mirosea groaznic.

Bogdan, inconştient, îşi apucase calul de zăbală şi se uita ţintă la chipul harapului, ai cărui ochi albi şi opaci păreau că-l fixaseră acolo… Voi să-şi tragă calul mai aproape, dar Pagat nu voi să mai înainteze. Atunci, cu un fel de hotărâre de om prins de friguri, puse felinarul jos, cu lumina spre chipul cadavrului, scoase un briceag şi voi să apuce un nasture de la tunică, spre a-l tăia. Negreşit, trebui să-l mişte niţel.

Atunci un gemăt adânc de gâtlej, urmat de un fel de hârâială sălbatecă ieşi din pieptul cavadrului… sau cel puţin

— se păru lui Bogdan. El îngheţă pe loc, cu mâna întinsă spre nasture, cu ochii încremeniţi pe ochi cadavrului, cu un rece fior prin păr. Inima îi bătu cu atâta putere că mai multe secunde după aceea nu putea respira. Când se dezmetici puţin, cea dintâi scânteie de gând fu să saie pe cal. Era un lucru aşa de natural să fugă, încât, înainte de a-şi da seama de realitatea lucrurilor, se pomeni cu piciorul în seară, gata să încalece. Frâul însă, care era scos de pe gâtul lui Pagat şi trecut tot pe braţul căpitanului, îi tremură oarecum din suprafaţa falsă a gândurilor şi-l mai apropie de

real. Scoase piciorul din seară şi stete vreo câteva secunde nemişcat, ascultând… Nu se auzea şi nu se simţea decât imensa pace a nopţii, tăbărâtă pe văile pământului. Atunci scoase binişor dintr-un cobur un revolver, şi făcând doi paşi, deschise iar clapa felinarului şi iar îşi pironi privirea pe faţa mortului, spionând parcă obrazul acela hâd şi putred, să vadă dacă nu care cumva mişcă. Îi trecu prin cap să-şi descarce revolverul' în el, ca să se asigure şi mai bine, – dar se temu să nu deştepte luarea-aminte a turcilor. Şi ar fi fost şi de prisos. Un om viu poate trăi şapte zile în stare de catalepsie, dar nu miroase a stârv… Era mort… desigur. Dar atunci cine gemuse? Căci gemuse cineva. Asta iar era grozav de sigur…

Ţinându-se strâns de frâul calului, dete una cu piciorul în pieptul harapului, pe când cu ochii se uită ţintă la obrazul lui. Nicio mişcare alta, decât o tremurare generală a trupului, din cauza loviturei… Atunci se lăsă binişor jos, apucă un nasture şi începu a scrijila cu briceagu stofa din tunică, care, putredă, se rupea singură. Atâta concentrare era în această faptă şi atât de greu îl apăsa gândul mortului, încât, când Pagat răsuflă ceva mai tare, sforăind din nări, căpitanul sări în sus de spaimă şi un fel de durere fizică simţi în tâmple, care-l strângea pe dinafară, ca şi cum ar fi fost cercuit; deşi avea frâul calului în mână, îl uitase că era acolea. Bătaia de inimă fusese atât de tare, încât, pe când rupea ultima bucăţică din tunica harapului, simţi o picătură pe mână: îi curgea sânge din nas… Se şterse cum putu şi apoi trecu frâul lui Pagat pe gât, închise lampa şi

încălică.

Un om, care visând, cu acea extraordinară putere de real pe care o au unele visuri, că se prăvăleşte într-o râpă fără fund, ’ se deşteaptă deodată şi se simte în patul său, sigur, cu uşa încuiată şi viu, nevătămat, – nu încearcă o mai mare uşurare sufletească decât încercă căpitanul, când cu amândouă picioarele în scări, bine ţintuit pe Pagat, se simţi la adăpost de orice primejdie. O dată pe cal, cea dintâi mişcare, aproape reflexă, fu să-şi strângă pulpele, să-şi plece bustul înainte şi să rostească acea silabă fluierată, cu care-i făcea semn să fugă. Pagat nu aştepta decât asta şi se întinse cu burta la pământ, tăind spaţiul ca un vultur puternic. Dar după câteva minute stăpânul său îl simţi, că se mişca mai din greu, răsufla mai adânc şi fugea cu sărituri: urca la deal. Şi nu-i fu milă ca altădată de cal; nu stete de loc, până nu întâlni prima sentinelă din avantposturi, care-l sili să se oprească, dar al cărui gias viu îl linişti, potolindu-i oarecum nervii iritaţi.

Şi când fu la adăpost de primejdie, când simţimântul conservărei personale lăsă loc şi altor simţimânte, mai impersonale şi mai demne, fără voie opri pe Pagat deodată, ca şi cum ar fi voit să mai stea câtva timp aproape de locul de groază şi îi fu ruşine de sine însuşi. Un fel de analiză asupra lui începu, cât merse de-a lungul sentinelelor şi gândea în sine, doar cât nu vorbea:

„Vasăzică mi-a fost frică… Şi cu toate astea simt că nu mi-e frică… De câte ori nu m-am dus în gura morţii cu linişte… Am avut atâtea dueluri… şi serioase. Mâine să-mi dea poruncă să merg la

asalt, merg, fiindcă voi să merg… Şi cum să-mi fie frică, de vreme ce ştiam că e mort şi nu putea să-mi facă nimic? Şi totuşi…” Aci îşi trecu mâna pe fruntea asudată, fiindcă în auzul lui răsună deodată, ca un ecou, gemetul mortului.

„Ce dracu… se vede că sunt nebun… Dar aşa de bine am auzit!…”

Şi cu gândurile acestea se strecură printre sentinele până în tabără.

Negreşit că omului acestuia nu-i era frică, aşa cum în general se înţelege frica, ca ideea unui lucru ameninţător, care ar apăsa sentimentul de sine. Eşti vânător de urşi; ursul, sculat în două picioare, e groaznic; dar ai omorât mai mulţi şi ai o carabină foarte sigură. E pericol şi dacă îl înfrunţi ai curagiu. Totul e prevăzut mai denainte şi nimic nou şi subit nu vine în conştiinţă să turbure echilibrul ideilor. Dar dacă, fiind vânător de urşi, întâlneşti ursu în cale, te opreşti ca întotdeauna, îl iei la ochi, tragi… şi nu ia foc carabina… nu este aşa că impresia aceasta nouă, căzând pe conştiinţa actuală, turbură atât de adânc echilibrul, încât niciuna din idei nu se poate ridica la limpeziciunea preponderantă?… Starea aceasta este absolut comună tuturor muritorilor şi în acea minută de neclaritate, în care *Eul* este de-a dreptul ameninţat şi fără apărare, *la toţi oamenii le e frică*. Intru aceasta aşa-numita *prezenţă de spirit* a unora stă tocmai în puterea extraordinară ce o capătă una din complexul turburat al ideilor, care porunceşte, şi întreg organismul ascultă.

Căpitanul văzuse, mai mult sau mai puţin,

totul, şi deşi impresiile directe de la lucruri erau mai puternice decât impresiile lor intuitive, ajunsese până la harap, fără nimic extraordinar. Când însă (fie că auzise exact, fie că, printr-o reproducere liberă, i se păruse; – rapul gemu, turburarea de mai sus se produse, şi-i fu frică, frică adevărată.

Şi mai departe, pe când se apropia de lagăr, i se păru că cerul se aprinde. Luna răsărea dintr-un noian de întunerec, roşie ca şi cum ar fi fost o bucată de fier scoasă din foc şi ţintuită în coasta orizontului.

— Stai!… rostea câte-o car aulă, din când în când.

— *Griviţa noastră*, răspundea căpitanul pe gânduri.

Astfel ajunse în lagăr, unde nu-l mai aştepta decât ordonanţa sa. Mitrea.

— Pace, Mitreo?…

— Pace, d-le căpitan.

— Ce mai hala-bala pe la voi? S-a culcat generalul?

— S-a culcat.

— Mâine să mă laşi să dorm mai mult – senţelege, dacă n-o veni vreo veste nouă. A mai sosit vreun transport de provianturi?

— Dară, au sosit nişte boi pentru scaun. Tot ar fi cum ar fi, dar nu prea e pâine… Şi luna asta tot a cobe cată.

— De ce? întrebă căpitanul cu mirare.

— Apoi s-a aprins ca un jeratic… Pesemne s-a mâniat Dumnezeu pe noi şi ne trimite semn de pierzare.

Şi aceasta era o frică, sub o formă mai nesigură dar era.

Căpitanul, ca cum ar fi făcut soldatul o chestie personală cu el, schimbă vorba.

— Ai înţeles? mâine să mă mai laşi…

— Am înţeles, d-le căpitan.

Şi se culcă, cu un fel de mulţumire ascunsă, că era în siguranţă, sub cort… Dar de îndată ce adormi, călătoria aceasta începu din nou, de astă dată fantastică, exagerată, cu frica aprinsă până la nebunie, cu o mulţime de capete străine amestecate, o adevărată expediţie de Argonauţi, mai puţin curagiul lor.

Când se sculă a doua zi dimineaţă, era palid şi stins, ca un jucător de cărţi. Generalul C. Îl luă din pat.

— Ei, Bogdane, cum ai dormit astă-noapte?

— Bine, domnule general, răspunse el cu o linişte prefăcută. M-am culcat cam târziu… Dar altfel am dormit bine… Cum stă d-nu colonel cu şampania? adăogă cu veselie, sărind jos din scândura de pat pe care dormea şi scoţând din buzunarul tunicii nasturele harapului.

Bravo!… Bravo, Bogdane! *Enfonce Vămi*! îl bem, îl bem total… striga el din uşa cortului, gata să plece. Trage-ţi cizmele iute şi vino la popotă. Şi ieşi. Dar nu se depărtase bine şi se şi întoarse.

— Ia ascultă, *mon cher*, nu l-ai fi luat de la vreun soldat de-ai noştri, să mă păcăleşti şi pe mine?…

— Îmi pare rău, d-le general… Să-mi vedeţi calu, că trebuie să fie numai spume. Şi-apoi n-aveţi decât să mergeţi astăzi să constataţi.

— Aşa este, foarte bine, ai dreptate, Vasăzică l-am lucrat…

Generalul se bucura, ca şi cum ar fi fost de la început susţinătorul căpitanului… Era un om foarte de treabă acest nobil general; totdauna de părerea celorlalţi, şi în caz de controversă de părerea celui mai tare sau celui mai mare. Chestie de ierarhie. De astă dată însă era prea dovedit lucru, şi, afară de dovadă, sticlele alea, pe care le dişerta colonelul numai în pântecele sale, începuseră să-i dea oarecare sămânţă de idei liberale, ba… chiar socialiste. Sărea într-un picior ca pe vremea iuncheriei, când juca poloneza, cevaşi nr. I, cum zicea el.

— Aşa!… bravo!… Vasăzică vii.

Bogdan însă, în loc de a-i răspunde, sta rezemat, de-o măsuţă într-un picior, ce-o avea acolea, cu ochii ţintiţi în pământ.

— D-le general, zise el, pe când acela se depărta.

— Ce-i, Bogdane?

— Aş avea să vă spun ceva, zise acesta cu oarecare sfială.

— Te rog… Ascult cu plăcere… Ai isprăvit paralele?

— Nu… Da’ ce să faci cu paralele aici?… Altceva… Şi nu îndrăznea să spună.

— Da’ spune, bre, nu fi copil.

— Uite, d-le general: ştiţi… când m-am apropiat de harap… negru, scârbos cum era (şi figura căpitanului luă o expresie de oroare) şi am tras de nasture ca să-l tai, a gemut harapu, d-le general, zise el apăsat, vârându-se în sufletu lui.

Acesta se trase puţin înapoi şi se uită serios la Bogdan. După aceea pufni deodată de râs.

— Frica, săraca!…

— D-le general, protestă căpitanul, sunt om în toate minţile, credeţi -mă. Pe onoarea mea, că a gemut.

Generalul se uită la el cu mirare.

— Afară dacă n-oi fi înnebunit…

— Ce, bre, eşti copil? zise generalul, mişcat şi el.

— Dacă vă spun că l-am auzit cu urechile mele!

— Ei, cum o să geamă un mort, bre române?

— De… cum, necum, asta-i… a gemut.

— Mare comedie, zise generalul pe gânduri. Imbracă-te şi vino; om mai hotărî acolo ceva.

— D-le general, cred că nu e nevoie să mai ştie şi alţii..:

— Bine, frate, bine.

Şi se duse generalul cam nemulţumit. Încercarea aceasta trebuia s-o facă şi el, şi… orişicât… un harap mort care geme nu prea-i lucru curat.

În urma lui, căpitanul, în loc să-şi tragă cizmele, se aşază din nou pe pat, cu coatele pe genunchi şi cu capul în mâini. Generalul, cu îndoielele lui întărea credinţa ce o avea şi el, anume, că un mort nu poate să geamă. Dar gemuse… Auzul lui păstra încă aceea impresie de zgomot surd şi zbârnâitor, ce ieşea din gura deschisă a harapului. Şi atunci se lungi în pat şi-şi astupă urechile cu amândouă mâinile, ca să nu mai audă… Dar astfel auzea şi mai bine j ba, mai

mult, când rămânea ca reprezentaţiunea să se facă curat numai în minte, ea venea însoţită de întreaga scenă şi acum auzea şi şi vedea. Un nerv iritat deştepta un altul; şi tortura se mărea.

Sări numaidecât din pat, îşi trase cizmele şi ieşi. Un început de idee fixă încolţea în mintea lui: să s. Periase şi din sperietură putea să-nnebunească.

Se duse la popotă, unde găsi atât pe general, cât şi pe cei doi colonei, cât şi alţi militari. Toată lumea aflase acum de prinsoare, dar nimeni nu arăta pe faţă o prea mare veselie de paguba ce trebuia să sufere colonelul A., pentru a nu-l supăra pe acesta, şi pentru a fi la nivelul seriozităţii generalului, care părea foarte preocupat.

Colonelul, care cu niciun preţ nu vrea să se dea învins, ceruse ca num:’.’ ’ocât să meargă să controleze tunica harapului, şi să şi dase poruncă să puie şelele pe cinci cai. În adevăr, după ce luară câte un rachiu, încălecară: generalul, cei doi colonei de la cărţi, căpitanul şi un soldat. Se coborâră pe albia pârâului celui sec şi o luară binişor la deal, îmbrăcaţi câteşicinci în haine de soldaţi. *

Căpitanul Bogdan vedea acum aievea coasta dealului. Pe care se coborâse. Era o zi noroasă, de sfârşit de august, liniştită, pustie, care dădea foarte potrivit pe malurile acelea golaşe şi sure. Impresiile lui de acum semănau cu ale unui om care a văzut arzând noaptea o casă şi a doua zi, ziua, vine să vadă mâna de cenuşe ce rămâne…

„Noaptea toate sunt de foc…”

zice aşa de frumos o *gândire*. Ce simţise el cu

12 ore mainainte era copilăresc şi totodată teribil. Ceea ce vedea acum era numai trist.

În sfârşit, după câtva timp, ajunseră la harap. Toată lumea avea aerul serios şi de glume nici nu se pomenea. Toţi discălicară şi după ce se convinseră că malul îi ascundea vederii-turcilor, se apropiară de cadavru. Era tot hâd şi dezgustător, dar generalul, ca un suprem arbitru, luă petecul de postav, se lăsă pe un genunchi, îl fixă pe ruptura de la tunica harapului, dar, când să-l apese puţin, deodată îl văzură ceilalţi, sculându-se drept în picioare, galben, cu ochii ţintă pe figura harapului.

Trecură vreo două secunde, în cari nimeni nu clipi, sorbind cu ochii mişcările de pe faţa generalului. Acesta, din galben şi sălbatec ce se făcuse, se îmblânzi deodată.

— Bată-te, Bogdane, să te bată!… harapu tău e o comedie întreagă… a gemut şi cu mine, dar vin de vezi cauza: uite, o afurisită de muscă bătrână, care s-a statornicit în gura lui şi, de cât ori îl mişti, ea zboară şi zbârnâie… Bată-te de om, mai mare spaima! apoi cătră colonel:

— Ei, te mai îndoieşti?

Acesta plecase deja să încalece şi câtecinci, din nou o luară înapoi, ceva mai vorbăreţi…

Căpitanul, ajuns în lagăr şi descălicând de pe cal, ca să între în cort, zise pentru sine, dar destul de tare, ca să-l audă şi Mitrea:

— Orcum, tot e bine să nu se laude omu prea mult…

FURFANTO TREI NUVELE (1911)

FURFANŢO

Cine a trecut prin Târgovişte, şi nu s-a oprit 2a „Hotel Patria”? Cine s-a oprit la „Hotel Patria11, şi n-a cunoscut pe „domnu Mitu?” În fine, cine a cunoscut pe domnu Mitu şi l-a uitat?

Probabil, nimeni.

Domnu Mitu trăia din străbunii săi la „Hotel Patria”, fără să ştie ce nume de „*familie*” avea, decât „d-nu Mitu de la «Hotel Patria»„. Nevoia unui nume patronimic n-o simţise niciodată. Câtă vreme „Hotelul Patria1’ era pe temeliile sale, ce să mai umble omul după nume!

— Mă rog, *pardon*, avem onoare cu d-nu Mitu?…

— De la „Hotel Patria”…

— Stă scris pe cartea domniei-voastre de alegător

— Da’ vezi bine: d-nu Mitu… *Et ecetera*, *et ecetera*.

Îl plictisea pe om să-l tot descoasă lumea asupra numelui. De aceea, când împrejurările solemne ale vieţii îl sileau să-şi sptmă singur numele, adoptase această prescurtare latinească: *et ecetera*, *et ecetera*. Cine ştie prin ce taine etimologice schimonosise d-nu Mitu pe răbdătorul *et coetera* şi îl făcuse *et ecetera*!…

Dar altminteri ce om cumsecade!…

Pururi slinos, cu o cămaşă al cărui guler era o poemă de boţituri, cu legătura la ceafă, – izbutea totuşi să aibă un aer aproape serios, când vorbea cu clienţii săi din *Restaurant*, şi, desigur, *prea serios*, când da câte o raită pe la tejgheaua din cârciumă. Căci, din nenorocire, „Hotel Patria” se sfârşea la colţ printr-o cârciumă…

Nu puţin sânge rău îi făcea lui d-nu Mitu blestemata asta de cârciumă, în care chiolhanurile se ţineau lanţ. Da’ ce să-i faci? Parcă era vina lui dacă cele două pogoane de la Mănăstirea Dealului dau rod prea mult?

Adesea vorbea cu. Coana Tinca, nevastă-sa!

— Ei, ce să-i faci vinului, soro?… Parcă eu nu ştiu ce se cuvine unui otel?… Ici *Restaurant*, unde-ţi vine tribunalul, şi dincolo cârciumă, de se-mbată lumea… Nu merge. Da? ce-i faci vinului?

Şi unde arunca ochii, de la dreapta spre stânga, d-nu Mitu, şi rămânea cu gâtul dezgărdinat din guler spre coana Tinca, de simţeai bine că a răpus-o din argumente:

— Da’ de-or mai veni şi alegerile?

— E vai de noi.

— Unde pui pe Chica?

— În odaia lui.

— În care odaie? Odaia lui n-ai dat-o fetei, ca să nu mai audă zgomotul din cârciumă?

— Bine zici. În odaia lui conu Pană Ollănescu. Pe conu Pană în odaia lui conu Tachi Gianni; pe conu Tachi în odaia lui Brătianu…

— Ei, şi pe conu Brătianu?…

— Bine zici… Ba nici de fel: pe Brătianu în odaia lui conu Iancu’Ciuflea.

— Ei, şi pe conu Iancu?…

— Asta-i rău.

Şi rămânea pe gânduri. Apoi se-ntorcea deodată spre nevastă-sa:

— Să ştii că dau afară pe *talian*!

Nevastă-sa clătina din cap. El se uita ţintă la dânsa:

— Tinco! vorba mea e vorbă.

Coana Tinca părea cam sceptică:

— Iar te legi de om. Dacă nu vrei să-l ţii, închide cârciuma… Şi niciun rău n-ai face, şi pentru fata aia…

D-nu Mitu se supăra:

— Uite, dom’le, capul de muiere!… Ce să fac vinului, mă femeie?… Că boierii vin la 4 ani o dată, când sunt alegeri, iar noi culegem via în toţi anii. *Furfanţo* să trăiască! *et ecetera*. *Et ecetera*.

Coana Tinca începea a râde,

*

Furfanţo acesta era o halima întreagă.

Mai prin luna lui mai, se pripăşise un italian, al cărui nume creştinesc părea a fi fost Alfonso Fortunato.

Fortunato şi nu prea.

Meşteşugul lui era de a ascuţi cuţite. De unde o fi fost, Dumnezeu ştia. D-nu Mitu zicea că-i cunoaşte *genealogia* numai de la Titu încoace:

— Pin’ la Titu, a venit, cu trenu: de la Titu la Târgovişte, cu picioarele.,

Asta era, pentru domnia-sa, genealogie.

Alfonso Fortunato părea de altfel om cumsecade,

— Când nu era beat. Ieşea cu cărucioara lui de la 5 dimineaţa şi se ducea drept la Ialomiţa. Aci se scălda în fugă, apoi o pornea prin oraş, strigând cât îi lua gura: „*Arrotino coltellinaro*”[47]

. Lumea, de pe vorbe nu prea-l înţelegea; dar îl înţelegea după cărucior.

---

47 Tocilar (it.) (n. ed.).

Cu pălăria calabreză pe o ureche, cu mustăţile ştrengăreşti, cu mânicele răsfrânte la deal şi carâmbii ciobotelor la vale, – era bărbat în toată puterea. Pe când da cuţitele la tocilă, stau fetele din casă lângă el cu plăcere. El lucra repede şi bine:

— *Pronto*[48]

, drăguţă.

— Ia mai stai, domnule, că am şi nişte foarfeci.

— Muine, drăguţă.

Şi o pornea înainte: „*Arrotino coltellinaro*”.

Când ajungea soarele la nămiez, iar se întorcea la Ialomiţa, iar se scălda, apoi îşi aduna o mână de susai şi o pornea spre han. Aci îşi ducea căruciorul în şopron, scotea din lădiţă un căuş de lemn, îşi lua susaiul şi intra în cârciumă să mănânce. Curăţa salata, o arunca în căuş, turna peste dânsa o solniţă de sare şi o alta de piper, apoi un pahar de untdelemn; cerea o pâine proaspătă şi un clondir de vin, şi dă Doamne bine. După ce mânca, se culca şi dormea până spre seară.

Seara era cheful cel mare. Cânta, bată-l vina lui de liftă, de aduna lumea pe sub ferestre. Când era jalnic, se oprea coana Tinca din cusut, oftând din fundul plăminilor:

— Ptiu, bată-te potca de om!

— Operă goală, Tinco, zicea d-nu Mitu.

— Operă! Că dumneata ai auzit cum cântă la operă!…

---

48 - Gata (n. ed.).

— Zău, Tinco: *Traviata*, *Lausie* et ecetera et ecetera.

Şi se prăpădea de râs d-nu Mitu.

— Dapoi să-l auzi când face ca la *orfestră*!…

În adevăr, când făcea ca la orfestră, era comedie goală. Avea un ciob de chitară, cu care ţinea hangul năzdrăvăniilor ce scotea din gâtlej: gâlgâia ca trombonul, picura ca flautul, fluiera ca picolina. Bombarda ca toba, sfârşjnd fiecare frază cu câte un „zum-zum” de bâlci.

— Bravo ai noştri! striga d-nu Mitu din curte.

Într-o sâmbătă seara, pe când bătrânul încheia socotelile săptămânei, în restaurant, se deschise uşa ce da spre curte şi intră la el italianul.

— *Con permesso*?[49]

Dnu Mitu, care ştia vreo patru boabe ruseşti, vreo trei turceşti şi tot atâtea greceşti, credea că ştie şi italieneşte, „că doar seamănă aidoma cu românească noastră’1:

— Da’ cum nu: chiar *vi prego*[50]

…

Italianul, cam jenat, rămăsese în picioare, cu pălăria în mână şi ochii în pământ:

— D-nu Mito, me rog de iertare, io doreşti due parole spune la d-nu Mito.

— Da’ cum nu, frate… *luz surmeghe*. *Eimeta italoi*… *Prego*…

Italianul se uita acum lung la bătrân. Puţinul ce-l ştia el româneşte i se părea şi mai puţin, faţă

---

49 Dar ce (it.) (n. ed.).

50 Dar (it.). (n. ed.).

cu pozna asta de limbă a hangiului.

— D-nu Mito, mi raccomando…

— Da’ ce să te mai’ recomanzi, neiculiţă, doar ne cunoaştem!…

Italianul luă un scaun şi şezu:

— *Mi raccomando* a lei… Io me simt che me prinde o boia…

D--nu Mitu se uită pe deasupra ochelarilor.

— Da’ de ce suferi, rogu-te?…

— Io nu suferi de nimico, ma mi apuca hachitza.

— Ce face?

Probabil deformare de la *Lakme* (n. Ed.).

* Permiteţi (it.) (n. Ed.).

— Vă rog (n. Ed.).

— Mi apuca aiţi la gutlez, se mi strindze, se mi strindze, che *divento matto*, *per Bacco*!… I

D-nu Mitu se sculase în picioare, cătând spre uşe.

— Să trimetem la doctor…

— *Ma che* 2 doctoru, frate!… Eu vream să vorbim amendoi; me prinde hachitza de la beţie…

— Li, bată-te de om! zise d-nu Mitu, revenindu-şi în fire.

— Iar bine că ţi-e boala cu leac…

Italianul zâmbea şi el, dar cam fără curaj:

— D-nu Mito, amu due, trei per alo… mi raccomando a lei…

Şi zicând astfel, scoase o pungă de pânză, plină cu argint, şi o întinse hangiului.

— Ce să fac cu ea, dragă Furfanţo?

— Să le pastredzi. *A ma* 3, d-nu Mito, sa nu

me dai un franco, *ăomani*[51]

, quando mi viene la hachitza…

— Las’ pe mine.

— Se las se *mi bevo il guadambio di giornaia*[52]

.

— Pechi, pechi.

Nu prea înţelegea d-nu Mitu vorbele din urmă, şi de aceea răspunse pe limbă străină. Atâta ştia că Furfanţo îi dase punga cu bani.

Se duse sus la nevastă-sa:

— Tinco, nu ştii una nouă… Mâine l-apucă hachiţele pe Furfanţo.

Coana Tinca era dusă pe gânduri, tot cusând. Se uită la el lung.

— Ce, nu ţi-e bine, omule?

— Pre legea mea, Tinco. Şi eu bănuiesc că l-a apucat de astă-seară: se tot recomandează la mine, parcă nu l-aş cunoaşte.

— Caută-ţi de treabă. Cine ştie ce-o fi zicând el…

— Ei, asta-i! Parcă eu nu înţeleg talieneşte! „Mi recomandezo, mi recomandezo”. Eu zic: „Pechi, frate, că ne cunoaştem”. Iar el, ca haiducii: „Alei, alei!”

Coana Tinca n-avea chef de vorbă. D-nu Mitu rămase cam încurcat cu punga italianului în buzunar. Se mai învârti primprejuru.I nevestei, fără succes la glume, iar în cele din urmă se duse să se culce.

---

51 Mîine (it.) (n. ed.).

526 Beau tot ce cîştig pe zi (n. ed.).

A doua zi, duminică, fu zi mare la „Hotel Patria”.

Pe la vremea nămiezului, italianul se întoarse de la gârlă, ca întotdeauna, vesel şi hazliu, cu susaiul în căuş, şi intră în cârciumă cântând o blestemăţie de cântec, în care refrenul” era o codcodăceală sălbatecă, de gândeai că toate găinile universului s-au ouat în hanul d-lui Mitu. În cârciumă se aflau trei bieţi ţigani, hămesiţi, ca vai de ei, cu vioarele pe sub anteriu: banda lui Hagiu!

Italianul porunci ţuică (din care mai băuse pe drum):

— Caro Ionic, se mai dai *ciuica*, la mine şi la dimnealor, che sunt bravi artişti, zise arătând spre ţigani.

Apoi îşi aruncă pălăria tocmai în păretele celălalt, drept în cui, şi ceru să vie d-nu Mitu la faţa locului. Hangiul sosi, pe când italianul ciocnea cu ţiganii. Furfanţo era deja teriachiu bine.

— Caro Ionic, un *ciuica* per il padron Mito.

— Să trăieşti, coane talianule! zise ţiganul, dând sticluţa peste cap.

— Evviva!! urlă italianul, gâlgâind ţuica. *Caro padron Mito*, *ecco qua*... I

Şi scoase din buzunarele bluzei sale un pumn de gologani şi de dupci, pe care-i socoti şi-i dete lui d-nu Mitu:

— *Questi mi li bei o tutti*; *ma non un soldo di piu*. *Ha capito*?[53]

— Pechi, pechi, zise d-nu Mitu, închizând

---

531 Dragă jupîne Mitu, uite aici... (it.) (n. ed.).

dintr-un ochi..

Ţiganii veniră şi se aşezară în jurul italianului, care începuse să-şi pregătească salata.

— Caro Ionic, *portate del vino per i signori*…

Ionică aduse un clondir la 4 pahare. Italianul se uită pe furiş la hagiu, parcă aşa prubă de om nu mai văzuse el. Era, în adevăr, hagiul, o rugină de ţigan, rămas de pe vremea lui Laiotă-vodă, lung, dihăinat, gol puşcă, îmbrăcat cu pielea în anteriu, cu picioarele goale şi iminei, cu o şleapcă rusească aninată pe ceafă şi cu o scripcă la subsuoară. Ceilalţi doi artişti, cam pe-acolea şi ei.

Hagiul scoase vioara din basma. Italianul umplu paharele.

— M-aş ruga de-o fărâmă de udatură, zise hagiul.

Italianul nu înţelegea:

— *Cosa dice*? I

— O crestătură de pastramă, mânca-ţi-aş ochii.

Italianul se uita spre d-nu Mitu:

— *Che cosa*? 2 Vreai muncare?…

D-nu Mitu se făcu a traduce:

— Pechi, pechi, una crestătură de pastrama…

— Ma che *pasirano*… *Fa caldo*, frate.

— Pastramă, signore! strigă d-nu Mitu.

— Basta!… urlă italianul, dând cu pumnul în masă.

Ţiganii suflară paharele şi începură a cânta. De la primele acorduri, Furfanţo muie capul pe-o parte şi scrâşni din dinţi:

— *Come stonano queste bestie*! *Basta*!![54]

Ţiganii îi trăgeau înainte. Italianul dete duşcă două pahare unul după altul; apoi răgi din nou la ei;

— *Basta*, *per dio*!![55]

D-nu Mitu, care asista de la tejghea, interveni:

— Mai schimbaţi şi voi... Zi ceva de inimă albastră, hagiule.

Ţiganul se sculă în picioare şi-ncepu să cânte din gură j

„Arză-ţi rochia pe poale De trei palme rotocoale...”

Bătrân şi hămesit cum era, de-abia clămpănea vreo trei note. De aceea, o răzbea din oftaturi:

,. Of, of, of, Keramo, of,

Arză-ţi rochia pe tine cum arde inima-n mine...”

Când se mai porni iar pe oftat, italianul începu să urle ca un câine:

— Auuuu! au, au, au.

Totuşi, văzând că nu biruie pe ţigan, întinse braţul şi mătură de pe masă clondirul cu toate paharele, care se făcură ţăndări pe jos. Apoi sări drept în picioare:

I Ce spune? (it.) (n. Ed.).

Ce ’! (it.) (n. Ed.).

s ce fals cântă animalele astea. Ajunge! (it.) (n. Ed.).

---

54 Aceştia mi-i beau pe toţi, dar nici un ban mai mult. Ai în

55ţ eles ? (it.) (n. ed.).

Destul, pentru Dumnezeu (it.) (n. Ed.).

— Basta! Basta! De trei orele basta! *Managgia la miseria*!…[56]

Hagiul bolbocase ochii şi se retrăsese pe o laviţă, înjur ind:

— Ho, afurisitule! Parc-a intrat mama dracului în el…

D-nu Mitu, la vederea paharelor sfărâmate, se turbură:

— Bine, amice, zise el, cu capul pe un umăr, aşa ne-a fost vorba?

— D-nu Mito, eu platesco. Se me dai altro vino.

Ionică aduse alt clondir, cu alte pahare. Italianul îşi sfârşi de mâncat salata, bău untdelemnul din căuş, dete drumul la un nasture de la haină şi se aşternu pe vin.

— *Şi sta bene în questo paese… Evviva laRemania*[57]

, d-nu Mito!…

Bătrânul, sentimental şi romantic din fire, nu putea rezista vorbelor italieneşti.

— Ei vivat la bella Italia, frate!

Pe când italianul da duşcă paharul cu vin, d-nu Mitu numai gusta din al său.

— Traditore!… urlă italianul, punând mâna pe hangiu.

— Lasă-mă, omule, că n-am mâncat.

— *Giu il vino, traditore*

— Moaşă-ta gâta, zise d-nu Mitu, înghiţind

---

56 La naiba cu mizeria !... (it.)

57 Să trăieşti bine în ţara asta... Trăiască România (it.) (n. ed.).

paharul până-n fund.

Italianul se întoarse din nou spre ţigani:

— *Vieni qua, maestro.*[58]

Hagiul se strânse la piept şi veni. Italianul îi luă vioara din mână, vrând să se acompanieze singur: dar scripca ţiganului era într-un aşa hal de neacordare, încât nu putea să scoată două note omeneşti.

— *Ti piglii un accidente*! *come fai a suonare con questo fesso*?[59]

Şi se puse să acordeze vioara. Dar, la cea dintâi învârtitură a cheii de *mi*, coarda plesni:

— Accidente! strigă italianul.

La coarda de *la* se rupse cheia.

— Bene!

La nota, *re*, pocni coarda.

— *Crepi*!

La nota *sol*, beţivul îşi pierdu răbdarea şi pocni pe hagiu cu vioara în cap.

Ce se urmă, uşor se poate înţelege: vioara pe sub scaune; ţiganii, furioşi, vrând să ducă pe italian la procuror; d-nu Mitu căutând să-i împace şi să gonească lumea de la uşe. Numai Furfanţo era liniştit:

— Evviva la Romania!

Şi, fără a se turbura deloc, se duse la cobzar, care îzbiera ca un măgar; îi luă cobza de sub braţ cu de-a sila; apoi, îi puse mâna în ceafă, şi când îl repezi o dată pe uşe, rezemă ţiganul tocmai în mijlocul uliţei. Lumea se prăpădea de râs.

---

58 Vino încoa’, maestre (it.) (n. ed.).

59 Lua-te-ar dracu ! Cum poţi cînta cu o astfel de rablă ? (it.) (n. ed.).

Italianul veni la loc, ţăngăni cobza de vreo câteva ori şi se puse să cânte. Era, ca totdeauna, o comedie întreabă: ştia tot felul de bazaconii, în toate dialectele. De astă dată cânta în nepoletană:

„La pacchianella mia Me vene a fă la spia.

E drunghe-drunghe-ărunghete,

Chesta mori me fă.

Durmenno me trovava,

Lu core s'arrubbava

E drunghe-drunghe-ărunghete Non pozzo chiu campă." I

j Lumea, pe la uşe, se grămădise ca la panoramă.

D-nu Mitu făcea pe supăratul; dar la repeţirea lui *ărunghe-drunghe-drunghete* dete cu tifla spre italian, bufnind de râs. Se duse către un vecin de la uşe, căruia îi explică, cu ochii închişi, ca în momentele grele:

— E diavol la opere. Păcat că-i rău la beţie…

— Da' ce-o fi spunând?…

Drăguţa mea a venit

Să-mi facă pe spioana.

o

Asta o să mă omoare.

Mă găsea dormind,

Inima se-nfierbânta o o « t

Nu pot să mai trăiesc, (it.) (n. Ed.).

— Ei, ştii: „dângâ-dângă-dunghete", ct ecetera et ecetera.

Vecinul păru foarte mulţumit de explicare.

În mijlocul veseliei tuturora, se ivi la uşe un comisar, iar cât colea ţiganii, bocindu-se:

— Iacătă-l hăsta este, măria-ta, hăsta mi-a

dogit capu, şi mi-a spart vioara…

Comisarul se încurca în sabie, ţanţoş lucru mare:

— Hai la secţie, dom’le!

Italianul îi trăgea: „E drunghe-drunghe-drunghete”.

— N-auzi, dom’le!…

El n-auzea deloc, şi se schimonosea către reprezentantul autorităţii, eu cea mai desăvârşită lipsă de respect:

„Peche şi tanto cara E poi şi tanto amara E drunghe-drunghe-drunghete.

Comisarul, furios, se întoarse spre uşe:

— Sergent, umflă-l!

Un sergent înaintă în cârciumă, şi dete sa puie mâna pe italian; când însă se sculă lifta în picioare şi se strâmbă o dată la dânsul, bietul sergent se făcu mititel. Atunci, comisarul, galben de mânie, se repezi la el; d-nul ipistat căpătă şi d-lui curaj, şi astfel săriră amândoi de gâtul italianului. El însă nu făcu nimic, ci numai se scutură, învârtindu-se o dată roata împrejur: d-l comisar ajunsese în gârliciul beciului, iar d-l ipistat sub o laviţă.

Se-ngroşa gluma!

D-nu Mitu vru să profite de momentul de încurcătură şi să facă pe italian nevăzut:

— Caro Furfanţo, voi siete beat mort: ia s-o ştergem.

Italianul da cu pumnul în masă:

— *Niente*!…[60]

---

60 Nimic (it.) (n. ed.).

După câteva minute, toată poliţia era de faţă. D-nul şef al poliţiei, Guţă Panaitescu, zis şi Guţă Porcul, opera în persoană; patru sergenţi fioroşi se aruncară asupra italianului, zbierând, şi-l legară cobză. Furfanţo nu făcu nicio opunere, ci numai, când fu gata, se plecă binişor cu gura până la un pahar, îl apucă cu dintâi şi-l bău până-n fund; apoi îl aruncă aşa de bine, cu capul, că paharul şterpeli nasul d-lui şef, învineţindu-l.

Saltanatul ieşi din cârciumă şi se-ndreptă pe uliţa mare, spre poliţie. Acolo avea să-şi dea seama Furfanţo de toate păcatele.

Dnu Mitu, necăjit de scandal şi rănit în sufletul său romantic de batjocora ce se aducea limbei italiene, în persoana lui Furfanţo, se ţinea după lume.

La o cotitură a uliţei, procesiunea se-ntâlni cu un domn, care părea a fi un om cu greutate în oraş, deoarece toţi îl salutară. Domnul acesta părea foarte mirat de ferecătura italianului. El se opri şi făcu semn cu degetul către hangiu.

— Ce-i asta, Mitule?

— De, coane Nanule… Eu nu le spui…

— Domnule poliţai!

Poliţaiul se apropie de el şi începu a-i vorbi pe şopăitele, dar cu un vădit respect, – fiindcă era preşedintele Tribunalului.

— Fugi, domnule, cu comediile dumitale! auzi, să legi cobză pe un om, fiindcă s-a îmbătat!… Da’ ce, trăim în Patagonia?…

Gardiştii toţi, care simţeau că nu prea e lucru cinstit să atentezi la dreptul de a se îmbăta al cetăţenilor, dezlegară într-o clipă braţele

italianului şi-i deteră drumul. D-l Mitu se substitui frânghiilor, apucind pe Furfanţo de mijloc, şi-l întoarse la han.

Preşedintele făcu haz de slăbiciunea d-lui Mitu pentru italianul lui, şi mai cu seamă de numele ce-i dăduse:

— Asta ţi-e Furfanţo, Mitule?

— Asta, coane Nanule.

— Să-ţi trăiască.

*

Era acum marţi. De duminică până marţi italianul nu mai dase semne de viaţă.

— Doarme, sireacul, zicea d-l Mitu, să iasă hachiţa beţiei din el.

Zicea el aşa, într-o glumă, dar, în fond. Era prcocupat.

— Ce lighioane sunt astea, frate: se culcă duminică şi se scoală miercuri.

Şi tot da câte o raită pe la uşa beţivului.

Dar soarele de vară bătea în geamlicul hotelului cu atâta putere, încât nu era chip să stea cineva mai multă vreme prin coridor, cu toate rogojinile ce acopereau ferestrele. D-nu Mitu se dusese să se culce după-prânz în odaia lui conu Pană Ollănescu, – iar coana Tinca, în a lui Brătianu, care, amândouă, dau spre răsărit, adică spre umbră. Numai Sisilica, fata dumnealor, rămăsese deşteaptă în odaia de pe gang.

Sisilica era o alintătură părintească, că altfel fata se chema Cecilia. Ce-i drept, şi *Cecilia* nu era vreun nume creştinesc; dar ce-i faci românului romanţios!… Aşa i se potrivise lui să-şi boteze fata, şi aşa o botezase.

Iar Sisilica era făcută de natură ca o ramură fragedă: încotro o dai, într-acolo se pleca. Veselă, harnică, fără mofturi, şi fără gânduri ascunse, umplea casa de viaţă. Pentru coana Tinca – fire pozitivă şi deci cam tristă – era un izvor nesecat de glume, care o făceau să rabde necazurile traiului şi prostiile romantice ale bărbatului său; pentru d-nu Mitu era „fata taichi”, cu care se chibzuia la alcătuirea listei de bucate. Când d-nu Mitu dicta: „buden cu purea de fasole”, ea scria „caltaboşi cu fasole făcăluită”. Hangiul se supăra:

— Arză-ţi focul *caltaboşii*; te-ai făcut şi tu tomba-: teră ca şi mă-ta. Zi acolo „bef ala Rişeleu”.

Fata scria râzând: „tocană de vacă”.

— Iar ai spus ca la Covaci. A mă, progres!…

Dar, în sfârşit, nu-i ieşea din voie.

Sisilica, astfel alcătuită de fire, se minuna în gândul ei, cum putea trăi pe lume un om ca Furfanţo: nici tu masă, nici tu casă, nici nevastă, nici părinţi… Dar, viaţa asta bătută de vânturi, avea pentru ea, ca şi pentru mă-sa şi probabil, ca pentru toate femeile, farmecul pe care-l poartă nestatornicia bărbaţilor ştrengari. De aceea, pe când d-nu Mitu şi coana Tinca dormeau, fata se necăjea cu gândurile: ce-o fi făcând, de nu se mai vede? Mai spre seară, i se păru că aude zgomot pe coridor. Ascultă la uşe: nimic. Ieşi binişor din odaia ei şi se apropie de odaia italianului. Nu se auzea nimic. Atunci îşi lipi ochii de broasca uşii: parcă vedea lumină… Poate se sculase. Poate că era bolnav.

Luată astfel de gânduri, nu mai auzea nimic, decât bătăile inimei – când deodată se simţi prinsă

de mijloc de două braţe puternice şi arsă pe gât de o sărutare. Ţipă ca în vis, fără” putere; apoi, cu o încordare de voinţă sălbatică se smuci din braţele ce o strângeau. Italianul rămăsese ruşinat de brutalitatea lui. Fata, fără sprijinul nimănui, redobândise stăpânirea tragică pe care o au femeile asupra bărbaţilor, când voinţa şi voluptatea se unesc în sufletele lor. Se uită la dânsul, semeaţă, şi porni încet pe gang.

Italianul intră la el în odaie, umilit cât nu se mai poate. După necuviinţa beţiei, o mai făcuse pe asta…

Deodată păru a i se lumina viaţa. Se deşteptă din aiureala pe care i-o lăsase aburul vinului şi văzu limpede că era un păcătos. Un adevărat păcătos.

Cu violenţa descurajării beţivilor, când se trezesc, el se simţi pierdut. Trebuia să plece.

— Să plece?…

Se răsturnă pe pat şi îşi aduse braţele pe deasupra ochilor, li furnicau prin sânge fiori de o nespusă plăcere fizică. Pe sub cămaşa de pânză groasă, simţise sânul fetei, şi parcă-i era ruşine de atâta fericire.

Se sculă, dete o raită prin odaie, imitând cântecul gros al pitpalacului. Apoi iar se întinse pe pat: toată viaţa lui fusese caraghios. Auzi, cântec de pitpalac!…

Ce fericite îi erau braţele! îşi ridică ochii spre cer şi îşi aduse aminte, aşa deodată, că era tocmai de la Como. Imaginea oraşului de sub deal, apele lacului îi răsăreau acum ca dintr-o feerie. Îi venea să cânte tot lucruri de jale, şi ridică o notă lungă,

până în surdina gândului, care-l emoţionă fals, făcându-l să se înece ca de lacrami. Pârâi din buze ca un broatec. Apoi iar se sculă şi rămase cu mâinele rezemate de o masă:

— Per Bacco!… zise încet.

Tocmai atunci se auzi bătând la uşe, parcă invocaţiunea de mai sus s-ar fi îndreptat către d-l Mitu.

— Puftici.

D-nu Mitu intră ca Papură-vodă, deschizând uşa de părete, glumeţ lucru mare:

— Da’ ce-i asta, neică? Te culci duminică şi te scoli miercuri!…

Italianul zâmbea într-aiuri. Văzând pe d-l Mitu, crezuse că vine să-i ceară socoteală de cele întâmplate pe coridor. În fuga gândurilor, hotărâse să îndrepteze lucrurile cu cinste, cum se şi cuvine unui „galantuomo”.

— *Signor Mito, io sono un galantuomo*

— – Ei, ce te mai apucă! Ştiu că eşti galantom… dar tot mi-ai dat cinstca pe ruşine.

— Eu trebuie me plec din Târgovista.

— Pentru ce? — – Pentru ţe, aşa.

— Ia nu mai vorbi fleacuri, omule, şi ţine ici punga.

Italianul uitase de pungă. Deodată îi veni în minte scena din restaurant, cu toate rugăminţile de a nu-i da bani.

— Numără, rogu-te: prietenia, prietenie, socoteala, socoteală… Da’ fie, că nu ţi-am dat un franc! Ai zbierat, ai codcodăcit, – nix!

Ochii italianului râdeau ca de o bucurie nouă. De câte ori nu se-mbătase el şi nu-şi dăduse banii

pe la cârciumari să i-i păstreze, fără să-i mai vadă! ba încă mâncase şi bătaie când îi ceruse. Iar acum, hangiul venea el singur să i-i aducă…

Sări să ia pe Mitu de gât, dar se simţi jenat, li scutură de mână:

— *Caro amico*! *Carissimo*! *Vi sono tanto riconoscente*!…

— Pechi, frate, şi nu mă mai scutura aşa de mână.

— Sunt aşa trist ca trebue se me plec de Tirgoviste!…

— Da’ pentru ce trebuie să pleci din Tâi’govişte?

— *Per il mio onore*.

D-nu Mitu se uita la el lung: aşa ceva începea să semene cu *Traviata*, şi-i plăcea. Italianul adăogă:

— *Per il mio onore, e per il mio amore*[61]
.

Semăna din ce în ce mai mult cu *Traviata*. Nota romantică din sufletul hangiului vibra acum ca în pieptul Violetei.

— Scrie-i, frate, să vie… şi te cunun eu.

— De unde să vie?… Este aitzi…

— Ei bravo ai noştri! Spune-mi cine este, că mă duc să ţi-o cer eu…

— Ma nu trebuie se me tzeri, trebuie se me dai…

D-nu Mitu se uită lung la dânsul. Păru a înţelege, dar se făcu neamţ.

— Ia ascultă, amice.

---

61 Pentru onoarea mea şi pentru iubirea mea (it.) (n. ed.).

Italianul îl apucă în braţele lui puternice:

— Mă rog, d-nu Mito, nu mai bevo, numai canto, se mi fac om de traba.

Hangiul lupta să iasă din braţele italianului:

— Lasă-mă, dom’le…

— Me rog, d-nu Mito…

În sfârşit, scăpă din braţele lui Furfanţo şi dete buzna la uşe să iasă, – când se lovi piept în piept cu Sesilia. Asta i se păru prea-prea: i

— Şi tu, diavoliţo!…

Fata se uita în pământ, roşie, cu un pumn dus la gură, gata să facă cine ştie ce nebunie. Furfanţo, radios, întindea braţele către dânsa. Era curat ca în *Traviata*.

Bietul d-nu Mitu privea lung la ci, dând din cap:

— Vasăzică aşa, ha? V-aţi bătut joc de mine?..;

— Zău nu, tată…

— Lasă că am eu ac de cojocul d-voastră: vă trimit pe amândoi la vie. Te fac podgorean, talianule, să baţi cu chitonagu până n-ei mai putea, şi de ţi-o mai veni poftă de *zdrungăte-zdrungăte*, iacătă-mă-s!

SPRE COTEŞTI

Când trăsura se opri la poartă, băiatul se juca prin curte. Unchiu tuşi, scrâşni din dinţi, şi-l ciupi de pâr:

— A ce miroase părul tău, mă?

Băiatul zâmbea, ţinându-se cu mâna de tâmpla de care îl smulsese unchiu-său.

— Hai cu mine, Iancule.

— Dacă nu mă lasă mama…

— Hai, că-i zic eu să te lase.

— Dacă m-o lăsa, merg.

Conu Dumitrache Teodorescu era flăcău bătrân, prin urmare fără copii, cel puţin după pravilă. În schimb, frate-său, Iorgu Teodorescu, avea unsprezece, dintre care lancu era al şaptelea. Băiatul era drag unchiului, pentru că avea nasul strâmb ca dânsul şi pentru că-i plăceau caii.

— Ia-ţi o cămaşă de noapte şi urcă-te în trăsură.

Băiatul se repezi în odaia lui, şterpeli cămaşa de sub pernă, o înfăşură în *Ecoul Putnei* – şi o rezemă drept în brişcă.

În vremea asta se urmau tocmelile între cumnat şi cumnată.

— Să nu răcească, omule.

— Tacă-ţi gura, femeie: să răcească în luna lui cuptor!

— Stai să-i dau o cămaşe.

— Am luat-o eu, mamă, strigă copilul din trăsură,.

Conu Dumitrache se urcă în brişcă lui cu leagăn din care mâna singur, pe când vizitiul sta la spate; aşeză pe copil lângă dânsul, puse puşca între ei; chemă pe Azor lângă vizitiu, şi dete bici cailor.

Coana Ghioala se uită după ei, clătinând din cap şi zâmbind din ochi de bucuria băiatului, dar părându-i rău, în fond, că pleacă atât de nepăsător.

— Tare-ţi mai seamănă, lelea mea!…

Această jelanie a bătrânei era la adresa lui cumnasău, care nu legase niciodată două într-un tei, nu se însurase, nu avusese slujbă, nu muncise

să se îmbogăţească, nu jucase rol în societate, – ci trăise numai de hatârul cailor şi de gustul vânătorii.

În adevăr, conu Dumitrache Teodorescu era foarte burlac şi foarte nepăsător. Locuia în două odăiţe joase, în fundul unei curţi, de-a rând cu grajdul, şi n-avea nici slugă, nici bucătăreasă, ci numai pe Duţu vizitiul, un beţiv împărătesc, care însă căuta bine de cai. Încolo, vreo trei câini şi vreo patru cotei, puşti prin toate colţurile, ciubote de toate mărimile, atârnate până şi de clanţa uşilor, şi cartuşe peste tot.

Dar aşa cum era el, nu se milogise la nimeni, nu ceruse slujbe de la niciun guvern, într-o ţară în care toată lumea cere slujbă; nu umblase să se însoare cu zestre, şi, ce-i drept, nici făr'de zestre, într-o ţară în care toată lumea se însoară şi se desparte de câte trei, patru ori: nu muncise, dar nici nu se îmbogăţise, într-o ţară în care atâţia pehlivani se îmbogăţesc, fără să muncească. Prin urmare, negreşit, că nu era bine văzut de *societate*, şi deci nici de cumnată-sa, care, având Îl copii de căpătuit, se ruga lui Dumnezeu să nu semene niciunul cu unchiul lor.

Dar natura le potriveşte cum vrea ea, şi aruncase pe Iancu înspre partea unchiului.

Şi cine poate spune ce bucurie intensă era în sufletul copilului, simţindu-se, el, pe sine, în faţa cailor, cu puşca alături şi cu câinele în spate!

— Na, mână şi tu.

Când puse mâna pe hăţuri adevărate, el, care până atunci minase numai scaune, cu sfori de petecă, i se sui tot sângele în obraz şi i se păru că

nu mai are putere în degete.

— – Mână dumneata, nene.

— Iată prostul! Strânge pumnul stâng înăuntru, „*ibitfoi cozoroc*!”.

Şi bufuia pe nări, râzând de ochii încremeniţi cu care se uita copilul la cai. Înjurătura aceea s-ar fi zis că e rusească, dacă n-o fi fost de altă naţionalitate.

Ajunseră aşa la Milcov. Aci se întindeau fericitele maluri ale râului la o poştă unul de altul, că doar loc în ţara românească e destul. Cu toate acestea priporul vadului era strâmt, sucit şi venea drept în jos. Când văzu copilul ce-l aşteaptă, îndrăzni să ridice ochii către unchiusău şi să zică:

— Să puie piedeca, nene.

— Nu-i nevoie. Ţine scurt…

Băiatul întinse mâna dreaptă, să ţie mai de scurt, dar, în mişcarea ce făcu, scăpă hăţul, şi vârî trăsura sub un mai. Unchi. U-său îi şi luase hăţurile din mână, rostind îndesat un „*ibitfoi cozoroc*” şi aducând trăsura în vad.

Această repede mişcare a unchiului umplu sufletul copilului de admiraţie. Parcă nici nu înţelegea el de unde are omul atâta putere, să oprească doi cai în mijlocul priporului, şi încă doi cai tari în gură. Experienţa asta îl hotărî, în gândul lui ascuns, să mâne scaunele mai de scurt.

Trecură prin albia Milcovului vreun sfert de ceas. Se vedea ici şi colo lucind câte un strop de apă, în jurul căruia dormeau turme de gâşte sau alergau copii goi, făcând iazuri. Era parcă în lucruri un înţeles de libertate patriarhală, care mergea drept la sufletul copilului.

Conu Dumitrache Teodorescu opri trăsura şi se dete jos. Şi el parcă înţelegea, ca şi copilul, noima unor. Lucruri în care se ascundea farmecul trist al singurătăţii româneşti. Creştea cătina în obrazul Milcovului, ca o barbă încâlcită şi roşcovană. Conu Dumitrache Teodorescu aduse copilului o ramură încărcată cu porumbe:

— Mănâncă, mă, că-s bune.

Băiatul mestecă vreo două porumbe şi zbârci din nas.

— Cam ciumările, nene.

— Aşteaptă să le bată bruma, mă!

Şi râdea conu Dumitrache din toate cărnurile dumisale, gata însă să-i dea lacrimile de dragul copilului.

★

Ajunseră într-un cohalm, unde griul era jumătate secerat şi jumătate în picioare. Deteră drumul lui Azor, care ridică coada proţap şi o porni cu nasul prin mirişte.

Până să prindă băiatul de veste, se şi auzi o pocnitură. El de-abia avu vreme să se-ntoarcă şi să vadă o pasăre care cădea ca o ciutură. Unchiul îi făcu semn să vină. Să o ia. Pe când el alerga în goană, cu sufletul la gură, se încurcă de Azor. Câinele se oprise pe loc, cu botul întins înainte, cu ochii ţintă la o rădăcină, încremenit. Băiatul auzi pe unchiu-său strigând:

— Dă-te la o parte, Iancule!

Lui îi bătea inima. Fără să ştie ce face, se aruncă la pământ. În aceeaşi clipă pârâi o prepeliţă, zburând tocmai de sub el. Azor sări cu botul după dânsa. Pasărea, se lăsă la vreo sut a de

paşi, ui mărită de câine, pe când conu Dumitrache urla pe îndesatele:

— Azor, vin-aici, afurisitule!

Câinele se oprea câte puţin, uitându-se la stăpânu-său, cu ochii lui galbeni, dar apoi instinctul era mai puternic decât creşterea, şi o luă iar la fugă după prepeliţă. Conu Dumitrache se da de ceasul morţii:

— Vin-aici, blestematule!

Câinele se mai oprea.

— Aici, javră! Duţule, adu gârbaciu!

La vorba „gârbaciu”, Azor păru a se convinge, fiindcă se opri de tot şi veni cu botul în pământ către stăpânusău. Acesta îşi desprinse în fugă cureaua de la pantaloni şi-i luă la bătaie.

La vederea câinelui, care, în loc să fugă, se târa la picioarele lui stăpânu-său, chelălăind de durere, – băiatul rămase înlemnit. Pentru dânsul, Azor reprezenta farmecul vânătorii, agerimea minţii, credinţa nestrămutată, aşa precum zice la poezie:

„Rănit în bălaie, soldatul căzuse,

Şi-n puţine zile chinuit muri’* *etc.*I

Se uită la unchiu-său cu neîncredere, parcă în mintea lui copilărească s-ar fi temut să nu descopere deodată în el netrebnicia de care-l învinuia mă-sa. Conu Dumitrache văzu ochii încremeniţi ai copilului şi, ca să nu-l sperie, crezu că e bine să-i explice:

— Javră, bre omule. Dacă-l laşi în voia lui, se duce la o poştă.

Şi fiindcă Azor iar începea să se depărteze, se răsti la el din nou:

— Vin-aici.

Câinele se făcu mârcă.

Băiatul, cu toată mila lui de câine, exercita acum şi el puterea de stăpânire a omului asupra restului fiinţelor însufleţite.

Unchiu-său legă cureaua de zgarda câinelui şi o dete în mâna băiatului; apoi o porniră către locul în care se lăsase prepeliţa.

— Să nu-i dai drumul decât când ţi-oi spune eu.

— Bine, nene.

Când ajunseră prin preajma locului unde se lăsase prepeliţa se opriră. Conu Dumitrache scoase din buzunare o punguliţă roşie, de care atârna un capăt de os, şi începu să sune dintr-însa întocmai ca prepeliţele: pitpalac, pit-palac. După foarte puţin timp, prepeliţa cea adevărată răspunse din iarbă: pit-palac, pit-palac. Ba încă erau două.

Conu Dumitrache salută, cu mâna-n vânt, şi făcu somn băiatului să dea drumul lui Azor.

Băiatul rămăsese locului, cu sufletul la gură, uitându-se ţintă la tufa de sub care cânta prepeliţa. Azor se mai răsuci la dreapta şi la stânga, până ce se propti în faţa tufii.

’ Primele versuri din poezia lui Grigore Alexandrescu *Câinele soldatului*, cu o modificare în primul vers: „Rănit în bătaie” în loc de „Rănit în războaie” (n. Ed.).

— Pili l1

Câinele sări, prepeliţa zbură, iar conu Dumitrache trase. Detunătura puştei făcu să zboare şi prepeliţa ceealaltă. Conu Dumitrache

trase şi-n aceea.

Într-o clipă erau amândouă la picioarele vânătorului.

Dânsul scoase cartuşele goale din ţevi, puse altele pline; apoi cu un briceag, care avea o undrea răsucită la vârf, burduşi prepeliţele, le scoase măruntaiele şi le aruncă. Aprins şi înveselit de succes, zise băiatului:

— Hai, Iancule!

Şi o porniră înainte, către grâul nesecerat.

Aci, vânătorul uită de băiat. Acesta se opri în marginea griului, care era mai nalt decât el.

Băiatul nu prevăzuse umilinţa asta. Chibzui el din ochi, şi se repezi către un grind, unde locul fiind mai nalt, spera să se înalţe şi el cu locul, – dar se mai întâmplă că şi grâul se înălţă în aceeaşi măsură.

Conu Dumitrache se vedea acum plutind pe. Deasupra lanului, ca o momâie. El striga şi înjura după câine, depărtându-se.

Băiatul se lăsă jos, pe mirişte, în marginea griului. Părăsit de unchiu-său, îi venea să plângă. Cum însă razele soarelui ardeau din apus, el intră în grâu, pe brânci, căutând să se apere.

Înăuntrul lanului se vedeau brazdele nisipoase întinzându-se departe. O mulţime nesfârşită de flori şi floricele trăia la umbră: macii roşcovani se scuturau de foile lor leneşe: volburile se învârteau hălăgiucă de orice sprijin; cicoarea străbătea ţrin spice către albastrul cerului; garofiţa sălbatecă îşi ascundea jos faţa pistruie; măzărichea umplea aerul de miresme. Şi tot felul de gândăcei umblau pe bulgării de pământ sau se

ridicau pe paiele griului. Era o lume nesfârşită, ce vorbea închipuirii copilului de belşugurile naturii. Ce de minuni a făcut Dumnezeu! Oare de ce le-o fi făcut?... Spre binele omului, însă nu toate spre binele lui. El îşi aducea aminte din cartea de citire că unele insecte sunt stricătoare; că, dimpotrivă, păsărelele câmpului sunt folositoare, tocmai fiindcă se hrănesc cu insecte.

— Atunci omul de ce omoară păsările câmpului?

’ îndemn adresat de vânători câinelui ca să se arunce asupra vânatului (n. Ed.).

Tocmai atunci se auzi o foşnitură prin grâu. Băiatul, speriat, se întoarse repede în partea aceea. Ce putea să fie? Se uita lung într-acolo, când se auzi o a doua foşnitură, şi înainte ca el să aibă vreme de a pricepe, se pomeni cu un câine lângă dânsul.

Era Azor.

Se uitau amândoi unul la altul, băiatul cam înlemnit, iar câinele serios, proptit pe picioarele lui dinainte, ca un cal voinic.

Băiatului îi era frică, dar îi era şi ruşine de a-i fi frică. Aşa, chemă el pe câine într-un gând bun:

— Azor!

Acesta, foarte mulţumit de a-şi găsi un cunoscut, deschise gura şi gâfâi mai departe, lăsându-se să-l netezească băiatul pe cap.

Relaţiunile de prietenie între câine şi copil deveniră şi mai puternice când băiatul, aducându-şi aminte de curea, o legă de gâtul lui Azor. Acesta, mort de osteneală, se aşeză jos.

Băiatului îi era ruşine de ceea ce făcea, fiindcă simţea că nu face bine; cu toate astea, teama de singurătate era aşa de mare, /încât biruia fondul lui de onestitate.

Într-un târziu, se văzu unchiul de departe, venind spre trăsură. Copilul se apropie de el cu temere. Când însă îl privi de-aproape, i se păru atât de bun, încât nu-i mai fu frică de el. În adevăr, conu Dumitrache, ostenit şi cu tolba plină de prepeliţe, avea ochiul limpede, sufletul liniştit, ca orice om ce nu-i ros de patimi şi de gânduri ascunse.

Duţu puse şleaurile la cai şi-o porniră la del, spre Coteşti.

★

Umbrele serei se lăsau, lungi, de la munte spre câmpie. Nişte grădinării pe marginea drumului înveseleau privirea cu brazdele lor verzi. Pe la colibe, mormane de castraveţi şi de ardei serveau bulgarilor de căpătâi.

Conu Dumitrache opri trăsura, scoase portofelul din buzunar şi dete băiatului trei gologani:

— Ia du-te, Iancule, de alege nişte ardei.

Băiătul sări din trăsură.

— Mă, dar ştii să cumperi?

Iancu rămase cam nedomirit, pe când unchiu-său râdea de încurcătura lui. În vremea sata, Azor sărise şi el din trăsură şi se întâlnise cu un dulău de-al bulgarilor, cu care, după obicinuitele plecăciuni şi mirosituri, se luase la bătaie. Conu Dumitrache alergase să-i despartă, bulgarii de. Asemeni, aşa că tămbălăul era acum până-n slava

cerului.

Băiatului îi era cam frică, dar totodată se simţea fericit de-a lua parte la aşa groaznice întâmplări.

După ce se liniştiră clinii, conu Dumitrache procedă în persoană la alegerea ardeilor, intrând în vorbă cu grădinarul:

— Cum merg treburile, gospodine?

— Cum dă Dumnezeu, boierule: nă patru oameni trei crâstăveţi.

— Cam puţin.

— Ei, ci să facim!…

Înăuntru colibei erau o mulţime de lucruri de-ale casei; ceaoane, căuşuri, tivgi cu sare, care, toate, aveau un aer ca de jucărie. În fund o femeie adormea un copil.

Nu trebuia mai mult, pentru ca în sufletul băiatului să se întipărească scena patriarhală ce avea înaintea ochilor. Cu braţele încărcate de ardei şi cu gândul de poezie, el îşi reluă loc în trăsură, lângă unchiu-său, privind la capul serios al lui Azor, care părea că înţelege cât e de frumos apusul soarelui.

Nu se putea lămuri băiatul cum de nu lătra Azor deloc; nici chiar în lupta cu câinele bulgarului nu i se auzise glasul, ci numai se sculase în două labe şi smulsese din ceafa duşmanului. Urma deci ca în jocurile lui cu frate-său mai mic, pe care adesea îl lega de gât şi-l făcea câine de vânătoare, să-l înveţe a nu lătra.

Când ajunseră sus la vie, începea să înnopteze.

În curte, se vedeau, la lumina focului,

chelarul şi chclăriţa făcând mămăligă. Băiatului îi era foame lucru mare, dar nu îndrăznea să ceară pâine, de teamă să nu-l râdă unchiu-său, că doar „la vânat omul mai trăieşte şi cu răbdări prăjite”.

Casele boiereşti erau nişte cocioabe, dar cu *grantul* lor, adică cu balcon în faţă şi cu foişor pe acoperiş.

Ileana, chelăriţa, dete năvală pe scări şi deschise uşile de la odaia boierului. Aci, aprinse un capăt de lumânare ce se rezema în gâtul unui sfeşnic de pe vremea nemţilor cu coadă, trânti ferestrele de perete, apoi rămase în mijlocul camerii, uitându-se la băiat-

— Ileano, băiatului i-e foame. Îl cunoşti?

Femeia zbârci din gură:

— Păi cum.

— Băiatul lui frate-meu Iorgu.

— Aşa, zău. Al lui conu Iorgu.

— Nu creezi? Are Îl ca ăsta.

— Ba cred, cred zău. Da’ parcă mă gândesc eu că să hie a matale, că-i leit, ştii, cu nasul la o parte şi cam smead.

Conu Dumitrache râdea cu hohot.

— Ia dă-ne ceva să mâncăm. Ai apă fiartă?

— Am.

— Jumuleşte păsările astea. Pilaf ştii să faci?

— Cum să nu ştiu, – da’ n-am orez.

— Dă o fugă la grec, şi ia.

— Trimit pe Ion.

— Hai.

Femeia ieşi în goană. Conu Dumitrache se luă aupă ea.

— Fă, ia din trăsură nişte ardei şi coace-i în

spuză. Mămăligă faci?

— Iote-o că-i gata.

Conu Dumitrache luă sfeşnicul de gât şi chemă pe băiat după dânsul:

— Hai. Iancule, să punem masa.

Trecură într-o odăiţă de alături, care pe vremuri fusese sofragerie, şi scoaseră din saltarul unei mese cu trei picioare, toate uneltele trebuitoare prânzului. În firida sobei era un teanc de farfurii. Multe lucruri ştirbe şi oloage văzuse băiatul în casa lor modestă, – dar aşa prubă de tacâmuri nu întâlnise încă; nicio farfurie nu era la fel cu alta. Nicio furculiţă n-avea dintâi întregi, niciun cuţit nu se ţinea de mâner.

Pentru conu Dumitrache asemenea lucruri erau fodolie „chiar la oraş, dar mite la ţară!” El îşi purta sala de mâncare cu sine, rezumată într-un briceag năbădăios, în care pe lângă lingură, furculiţă şi cuţit, erau şi solniţe, plus un pieptene de barbă şi alte multe instrumente de lemnărie, de dogărie şi fierărie. Băiatul zărise briceagul, pe când unchiu-său burduşea prepeliţele, şi numaidecât prinsese dragoste şi respect pentru aşa frumuseţe de lucru.

Conu Dumitrache întinse un şervet pe colţul mesei, puse cile două farfurii de om, şi prinse a împăna cu foaie de ţigară mânerul unui cuţit: apoi răsturnă dintr-o pungă de hârtie nişte măsline:

— Trage-i, Iancule, că ţi-o fi foame.

În acelaşi timp femeia aduse o mămăliguţă, cum e aurul.

— Bravo ai noştri, zise conu Dumitrache. Nu te lăsa, Iancule.

Iancu nu se lăsa deloc; zdrumicase nişte brânză sărată în taler, şi se lupta cu dânsa, ca un voinic.

Conu Dumitrache sări după chelăriţă:

— Ileano, să ne faci un bulz.

Apoi se apropie de băiat şi-l ciupi de păr a dragoste.

— A ce miroase părul tău, mă?... îţi place bulzul?

— Îmi place, nene.

— Trage-i!

Umbla de colo până colo, cu câte o măslină în mână, pe care o arunca în gură din fugă, înghiţind nemestccat, înecându-se, vorbind cu băiatul, chemând pe femeie:

— Mănâncă, mă! Ileano, cum stau ardeii?

— Se coc, boierule.

— Zi-i pe slovă, şi nu uita pilaful.

Era, în fond, fericit de mulţumirea băiatului. Îi venea să-l sărute, dar, nedeprins cu asemenea dulcegării sentimentale, îl pişcă de păr, înjurând pe ruseşte.

După ce dete duşca vreo două păhărele cu vin, i se dezlegă limba:

— Mă Iancule, când te-i face tu om, să repari casele astea, mă, că-s de zid, case boiereşti, rămase de la moş loniţă, comis, mă!... Tu ştii ce era un comis?

— Nu ştiu, nene.

— Ei, vezi că eşti prost. Mă, comis era boier, nu glumă. Mai erau peste dânsul numai boieri de clasa I, din protipendadă: marele ban, logofeţii, vornicii, marele spătar, postelnicul şi aga. Apoi

veneau boierii de clasa II-a: comişii, stolnicii, paharnicii, clucerii şi aşa mai încolo. Apoi plevuşcă, boierii de clasa III-a: slugerii, şatrarii, medelnicerii şi alţii.

— Noi din ce clasă eram?

Conu Dumitrache râse cu poftă şi ciupi pe băiat de păr:

— Mă, părul tău miroase a boier de clasa I.

Băiatul râse şi el, ţinându-se cu mâna de tâmplă:

— Zău, nene, spune.

— Moş loniţă era comis, mă.

— Da’ ce-i aia *comis*?

— Iote prostu!… Boier, mă!… în vremuri vechi el era pus peste grajdurile prinţului, cum ar fi astăzi scudierii la curţile regale.

— Dar ceilalţi?

— Să ţi-i spun pe toţi: marele ban era la noi în Muntenia, boierul cel mai mare şi stăpânea la Craiova peste toată Oltenia; logofătul păstra pecetia domnească şi întocmea hrisoavele; vornicul era marele judecător; postelnicul era la început îngrijitorul camerei de dormit a domnului şi mai târziu ministru de externe; vistiernicul rânduia cheltuielile; paharnicul turna de băut la masa domnului; clucerul ţinea cheile de la cămările domneşti; stolnicul era mai mare peste bucătării. Şi să fi văzut, mă Iancule, cum se închinau unii la alţii!… Un boierinaş de clasa III-a de-abia îndrăznea să se-apropie de un boier din protipendadă, sărutându-i poala anteriului şi rămânând în picioare lângă uşe, cu giubeaua strânsă la piept, înghiţind în sec şi zicându-i pe

greceşte „evghenestate, eclambrotate”.

— Eu i-aş fi dat una!

— Îi dai tu una, dar pe urmă te bătea la tălpi. Boierii de clasa II-a sărutau mâna boierilor de clasa I; iar cei de clasa I, între dânşii, se sărutau pe bărbi. Afară de asta, boierii mari aveau dreptul să umble în *faleturi*.

— Ce erau alea, nene?

— Faleturi, mă! carete cu 4 cai. Apoi aveau dreptul să fie ridicaţi de subsuori, când urcau scările palatului, să ia dulceaţă, cafea şi ciubuc la Palat; să se închine la icoane înaintea celorlalţi; să poarte işlicuri cât roata carului; să-şi radă capul şi ceafa…

— Da’ urâţi trebuie să fi fost!…

— Urâţi, frumoşi, aşa erau.

— Şi moş loniţă se rădea şi el la ceafă?

Întrebarea copilului rămase fără răspuns, din pricina

Ilenei, care aducea pilaful.

Conu Dumitrache aruncă un ochi încruntat asupra castronului, în care prepeliţele şi vreo patru fire de orez înotau în zeamă lungă. Apoi dete din cap:

— *Ibitfoi cozoroc*, asta-i pilaf!?

— Păi ce să hie?

— Fă, tu să te tocmeşti bucătăreasă, că eşti meşteră de tot.

Femeia îşi ascundea gura în testemel.

— Ia vezi, ardeii i-ai ars bine?

Ileana plecă în fugă după ardei, pe când conu Dumitrache scotea prepeliţele pe o farfurie.

— Trage-i, Iancule, că-s bune. Moş loniţă nu

se rădea la ceafă, că era om în toată mintea.

Băiatului aproape să-i pară rău că moşu-său loniţă nu se rădea la ceafă.

— Da’ cai, nene, trebuie să fi avut berechet…

Conu Dumitrache scosese briceagul cel năbădăios şi se pusese a desface o prepeliţă de la toate încheieturile.

— Cai… Se înţelege că avea cai. Unul a murit în fânărie la mine, de bătrâneţe. Ce mai cal, mă Iancule!… Îl chema *Tramba*. M-a scăpat o dată din mâinile lui Bulboceanu.

— Da’ cine era Bulboceanu, nene?

— Un tâlhar, mă.

— Şi cum te-a scăpat Tramba?

Ochii copilului, care începuseră să se închidă de somn, se holbară din nou la numele lui Bulboceanu. Conu Dumitrache îşi trase măsurile şi tăcu, nevoind să sperie pe copil cu tâlhari.

— Spune, zău, nene.

— Hai la culcare…

— Zău, nene.

— Îţi spun mâine. Hai să ne gătim paturile. Vrei tu să dormi afară?

Ideea asta, nouă de tot, ademeni pe copil atât demult încât uită de Bulboceanu.

— Vreau.

— Atunci hai să ne gătim paturile.

k

Când ieşiră în cerdac, găsiră luna sus pe cer. Deasupra munţilor se vedea încă locul unde apusese soarele.

O tăcere deplină domnea peste fire. Rar, de la casa chelarului, se auzea glasul chelăriţei gonind

câte un câine.

Copilul se aşeză pe seară, uitându-se ţintă la lună. Ochii lui deosebeau bine văile şi dealurile dintr-însa. Prin minte îi fluturau imagini de boieri işlicari, raşi la ceafă, apoi Bulboceanu, apoi calul cel straşnic, Tramba, în fine, moşi-su loniţă, comisul, care parcă umbla pe o vale din cele ce vedea el în lună, cu o caretă cu 4 cai.

— Cum ai zis, nene, că se chemau trăsurile boiereşti?

— Faleturi, mă. Da’ nu te culci?

— Ba mă culc.

— Hai să ne dezbrăcăm.

Conu Dumitrache ajută pe copil să se dezbrace. Bufnea pe nări de hazul de a face pe fata din casă, dar simţea prin sânge o căldură binefăcătoare când atingea gâtul gol al băiatului:

— Mă, da’ gras eşti tu, mă, *ibitfoi cozoroc*…

Băiatul râdea cu hohot:

— Nene, mă gâdili!…

— Stai că nu te gâdel, mă.

— Zău, nene, mă gâdeli.

— Iote prostul!…

Când băiatul se întinse în pat, i se păru că-l poartă pe aripi patru porumbei, atât era de mulţumit.

Cerdacul era acoperit despre miazăzi cu viţă-de-vie, aşa că luna nu se vedea de loc. Către picioare se ivea un petic de cer, în care înotau câteva steluţe, pe care luna nu le stinsese cu totul. Era una mai cu seamă, cam roşietică, ale cărei lumini scăpărau ca dintr-un diamant. Ce frumoasă era! şi parcă era vie. Vor fi fost suflete tinere,

fetiţe tinere ce muriseră, cum zicea la o poezie. Şi ce tăcere nespusă!…

Sta tocmai să adoarmă, când o adiere de vânt îi suflă pe obraz cu o mângâiere. Era atâta miros de grădini depărtate în adierea aceea, încât nu putea fi altceva decât *zefirul*. În sfârşit, cunoscuse şi zefirul!…

Şi gândul îi alunecă deodată sub pernă.

Când mai deschise ochii i se păru că vede figura lui unchiu-său plecată spre dânsul. Îşi trecu mâna peste obraz, fiindcă îl gâdilase ceva ca o sărutare. Dar n-avu vreme să mai priceapă.

PETRICĂ

Sub şandramaua de la birt, rămăseseră numai doi muşterii. Unul era beat; altul de-abia sosit, venea să bea.

Lăutarii, osteniţi, mârâiau din scripce, fiecare pe seama lui, iar ţâmbalagiul se da de ceasul morţii, bătând din ciocănaşe, doar o aduna vioarele răzleţe.

Era o noapte caldă. Chelnerii moţăiau, retraşi pe scaunele din fund. Unul dintr-înşii rezemat de un stâlp, aştepta poruncele celor doi consumatori, privind la un câine, ce, din poartă, trăgea pe nări mirosul de carne friptă.

Muşteriul cel beat se uita înaintea ochilor, parcă ar fi văzut o lume mizerabilă, care-l făcea să zâmbească de milă. Cu o bucăţică de hârtie alături, el părea că înseninează ceva. Din când în când chema chelnerul:

— Cuştică!…

— Poftiţi, vă rog.

— Creezi tu în metempsicosă, mă?

Chelnerul, care era ştirb de trei dinţi dinainte, râdea, ducând mâna la gură.

Muşteriul de-al doilea se adresa celui dintâi, privind în taler:

— Eşti beat, Năiţă…

— Hai stir!..

Muşteriul de-al doilea, care era treaz din greşeală, făcea un haz nespus de beţia celui dintâi, şi repeta, strâmbându-se de râs:

— Puică!… Neică!…

Cel ditâi, încăpăţânat, vrea cu orce preţ să cunoască opinia chelnerului asupra, *metempsicosei*.

— Cuştică!… Vin-aici!

Chelnerul se apropia, zâmbind şi ascunzându-şi dintâi ştirbi.

— Va s'zică tu nu ştii ce este metempsicosă…

— Nu ştim, domnu Nae.

— Da' meteorologia?

— Nici aia.

— Sau metereologia.

Muşteriul de-al doilea adăogă, râzând în taler[62]

:

— Sau mereteologia…

Cel dintâi răspunse îndesat:

— Hai stir!…

Cel de-al doilea se topea de râs.

— 'Să-mă dracului, mă Năiţă, că eşti candriu de tot.

Plăcerea nespusă a muşteriului de-al doilea

62 Sens : exteriorizare. în Conv. lit.: asemănare (n. ed.).

de a vedea un om beat, nu se putea justifica decât printr-o externare I *a propriei individualităţi*. Deprins cu darul Domnului din fragedă tinereţe, Lachi Pavlov era aşa de neîntrerupt şi de fundamental beat, încât când se întâmplă, printr-o totală lipsă de mijloace, să fie treaz, el devenea lumea normală, iar lumea devenea el, Lachi Pavlov, acela ce, sub numele de Dibici Balalanschi, era deopotrivă cunoscut şi stimat în toate birturile, de la „Pisica Albă” la „Pisica Neagră” inclusiv. Numele acesta de Dibici Balalanschi era o anagramă găsită de Pavlov, când îşi istorisea o dată originea, povestind că tată-său, general rus, se statornicise în ţară pe vremea lui Diebici Zabalkanski: cum era omul cu chef, limba prefăcu pe Zabalkanski în Balalanschi, ceea ce, de altminteri, se potrivea mult mai bine cu starea pururi matăhăită a lui Lachi.

Celălalt muşteriu, Nae Constantinescu, profesor şi gazetar, era din firea lui jucător de table. Din lipsă de noroc, pierdea veşnic, aşa că era totdeauna fără para, prin urmare pesimist. Cu vremea, se luase de băutură, găsind în excitarea alcoolică imagini ciudate, gândiri paradoxale, o ironie amară cu care împroşca lumea moşierilor şi a burgheziei. În fond, băiat bun, Năiţă, estet şi muzicant, care se ducea la operă în galerie, ca să plătească puţin şi să audă pe „Nea Dumitrachi” judecând pe Almaviva.

Dibici Balalanschi mânca o supă cu orez, storcind lămâie de-a dreptul în lingură, ca să fie mai acră. Cu capul plecat în taler, cu mâinele tremurând, gemea după fiecare înghiţitură,

sugându-şi cele patru fire de mustăţi, ce-i creşteau ca lui sfântu Neculai din icoanele ruseşti. După ce sfârşi supa, scoase din buzunar o hârtie, în care era înfăşurată o bucată de pastramă, pe care o râcâi cu o custure şi o mâncă fără pâine. În cele din urmă porunci o sardea în chinovar.

Profesorul, care privea acum ironic la Dibici, zâmbi de dispreţ:

— Cuştică, te îmbogăţeşti, astă-seară.

Dibici Balalanschi râdea să se topească:

— Puică!... ai luat luleaua neamţului!...

Profesorul se uita lung la el:

— Urât mai eşti. Fire-ai al dracului!...

În adevăr că Dibici era pogan de tot. Cum râdea el acum, lăsând să i se vadă colţii răzleţi din gură, înecându-se cu oasele de la sardea, tuşind şi icnind, părea caricatura unui Budcha. Dar mulţumirea lui de a vedea pe profesor beat, era atât de comunicativă, încât râdea şi Cuştică şi chelnerii ceilalţi şi chiar lăutarii cei adormiţi. Dibici se ţinea cu mâinele de stomac bufnind:

— Năiţă!.. Dacă mă iubeşti, hai stir!

Îl

În întunericul din stradă, se oprise o birjă, din care se deteră jos trei inşi, intrând falnici în lumina din curtea birtului. Erau trei prieteni de chef: poetul Enăchiţă Profiriu, tenorul Martac şi tânărul moşier Petre Văleanu, a cărui statură voinică făcuse pe amici să-i zică Văleanu de Munte.

La ivirea acestora, toată lumea de sub şandrama ciuli urechile, chelnerii ca şi lăutarii, pe când Dibici Balalanschi îi saluta în sughiţuri:

— Puică!... Neică!...

Poetul Profiriu şi tenorul Martac erau „de-ai casei”, muşterii care stau târziu şi consumau puţin, discutâr. D în toate serile aceleaşi lucruri, cu aceleaşi complimente: „mă, da’ bou eşti!” sau „bine, mă dobitocule, nu vezi că spui prostii”. Aceştia se apropiară de Nae Constantinescu, salutându-l cu un „adio, ţaţo”, care primiră ritualul răspuns „hai stir!”

Cutoate astea, prezenţa lui Văleanu de Munte punea în toţi o gâdilătură de spirit neobişnuită. Petrică era „băiat bun”, ceea ce însemna pentru dânşii „o mangafa14: dar Petrică era mai ales *cu dare de mână*.

În adevăr, tânărul acesta venea la Bucureşti să cheltuiască şi să petreacă. Fiu unic al unor moşieri bogaţi, fusese dus la Geneva de maică-sa, femeie deşteaptă şi ambiţioasă, şi acolo crescuse până la vârsta de 19 ani, când il duseseră la Paris, de unde, după un an, la moartea maică-si, îl aduseră în ţară.

Întors acasă cu studiele trunchiate, dar cu mintea întreagă, tânărul se puse cinstit să muncească. Din când în când îl prindea de pe urmă părerea de rău a frumosului, întrevăzut, dar neatins, şi atunci îl apuca dorul de a călători, de a vedea, de a ceti. Făcuse cunoştinţă cu literatura românească acum în urmă, şi găsise într-însa lucruri interesante. Se abonase la toate revistele, la toate almanahurile, la toate fiţuicile. Cu vremea, venind des la Bucui’eşti, făcuse cunoştinţa scriitorilor de căpetenie, intrase în intimitatea lor primejdioasă, se lăsase a fi ciupit de cei mai

îndrăzneţi, simţind un fel de plăcere nouă de a ajuta pe aceşti risipitori de energie. Era atât de discret, ştia atât de bine să asculte, încât, când venea „mangafaua” în Bucureşti, se adunau la aceeaşi masă cei mai neîmpăcaţi duşmani literari.

Astfel se apropia acum poetul Profiriu de gazetarul Constantinescu, doi oameni de talent ce nu puteau să se sufere, iar peste dânşii venea criticul Bărbieri, deputatul Mărgineanu şi actorul Zaharia, unii îmbătfuniţi înainte de timp, alţii încă tineri, dar toţi plini de ticuri, zeflemişti şi invidioşi.

Fără să bage nimeni de seamă, Dibici Balalanschi se strecurase la masa lui Văleanu, în dreptul sticlelor *painjinii*, încruntând din sprâncene şi rostind între dinţi:

— Îl bem total astă-seară.

Pe când toţi râdeau, aşezându-se, Năiţă scria de foc. Criticul Bărbieri îi smulse hârtia:

— Ce sunt cabazlâcurile astea, mă Năiţă?

Celălalt, încăpăţânat îşi urmărea vedenia:

— Se transformă, domnule, tot! Atomii nu mai sunt atomi, eu nu mai sunt eu, tu nu mai eşti tu, măgarul ăsta de Bărbieri nu mai este măgar…

— Hai marş, mă!…

— Ci totul este trasformare în energie cinetică a unei mari cantităţi de energie potenţială.

Apoi, adresându-se poetului Profiriu:

— Tu ştii ce înseamnă *energie cinetică*, mă dobitocule?

Profiriu se făcu roşu:

— Eşti şi mitocan şi beat.

— Cu deosebire că e mitocan din naştere, iar

beat din educaţiune, zise Bărbieri.

Năiţă urma, demonstrând cu degetul în aer:

— Masa unui electrogen este de-abia a 700 parte a atomului său, iar greutatea lui este o fracţiune de gram, pe care mă prind că Profiriu nu ştie s-o citească, şi anume:

I

300.000.000.000.000.000.000.000.000

Da’ voi ştiţi ce este rodiul, mă, budalalele dracului?!… Mă, Bărbieri, tu creezi că radiul este o piatră de ascuţit brice.

— Da, se înţelege: de acolo şi vine verbu *a rade*: eu mă radiu, tu te radii, el se radie, – pe care vulgul l-a făcut: eu mă rad, tu te razi, el se rade.

— Sunt unele provincii, zise foarte serios actorul Zaharia, în care se pronunţă astfel: mă rădesc, tu te rădeşti, el se rădeşte.

— Pozitiv. Tot de acolo, adăogă Bărbieri, s-a format şi verbul a *răsădi*, prin metateză din *a se râdi*: a se rădi, a răsădi, totuna, – adică, curăţi pielea obrazului, ca natura să răsădească mai uşor părul în piele; sau, viceversa, razi brazdele de pământ, ca să pui arpacic.

Balalanschi, care până aci ascultase, plin de smerenie, ştiinţa acestor oameni, găsi de astă dată că prea era lată:

— Eeee! nene Bărbieri. Hai stir!…

Toţi râdeau, iar Balalanschi mai mult decât toţi, arătând cu degetul spre Nae Constantinescu:

— E afumat rău!

Cheful urmă mai departe, în toată frumuseţea lui. Lăutarii se apropiaseră de masa lui Văleanu şi cântau pe gâtul vioarelor. Din când în când, Năiţă

vrea să demonstreze că radioactivitatea materiei şi transformarea *radiului în eliu* dau dreptate alhimiştilor; că deci căutarea pietrei filosofale e permisă, iar că Lavoisier a fost un bou, – ceea ce făcea pe actorul Zaharia să sughiţe „Eliu”! în loc de „Aleu!”

În vremea asta, un lăutar grăsuliu, cu mustăţile ca două lipitori, prinsese a cânta din gură cu accent ţigănesc:

„D-abia t-am fost văzut o dată şi hochii tăi m-au prins prizonier.”

Năiţă scrâşnea din dinţi. Ceilalţi se puseseră să cânte în cor cu ţiganul. Năiţă gemea, dând cu pumnii în masă:

— Petrică, zi-i să tacă…

Ceilalţi voiau, dimpotrivă, să cânte:

— Lasă, domnule, omul în pace.

— Zi-i, Petrică, să tacă, or dau cu ceva în el.

Văleanu făcu semn lăutarilor să se oprească:

— Ia mai bine să rugăm pe Martac să ne cânte ceva.

III

Martac, intrat pe jumătate sub masă, era liuliu. Prins între două sticle, din cari una de vin iar alta de borviz, se uita la dânsele lung, întinzând buzele înainte şi plescăind din limbă. El făcuse de vreo zece ori aceeaşi întrebare, care tot de atâtea ori rămăsese fără răspuns:

— Mă, Iancule, de ce oare nu se potrivesc de, mă?

O dată, reuşise să capete un „hai stir”, care însă nu-l luminase deloc.

Văleanu, văzându-l cufundat în gânduri, îl

întrebă încetişor:

— Ce vrei, nene Martac?

El însă dete din cap:

— Ei. Drăcia dracului!...

Îl preocupau cele două sticle, ce niciodată nu se sfârşeau împreună, fiindcă or mai rămâneau două degete de vin şi trebuia să mai ceară o sticlă de borviz, or mai rămâneau două degete de borviz şi urma să ceară o nouă sticlă de vin.

Năiţă îi dete un ghiont pe îndesatele:

— N-auzi, mă!

Tenorul se uită la dânsul nedomirit.

— N-auzi că te roagă Văleanu să cânţi?...

Martac ieşi ceva de sub masă şi tuşi: apoi începu.

Era o melodie veche românească. Ar fi putut să fie turcească sau orcum, că tot frumoasă ar fi părut, – atât erau notele de suave. Prin ce mister al naturii se păstrau, într-un gât aşa de argăsit, nişte sunete atât de curate, atât de tinere şi de mişcătoare?...

Muzica adevărată păru a pătrunde deodată în toate sufletele chefuitorilor. Pe unii îi muie de tot: pe alţii îi însenină. Bărbieri bleojdi capul pe-o parte, uitându-se lung la tenor, – până ce îi dete cu tifla:

— Bată-te Dumnezeu de beţiv! De unde le mai scoţi, mă!

Năiţă îşi ridicase pieptul în sus, îmblânzit, parcă s-ar fi găsit acum în lumea lui cea adevărată, pe când poetul Profiriu îşi trecea degetele tremurătoare pe fruntea largă. Mai mişcat decât toţi părea a fi Dibici Balalanschi. De

la primele note, el se strânsese în spete şi rămăsese cu ochii ţintă la tenor. Când acesta repetă pentru a doua oară: „Floare albă a primăverii11, ridicând tot cântecul în octavă, Balalanschi se luă cu mâinile de cap, gemând: „Aoleeeu!”, ca şi cum, în adevăr, vibraţiunea sunetelor înalte l-ar fi durut.

Când încetă Martac, fu o pupătură universală, o spargere de sticle pe toată linia. Năiţă găsi că era o dobitocie a sparge sticlele, dar se mira că nu o poate spune: „probabil că sunt beat”, îşi zicea el în gând. Balalanschi se luase de gâtul lui Martac şi-i striga la ureche! „Puică!... Dragă!... Să-mi cânţi aia cu *patru vânturi*!”...

Tenorul suflă un pahar cu vin şi începu din nou:

,.Pe la cele patru vânturi Eu de tine-am întrebat şi prin iacrămi, şi prin cânturi şi prin dureros oftat, însă de au tăcut.

Te-am pierdut, te-am pierdut.”

Cât ţinu melodia, cântată cu o artă fără seamăn, nimeni nu se mai mişcă. Ţimbalagiul prinsese acordurile, discret, aşa că vocea tenorului vibra acum pe unde de alte sunete. Din când în când se auzeau gemetele lui Balalanschi: „of, puică!”. Lui Nae Constantinescu îi dăduseră lâcrămile, care păreau a-l libera de durerea beţiei. Poetul Profiriu se întinsese pe două scaune, şi, deşi se simţea idiot, i se părea câteodată că are geniu. Criticul Bărbieri, rămas ceva mai întreg, se uita la ceilalţi cu milă, dar în acelaşi timp pârâia din buze ca prepeliţele, căutind să-şi explice de ce oare îi venea să pârâie.

Numai Petrică era treaz. Neputând să bea, el se bucura de hazul celorlalţi şi parcă o geană fumurie se lăsa şi pe sufletul lui, văzând atâta amestec de spirit, de talent şi de nebunie omenească. Dar, blajin şi tânăr, se socotea pe sine om inferior, deoarece n-avea niciun viţiu, nu ştia să cânte, nici să bea, nici să facă versuri. Avea ceva parale; însă când Martac, beat, repetă strofa: „însă de au trecut, te-am pierdut, te-am pierdut”, Petrică înţelegea cu o adevărată sfâşiere sufletească că poetul pierduse ceva ce nu avea preţ; ceva ce nu putea fi nici mamă, nici tată, nici femeie iubită; ceva ce nu sta nicăieri în lumea pământească dinafară; ceva ce nu era nici amor, nici durere. Că doar iubise şi el ca fiecare făptură, şi totuşi nu numai nu făcuse poezii, dar nici nu suferise. Acel ceva trebuia să stea în sensibilitatea poeţilor, pe care el, fiinţă echilibrată, nu o avea deloc, dar care îl fermeca atât demult, încât, pe calea înţelegerii, se simţea frate cu poeţii.

Deodată, în mijlocul gâ’ndurilor generoase ale lui Petre, Martac o dete prin „I-sa, i-sa, i-sa-sa-sa”, însoţit de notele ascuţite ale naiului. Mai veni un rând de piperment şi un alt cântec caraghios, până ce sfârşiră toţi pe sub scaune.

IV

În pâcla nopţii, păru a trece o adiere de răcoare. Din răsăritul depărtat mijea cea dintâi năzuinţă de lumină, începând a da formă acoperişurilor. Oraşul dormea somnul leneş al dimineţii.

Aruncaţi într-o birje, ca trei saci, Dibici cu Martac şi Năiţă erau duşi la respectivele

domiciliuri de către amicul lor Petre Văleanu. Acesta, pe capră lângă muscal, fuma o ţigară, privind aiurit spre carele cu zai’zavaturi, ce scârţâiau către gura pieţii. Îşi simţea capul deşert. O încercare de a-şi prinde gândurile rămase fără izbândă.

Trăsura trecu podul Dâmboviţei şi apucă prin Antim spre locuinţa tenorului.

În faţa unor case mici, fără perdele la ferestre, birja se opri.

Văleanu se dete jos şi sună. După puţin timp, uşa se deschise. Tânărul, fără a pierde vremea se întoarse la trăsură şi încercă să mişte pe Martac. Acesta, cu capul sub Balalanschi şi cu picioarele în coşul trăsurei, era criţă. Atunci Văleanu îl descurcă din grămadă şi, cu ajutorul birjarului, îl vârî în casă.

Uşa de la săliţă se deschise de la sine. Pe când convoiul trecea, Văleanu auzi pe cineva zicând:

— Vă rog, duceţi-l în dreapta.

Birjarul, care era înhămat la picioarele lui Martac ca la nişte hulube, cârmi la dreapta.

După ce-l întinseră în pat, birjarul ieşi, iar Petrică se găsi în prezenţa unei femei aproape goale, care-şi acoperise faţa cu mâinile.

Văleanu, deşteptat ca dintr-un vis rău, îşi aruncă ochii împejur. Lumina începea să străbată prin geamuri. Era o mizerie lucie. Patul de fier, pe care zăcea trântit Martac, se încovăia până la pământ. Alături, un scaun, din care curgeau paiele. Vrafuri de partiţiuni muzicale, scrise cu mâna, stau împrăştiate pe jos.

Femeia îşi luă mâinile de la ochi şi se uită ţintă la Văleanu:

— Iar l-aţi îmbătat!

Energia acestor cuvinte nu se potriveau deloc cu obrazul tânăr al celei ce le rostise. Ea părea a nu se simţi.

— Ce să mă fac?!

Văleanu se uita la dânsa aiurit. Îl îmbătase el, în adevăr, şi se simţea vinovat. Ar fi vrut să îndrepte ticăloşia lui, care da pe faţă o aşa de neagră mizerie.

— Mă rog, zise el cu sfială, poate că lucrurile se pot îndi'epta.

— Ce să poţi îndrepta, domnule!... De când m-am născut aşa mă chinuiesc. Cât a trăit biata mamă, se mai lupta ea. De când am rămas singură nu mai ştiu...

Apoi, privind lung către pat, dete trist din cap:

— Nu-i păcat de Dumnezeu de aşa voce, să şi-o prăpădească cu băutura!... Şi doar îmi făgăduise să nu mai bea... Şi-a ţinut cuvântul trei luni, şi poate dumnealui nici acum nu se îmbăta, dacă nu-l luau ceilalţi... Mă temeam de aseară, de când a plecat... Am auzit că i-a venit prietenul de la ţară, ispita, geniul cel rău, Petrică, – cine-o fi acela...

Văleanu sta încremenit. Se auzea birjarul tuşind în răcoarea dimineţii. Vorba „dumnealui" păru a lămuri deodată o întreagă situaţie. Femeia asta goală şi disperată era fata lui Martac. Văleanu se uita lung la dânsa parcă fără s-o vadă:

— Mă rog, dumneata eşti fiica lui... Martac?

Se sfiia s-o întrebe, ca şi cum ar fi fost

ucigătorul lui tată-său. Fata dete din cap. El făcu un pas către dânsa:

— Eu sunt Petrică…

Ea se dete înapoi, deschizând ochii mari j

— Aaaa!

— Eu sunt ispita, geniul cel rău…

Fata plecase capul pe o parte, zâmbind tristă.

— Nu ştiam…

— Şi tot eu vreau să fiu şi geniul cel bun, – dacă mă ierţi şi mă ajuţi, zise el luând mâna fetei. Nu ştiam că părintele dumitale are familie. Ca toţi cei ce-l cunosc, eram şi eu fermecat de glasul său… şi cum nu stau în Bucureşti, nu puteam să-l aud altfel decât întrunindu-ne seara.

Apoi, îndemnat de o mişcare aproape frăţească, mângâie părul fetei, fără să se gândească la ce face:

— Vrei să vii cu părintele dumitale la ţară?

— Îşi pierde locul de la cor…

— Aşa este.

Fata ridică ochii spre el cu sfială;

— Dumnealui ar fi voit să meargă în străinătate să mai înveţe.

— Foarte bine.

Dânsa dete din cap:

— E cam târziu.

Văleanu se gândea:

— Atunci ce pot să fac eu pentru dumneavoastră?

— Ştiu eu!…

El. Neştiind cum să urmeze, puse mâna în portofel şi dete fetei tot ce avea.

— Ia dumneata asta deocamdată, şi vom mai

vedea mâine. Te rog să mă ierţi…

Şi-i întinse mâna. Dânsa îi luă mâna, dusă pe gânduri şi uitându-se în pământ:

— Mi se pare că visez… Ce să fac cu banii?

— Ce vrei. Să îndreptezi greşelele mele… Să-l duci la băi.

— O să mă întrebe de unde am parale.

— Să-i spui.

— Da?

— Da.

— Atunci o să vă mulţumească tata.

— Nu-inevoie. Sunt fericit că-mi mulţumeşti d-ta. Dânsa duse repede mâna lui Văleanu la gură. El vru să-şi retragă mâna, dar, fără să ştie cum, o atrase către el şi o sărută pe frunte. Corpul cald al fetei se lipi de el, ca o haină, – când tocmai se auzi glasul spart al lui Balalanschi înjurând: răcoarea dimineţii il dezmeticise.

V

În camera lui de la otel, Petrică, se îmbrăca, făcându-şi gimnastica obişnuită. Corpul sănătos îşi desina în oglindă muşchii puternici, ce se întindeau sau se umflau sub pielea transparentă a tinereţii, cu o nespusă eleganţă bărbătească. Dormise rău ’şi căuta să-şi puie sângele în mişcare prin gimnastică.

Mintea lui umbla într-aiuri. De când se învârtea în cercul „intelectualilor”, nu cunoscuse nimic sau mai nimic din viaţa lor. Acum, întâmplarea îl pusese deodată faţă în faţă cu realitatea, şi parcă nobilele accente din gâtul lui Martac îl făceau să sufere în creier şi-n inimă. I se părea că frumuseţea este un lucru atât de rar, atât

de nepământesc, încât atunci când din sferele senine ale necunoscutului se încheagă ceva vrednic de acest nume în închipuirea noastră, noi, oamenii, se cuvine să adorăm acel ceva ca pe cel mai mare bine. În acest fiu al unor oameni de rând, potrivise natura o cumpănă de înţelegere atât de fină, că nimic nu scăpa nedrămuit. Dar în' loc de a se naşte critic, se născuse poet, – un poet eroic şi iertător, care nu ştia să cânte, ci numai să asculte şi să se bucure, să caute frumosul, să-i deschidă sufletul ca o criptă de aur în pacea unei catedrale.

Din când în când se oprea, pipăindu-şi un muşchi şi uitându-se în oglindă fără să se vadă.

Bătu cineva la uşă. Până să se ducă el să deschidă, se şi ivi capul lui Lachi Pavlov. Petrică il scutură de mână voiniceşte:,

— Şezi, Balalanschi.

Acesta, exagerat ca întotdeauna, se luase cu mâinile de cap, uitându-se ţintă la braţele lui Văleanu:

— Aoleu, nene Petrişor!

— Ce este?

— 'Să-mă dracului!...

Ca să facă plăcere lui Balalanschi, Petrică îşi îndoi un braţ şi îi dete celuilalt să-i pipăie muşchiul.

— Dacă poţi, muşcă.

Ochii lui Balalanschi erau turburi, iar în fundul lor strălucea lumina unui gând vinovat. Făcu o mişcare către braţul amicului său. Dar se opri.

— Muşcă! îi zise Văleanu, râzând.

Balalanschi îşi înfipse colţii în braţul lui Văleanu cu atâta putere, încât acesta, instinctiv, îl repezi cât colo, izbindu-l cu capul de perete. Balalanschi căzu jos.

Situaţia între dânşii devenea ciudată şi inexplicabilă. Văleanu îşi muie batista în apă rece şi-şi şterse sângele de pe braţ. Balalanschi se făcuse ghem la pământ şi gemea. După câteva minute, Văleanu se întoarse tot el către

Balalanschi.

— Te-ai lovit?

Celălalt îşi ridică figura hidoasă:

— M-ai omorât.

— Ei, aş!

— Nu acum. Mai bine mă dai de o mie de ori cu cnpul de pereţi, decât îmi făceai ce mi-ai făcut.

’ Văleanu se uita la el nedomirit, dar mişcat!

— Ce ţi-am lacut?

Balalanschi tuşea, horcăia, îşi sufla nasul cu zgomot.

— M-ai omorât, nene Petrişor!

— Vino-ţi în fire, omule, şi spune ce ţi-am făcut.

— M-ai mâncat fript.

— Cum?

Balalanschi se legăna pe o parte şi pe alta. Gemând:

— M-ai mâncat fript!… Şi ai noroc că eşli aşa cum eşti. Că, altminteri, pre legea mea că te-mpuşcam… Ia uite ici…

Şi, zicând astfel, scoase din buzunar o gioarsă de revolver; apoi strigă într-aiuri:

— Te-mpuşcam. Nene!… Da’ te-a scos dracu

înaintea mea cu braţele alea goale, de parcă eşti un berlinez de ăia de la circ…

Văleanu se apropie de el binişor şi-l apucă de mâna în care ţinea revolverul. Balalanschi nu vrea să-l lase. Când însă îl strânse o dată de degete, îi dete drumul, ca un copil:

— Lasă-mă, puică!…

Văleanu închise revolverul într-un saltar şi se întoarse binişor la Balalanschi:

— Ia ascultă, nene Pavlov, spune cinstit, ce ai, frate, că nu te pricep.

Balalanschi păru a se linişti, faţă cu bunătatea calmă a celuilalt. Ridică ochii către el:

— Aoleeeu!… Că frumos eşti, fire-ai al dracului!..:

— Bine. Să lăsăm asta. Ce ai cu mine?

— Te faci neamţ, ha?

— Nu mă fac niciun neamţ, dar nu pricen.

— Hai stir, pungaşule!… Da’ cine săruta pe Ilenuţa azidimineaţă?…

Şi grăind astfel, iar începu să sughiţe şi să plângă:

— M-ai mâncat fript, vagabondule!… Gândeai că nu te văd, ha?! Ai sărutat-o şi ai luat-o în braţe.ca un tâlhar!… Te-am văzut pe fereastră… hoţule!

Văleanu se uita mereu la el, încremenit de a descoperi – deodată o altă ţnizerie omenească: amorul, răsădit într-o inimă aşa de dogită. Luă un scaun şi se aşeză lângă Balalanschi:

— Ascultă-mă, frate Pavlov; îţi jur că nici nu m-am gândit la ceea ce spui… Dar vorbeşte limpede; o iubeşti?

Balalanschi zbârcea din nas, ştergându-şi lacrămile:

— O iubesc, mă, de mor!... Uite aşa hâd, cum mă vezi. Şi-o iubeşte şi Năiţă... Da' ăla e al dracului: zice că pentru muzică... Ne-am cotizatără s-o trimitem în străinătate să înveţe... Că dacă-i vorba, ea cântă mai frumos decât tat-su...

— Cum adică?

— Iote aşa, bine... Năiţă punea 150 de franci pe lună, că ăla câştigă şi de la gazetă şi de la şcoală: eu puneam 50; tat-su iar 50. Nu mai gustam vin cu lunile. De vreo două-trei ori era să plece.

— Şi de ce n-a plecat?

— Ceasul rău!...

— Adică?

— Iote aşa... Tocmai când s-adunau banii de drum, se întâmplă de ne întâlneam... Şi cum îi omul, na şi ţie, dă şi mie... gâtul uscat, beam paralele într-o noapte.

Văleanu râdea.

— Râzi, afurisitule!... Da' tu ştii, mă, ce vrea să zică să nu bei o lună de zile!... Te apucă toate nădufurile... Ţi se face gâtul ca tureatca. Ai o ţigară?

Văleanu îi dete o ţigară. Balalanschi aprinse un chibrit pe fundul pantalonilor şi se puse să fumeze. Apoi urmă:

— Aoleeeu!... Cine te-a scos în cale, neică? Că noi trăiam fericiţi...

— Nu mai vorbi copilării, nene Pavlov, că eu nici nu m-am gândit la asemenea lucruri.

— Nu te-ai gândit tu, da’ s-a gândit ea. Că-i muiere, mă!… Le curg ochii la toate după tine, fire-ai al dracului, nene Vălene!

Pe când Balalanschi vorbea, întrerupt şi cu sughiţuri, bătu cineva la uşă de mai multe ori. Văleanu n-auzea. Pavlov, supărat strigă:

— Ci intră, nene, o dată!

Uşa se deschise binişor şi se şi închise, fără ca persoana care bătuse să fi intrat. Balalanschi rămase ca de piatră. Era Ilenuţa. Dânsa, văzând pe Văleanu jumătate dezbrăcat, se retrăsese.

Balalanschi se repezi ca un tigru la gâtul lui Văleanu:

— Vezi, tâlharule, hoţule!… Vezi c-a venit după tine!…

Văleanu strânse o dată în braţe pe Balalanschi, de-i pârâră toate oasele. Apoi, serios şi uitându-se în ochii lui:

— Şezi binişor, că te zdrobesc.

Pavlov căzuse în genunchi şi tremura:

— Pentru numele lui Dumnezeu, nene Vălene, fă cu mine ce-i vrea, numai nu mă chinui aşa. Omoară-mă mai bine!

Văleanu se răsti la el:

— Ce să fac?

— Ce-i şti.

— Cum vrei să-ţi dovedesc că nu sunt vinovat?

— Să pleci.

— Plec deseară.

— Nu deseară. Acuşi, numaidecât.

— N-am tren.

— Să pleci la Girugiu; este tren la 12.

— Eu trebuie să plec la Piteşti, omule.

— Nu se poate să stai pân’ deseară, că iar vine-

— Bine, frate, hai să plec la Giurgiu.

— Te duc la gară.

Văleanu se îmbrăcă şi îşi strânse lucrurile, râzând. Balalanschi, între râs şi plâns, urla prin odaie:

— Puică, neică, scoate tignafesu din mine, că mă ia dracu!…

Când se deteră jos, portarul înmână un bilet lui Văleanu. Era de la fată. Ea zice: „Vă aşteaptă tata acasă să vă mulţumească”.

Văleanu îl dete lui Balalanschi să-l citească. Acesta scrâşni din dinţi:

— Muiere, domnule! Zi-i muiere şi las-o: a pus pe tat-su să te cheme acasă…

Pe când pleca trăsura spre gară, de pe trotuar, un chip rotund de femeie, cu ochii albaştri ca cerul de toamnă, zâmbea în înţelegerea propriei sale fericiri. Cu capul plecat, ea se uită pe sub marginea pălăriuţei, ce-i cădea pe frunte ca o glumă, surâzând şi chemând la sine ca fundul apelor adinei…

Balalanschi dete un ghiont lui Văleanu.

Acesta, nedesluşit în gânduri,. Dar bun şi cuminte, plecă la Giurgiu, în loc să plece la Piteşti.

Roma, 1904

O MUZA

(1922)

JOHN JAMES AMINTI HI DIN CARIERA DIPLOMATICĂ

Roma, 1915

Stimate amice,

Anul acesta am împlinit 30 de ani de carieră diplomatică. E mult. Cu toate astea, pot vorbi despre timpul trecut cu o mare libertate sufletească, fiindcă nu mi-a făcut niciun rău: oarecare blândă neîncredere în planurile oamenilor; puţin scepticism, când e vorba de fericire; o mare mirare de puterea mediocrităţii, – iar încolo, cred că nu e nimic de zis despre modul cum curge viaţa: fiecare piatră se rotunjeşte mai mult sau mai puţin, după cum e friabilă sau rezistentă.

I

În *Via Sisiinu*. La etajul al II-lea al unei case moderne, era un restaurant, ţinut de o familie de savoiarzi, unda mâncau toţi diplomaţii tineri, când nu mergeau la faimosul *Hotel du Quirinal*. Stăpânul, un vânător paşnic, îşi petrecea vremea dresând bufniţe pentru a atrage ciocârlii, în Campania romană, unde *la caccia oile allodole* este un sport foarte răspândit. Treaba casei o duceau nevastă-sa şi cumnată-sa, Madeleine et Mărie, *Ies penitentes* cum le numeam noi.

Aci se întâlneau figurile cele mai streine şi toate neamurile pământului. De la francezi, prusieni şi scandinavi, până la japonezi, argentini şi copţi, fiindcă Roma este punctul de întâlnire al pelerinilor de pe tot globul, al tuturor milionarilor, al tuturor artiştilor, al poeţilor, al nebunilor şi învăţaţilor.

Prin anii 1888-1890, clienţii obişnuiţi ai restaurantului din Via Sistina erau: consilierul Ambasadei Franceze de pe lângă Sfântul Scaun, d-

l de Navenne, autorul unei însemnate monografii asupra palatului Farnese; ataşatul militar francez, colonelul Pinsonniere, astăzi general în retragere; d-l Frisch de Fels, pe atunci mic ataşat, astăzi le comte de Fels, care dă tonul la Paris, prin căsătoria sa cu d-ra Lebaudy, ale cărei milioane au tot dreptul să fie dulci, deoarece provin din zahăr; d-l Van. Loc, ministrul Belgiei, instalat la Roma de 30 ani, al cărui dinasticism îl făcea să poarte o barbă albă foarte considerabilă, deşi era amorezat de o doamnă tânără, ce nu putea suferi chipul regelui Leopold; d-l de Westemberg, ministrul Olandei, bărbat cult, ceva cam extravagant, mare cunoscător de monete şi de vinuri vechi; d-l Canevaro duca di Zoagli, ministru peruvian, mort aşa de dramatic în catastrofa de drum-de-fier din Spania. Tot aici am cunoscut pe sir Henri Laurier, pe atunci prim-ministru canadez, care, deşi supus englez, vorbea numai franţuzeşte, dar o franţuzească de pe timpul lui Rabelais: „*Îl m'en souvient et encores me frissonne et tremble le qoeur dedans sa capsule, quand je pense es prodiges tant divers et horrificqus etc*.”. Se ştie că în Canada, primii cuceritori au fost francezi (Jacques Cartier, 1534).

Mai târziu, am întâlnit aci, sau la Morteo, în Palazzo Ruspoli, pe d-l de Jagow, astăzi ministrul de Externe al Germaniei, şi pe d-l Sasonoff, astăzi cancelarul împărăţiei ruseşti. Pe atunci erau amândoi *doi tineri de viitor*, cum sunt mai toţi secretarii de ambasadă. Pe lângă netăgăduitele lor merite personale, o mână de noroc i-a urcat de timpuriu la înălţimi la care alţii ajung târziu sau

niciodată: d-l de Jagow a putut să lucreze la Roma cu d-l de Biilow, pe când acesta era numai ambasador, iar d-l Sasonoff a devenit cumnatul primului ministru Stolâpin, omorât în mod aşa de crud de nihilişti. Prinţul de Biilow, devenit cancelar, şi-a adus aminte de colaboratorul său de la Roma, şi l-a invitat să-i ia locul, ca ambasador, la Palazzo Cafarelli, pe când d-sa era ocupat a face *un tour de valse* cu unele puteri cam decoltate.

D-l Sasonoff era un tânăr scund, blond, cu o calviţie precoce, de o rară agerime sufletească şi de o reală erudiţiune istorică, mai cu seamă în exegeză; de aceea şi era secretar la Legaţiunea Rusă de pe lângă Sfântul Scaun.

Nota sa caracteristică era o *anglomanie* avansată – preludiul Quadruplei înţelegeri de astăzi – care-l împiedica să guste din poveştile *Decameronului* ce se istoriseau la masa noastră. Aci, în adevăr, se adunau decadenţii corpului diplomatic: un rus mititel şi îngust la trup, blond ca un înger de-a lui Fra Beato, cu degetele acoperite cu peruzele, cu brăţări la mâini, – dar atât de infam şi de dezmăţat, încât pretindea că în toate zilele ia vermut cu agheasmă şi doarme cu capul pe o broască-ţestoasă, numită madame Angot, pe care a învăţat-o să pronunţe latineşte ca popii italieni: „*Dominusse vobiscume*”; un ataşat militar turc, fost prin garnizoanele cele mai fantastice, de la Dedeagaci până la Erzerum, care istorisea cum a prânzit o dată cu mai mulţi camarazi, în mare ţinută şi decoraţii, dar îmbrăcaţi numai pân’ la brâu, şi cum intrând, din greşeală, un paşă, în cabinetul lor particular, au

trebuit să se scoale cu toţii în picioare; un secretar portughez, plin de haz, care avea un câine numit Vasco de Gama, prin zgarda căruia coresponda cu numeroasele sale amante: zgarda avea un buzunar secret, unde se depuneau scrisorile ca în cutiile de poştă.

D-l Sasonoff fugea de aceşti decadenţi, pe care cred că-i dispreţuia, cum în general dispreţuieşte omul care urmăreşte o ţintă, pe oamenii cari trăiesc de azi până mâine.

Cine însă nu dispreţuia pe decadenţi, era un alt rus, baronul de Mâyendorff.

Cât e de mare pământul, cu toate neamurile lui, – nu cred să existe pe el un ins mai urât decât acesta. În două cuvinte: Don Quichotte. Când ieşea pe stradă, vara, cu o pălărie de vânător african pe vâi'ful capului, – se ţineau băieţii după el, strigându-i „Rass Allula". El mergea la deal, pe Via Nazzionale, slab şi dihăinat ca un mucenic, uitându-se cruciş la trecători, care-i făceau coarne cu degetele, şoptindu-şi unii altora: „*il jamoso iettatore*".

Baronul era tot atât de spiritual pe cât era de urât; era spiritual şi răutăcios. Toate femeile tinere îl giugiuleau şi-l corcoleau, de frică. Cine voia să aibă un salon deschis sau să dea un prânz reuşit, trebuia să între mai întâi în bunele graţii ale baronului.

Se povestea despre el că, pe când venise o dată la Petersburg, de la Londra, – bătrânul Gorciakov, primindu-l în audienţă de concediu, îi zise:

— *Şi vous retrouvez lord Granville a Londres*,

diteslui quie vous avez vu Vours dans sa ianiere.

— *Je lui dirai que j'ai vu cette bâte-lă*.

Din cauza gurii rele, acest om, bogat şi cult, nu ajunse decât foarte târziu şef de misiune într-un post secundar (ministru la Lisabona), unde şi muri, uitându-se cruciş la visurile sale dispărute.

El zicea, despre un mare poet al Italiei, cu reputaţie urâtă:

— *Îl Iove sa maison*, *sa femme et son talent*, *pour faire chanter Ies autres*.

Sau, la doi prieteni, cari apărau pe-o doamnă ce displăcea baronului:

— *Eh bien*! *cette femme est parfaitement detestable*: *elle est grande comme moi*, *bete comme vous et laide comme lui*. *Sommes-nous d'accord*?

Baronul Măyendorff venea la masa decadenţilor cu plăcere.

Îl

Dar podoaba acestei mese, omul incomparabil superior tuturor celorlalţi, era John James, amicul meu Djon Gems, secretarul Ambasadei Statelor Unite, diplomat din întâmplare, iar din fire, poet, adică un amestec de gânditor, de visător, de muzicant, de humorist, – spirit critic şi creator, naiv, blând şi bun, – cu o atât de fericită doză de nebunie în viaţa lui înţeleaptă, şi atâta originalitate în tot modul său de a fi, încât nu se putea să-l vezi o dată, fără dorinţa de a-l revedea.

De la prima noastră întâlnire, am avut norocul să-i plac. Auzise că eram şi eu un fel de scriitor în ţara mea, şi, din prima seară, mă întrebă foarte serios dacă în România ne scriam

poemele pe obeliscuri sau pe frunze de păpuşoi, căci, evident, hârtia nu străbătuse până la noi. La răspunsul meu că România importă hârtia din Statele Unite, unde ea se găseşte în mare cantitate, tocmai pentru că acolo nu sunt scriitori şi cetitori, John James râse cu plăcere:

— *AII right, il y a compensation*.

Voia să zică, adică, că eram chit.

Locuia într-un apartament mobilat, Via San Nicolo da Tolentino, unde era cunoscut, de toţi ceilalţi chiriaşi, şi cred şi de vecini, pentru urletele, dar mai cu seamă pentru muzica sa. Portarul, care nu putea să zică Gems, il numea „Signorino Gemiss”.

Dimineaţa îşi lua baia în strachina de cauciuc, apoi făcea gimnastică, înhămat la nişte sfori elastice, cu toate uşile şi ferestrele deschise, ascuns după un paravan unde cotcodăcea, fluiera, grohăia, lătra, miorlăia, necheza, ea la menajerie. Învăţase toate înjurăturile italieneşti de la Roma, pe care le rostea cu accentul lui englezesc:

— *Adele, te possinoscannă, portamil Vacqua. Calda /…*

Iar Adela, care aştepta la uşe cu apa caldă, se prăpădea de râs, dar nu îndrăznea să între.

Când se făcea tăcere, stăpâna casei zicea:

— *Îl signorino Gemisse prega*.

Adela adăuga:

— *O şi fa la barba*.

În adevăr, Gems, care era de origină irlandez, rămăsese bun catolic şi în toate dimineţile îşi făcea rugăciunea, după cum se şi rădea în toate dimineţile. De aceea nu se ştia precis dacă se

închină sau se rade.

Stăpâna casei, deşi cam copticică, era amorezată de el, ca toată lumea, şi îi aducea cafeaua ea singură, pregătită cu mâna ei, cu unt proaspăt, marmeladă, castane zaharate şi toate bunătăţile. El o mângâie pe mână şi apoi îşi săruta degetele, parcă ar fi atins cine ştie ce comoară de frumuseţe. Asta nu-l împiedica de a-i dărui de ziua ei un „tub’1, adică o baie de cauciuc.

Câteodată bea câte un pahar mai mult. Atunci devenea filosof. Dacă vedea pe Vasco de Gama, da trist din cap şi se lega de stăpânul câinelui, într-o franţuzească a lui:

— *Plus… plus que je connais Ies hommes, et plus que j’aime Ies chiens. Vous faites de cette pauvre bete un ruffian. Vous etes un* cocks-comb… *un decadent pourri… une crete de coq*.

A fi cineva „creastă de cocoş”, adică un fel de afemeiat, sulemenit şi iubit de „dame”, era culmea infamiei.

— *Un* cocks-comb *’…’lin sauvage*!

Portughezul râdea:

— Ai, haz, Djon. Eu, sălbatec!… Pe când strămoşul meu Vasco de Gama descoperea drumul Indiilor, părinţii dumitale trăiau prin copaci.

Gems părea mulţumit:

— *AII right. Îl y a compensation*.

În gândul lui american, cuvântul acesta „compenseşn” avea o semnificaţie de înaltă justiţie socială. Adică: nici nu te-am păcălit, nici nu m-ai păcălit.

Când rămânea singur cu mine, recita versuri sau se lega de femei. El, omul gentil, găsea o

voluptate crudă în vorbele lui Hamlet, pe care le repeta îndesat: „*Be thou as chaste as ice, as pure as snow, thou shalt noi escampe calumny. Get thee tot a nunnery, go; farewell. Or, if thou wilt needs marry, marry a fool; for wise men know well enought what monsters you make of them*” ’.

Apoi întărea, cu degetul tragic întins către Mărie, care aducea altă sticlă de şampanie:

— *To a nunnery, go; and quickly too. Farewell.*

Mărie se uita lung la noi.

— Ce spune d-l Gems?

— Zice să te duci la mănăstire.

— Eu, la mănăstire!... Ou lâ-lă!...

Gems mai turna câte un pahar, îşi încrucişa braţele peste plastronul elegant al fracului şi continua:

— Ce frumos e *verbul* omenesc!...

Îţi aduci aminte cum începe Manzoni, *I promessi sposi*? „*Quel ramo del lago di Como, che volge a mezzogiorno tradue catene non interrotte di monti, tutto a seni e a golfi*”... E un nespus parfum din viaţa acelui *seicento*, atât de dispreţuit de prerafaeliţi, şi totuşi atât de bogat în *energie* omenească, când Spania teroriza lumea. Ce idee ai despre spanioli?

— O foarte mare idee.

— Dar de Statele Unite?

— Tot mare, dar mai mică.

— O să le luăm coloniile.

— O să le rămâie *Las Meninas*.

— Ce este asta?

— Un tablou al lui Velasquez.

Gems strâmbă din nas şi urmă:

— Ce minunaţi trebuie săfi fost haiducii italieni, faimoşii *bravi*, cari îşi băteau joc de guvernatorii spanioli,

I Dacă te măriţi îţi voi da acest blestem drept zestre: vei putea fi castă ca gheaţa şi curată ca zăpada, şi nu te vei mântui de calomnie. Du-te la mănăstire. Dacă totuşi ţii să te măriţi, ia de bărbat un imbecil, fiindcă oamenii cuminţi ştiu prea bine ce monştri faceţi dintr-înşii, voi femeile. Du-te la mănăstire, şi cât mai repede. Adio (trad. D. Z.).

plini de titluri: „I Illustrissimo ed Eccellentissimo signor don Carlo d'Aragon, Principe di Castelvetrano, Duca di Terranuova, Marchese d'Avola, Conte din Burgeto, grande Ammiraglio e gran Contestabile di Sicilia, Governatore di Milano e Căpitan Generale di Sua Maestă Cattolica în Italia", sau celălalt, pe care-l pomeneşte Monzoni: „1'Hlustrissimo ed Eccellentissimo signor Juan Fernandez de Velasco, Contestabile di Castiglia, Cameriero mag'giore di Sua Maestă, Duca della Cittă di Frias, Conte di Haro e Castelnuovo, Signore della Casa di Velasco, e di quella delii sette Infanti di Lara" etc., etc. Înţelegi dumneata că de un sfert de ceas de când vorbesc, rostesc numele a două singure persoane? Faci rău că ai idee bună de spanioli.

Apoi distrat se punea să fluiere o bucată din *Simfonia I* a lui Beethoven, şi iar recita versuri:

„ The poet has the child's sight în his breast,
And sees all new"[63]

63 Poetul are privirea copilului în inimă Şi vede totul nou (trad. D. Z.).

Mărie, fericită de a-i vorbi, ca toată suflarea femeiască, prindea a-l dojeni:

— *Ah, mon Dieu, que vous etes mechant avec Ies femmes, monsieur Jean James*!… (*Jeanjam*).

— *Mărie, plus… plus que je connais Ies femmes, et plus que je comprends Abelard*!…

— *He, monsieur, vous oubliez Heloise*!…

— *Brava, Mărie. Îl y a compensation.*

— *Pas pour elle, monsieur.*

— *Bravissima. Îl y a compensation plus que jamais.*

Încântat de vioiciunea femeii, se întorcea către mine:

— *Cette femme pourrait etre ambassadeur chez vous…*

Apoi, văzând o scăpărare de răutate, în ochii mei, adăuga repede:

— *Pas chez vous… Dans Ies Balkans.*

Ieşind de la restaurant, trebuia să mergem la nişte americani bogătaşi, cari sosiseră de curând, sunând din milioane. Cum drumul trecea pe lângă casa lui, mă rugă să ne urcăm sus, să-şi ia ţigări. Îndată ce intră, începu să strige:

— *Adele*! Do re *sono i sigari*?

— *Subit o.*

Fata dispăru. El se aşeză la piano. Şi trecu pe clape cu amândouă mâinile, ca o adiere generoasă de răcoare. După aceea cântă o arie variată de Beethoven, câteva note atât de simple şi de profunde, pe care zburau arabescurile unei fantezii atât de calde, încât sufletul omenesc devenea deodată tangibil.

Fata intrase binişor şi lăsase ţigările pe o

masă. Gems se uitase la ea fără să o vadă. Cu jobenul în cap, cu mănuşile albe pe marginea clapelor, cu ochii pe jumătate închişi, părea că pluteşte într-o atmosferă de visuri albastre şi de tămâie, în care auzea altă muzică, arcuşul sfintei şi corul îngerilor.

Eu mă pomeneam oftând, fără niciun bănat al meu. Ce poate pune un om, pe clapele reci ale unui piano? Sa vede că personalitatea sa. Iradiaţiunea acelui tot complex ce se numeşte *temperament intelectual* şi care este, la unii, atât de cald. ’âncât luminează şi tămăduieşte ca soarele.

Cât timp o fi trecut aşa nu ştiu. Furăm deşteptaţi de un suspin formidabil, „He hec”! ce izbucni din pieptul. Adelei, ca o rachetă. Gems se opri deodată şi se uită lung la fată:

— *Adele*, *voi siete înamorata*.

Ea se ruşinase de tot:

— *Nori*, *signorino*. *Mi piace tanto la musica*.

— *Siete înamorata*, *fanemila*.

Apoi, adunându-şi mănuşile şi aprinzându-şi ţigara, *se* adresă mie:

— *Allons dans le monde*.

Dar când să ieşim pe seară, ne întâlnirăm faţă în faţă cu trei persoane, două doamne şi un domn, care făceau un haz nespus.

— A! scumpe domnule Djon! Aşa se vine la nişte bieţi prieteni, sosiţi de două zile, cari nu cunosc pe nimeni! Iată că venim noi la dumneata.

— Tocmai mergeam la d-voastră.

Şi fără multă vorbă, deteră năvală în casă.

Când se aprinseră luminile, apăru cea mai

adorabilă creatură ce se poate vedea, blondă, înaltă, cu o gură ce zâmbea a bine. Cealaltă mai puţin frumoasă, dar foarte simpatică. Domnul ce le însoţea, şi care părea a fi tatăl celei dintâi, era voinic şi frumos, figură energică de german transplantată în America.

Djon Gems făcu prezentările. Erau nişte bogătaşi din Balţimore. Fata blondă se numea Eveline; cealaltă Mărie; domnul se numea Walckenaer.

Casa lui Gems fu răscolită ca de un ciclon, aşa că Adela aşezând lucrurile la locul lor, zbârnâi printre dinţi un „*managgia*” destul de violent.

Ieşirăm cu toţii în oraş.

Iii

Sosirea la Roma a acestei fete frumoase şi bogate, puse lumea în neastâmpăr. Prânzurile şi balurile se ţineau lanţ.

Tineri cu nume cât lumea de mari, Altieri, Aldobrandini, Borghese, Boncompagni se învârteau împrejurul ei, luptând cu secretari de ambasadă, miniştri străini, cu un secretar de stat, cu ofiţeri şi civili de toate neamurile şi toate rangurile sociale.

D-ra Walckenaer era nu numai frumoasă şi bogată, dar averea sa trecea şi drept *curată*, în acest înţeles, că nu pornea nici din minele din California, unde tot dolarul are câte un strămoş puşcăriaş, nici din porcii de la Chicago, nici din pilulele Pink, ci din comerţul curat al grânelor. Cel mult dacă onorabilul d. Walckenaer va fi sugrumat câteva mii de brutari, – dar aceştia de câte ori nu sugrumă pe bieţii consumatori! Aşa încât, cum

zicea Gems: „*il y avait compensation*”.

În vremurile din urmă, cercul împrejurul fetei se strânsese atât demult, încât suspinătorii autorizaţi erau reduşi la trei: un ofiţer de cavalerie, care însoţea pe Evelina la vânătoarea de vulpi, un american stabilit la Roma şi, în fine, don Giovanni B.

Roma întreagă era împărţită în tabere, trei la număr, câţi erau suspinătorii: ofiţerimea, lumea oficială şi *vânătorii de vulpi*, erau pentru cavalerist; colonia americană era, fireşte, pentru tânărul american; societatea propriuzisă, adică nobilimea papală, Curtea şi corpul diplomatic, erau pentru don Giovanni.

Amicul meu Gems se uita la câteşitrei suspinătorii cu un sentiment de nespusă mirare, cum te-ai uita la un om cu nas artificial, sau la o telefonistă amabilă. Câteşitrei pretendenţii îl plictiscau cu prietenia lor, fiindcă simţeau înrâurirea lui asupra d-lui Walckenaer şi mai cu seamă asupra fetei.

Evelina, în adevăr, se purta cu el ca o soră mai mică faţă cu un frate mai mare, celebru. După ce se sfârşea reprezentaţia oficială, cu pretendenţii, îi vedeai pe amândoi prin vila Borghese, umblând pe jos, cu pasul sigur, cu sufletul liber, vorbind lucruri serioase. Gems era cunoscut în Statele Unite ca pianist de talent, care însă nu vrea să câştige bani cu arta. Lucrul acesta, atât de puţin american, îi da un mare prestigiu.

Când Gems cânta în faţa ei, ochii fetei îşi schimbau coloarea: din albaştri deschişi, deveneau viorii ca seninul după ploaie, şi păreau a se

apropia unul de altul, dând privirii o încordare dramatică.

O plimbare la villa Adriana, la Tivoli, era să dea loc la un mic scandal, ce nu s-ar fi putut înlătura fără intervenţia lui Gems.

Vagoanele italieneşti, acum 25 de ani, se închideau pe laturi, cum se mai închid astăzi, la noi, pe. Fericita linie Mărăşeşti-Panciu. Fiecare compartiment nu putea cu-i prinde mai mult de opt persoane. Pretendenţii voiau să călătorească câteşitrei, în compartimentul Evelinei. Care era deja ocupat. Un singur loc mai că*mânea liber. Ofiţerul şi americanul puseră mâna aproape în acelaşi timp pe uşa' vagonului. Americanul dete cu cotul la o parte pe ofiţer, care, la rândul său, luă de ceafă pe american şi-l depuse pe cheu, ca pe o valiză. În clipa aceasta, don Giovanni se strecură printre dânşii şi ocupă locul în vagon.

Cei doi tineri, ofiţerul şi americanul, se priviră o secundă, cu răutatea animală a obârşiei noastre, şi erau gata să-şi dea arama pe faţă, când Gems sări în mijlocul lor, îi luă de braţ şi le zise încet:

— *Meussieurs, şi vous etes deux coqs de combat, n'oubliez pas que mademoiselle Walckenaer ne vous pardonnerait jamais de Vavoir prise pour une poule*.

Apoi, le oferi locul său în vagon, făcu pe şeful de tren strigând „*Partenza*, – *pronti*" şi dispăru într-un alt compartiment.

17 – D. Zamfirescu: NUVELE

Toată purtarea asta dezinteresată s-ar fi explicat uşor dacă Evelina ar fi fost ca şi el. Eu

aveam impresia netedă că inima fetei nu mai era a ei; că, încetul cu încetul, natura eroică a amicului meu prinsese în mrejele sale puternice libelula elegantă trimisă de vântul Oceanului. Fireşte, nu-i ziceam nimic. Dar simţeam ceva turbure în suflet. lui. Mai în toate serile bea, ceea ce mă scandaliza:

— Gems, te las. Eşti absurd.

El mă oprea de mână:

— Să-ţi fac un silogism. Ştii ce este un silogism. Iată cu cât beau mai mult, cu atâta ameţesc mai tare; cu câi ameţesc mai tare, cu atât mai mult se cutremură pământul; cu cât se cutremură pământul mai mult, cu atât vărs vinul din pahar; cu cât vărs mai mult vin, cu atât mai puţin beau. Prin urmare, cu cât beau mai mult, cu atâta beau mai puţin. Dar tu eşti un neolatin cu spirit pozitiv, pentru care farmecul speculaţiunilor intelectuale nu există. *Mărie*, *du champagne*!...

— Numeşti speculaţiuni intelectuale neroziile astea!... Lasă-mă să mă duc.

— Nu te duce. Te rog. Am să-ţi cânt ceva al meu, cum cred eu că ar fi iubit Beethoven pe Tereza de Brunswick...

La asemenea făgăduială mă îmblânzeam.

— I îţi închipuieşti ceva mai patetic, mai nobil şi mai profund omenesc?! zicea el.

— Haidem.

— Încă ceva. Toată lumea crede că moralul şi fizicu sunt două lucruri deosebite. Ei bine, lacrăma, lucrul ce mai mişcător, poate să curgă când îţi smulgi un păr dir nas, sau când iubeşti.

— Hai, Gems, că vorbeşti prostii.

— Eu n-am plâns în viaţa mea.

— Nu zice vorbă mare.

— Ai dreptate. Să mergem.

Pe drum se prindea de braţul meu cu credinţă şi nu mai zicea nimic.

Într-o seară, pe când îl duceam aşa acasă, îl simţeam nenorocit de tot. Îmi închipuiam cauza. D. Walckenaer, ameţit de zgomotul ce se făcea împrejurul numelui lui, plecase la Neapoli.

Gems mă ţinea strâns de braţ.

— Să-ţi spun ceva…

— Spune.

— Ciudat om eşti.

— Pentru ce?

— Îmi inspiri încredere… şi frică.

— *Încredere* e foarte natural: te iubesc şi te stimez.

Dar *frică*?

— Am credinţă că ceteşti în inima mea ca-ntr-o carte.

— Ascultă, Gems, cartea e deschisă.

El păru a se gândi:

— Am primit o telegramă de la Neapoli.

— De la d-l Walckenaer?

— D-l Walckenaer mi-a scris. Telegrama e de îa Evelina.

Se opri la un felinar, se căută prin buzunare, găsi telegrama şi mi-o întinse: „*Pray with all my heart accept*”.

Fata îl ruga să primească invitaţia lui tată-său, de a veni la Neapoli.

Ajunserăm tăcuţi acasă la el. Se puse la piano şi făcu câteva acorduri. Se opri şi iar scoase telegrama.

— *Te rog din toată inima*. Ce să fac?
— Să iei trenul şi să pleci.
— Şi pe urmă?
— Să iei alt tren şi să pleci încă o dată.
— Unde?
— La Paris, să comanzi trusoul.
Gems sări de la piano.
— Ca, *jamais*!
Eu îl aşezai frumos la loc.
— Pentru ce?
— Pentru că eu am 20 000 franci venit, iar ea are patru milioane.
— Venit?!
— Venit. Are 150 milioane zestre.
— Atunci e grav. Bogăţia în general înlesneşte fericirea; aici o împiedică.
— Nu-i aşa? ’
— Vasăzifiă o iubeşti.
— Nu pot zice c-o iubesc. E adorabilă.
— E încântătoare, adăugai eu. Dar, Gems, ştii că fata te iubeşte.
Fără cea mai mică falsă modestie, el zise trist:
— Mi se pare că da. Şi e aşa de mizerabil să faci rău celor ce te iubesc… Ce mă povăţuieşti?
— Nimic. Du-te la Neapoli şi vezi dacă nu poţi să o iubeşti şi d-ta atâta de serios, încât milioanele să nu mai fie împiedecare la căsătorie.
El dete din cap, cu adâncă încredinţare că nu va fi aşa.
Apoi mă rugă să merg şi eu la Neapoli. Eu nu puteam pleca din Roma, – de aceea îl rugai să mă ierte, făgăduind că voi veni mai târziu.

IV

Timp de două săptămâni nu mai ştiui nimic de la el, până ce, într-o dimineaţă, primii o telegramă, să viu la gară, la expresul de Modane.

La ceasul trenului eram la gară, învârtind în mine tot felul de bănuieli, printre care nunta şi trusoul mi se păreau cele mai omeneşti acceptabile.

Când se opri trenul, Gems se dete jos din vagon, mă luă de braţ şi mă urcă în vagon înapoi. Era un compartiment compus din alte trei compartimente, în care Evelina, întinsă pe o canapea, – călătorea către Paris, – dar nu pentru trusou, ci pentru o operaţiune chirurgicală. Tată-său mă primi în culoar:

— *Monsieur*, *Eveline est souffrânte*. *Elle deşire vous voir*. *Vous me ferez le plaisir d'obeir et de venir a Paris*.

Modul poruncitor cu care vorbea se vedea că ascunde o durere adevărată, care nu îngăduie complimente şi glume.

Fata mă primi cu mâna întinsă, surâzând:

— Îţi sunt foarte recunoscătoare că ai venit la gară…

Apoi silindu-mă să stau lângă dânsa, şi mai încet:

— Dar trebuie neapărat să vii la Paris… Altfel, Gems ne părăseşte… Ştiu că ai treburile dumitale… Vreau să-ţi cer o consultaţie: cum să deviu săracă…

Mă uitam buimăcit la ochii albaştri ai fetei, încruntaţi de grija de a deveni săracă. Nimeni nu-mi vox'bea de boala ei: ce avea şi de ce mergea la

Paris?

Trenul sta o jumătate de oră în gară.

Fata mă învăluia în privirea ei rugătoare, aşteptând făgăduinţa că voi veni la Paris, şi începutul consultaţiunii:

— Îţi făgăduiesc că vin la Paris. Cât pentru consultaţiune… lucrul cel mai uşor: sunt patru mii de feluri de a deveni sărac.

— Enumără trei.

— Imparte-ţi milioanele la prieteni, şi nu mă uita şi pe mme.

— Milioanele nu sunt ale mele, sunt ale lui tată-meu.

— Vasăzică eşti săracă gata.

— Acum da; mai târziu nu.

— Fă aşa ca să nu fi bogată nici mai târziu.

— Ce să fac?

— Ia pe Gems de braţ şi plecaţi amândoi într-o insulă de pe Pacific, unde să nu fie nici telegraf, nici jurnale, şi mai cu seamă advocaţi. Să nu fie advocaţi.

— Şi nici doctori.

— *A-propos* de doctori: văd că nu prea eşti bine..7

Fata se uită la mine fix, apoi închise ştrengăreşte dintr -un ochi:

— Apendicită. Dar nu-i nimic serios.

Apoi suspinând uşor:

— Am greşit şi am luat stricnină în loc de chinină. Te rog. Nu ştie nimeni… Fireşte. Dacă Gems ar fi un om de înţeles, am putea pleca undeva… M-am gândit că ar putea să dea concerte sub un alt nume. Nu-i aşa că are talent?

— Imens.

Trenul se pregătea să plece. Fata mă rugă încă o dată să viu. Eu făgădui tot şi astfel ne despăi-ţirăm.

Peste zece zile călătoream spre Paris. Primiserăm 7 telegrame în 7 zile „fie de la tată, fie de la fiică. Gems îmi scria că Evelina se făcea bine şi deci nu mai avea niciun cuvânt să stea lângă dânsa. Înţelegeam că trebuia să-l ajung la Paris, ca să-l mai ţiu pe loc.

În fine ajunsei la Paris, într-o dimineaţă răcoroasă de primăvară, şi trăsei la hotelul lui Gems.

Care nu-mi fu mirarea, când aflai că plecase de două zile, fără a lăsa nicio adresă!... Pornii în fugă la hotelul d-lui Walckenaer, care era alături.

Bătrânul american îşi lua cafeaua. Cum mă văzu, veni către mine cu mâinile întinse:

— Evelina este’bine de tot. Nu a fost nevoie de intervenţiune chirurgicală…

— Mă bucur foarte mult. Aş dori s-o văd. Pot s-o văd?

— E cam greu…

— De ce?

— A plecat… cu John James… în călătorie de nuntă.

— S-au cununat? *

— Da. Iată *le faire-part* cum ziceţi d-voastră.

Şi-mi întinse o scrisoare a Evelinei.

„Dragă tată, John James şi cu mine am hotărât să fie luăm. Cum însă tu ai prea multe milioane, iar el nu are deloc, te rog să faci tot ce vei putea spre a le pierde, ca să venim acasă.

Când vei pierde tot şi-ţi vor rămânea numai 5 000 dolari venit, pune o «notiţă» în *New York Herald*, şi ne vom întoarce.”

Eu citeam şi credeam că visez. Ridicai ochii către bătrân.

El îşi muşca o mustaţă:

— Am şi răspuns prin *New York Herald*. Un impresario american oferă 100 000 franci celui mai bun compozitor născut în Statele Unite, care va scrie o poemă muzicală asupra vieţii lui Washington la Mount-Vernon.

— Au să se prezinte mii de lucrări.

— Juriul are ordin să premieze pe al lui John James, dând şi alte premii, altora.

— Dar dacă nu se prezintă la concurs?

— Are să se prezinte, dacă-şi iubeşte nevasta. Dacă nu, vom căuta altceva. Trebuie să-i ajut.

Apoi, tremurând, cu ochii umezi, adăugă:

— Mi-a luat fata…

— Şi n-am alt copil… Dar îl stimez John James este un om.

O MUZA

AMINTIRI DIN CARIERA DIPLOMATICA

I

Veniserăm la Napoli cu amicul şi colegul meu John James, hotărâţi să nu ne întoarcem la Roma decât târziu de tot, o dată cu ploile răcoritoare. Telegrafiaserăm la Sorrento să ne oprească odăi la „Hotelul Victoria”, şi, aşteptând răspuns, vagabondam pe uliţele faimosului oraş, atât de plin de originalitate, de mizerie şi de poezie. John James făcea un chef nespus, umblând cu un pepene în braţe, pe care-l promitea la o droaie de

copii dezmăţaţi, ce se ţineau după noi, sau oprindu-se la bucătăriile ambulante şi plătind porţii de macaroane, în dreapta şi în stânga, ca să înveţe şi el modul de a le mânca al napoletanilor, cu capul răsturnat pe spate, cu gura căscată către cer şi cu mâna dreaptă saâcâm, – când ne întâlnirăm cu un amic de club, contele Pândola, şi cu marele poet della Rovere, cunoscut în saloane sub numele de „Ugolino”, diminutivul dantesc al lui Ugo.

Pândola se topea de râs, la vederea lui John cu harbuzul la subsuoară, şi se bătea cu palmele de genunchi, vorbind o franţuzească „*da naboledano*”:

— *Eccellenza mia*, *ma tu sei matto*. *Tou comprends*, *della Rdvere*, *il popolino peut le touer*.

Poetul, care vorbea bine franţuzeşte, răspunse liniştit:

— *Le peuple napolitain ne iuera jamais un homme d’esprit*.

— *Vui siete un capo-comieo di prima forza*.

Vorbind şi râzând, pornirăm la hotel să dejunăm, iar mai spre seară plecarăm la Sorrento.

*

Cine a fost pe tărâmurile acestea fericite şi nu-’şi aminteşte de drumul de pe golful de Napoli? … Trenul se duce la Castellammare di Stabia, iar de acolo, până la Sorrento, te duc nişte brişculiţe cu un cal, fără seamăn în univers. Şoseaua merge şerpuind pe malul înalt al mării, printre grădini de portocali şi de smochini. Poporul formează amestecul cel mai interesant de tipuri: bătrâni stafidiţi, fete îmbrăcate ca de panoramă, tineri

ochioşi, copii în zdrenţe, trăind cu toţii în stradă şi vorbind o limbă de chiote şi de ţipete, pe care o însoţesc gesturile cele mai expresive.

Fuseserăm de atâtea ori la Napoli, şi întotdeauna poporul mă interesase foarte mult. Acum însă, cu Pândola alături, care îmi explica o mulţime de lucruri, mi se părea că străbat până în fundul sufletului său. Oamenii aceştia erau greci, în toată larga înţelegere a cuvântului, aşa cum erau acum două mii de ani toţi locuitorii din oraşele Italiei numită *Magna Grecia*, şi nu puteau fi nici osci, nici campanieni, nici latini. De aci deprinderea de a trăi în stradă; pasiunea nebună pentru sfinţii cu saltanat; vioiciunea graiului; naivitatea credinţelor, – o întreagă gamă sufletească, inexplicabilă altfel.

La Vico, ne oprim să se odihnească birjarii. Pândola vede în grădiniţa hotelului un smochin cu fructe, şi cere numaidecât o farfurie. Cu o îndemânare nespusă, prinde a curăţi alveolele zaharate de pielea lor moale şi le aruncă în gură, făcând filosofie pesimistă contra oamenilor de Nord, cari mănâncă numai lucruri *proaspete*: *„il y a dou feu dans un figue*”, zice el, ca morală.

La cuvântul „proaspăt”, John James ridică o sprinceană în slava cerului, privind la un băiat care-şi spăla obrazul dintr-o imensă felie de pepene. Pândola, rănit în amorul propriu naţional, se încruntă către John James, numindu-l *bădăran din California*; apoi, bufnind de râs, dete următoarea definiţie pepenelui: *„c’e da mangiare, da bere e da lavarsi il vis. O*”.

Pornirăm din *Vico Equense*, alergând unii

după alţii, pentru ca Pândola să spună o nouă insultă lui John James, la adresa americanilor, sau ca John James să arate o nouă murdărie, de pe drum, lui Pândola. Brişcele noastre se îndesau una într-alta, alergau pe marginea prăpastiei, îşi tăiau drumul, iar – birjarii se identificaseră cu stăpânii lor, al lui Pândola făcând pe napoletanul, iar al lui John James pe americanul, bătându-şi caii unul altuia şi înjurându-se cu cele mai spăimoase şi neînchipuite sudălmi.

Deodată se deschise în faţa noastră încântătoarea vale *piano di Sorrento*, apărată din toate părţile de munţi, în care se răsfaţă păduri de portocali şi de măslini, de rodii, de smochini, de aloes, printre cari strălucesc fructele de aur, florile de purpură, o bogăţie de colori, un belşug de forme elegante pe care natura le-a îmbinat aci cu răcoarea izvoarelor şi mângâierea mării. Un strigăt ieşi din toate piepturile, – pe când Pândola se umplea de glorie…

Când ajunserăm la Sorrento, în noi toţi se ridicase un fel de ceaţă de bucurie, pe sub care începeam să întrevedem minunile golfului de Napoli, înecate în sclipirea mării.

La „Hotelul Victoria” era adunată toată societatea romană elegantă şi o bună parte din societatea napolitană. La aceasta, se adăuga escadra engleză din Medilerana, ai cărei ofiţeri petreceau serile cu noi, pe terasa hotelului.

Cerul nu a creat ceva mai feeric decât colţul acesta de uscat pe întinderea apelor. Napoli scânteia din luminile sale ca o diademă, reflectându-se în oglinda golfului, cu stelele

firmamentului, cele atât de necunoscute. În faţă, teribil şi dominator, Vezuvul izbucnea lavă aprinsă.

În serile de pace, când toată lumea era dusă pe vasele engleze, rămâneam cu poetul della Rovere şi cu John James, cufundaţi în fotoliuri, cu trupul, iar cu gândul în geana nemuririi. Se auzea clipotul apei, în taina tăcerii, şi propria noastră dorinţă de fericire, în suflete. Mă duceam să mă culc, aproape ’nematerializat, parcă numai cu conturul fiinţei mele reale, şi adormeam ca în copilăria cea mai nevinovată, când sărutarea părintească mi se părea că seamănă cu zefirul cel adevărat.

De la Roma, era de faţă mai tot corpul diplomatic, şefii de misiuni, însărcinaţii cu afaceri şi secretarii ce nu putuseră pleca în concediu. Nobilimea romană, întoarsă de la Saint-Maurice, unde tremurase de frig, venea să se bucure de farmecul mării. Donna Niccoletta Grazzioli şi soră-sa, donna Elena Rospigliosi, încântătoare amândouă, una prin vioiciunea, eleganţa şi vocea sa, cealaltă prin blândeţea caracterului, dau tonul, alcătuiau plimbările, ţineau o adevărată curte. Luisetta Manara era văduva locului, bogată şi rotundă, pentru care se dregeau crestele şi suspinau mandolinele. Ea avea un mod de a fi atât de simpatic, încât fiecare june vanitos o credea amorezată de el, şi, cum slăbiciunea vanităţii este universală, toată lumea era mulţumită. Don Ascanio Moncada ştia ceva, dar nu se ştia ce. Domnişoarele d’Alife, două fetiţe cu haz, ar fi fost iubite de toată Societatea, dacă n-ar fi avut o mătuşă rea, plină de gloria numelui ei spaniolesc

— Era o Francavilla d’Aragon – şi de patima bisericii. Când noi ne aşezam pe trai, de se puneau pe rugăciuni. Aşa, bunăoară, dimineaţa, noi plecam cu bărcile pe mare, să luăm baie; de plecau să se închine. Se auzea vocea spartă a bătrânei: „*Matilde*, *Mariana*, *e l’ora della messa*” sau „e *l’ora della litanie*”, iar bietele fete plecau, uitându-se lung către noi şi suspinând în evantaliuri. Pândola mârâia printre dinţi: „*sarebbe anche l’ora del accidente*” sau cum s-ar zice „ar fi şi ceasul damblalei11. Ceilalţi erau muritori obişnuiţi, fiecare însă cu ciudăţenia sa: o doamnă cu părul galben, îşi’petrecea viaţa pe acoperişuri, ca să se usuce tinctura; Lelio Ottoboni fotografia cimitire.

Donna Niccoletta Grazzioli era stăpâna noastră a tuturor, arbitrul eleganţei femeieşti şi bărbăteşti. Don Ascanio Moncada îi sufla la ureche să se lege de cravatele lui Pândola, care, gelos, răspundea:

— *Signora duchessa*, *voi me dite di buttarmi nel cratere del Vesuvio*; *io mi butto nel Vesuvio*. *Voi me date una mano da baciare*; *io sono f elice come un cane fedele*. *Voi me dete di mangiare un orechio di Don Ascanio*; *io me lo papo tutto*.

— Pândola Canibale.

— *Non*, *signora*. *Don Ascanio non e un uomo*. *E un vegetale*.

— Un orchidea.

— Un citriolo.

Şi tot el făcea un chef nespus.

★

În serile când nu se dansa, intimii se adunau

împrejurul duchesei Grazzioli, care ruga pe fiecare să cetească sau să istorisească ceva.

Erau de faţă, în afară deambele surori Grazzioli şi Rospigliosi, poetul Ugo della Rovere, John James, contele Pândola, don Ascanio Moncada di Aspromonte, duca di Guardialombarda cu soţia sa, născută Murat, Martens O'Conor, un portughez de spirit cu nume irlandez, duca di Camastra, d-l de Navenne, d-rele d'Alife, Luisetta Manara, Lelio Ottoboni şi alţi câţiva tineri, napoletani, engleziţi şi spirituali.

Donna Niccoletta rugă pe Lelio Ottoboni să cetească câteva pagini din cartea lui Baldesar Castiglione *Îl Cortegiano*, ca să înţeleagă toată lumea ce dorea. Numaidecât italienii o botezară „*la signora duchessa Elisabetta Gonzaga*", iar ea îi decoră cu numele pompoase din carte: „*messer Pietro Bembo*, *il celeberimo Ottaviano Fregoso*, *l'Unico Aretino*"; pe Pândola îl făcu papă, ceea ce nu primi poetul della Rovere, ca să nu devie rudă cu el, deoarece papa vremurilor acelora era Iuliu Îl della Rovere.

În fine, toată lumea înţelesese ce dorea donna Niccoletta, şi fiecare îşi pregăti câte o istorioară, „din auzite sau din pătimite*I.

Pentru a începe, toţi ochii se îndreptară către Ugo della Rovere. Donna Niccoletta îl rugă să le spună ce este o *muză*.

Acesta se gândi un moment, apoi începu astfel:

„Am să vă povestesc o întâmplare, care se poate numi *un caz de conştiinţă*, ca să văd câţi sceleraţi şi câţi oameni de treabă sunt printre

domniele-voastre”.

— Îţi spun eu, zise Pândola: toţi sunt sceleraţi.

— Afară de mine.

— Şi de mine.

— Şi de mine.

Fu o protestare generală. Pândola, încremenit, rămă’1* sese în picioare, dând din cap:

— *Tutti galantuomini*!…

Apoi, adresându-se lui Moncada:

— *Pure te*, *don Ascanio Fregoso*?!…

Vorba din urmă, cu înţeles îndoielnic, făcu pe domni să moară de râs, iar pe doamne să-şi ascundă obrazul în evantaliuri.

Pândola fu rugat să nu mai întrerupă. Della Rovere continuă:

„Acum doi ani eram la Geneva, venit să mă odihnesc şi să iau băi în Rhone. Locuiam la «Hotelul Beaurivage»-, care, după mine, este unul din cele mai minunate aşezăminte de exploatare a străinilor. Aveam o cameră care da pe lacul Leman, plină de soare, cu balconul numai flori, de unde cuprindeam cu privirea oraşul de pe malul stâng, precum şi întreaga panoramă a munţilor, ce se urca tot mai sus, până ce intra în nori, cu Mont Blanc.

Alături de mine, pe acelaşi balcon, întrerupt de paravanuri, locuia, la dreapta, o doamnă cu un băiat de vreo 17 ani, tip frumos de adolescent, iar la stânga, o guvernantă cu o copiliţă cam bolnăvicioasă, care însă eânta bine din piano. Îi întâlneam seara, la masă, în sala de mâncare ce

da pe lac – o minune din O *mie şi una de nopţi* – şi mă deprinseserăm să-i văd ca pe nişte prieteni credincioşi, fără să mă întreb cine puteau fi. Băiatul mai cu seamă mă interesa. După vorbă şi după port, era englez. O eleganţă aşa firească, o libertate respectuoasă atât de caldă, un fel de a se îmbrăca şi a se mişca atât de personal, dovedeau superioritatea rasei. Copila bolnăvicioasă avea ochii frumoşi, părul castaniu închis, vorba rară, dar nu-mi dam seamă de ce neam pământesc putea fi, – şi nici nu ţineam să ştiu.

Într-o zi, la ora dejunului, găsii la masa ei pe vechiul meu prieten Arrivabene, cu soţia. După obişnuitele complimente, acesta mă prezintă fetei, cu un car de laude exagerate, despre mine, şi cu glume maliţioase despre ea: era cumnată-sa – domnişoara Mariana d'Astuni.

După plecarea lui Arrivabene, ne împrietenirăm de-a binele, mâncând la aceeaşi oră, plimbându-ne împreună, glumind şi râzând. Guvernanta rămânea acasă, ostenită, iar noi luam vaporul şi umblam pe la Montreux, Evian, prin munţi, pe sub cascade, ca doi buni şi adevăraţi prieteni. Pe fiecare zi descopeream farmecul unei inteligenţe calde, cu acea mlădiere nostalgică de idealitate, ce pare o însuşire curat femeiască. Cetise to. T, ştia tot, fără să dea vreo însemnătate culturii sale.

Treceau zilele şi săptămânile. Mă deprinseserăm cu dânsa şi o revedeam din ce în ce mai bucuros. Se lipea de mine cu o încredere de soţie, parcă ne-am fi cunoscut de două mii de ani. Mă întreba cu stăruinţă cum se face o poezie; îmi

vorbea despre Balzac şi-mi spunea că, dacă ar fi trăit pe timpul lui, l-ar fi luat de bărbat, numai'ca să-l scape din încurcătura datoriilor şi să redea pacea unui geniu, într-o plimbare pe care o făcuserăm la Ferney, îmi recită o bucată întreagă din *Poeme de Fontenoy* a lui Voltaire, şi apoi nişte versuri ale mele. În această apropiere literară, puse atâta discreţie şi atâta artă, încât mi se păru că în adevăr eu nu eram mai prejos ca Voltaire, în aceste împrejurări, primii o scrisoare de la amicul meu Arrivabene, prin care mă ruga cu stăruinţă ca la întoarcerea mea în Italia să trec pe la Mantua, unde şedea vara, având lucruri importante a-mi comunica. Îmi vorbea despre villa sa, *la Magliana*, cunoscută pentru arhitectura lui Antonio Sangallo, care o făcea să semene, în mic, cu palatul Farnese, şi cunoscută mai cu seamă pentru amintirile de la Virgiliu, care se născuse prin partea locului, la Andes. Mărturisesc că-mi făcu plăcere gândul de a revedea, poate, pe domnişoara d'Astuni în Italia. O întâlnii a doua zi şi îi spusei că eram hotărât să plec peste câteva zile la Paris, iar la întoarcere să mă opresc la *Magliana*. Fata se uită lung la mine. Devenise palidă, îmi întinse o mână, chinuită şi rece. Oare ce putea să aibă?

Aş fi povestitor mincinos, dacă nu aş mărturisi că mă gândeam la dânsa cu oarecare secretă speranţă de a-i plăcea. Firea noastră bărbătească nu iartă; te poţi vedea în oglindă cu părul alb şi pielea încreţită, şi totuşi să-ţi simţi inima trudită de violenţă poftelor tinereţii. Cred chiar că acesta este farmecul maturităţii bărbăteşti, pentru unele femei fine: de simt lupta

omului cu propriile sale porniri, – spre deosebire de tineri, cari nu luptă cu nimic, ci numai îndrăznesc.

Orcum ar fi, acesta era adevărul. Dar, cu groaza mea înnăscută de suferinţele omeneşti şi cu mila aproape părintească ce simţeam pentru domnişoara d'Astuni, înlăturai mizeria mea egoistă şi-mi zisei să mă bucur încă de vederea acestei flori delicate, cât mai aveam de stat la Geneva, fără gânduri ascunse. Seara, ea se puse la piano. Eu ceteam un articol de jurnal ce mă interesa. O auzeam prin fundul unei conştiinţe de perpetuă veghe a individualităţii noastre, până ce putui să mă desfac de obsesiunea articolului şi să aud numai pianul. Clapele prinseră suflet. Lemnul şi fildeşul ieşiseră din *faptă* şi intraseră în cuget şi durere. Fata, cântând, se gândea şi suferea.

Era atâta înţeles în notele piahului, încât îl puteam scrie, şi în adevăr, găsind un plic pe masă, lăsai cuvintele să curgă:

„Pricepe oare vreo fiinţă ce dureroasă poezie E-n ochii plini de suferinţă Ce. Se închid, pe veşnicie;

Şi cât de lungă şi eternă E despărţirea ce se-ngână cu lacrămile de pe pernă şi muta strângere de mână?

Natură, stranie putere,

Eroică înfăptuire,

Ce pui speranţă în durere şi farmec în nefericire,

De ce ascuţi atât simţirea şi gândul ce se înfioară Acelora ce au puterea De-a suferi fără să moară?"

Când se opri Mariana, eu trecuserăm din personalitatea ei în personalitatea mea. Mă urmărea acum căutarea frumosului, tehnica versurilor, care nu mi se părea destul de bună în strofa din urmă. Ea se apropie de mine;

— Ce scrii?

— Notez o poezie pe care ai făcut-o dumneata.

Mariana luă plicul şi ceti poezia, cu ochii duşi în gânduri. Apoi se uită lung la mine, palidă, oarecum înspăimântată:

— Sunt încremenită. Poezia asta este în adevăr ieşită din sufletul meu. Cum ai putut s-o scrii dumneata?

Apoi, luându-mi mâinile;

— De ce pleci?

— Sunt silit.

Ea rămase pe gânduri:

— Ah! De ce pleci!... N-ai primit o scrisoare de la cumnatul meu?

— Ba da. Mă invită, la întoarcere, să mă opresc la *Magliana*.

— Şi altceva nu-ţi mai spune?

— Nu.

— Şi unde te duci?

— La Paris.

— Merg şi eu.

Inconştient, înălţai din umeri, ca şi cum aş fi zis «eşti liberă să faci ce vrei».

Ea nu mai rosti niciun cuvânt. Buna creştere o lua în stăpânire. Îşi îndreptă pălăria pe buclele fugare şi-mi propuse să ieşim. Se lipi de mine, ca de obicei, cu încredere:

— Domnule della Rovere, ştii că mi se pare că te iubesc…

Eu rămăsei locului. Ea urmă:

— Nu te îngrozi. Am zis «mi se pare». Te rog să-mi spui dacă acesta este amorul. Nu mă întrerupe. Vreau să ştiu ce să fac. Dacă cu adevărat te iubesc, trebuie să mă iei de soţie… şi trebuie să mor.

Şi fiindcă eu mă uitam la ea, mirat, ea adăugă:

— Te rog nu te scandaliza, şi lasă-mă să-ţi spun cine sunt eu. Eu sunt născută pentru a muri…

— Ca şi mine.

Mariana se uită în jos, dând tristă din cap:

— Nu… Penti'u a muri în ziua în care voi iubi.

— Şi ţii să mori?

— Nu, – deloc. De aceea sper că nu este acesta amorul.

— Desigur că nu.

— Dar ceea ce este, e atât de minunat, încât îmi umple sufletul de bucurie. De câtva timp, mă gândesc la dumneata pururea. Când te văd, îmi bate inima mai tare. Dacă încerc să cânt, te cânt pe dumneata. Când umbli lângă mine, îmi vine să sărut haina ce porţi, uite, stofa de pe braţul acesta cald, sub care mă adăpostesc…

Şi vorbind astfel, se ascundea sub braţul meu. Eu eram turburat cu totul.

— Spune, te rog. Mă tem că acesta este amorul… Atâta lucru înţeleg şi eu. Nu poate să fie ceva mai dulce şi mai nevinovat, când eu îţi vreau binele; aş dori să-ţi dau tot ce am, să te ascund de

ochii lumii… Mi se pare chiar că asta s-ar chema gelozie… Şi pentru asta trebuie să mor?…

— Cine a zis că trebuie să mori?

— Medicii.

— Sunt nişte proşti.

— Nu-i aşa? Ah, ce bine îmi pare!

Merseserăm cam departe. Încercam să mă întorc din drum.

— Unii sunt proşti, – alţii sunt foarte deştepţi. Depinde…

— Acum o schimbi!…

— Nu. Dar sunt medici şi buni şi răi.

— Ai mei erau răi.

În mijlocul vorbei despre medici, deodată se opri:

— Şi ce faci la Paris, când mergi?

— Dar ce nu poţi face la Paris!…

— Spre exemplu…

— Te duci la teatre, îţi regăseşti prietenii, editorii…

— Eu ce-aş face dacă aş merge la Paris? N-am nici prieteni, nici editori, nici editoare…

Era extraordinară. Sărea de la glumă la întristare şi de la blândeţe la ironie, cu o aprindere care da pe faţă neliniştea sufletului.

— Domnişoară d’Astuni, câţi ani ai?

— Douăzeci şi patru.

Ştii câţi am eu?

— Patruzeci.

— Şi patru. Fiindcă dumneata nu poţi să te măriţi, iar eu nu vreau să mă însor, nu s-ar putea să rămânem prieteni?

— Nu.

— Eu cred că da. După destăinuirea pe care mi-ai făcut-o, eu sunt deja amicul d-tale, un amic care te-ar putea adora, dacă, după cum sper, medicii d-tale au dreptate.

— A! speri!

— Fireşte. Dacă dumneata nu te poţi mărita, eu te voi putea iubi, ca pe o stea sau pe o muză, cum a iubit Leopardi luna.

— Eu, nu.

— Ah, domnişoară d'Astuni, nu cunoşti nimic din viaţă, şi creezi că eşti deja atât de rea. Eu îţi întind mâna şi-ţi zic la revedere. Ne vom întâlni la *Magliana* în curând.

Ne despărţirăm, nemulţumiţi amândoi, ea tristă, eu neînţelegând nimic din rostul vieţii.

Seara, cinai[64]

în oraş, apoi mersei la un teatru.

Erau ceasurile târzii când mă întorsei la hotel. Uşa mea, deschisă pe balcon, încadra, ca un pervaz, lacul Leman, în care se oglindeau luminile de pe malul stâng. O linişte ademenitoare făcea să vorbească florile şi să se înalţe visurile către stele. Stinsei lampa şi rămăsei lipit de uşor, privind cu tot sufletul la înfăptuirea măreaţă a lumii lui Dumnezeu, pe care de atâtea ori încercaserăm s-o pricep şi n-o pricepuserăm niciodată, – când mi se păru că o tăblie a paravanului din stânga se mişca. Până să prind de veste, cineva se strecurase lângă mine, şi, înainte de a avea vreme să fac o mişcare, domnişoara d'Astuni se grămădise la pieptul meu.

— Ce faci, pentru Dumnezeu!..:

---

64 In textul de bază : prînzii (n. ed.).

Ea tremura din toate fibrele sărmanului ei corp, cu mâinile îngheţate şi fruntea fierbinte. Mă retrăsei înăuntru ca să pot închide obloanele. Aprinsei repede lumina. Ea căzuse la pământ. O ridicai în braţe ca pe o pană, o întinsei pe o canapea şi o acoperii cu un pled.

Rămăsei în cea mai mare nedomirire, privind obrazul palid, încadrat în părul bogat; arcul sprâncenei încordat de durere; ochiul închis; fruntea, de o liniatură plăpândă. Mi se părea că descoper o altă fiinţă. Mi se făcu o milă nespusă. Luai un scaun şi şezui lângă dânsa.

— Ce ai, dragă? Te doare ceva? Te-ai lovit?

O uşoară mişcare a sprâncenelor spunea ceva, dar nu înţelegeam ce. Întorsei lumina electrică în partea cealaltă, lăsându-i figura în umbră. Atunci deschise ochii.

— Ce ai?

— Nimic. Când pleci?

— Mâine cred.

— Dă-mi o mână şi ajută-mă să mă scol.

O ajutai să se scoale. Părea aproape goală, şi cu toate astea era acoperită, dar cu o aşa minune de rochie, că părea muiată în lumină. O ţesătură de aur şi mătase, care îmi aminti de o haină a d-nei de Montespan, descrisă de d-na de Sevigne. Şi, ca să putem intra în vorbă, îi spusei:

— «D’or *sur or*, *rebrode d’or*, *rebrode d’or*, *et* pardessus, *un or frise*, *rebroche d’un or mele avec un* certam *or*, *qui fait la plus divine etoffe qui ait jamais ete imaginee*: *ce sont Ies fees qui ont fait en secret* cel *ouvrage*».

— Ce frumos!… Nu ştiu cum spui lucrurile, că

mă îmbeţi în sunete!…

Apoi mă sili să şed, şi se aruncă în braţele mele, ca un copil:

— Ah, ce dulce e să iubeşti!… Fiindcă acum ştiu că ceea ce simt eu este amorul… Nu mă respinge. Dacă trebuie să mor, am să mor… Am venit să-ţi spun un lucru pe care n-am îndrăznit să ţi-l spun astăzi… Am scris lui cum* natu-meu să-ţi ceară mâna.

Apoi se scutură ca de un fior de groază şi de ruşine)

— Îţi închipuieşti în ce stare trebuie să fie bietul… El ştie că dacă mă mărit, mă duc pe lumea cealaltă, iar averea mea rămâne surorii mele. Şi cum e un om de treabă în toată puterea cuvântului, va face tot ca să mă împiedice de a mă mărita. Vrei?… Vrei să mă iei?… Nu răspunde: nu. Ai spus dumneata singur că medicii sunt nişte proşti. Cum se poate să moară cineva de fericire? …

Vorbea, vorbea, fără să-mi dea răgaz să spun un cuvânt. E drept că nici nu prea ştiam ce să spun. Se lipise de mine ca o rază de soare de care nu te poţi apăra. Îmi intra în suflet, în cuget, în sânge. Simţeam corpul cald, sânul parfumat ca o întreagă primăvară, inima palpitând ca la o turturică prinsă. Mijlocul i se frângea sub braţul meu, pe când glasul ei rostea ca în vis «ia-mă»…”

Della Rovere se opri. Noi, toţi tremuram.

Deodată se auzi glasul lui Pândola urlând:

— Şi ce-ai făcut?!

Poetul răspunse domol:

— N-am făcut nimic. Am turnat câteva

picături de apă de flori într-un pahar, am aşteptat-o să se liniştească şi am dus-o la dânsa.

Ca un tigru flămând Pândola sări la el să-l gâtuiască:

— *Triple cretin*!… *Asino*! *Imbecile*! *Codardo*! *Poeta sdulcinato e cappone*!

Şi un fluviu de invective, în toate limbile, gâlgâi din gura lui, strâmbată de indignare.

Toată lumea era în picioare. Bărbaţii discutau. Femeile, aprinse, se uitau în pământ. Della Rovere privea la ei, liniştit, cu pumnul drept sub braţul stâng şi cu capul pe mână. Donna Niccoletta îl întrebă:

— Aţi terminat?

— Nu.

— Vă rog, luaţi-vă locurile; poetul n-a terminat.

Pândola, înverşunat, se răsti din nou la el:

— Ce isprăvi ai mai făcut, dobitocule!…

Della Rovere nici nu-l auzea:

— Când am început povestea, v-am spus că e *un caz de conştiinţă*, pe care vi-l istorisesc, ca să văd câţi sceleraţi şi câţi oameni de treabă sunt printre domniele-voastre. Aţi protestat cu toţii. Numai cazacul ăsta de Pândola a fost sincer. Acuma, văd că sunteţi cu toţii la fel.

Pândola, măgulit că era sincer, deşi cazac, întrebă pe poet:

— Ei, ce-ai câştigat tu, della Rovere, că te-ai purtat aşa de frumos?

— Nimic. Atât numai, că o doresc în continuu, de câte ori mă simt singur, sau când lumea mă răneşte, sau când sunt nedrept, – din fundul

sufletului ostenit, răsare domnişoara d’Astuni.

Apoi, întorcându-se către duchessa Grazzioli:

— Iată, donna Niccoletta, cam ce ar fi o „muză”.

EUŞCĂ

Era pe la sfârşitul lui august. Omul se sculase de cu noapte, să plece cu boloboacele la gară. Când deschise ochii, luna era încă pe cer, dar atât de rece, că părea de oţel, pe când luceafărul dimineţii sclipea din razele lui neastâmpărate, ghiduş şi cald la suflet.

Casa rumânului era aşezată pe un răsturniş de deal. Boii, legaţi de jug, stau tolăniţi pe lângă cotigare. Şoldurile lor răsăreau la lumina lunii, ca nişte bolovani.

Omul se uită la toate şi, fiindcă era cu frica lui Dumnezeu, i se păru că acareturile din curte, crama, leasa, coşarul, căpiţele de fân şi de ciocani, zăplazurile, viişoara din fund erau prea multe pentru zilele lui trecătoare, îşi făcu cruce, se sculă, se duse la puţ şi se spălă pe ochi, fericit că era marţi dimineaţa, iar nu sâmbătă seara, când îl lă nevasta cu leşie, de-l ustura toată pielea de pe obraz. De 26 de ani de când erau însuraţi, numai sâmbăta dintâi scăpase nelăut, fiindcă se luaseră într-o joi, şi nevasta nu îndrăznea să-i umble prin cap aşa de repede. Dar de atunci, vreme lungă de 26 de ani, nu-l iertase o dată. Încercase el să se întâmple la drum, ori să aibă de socotit oamenii mai târziu, – degeaba: dacă sâmbăta era la drum, îl lă dumineca; dacă socotea oamenii târziu, îl lă în puterea nopţii.

Nevasta îi era harnică, ce-i drept e drept. Un

om de târg ar fi zis că-l plictisea. El, bietul creştin, nu ştia ce să zică.

Muierea era slabă şi rea. Din zori până în noapte nu se punea jos. Spăla, freca, pregătea de mâncare la muncitori, pânză la ţesut, saci la moară, bombănind pururi.

Din întâmplare, făcuse şi un băiat. Omul, voinic dar blând, suferea de şmotrul copilului. Când se mai zburase, îl luă la câmp, să-l mai scape de mă-sa, iar când se făcuse de şcoală, îl duse la târg, în gazdă. Fireşte, sâmbătă seara trebuia să-l aducă la lăut. Acuma cel puţin avea un tovarăş de trudă.

Într-o vacanţă, băiatul adusese un căţel. Mamă-sa îl luă cu toroipanul, dar băiatul ascunse căţelul şi-l crescu toată vara, până ce deveni o deprindere a casei, îngăduită de femeie.

Buşcă se făcea un câine straşnic, păzind curtea singur, lătrând după uliu, prmzând dihori. Se naşte aşa şi câte un om, cuminte şi viteaz, care nu seamănă cu nimeni ai lui.

Buşcă se uita în ochii băiatului, doar cât nu vorbea. Când pleca de acasă, se ţinea după el; când se oprea, se culca la picioarele lui; când mânca băiatul mânca şi Buşcă. În sfârşit, erau ca „cei doi obscuri, Castor şi Polutie”, cum zicea învăţătorul satului, care cetise traducerile lui Poenaru din englezeşte şi alte limbi.

Lui Voinea i se umpleau ochii de ceaţă când învăţa băiatul geografia, întins la pământ, cu capul pe Buşcă: „judeţul nostru are trei plăşi şi şase plaiuri: el aparţine regiunilor muntoase şi face parte din România pictorească…”

— Scoal’ de-acolo, blestematul! Ţi-oi da eu ţie religie muntenească! zicea mă-sa. De-abia lăut, cu capul pe tigoarea asta plină de purici!…

Omul holba ochii la muiere şi, îndesat, ca să nu-l audă băiatul că-i ia parte:

— Tinco… Mai ţine-ţi fleoanca de gură!…

Trăiră ei aşa o vreme potrivită, în care băiatul creştea mai încet decât câinele; dar veni şi vremea în care băiatul cnescu mai repede.

Buşcă îmbătrâni, pe băiat îl luă la oaste, şi lumea tot lume.

Iar acum omul încărca boloboacele, ridicând din şale cu greu.

— Unde-i Ilie, nea Voineo, să-ţi zvârle buriul în cotigar?

Ce-i drept, lui Voinea îi lipsea băiatul, grozav. Printr-un meşteşug al naturii, acesta se făcuse, în spiţa lui, ceea ce era Buşcă în a lui, generos, cald şi cuminte. Când se uita omul la nevastă şi la băiat, i se părea că o curcă clocise un zmeu. Deosebirea între mamă şi fiu era aşa de mare, încât, la un concediu al acestuia, femeia nu mai îndrăzni să-l mai leă.

În dimineaţa aceea de august, omul, ostenit de greutatea boloboacelor şi, mai mult, atins de tainica putere a lunii, se simţi singur şi se gândi la viaţa lui trecătoare. Băiatul era departe.

Se duse să îmbuce ceva. Nevastă-sa era într-un nor de lighioane, cărora le azvârlea grăunţe, chemând pe fiecare pe limba sa:

— Pui, pui, pui! Uti, uti, uti! Boci, boci, boci! Bii, bii, bii!

Cât era el de simplu, femeia i se păru proastă

ca un porumb guţan. Niciodată nu vorbea de băiat.

— Ia mai lasă dihăniile, bre Tinco. Uite, acu, la Sânta Maria cea mică, se face un an de când n-a mai venit Ilie.

Ea ţipa cât o lua gura:

— Uti, uti, uti! Bii, bii, bii! Huşi, cucoş, ’ză-te focu!…’

Omul îşi dete cu pumnul în căciulă, de o cârmi pe o ureche. Apoi, disperat, se uită la câine, lung.

— Unde-i Ilie, măi Buşcă?

Câinele puse labele pe genunchii omului şi privi lung în ochii lui, mişcând capul pe o parte şi pe alta, parcă ar fi înţeles truda lui sufletească.

Femeia se întorcea cu căuşul gol.

rDa’ nu pleci la gară, omule?

O CURCA ROMANŢIOASĂ

Nu credeam niciodată să devin o curcă romanţioasă.

M-am născut din părinţi pământeni, într-un coş de nuiele, în odaia vizitiului. Aş putea zice că cea dintâi înfiripare a vieţii mele a fost’ de durere, fiindcă a trebuit Bă-mi sparg singură coaja oului, ca să pot răsufla.

Mama mea era o femeie ciudată. Când se aşeza pe clocit, nu se mai mişca săptămâni întregi. O simţeam cum se întindea, peste noi toate, şi ne încălzea, cu izvor dătător de viaţă. Dar dacă se da jos din coş, adio! Trebuia să vină bietul vizitiu, s-o adune de pe drumuri şi s-o întoarcă la treaba ei. Se vede că se plictisea; dar eu zic că nici nu era mama noastră a tuturor.

Pe tata l-am cunoscut mai târziu. O pozná întreagă.

Deocamdată tatăl meu era vizitiul. Când am spart oul şi am dat cu ochii de lumină, m-a scos numaidecât din coaje, m-a luat în mână şi m-a sărutat. Am simţit ca o adiere îmbălsămată. Am aflat mai târziu că era miros de ţuică.

Ne-am născut noi aşa, vreo treizeci şi şase de pui. Care cum ieşeam din coaje, ne punea pe o scândură albă, acoperită cu urzici bătute, amestecate cu brânză. Ce rău m-am simţit când am înghiţit prima îmbucătură! Se vede că aşa încep toate plăcerile vieţii. Mai întâi nu ştiam să stau cumpănită pe labele mele, şi când mi-a trecut în rânză prima înghiţitură, am căzut pe spate. Dar, după ce m-am hrănit bine, au încolţit cele dintâi gânduri frumoase. Puii ceilalţi mi se păreau grozavi, iar mama tare plăcută. Vizitiul n-avea fiinţă, pentru mine, în totalitatea lui de om. Tocmai mai târziu am înţeles că mâna care mă ţinea ca un cuib, gura care mă săruta cu miros de prune, picioarele care se mişcau ca două braşovenci, alcătuiau una şi aceeaşi făptură.

După ce am învăţat să umblu ne-au dus, cu mamele noastre, într-un şopron închis. Aci am avut plăcerea să cunosc pe tata.

Mărturisesc cu ruşine că mi s-a părut ridicul. De unde mamele noastre erau tihnite, umblau cu penele la locul lor, îngrijeau să nu ne calce, – domnul acesta a intrat ca un stăpân zurbagiu, bufnind pe nări, pârâind aripele, cu o gură zdrenţăroasă legată cu. Mărgele, cu nişte necuviinţe de picioare, ce mă răneau în

demnitatea mea de femeie. Dar capul!… Când l-am văzut cu pliscul coroiat şi cu moţul pe o ureche, schimbând feţe-feţe şi dând năvală către mama, mi-a venit să-l ciupesc de labele alea crăpăcioase, cu care mă călcase de vreo zece ori. Urât lucru este închipuirea de sine!

Dar – cine-ar crede-o! — după ce veni pacostea asta peste noi, mama, care tot mereu sărea pe uşe, ca să iasă afară, se linişti.

Mi-a fost dat, mai târziu, s-o văd ajunsă şi mai rău, învârtindu-se după tata, cu aripele bleojdite, cu ciupul în vânt, cu moţul aprins, parcă n-ar mai fi fost curca cuminte cunoscută de toată lumea, ci o ţărancă beată. Eu zic că femeia, când ia câmpii, seamănă cu un popă călare, adică îi şade rău.

După câtva timp, tată-meu adoptiv ridică uşa de la şopron şi ne dete drumul…

!… Doamne!… Frumos mi s-a mai părut pământul!… Tocmai săpaseră via, aşa că ţărna proaspătă se râcâia uşor. Găseam nişte gângănii gustoase, dulci, cu un miros neînchipuit de nufăr de Indii. Împrejurul butucilor, pe unde nu ajunsese sapa, creşteau floricele ca limpezişul corului, albastre şi fragede. Când am tras o dată de o păpădie, am căzut cât colo, pe spate. M-am sculat de jos cam umilită, dar cu neînţeleasă întindere a gândurilor, cu poftă de a mă lega de puii ceilalţi şi – Dumnezeu să mă ierte – cam cu chef. Păpădia era plină de rouă: gustaserăm din apă!…

De-acuma lumea era a mea.

Am avut însă, tot atunci, şi o supărare. M-am urcat pe marginea căuşului şi m-am văzut în oglinda apei: eram urâtă cu avan. Îmi închipuiesc.

Că aşa trebuie să fi fost şi tata în copilăria lui: ceva pretenţios, comic şi trist.

Dar apoi, cu vremea am început să-mi schimb ideile.

Se făcuse cald. Pe un nuc, plin de moţuri de curcan, se ridica soarele strălucit; de acolo trecea pe tinicheaua caselor; apoi pe învelişul de la puţ; apoi peste tot. Nouă ne creşteau tuleiele şi ne. Venea să zburăm. Cu câtă plăcere mă întindeam câteodată, desfăcând o aripă şi azvârlind un picior în urmă, ca apoi să săr de trei ori în loc, fără niciun cuvânt! Altădată îmi venea să mă urc pe casă, ca de acolosă zbor cine ştie unde, pe drumul mare sau în curtea vecinului. Mă întovărăşiserăm cu un pichioi bătrân, care ţipa toată ziua ca un prost. Îndată toţi puii ceilalţi săreau şi ei pe casă, şi de acolo pe drumul cel mare în curtea vecinului. Foarte puţină lume are originalitate. Ce mă mira mai mult, era că şi mamele noastre făceau copilării, zburând după noi. Numai tata rămânea om întreg. Numa ce-l vedeai ieşind pe poartă, ca un arnăut, cu moţul pe-o ureche, cu un smoc de păr crescut în piept, ca un iatagan, cârâind tot felul de blesteme şi bolborosind din toate puterile ca să deştepte luarea-aminte a vizitiului. Am uitat să spun că acesta era rus şi că pe tata îl chema Costachi. Numai auzeai pe rus:

— Ah, ti, Kuştaki, kak brie!?...

Tata părea a şti ruseşte, fiindcă bleotocărea ceva, iar vizitiul înţelegea. Tata umbla înainte, cârâind; vizitiul după el, până ne găseau. Apoi numai dă-i înjurături:

— Ibitfoi Kârkî blestemată! Nî căpitan, nî

curte, ha!?...

Vizitiul îmi era drag; cu toate astea n-avea creştere.

Tata era om o dată. Dacă n-ar fi fost pururea umflat, l-aş fi iubit de-a binelea, fiindcă ne păzea grozav. Unde era chip să s-apropie cineva de noi! Sărea în cap la toată lumea. Şi eu spun drept: îmi plac bărbaţii cărora nu le e frică de nimic. Nu ştiu cum, parcă te simţi mai bine lângă ei.

*

Trecuse aşa mai toată vara. Trăiam cea mai frumoasă viaţă ce-şi poate cineva închipui. Zvântaserăm fasolea verde de prin grădină, iarba de prin curte şi ciupiserăm ici şi colo şi câte-un strugure care începea să se coacă. Drept aceea, tata mâncase bătaie. Dar ce-are a face!... Altruismul păsărilor este ca al oamenilor: totdeauna gata, când e voi-ba să sufere alţii.

Când ne pierdeam prin pădure, era ceva nepomenit de frumos. Codrul se ducea la deal, cu stejarii lui oliavnici, ca o împărăţie de umbră şi visuri. Pe jos, creşteau păpădiile cele mai dulci, aglicele cele mai fragede, nişte tufe de agrişei sălbatic, ale cărui frunze mă îmbătau. Când ajungeam la izvor şi înghiţeam din apa proaspătă, ridicând pliscul în sus, mi se răsturna lumea în creier şi mă credeam la Ghazipur, pe malul Gangelui, de unde se trage neamul nostru.

O dată am ajuns până la gherdapuri. Apa, deşi puţină, făcea un zgomot de m-am speriat. Atunci am zburat dincolo. Fireşte, toată lumea după mine. Tata rămăsese pe malul celălalt, protestând din toate puterile. Tocmai atunci a ieşit

rusul ca din pământ:

— Ah, ti, Kuştaki bliestămat!…

Umblase după noi toată ziua, prin urmare era supărat foc. Şi dă-i bătaie lui tata.

Eu am băgat de seamă că oamenii sunt câteodată tare proşti. Tata nu numai nu era vinovat, dar i se cuvenea laudă.

De îndată te am ajuns acasă, mama a fost legată de un picior. Nici asta nu era drept, dar ar fi putut să fie folositor, cu o lună înainte. Acum, cine se mai uita la ea! Eu eram, acum, curcă în toată puterea, îmbrăcată în pene lucii, cu gâtul ca o fată mare, cu aripele gata pe zbor. Începuserăm să găsesc pe tata frumos!… Asta era cea mai mare nedomirire a mea. De unde până aci guşa lui mă indigna, acum mi se părea plină de farmec, mai cu seamă de când băgaserăm de seamă că mărgelele de pe dânsa se mişcă şi îşi schimbă lumina. Toate făpturile Domnului când simt cu adevărat, devin frumoase.

Vizitiul se dusese să se culce. El credea că dacă a priponit pe mama, noi o să ne Călugărim. Mai întâi noi ne-am suit pe vârful cotineţei, iar de acolo ne-am dat drumul pe frânghiile cu rufe, unde luptam să ne ţinem în cumpănă. Era un scandal şi un chiloman, de socoteai că arde satul. Când a ieşit spălătoreasă afară şi a văzut în ce hal îi aduseserăm bunătatea de prostiri, albe ca floarea, cu ghearele noastre pline de glod, s-a supărat foc, şi dă-i din nou bătaie lui tata. Bătaia asta lui bietul tata, pentru faptele noastre, mă umplea de nedomirire asupra regulelor pedagogice ale oamenilor. Îmi veni în minte să mă

las de blestemăţii, ca să nu mai sufere alţii din pricina mea. Deşi era ziua namiaza mare, chelăriţa ne adună după urmă şi ne închise în cotineaţă, dând încă o dată cu piciorul în tata. Atunci auzii pe chelar mustrând-o:

— Nu mai da în curcan, muiere, că nu-i el vinovat.

— Ba el e de vină, că aşa sunteţi cu toţii, arde-v-ar focul!…

Omul, plictisit, o înjură de tâmâia mă-sii; şi spui drept că mă răcori la suflet. Femeie sunt şi eu, dar, nu ştiu de ce, parcă nu-mi plac femeile, că-s nedrepte şi cu pandalii.

Încetul cu încetul, a t. Recut vara, a venit toamna, ne-am bucurat de vreme lucie, când vedeam de pe vârful casei noastre cum ardeau buruienile tocmai departe, pe Bărăgan.. Câteodată, tata cârâia ca în vis, uitându-se pe cer, când cu un ochi, când cu altul. Noi, toate, ne strângeam ciotcă şi ne uitam şi noi pe cer: cârduri de cocori se duceau spre ţări străine, fără pic de milă de locurile noastre româneşti. Venetici plini de mofturi!

Şi numai într-o zi a nins!… Curgea din slava cerului o trâmbă de flori albe, parcă Dumnezeu ar fi scuturat toţi cireşii raiului. Eu, de bucurie, m-am cocoţat tocmai pe vârful unei căpiţe de fân, pe când raţele băteau din aripi şi măcăiau, cerând ploaie. Ce e drept, mie ploaia nu-mi place. Dar, şi fără de asta, raţa e o” fiinţă destul de grosolană. După mine s-au urcat pe căpiţă toate curcile celelalte, au râcâit fânul, au făcut stricăciuni şi necurăţenie, până ce a alergat vizitiul cu biciul de

la cai. Cum l-am văzut, am zburat tocmai cine ştie unde, simţind o nespusă plăcere de a pluti pe florile albe de zăpadă şi de a trece pe deasupra raţelor, ca un vultur. Aşa ni se întâmplă câteodată la toţi: vrem să părem vulturi.

Jos, pe pământ, vizitiul judeca pe tata:

— Ah, ti, Kuştâdin Kuştâdinovici! Fietili tati nî fân, tignâfes nî cau!…

Tata se ţinea după el, încercând parcă să-i dovedească cum că fetele lui nu aveau pene mărunte, care să rămâie în fân. Rusul umbla prin zăpadă, cu biciul în mână strigând:

— Fietili nî fân, tignâfes nî cai

Stăpânul nostru, care şedea cu noi la ţară, ieşi să vadă despre ce era vorba, ce fete se ascunseseră în fân şi cum de luau caii tignafes de la de. Rusul îi explică lucrurile; stăpânul râse. Dar de atunci începu să ne taie…

Îl

Trecu şi iarna. Nu mă opresc asupra ei, fiindcă nu-i nicio pricopseală de ea. Nici tu frunză, nici tu ţărnă, nici soare, nici urmă de păpădie!… Ştiu de ce fac, pasările călătoare! De-aia e bine să nu te grăbeşti a judeca lumea, când n-ai trăit destul.

Pe unele din noi ne-au legat de picioare şi ne-au trimis la oraş; pe altele ne-au tăiat. Viaţa e cu adevărat o loterie.

Când s-a mai desprimăvărat, am început să mă simt ceva mai bine, dar un bine ciudat, cu doruri noi, cu bătăi de inimă neregulate, cu gânduri de taină. Am auzit că aşa ceva pătimesc fetele când ies la horă.

Din cârdul nostru de băieţi şi de fete rămăseseră puţini. Tata pierise. Câţiva tineri de pripas, îmbrăcaţi cu pene strălucitoare, ne făceau curte. Trebuie să mărturisesc, eu, ştrengăriţa de altădată, că nu-mi displăceau. Era ceva cald în coloarea penelor, rotocoale untdelemnii, tivite cu aur; coada, o frumuseţe, văzută din faţă. Văzută din dos, ca multe locuri omeneşti, lăsa de dorit.

Mă avântaserăm adesea, în zbor, pe acoperiş şi prin agudul cel mare din curte, urmată de tot cârdul, dar mai cu seamă de tineri. Mai mult însă îmi plăcea să mă urc pe verdeaţa dimprejurul casei, probabil, fiindcă făceam rău.

De câtva timp luaserăm obiceiul primejdios de a sări pe roata puţului şi a mă legăna în vânt, sau a mă ţine în cumpănă pe fusul alunecos. Se întâmplase de câteva zile să sece izvorul, aşa că nimeni din ai curţei nu se supăra de petrecerile noastre echilibristice. Eu mă cocoţam pe toate ascuţişurile, ca să văd dacă domnii tineri îndrăznesc să mă urmeze. Era unul din ei, cel cu rotocoale untdelemnii pe pene, care ar fi fost’ în stare să se ţie după mine până-n piatra seacă. Mare mângâiere este, pentru noi, femeile, nebunia bărbaţilor!

Într-o zi, nu ştiu cum, stam cam plictisită pe fusul fântânei. Fidanţatul meu se rotea împrejurul unei prietene, zbârnâind din aripi ca un zmeu, bufnind pe nări, schimbând feţe-feţe din guşa cu măi’gele, iar infama aceea făcându-se mititică, ţipând ca în vis şi gata să sărute pământul. Atunci am simţit că mor. Am alunecat şi am căzut. Într-o clipă mi-am revenit în simţiri, am destins aripele şi

am vrut să zbor. Era însă prea târziu. Cădeam, mă duceam tot mai jos, tot mai adânc. Lumina pierea, vremea se întuneca. O pâclă umedă îmi prindea aripele, o tăcere grozavă mă învăluia. Ajunseserăm la fund…

— Ah, Doamne, ce grozăvie! Puţin pietriş uscat, nişte ciuperci strâmbe ce creşteau printre ghizduri, câte o picătură de apă ce cădea de sus… încolo, o coloană de pâclă ce apăsa pe mine; tăcere şi umezeală; o închisoare de patru palme, în care trebuia să trăiesc şi să mor. Să mor!…

Cine, ah, cine mă poate înţelege!… Tot sângele fierbea în mine, toată viaţa mea tânără se răscula împotriva sorţii, cu groaza ascunsă că moartea m-a prins, mă ţine, mă sugrumă. Într-o încordare uriaşă de voinţă, îmi făcui vânt de jos, şi, cu toate că nu puteam destinde aripele în întregime, mă ridicai sus de tot, până pe la jumătatea puţului. Aci, puterile mă părăsiră. Rămăsei o clipă în văzduh, căutând un sprijin în sfârcul aripelor, ce se roejeau de ghizduri. Apoi începu căderea, o cădere ameţitoare, mizerabilă, ruşinoasă, în care nu mai era nici ură, nici răzvrătire, ci numai neputinţă. Căzui din nou pe fundul de pietriş, sfărâmată de osteneală.

De aci înainte, începu truda. În toate zilele îmi adunam puterile, îmi încordam muşchii pieptului, întindeam aripele în răscrucea puţului, mă ajutam de scândurile ieşite din linie… Cu toate4astea, mă înălţăm tot mai puţin, până ce într-o zi nu mă mai putui înălţa deloc.

Lipsită de hrană şi de aer, simţeam că mă sfârşesc. O toropeală blândă mă pregătea parcă

spre viaţa veşnică. Câte o picătură de apă îmi lumina visul cu adieri de ironie.

Visam. Mă vedeam la nunta mea. Ah, nunta! Toate fetele mă înţeleg… Scriam biletele de invitaţie: „*Monsieur et madame Constantin Dindonowitch ont l'honneur de vous faire part*…” în fond, oare cine-i mama mea? Ar fi mai drept să spun: „*Monsieur et mesdames Constantin Dindonowiich*”. Dar lumea pasărilor, ca a oamenilor, e făţarnică şi, în numele porumbeilor, nu. Vrea bigamie. Nerodul ăla de pichioi, cu urechile de sidef, râde de porumbei de se strâmbă. Şi cu toate astea ce poetice făpturi, porumbeii L. Când se îmbrăţişează, singuri, pe acoperişurile caselor, în arşiţa soarelui, furaţi de sufletele lor calde, sunt atât de vrednici, încât s-ar zice că i-a trimis Dumnezeu să ne înveţe dragoste şi credinţă. Atâta numai că le hârâie ghearele pe tinichea, când alunecă în focul iubirii, – ceea ce încreţeşte nervii celor ce nu sunt amorezaţi în permanenţă ca ei. Când îi aude infamul de pichioi, urlă ca un câine la flaşnetă. Eu, dacă aş rămânea vreodată văduvă, cred că m-aş mărita a doua oară. Am văzut că damele adevărate, ţând le mor bărbaţii, îşi pun un văl negru peste tot capul. Trebuie să le fie tare cald. Eu asta n-aş putea s-o fac, fiindcă, la noi, durerea se poartă în inimă. E adevărat că nu ţine mult, dar e şi bine, fiind viaţa scurtă. Amicul meu, *le coq de La Bruyere*, zice: „*Von n'aime bien qu'une seul fois*, *c'est la premiere*”. Eu cred că se înşală. În toate cazurile, filosofia asta pare a fi a unui porumb, iar nu a unui cocoş. Ce curios este să vorbeşti de amor când n-ai iubit niciodată! Cu

toate astea, a simţi ceea ce n-ai făcut încă, este a face de două ori un lucru ce poate s-ar cuveni să nu-l faci deloc.

Altădată mă vedeam tăiată în bucăţi şi aşezată în restaurantul de la Ploieşti. Parcă mi se desfăcuse sufletul de trup şi priveam la căpcăunii de călători cum întindeau din pieptul meu, alb ca sânul de fată mare. Curioşi sunt oamenii când mănâncă: seamănă cu dinii. Unii închid ochii şi parcă se întristează de plăcere; alţii mârâie la copiii lor; alţii dau din picioare. Probabil fiindcă n-au coadă. Dar mai toţi au aerul supărat. De ce oare? La noi e aşa de plăcut să te hrăneşti. Cel mult îţi ciupeşti vecinul când sunt grăunţe puţine. Dar ce-are-a face! Asta *e* aşa-numitul sport al „bobului-4, pe care orice curcă de neam trebuie să-l cunoască. Rar vedeam câte un englez cu soţia, atras la Ploieşti de mirosul petrolului, oprit la restaurant şi mâncând cu mare evlavie şi eleganţă. Câteodată mi se făcea milă de bieţii chelneri, cari stau toată noaptea şi aşteptau trenurile, sosite, toate, în întârziere. *Neoiobăgia*[65]

nu e o vorbă goală. Unii adormeau pe scaune; alţii spuneau prostii; alţii numărau parale. O dată a adormit un călător aşa de grozav, încât a pierdut trenul. Chelnerii au încercat să-l deştepte, l-au tras de mânecă, l-au înţepat cu scobitori, şi numai după ce i-au turnat apă în cap s-a deşteptat omul. S-a văzut că cetea un articol al d-lui S.[66]

. Altădată a intrat în sală o gloată de călători,

---

65 Referire la cartea lui C. Dobrogeanu-Gherea Neoiobăgia, apărută în 1910 (n. ed).

66 Probabil o aluzie la H. Sanielevici, socialist (n. ed.).

cari păreau bolnavi de holeră, cereau melisă, coniac, cărămizi calde: aceştia mâncaseră în vagonulrestaurant. Într-o seară, am văzut o doamnă slăbănoagă, vârâtă într-o căptuşeală de umbrelă, care însoţea pe un domn gras, vârât într-o piele de ţap. Lumea de automobil. Doamna a mâncat toată carnea mea, şi, în cele din urmă, a declarat că n-aveam niciun gust. Pesimişti bogaţi, adică rasa cea mai dezgustătoare de burghezi. Sufletul meu a avut cel puţin mângâiorea de a vedea că din resturile mele pământeşti, din oase, din zgârciuri şi din ficat, bucătarul a făcut un *pâte de grives* pentru o nuntă. Nimic nu se pierde în natură.

Într-o zi m-am pomenit cu o viespe, venită de bună voia ei în fundul pământului. *Tous Ies gouts sont dans la nature*. Mârâia împrejurul meu, apoi se aşeza pe ghizduri. În coşcovitura unei scândure de brad, creştea o boabă de clei, rotundă şi străvezie ca o picătură de miere. Viespea o cerceta, o mirosea, da să guste, şi se vede că i se prindea trompa în clei, că se supăra. Iar mârâia, iar se aşeza lângă boabă şi iar da să guste. O dată s-a înfuriat grozav, şi numai ce a împuns în scândură, cu acuşorul său, de care era legată o punguliţă cu venim, mare cât un grăunte de nisip. Apoivs-a înălţat spre Domnul.

Curioasă e viaţa! Vasăzică totul e numai punct de vedere sau închipuire. Dacă poţi ieşi din fundul pământului, el e tot aşa de interesant ca restul lumii; dacă-ţi închipui că ţi-ai răzbunat pe scândură, pleci glorios prin văzduh şi te linişteşti.

Cu toate astea, eu, dacă aş fi viespe, aş şti pe

cine să împung, – pe infamul acela care face curte la toate femeile, care mătură ograda cu aripele lucii ce i le-a dat Dumnezeu pentru zbor, iar nu pentru a se lăuda cu de şi a lua ochii fetelor.

Ah, ce lucru mai e şi gelozia asta!… Te taie prin inimă, te moleşeşte şi îţi vine să trădezi socrii şi Socraţii neamului, ca orice bun poporanist.

III

Lipsa de hrană mă trudea rău. Îmi huia capul. Picioarele mi se făcuseră vinete, penele cenuşii. Muream, încet, prelung, ca un zgomot depărtat, – când, deodată, se făcu lumină în mormântul meu… întorsei capul cu greutate în sus, şi, văzui cerul… înţelesei că veniseră fântânarii şi că ridicaseră acoperişul, ca să poată lucra mai uşor la sleirea puţului.

Mare e puterea ta, Doamne!

Oamenii umblau forfota. Prinseseră de veste că se mişcă ceva în puţ. Auzii o voce plină de guturai şi atât de scumpă inimii mele:

— Brie Nikâlai, davai asta gâliata kârkî nî puţ.

Nu trecu mult şi simţii că se coboară cineva. Dacă nu mi-ar fi tremurat inima de grijă, aş fi observat cât de comic e omul călare pe băţ şi văzut din hemisfera australă. Era vizitiul, – tatăl meu, iubitul şi generosul meu tată, care îşi punea viaţa în primejdie, pentru o biată bleandă ca mine, mai mult moartă decât vie. Îl pricepeam după scrâşnitul dinţilor, după „ah” şi „brie”, după petecele din fundul pantalonilor şi mai cu seamă după mirosul de prune. Parcă s-ar fi coborât spre rai un cazan de ţuică. Când ajunse lângă mine, eu abia mai piuiam. El, doar cât nu plângea:

— Ho-ho-ho-ho, saraca di mamâtî!… Kak brie?!..:

Adică mă întreba, sub forma asta laconică, de toate aventurile mele. Şi, fără multe complimente, îşi scoase cureaua de la nădragi, mă înfăşură de labele amândouă, mi le legă bine, apoi mă atârnă de gâtul lui. După aceea încălecă iar pe căluş, îşi lipi gura de frânghie şi strigă:

— Scapâti, Nikâlai!

Adică:

— Trage, băiete!

După câteva minute eram afară..7

Cine poate spune mirarea, dragostea, mila cu care fui primită! Oamenii sunt cu adevăi'at nişte fiinţe cu mult superioare celorlalte făpturi ale Domnului, şi te miri cum de ne pun, câteodată, la tavă, pe varză. Care mai de care mă lua în braţe, mă cântărea, mă mângâia, mă căina.

— A stat o lună şi jumătate în fundul puţului!

— Ba mai mult: 52 de zile.

— Ba două luni şi jumătate. Ştii, Ioane, de când ziceam noi că ni s-a furat o curcă… Trebuie să fie două luni şi jumătate, dacă nu mai bine…

Unii ar fi voit să fi fost măcar doi ani.

Veni şi Bundeş, câinele cel bătrân; Bob, focsul de la cai; Scâncilă, o potaie plângăreaţă, care la cea mai mică ameninţare schelălăia un ceas. Avui plăcerea să văd şi pe Gavrilă, calul de la ghiociu, pe spinarea căruia îndrăz-niserăm să mă urc. Iacă şi agudul, iacă şi căpiţele de fân, iacă şi cocoşul nadolean adus din străinătate, iacă în fine şi pichile…

Dar ei?!…

Unde sunt ei, infamii şi totuşi scumpii, iubiţii gândurilor mele?

De departe, din fundul viei, se auzi deodată o bolbo’roseală grozavă. În inima mea, alunecă o tăietură ca de cuţit de aur, ceva dureros şi fermecător, dulce peste toate puterile mele, şi simţii din nou că mor, ca atunci când căzuserăm în puţ: eram prea romanţioasă.

Dar eu zic că sufletele romanţioase trebuie compătimite şi iertate, fiindcă răsună şi pentru de şi pentru cele ce nu răsună deloc, în viaţa asia necăjită.

T UN PUI ŞI UN CĂRĂBUŞ

Nimic nu seamănă mai mult cu o femeie decât o cloşcă. Instinctul maternităţii face dintr-o biată bleandă, o fiinţă aproape cugetătoare, care umblă cuminte prin buruieni şi pare a înţelege că în viaţă sunt mai multe necazuri decât bucurii. De aceea şi au cloştile aerul pesimist.

Norii se rostogoleau deasupra dealurilor, ameninţând a ploaie. De marginea pădurii, cloşca îşi întinsese aripele din toate puterile, apărând o mulţime de pui, parte ai ei, ’ parte rămaşi de la o soră mâncată de dihor. Nedreptăţiţi, şi orfani pe toate drumurile. Li

Puii străini stau sub penele calde, pe când puii cloştii se îndesau şi ei în ceilalţi, rămânând totuşi cu tuleiele în vânt. Cloşca cloncănea, iar ei ţârâiau, scărpinându-se în fugă cu gheara după cap.

În primăvara aceea veniseră milioane de cărăbuşi să mănânce frunzele stejarilor. Trecuseră ca lăcustele şi lăsaseră marginea codrului arsă,

semănând cu un ochi fără gene. Copiii aruncau cu bulgări în copaci, din cari se scuturau clădării de gâze.

Norii treceau. Primăvara curgea din înaltul cerului, se desprindea din aburii pământului, adia prin ramuri şi prin ierburi, parcă ceva nou s-ar fi pregătit prin coclaurile văzduhului pentru pământ. Cintezoii cântau prin pomii din garduri, iar cucul, burlac, vuia prin pădure, chemând cuciţa altuia.

Un cocoş, suit pe o ladă de mobile, goală, se uita la găinele tinere, purtându-şi creasta pe o ureche şi cântând:

„Lado, n-ai mobile”

Măreţ şi glorios cum era el, da ştrengăriilor sale un aer aproape sever, şi numai din deprindere rea se lega de lada fără mobile.

Norii trecuseră. Puii ieşiseră de sub aripele cloştii care, astfel redusă, părea a-şi fi lăsat malacovul acasă. Ea pornise acum prin buruieni, pururi serioasă, înaintând cu grije, râcâind pământul la fiecare trei păşi, cloncănind mereu şi făcându-se că ciuguleşte, spre a-şi îndemna puii. Ochiul ei, neadormit, se întorcea către cer bănuitor, şi către garduri, şi mai bănuitor, părând a înţelege că ulii şi dihorii nu ţin posturile, ca toţi creştinii pravoslavnici.

Saltanatul mergea la deal, către stejari, şi pe unde trecea, zvânta ouăle de furnică. Unul din pui întâlni un cărăbuş, căzut din copac cu faţa în sus. Deocamdată se sperie, lungind gâtul înainte. După aceea’ îl atacă, dându-i cu pliscul o lovitură de ciocan, de-l învârti pe partea cealaltă. Cărăbuşul sfârâi să zboare, dar căptuşeala aripelor nu vrea

să se destindă. În sfârşit, aeroplanul se mişcă. Puiul, exasperat, desfăcu şi el tuleiele sale de aripi şi o porni la goană, ca un struţ, săi'ind peste buruieni uscate, peste bulgări de pământ, până ce, la o cotitură, ajunse cărăbuşul, căruia îi dete una cu ciocul, de-l trânti jos. Aci se aruncă pe el. Îl scutură de aripi până i le zdrenţui de tot, apoi se puse să-l lovească în ţeasta pieptului. Lucrul se păru greu de tot, fiindcă îl izbea din toate puterile şi nu putea rupe nimic. Atunci se opri. Ca la toţi copiii, rezistenţa lua înfăptuirea unui duşman. O şterse la fugă, către maică-sa, chiscăind, parcă l-ar fi urmărit dihorul. Cloşca îi ieşi întru întâmpinare, zbârlită şi gata să sară în capul oricui. El, de bine ce o ajunse, ciupi pe un frate de după gât, se ciuguli o clipă sub guşă, parcă şi-ar fi îndreptat cravata, apoi îşi şterse ciupul de pământ şi pe o parte, şi pe alta: în fine, păru a se gândi. Deodată o şterse din nou spre cărăbuş, ca şi cum firea lui bărbătească (era un cocoşel) n-ar fi putut îngădui fuga de, pe cimpul de onoare. Numai, de astă dată, îl urmau mai mulţi fraţi, crezând că are în plisc vreo gânganie. Acelaşi altruism bântuie peste tot. El trase drept la cărăbuş şi, fiindcă se simţea urmărit de fraţii dezinteresaţi, şterpeli cărăbuşul din fugă şi se puse să-l înghită. Clămpăni o dată, de două ori, de trei ori, şi izbuti să-l vâre jumătate pe gât. Prada însă era mai mare decât gâtlejul lui. Atunci, se încercă să-l dea înapoi; nu izbuti. Se simţea strâns de gât. Ar fi voit să ţipe după maică-sa, să cheme lumea în ajutor, dar îi pierise piuitul, şi, desigur, ar fi murit înecat dacă dezinteresarea fraţilor nu i-ar fi îndemnat să

se repeadă pe prada din gura lui. Trei deodată apucară cărăbuşul de coadă şi smuciră de el până ce-l scoaseră din gâtlejul celuilalt.

Cei trei pui o porniră şi ei prin bălării, smulgându-şi cărăbuşul din ciup, unul altuia, pe când fratele lor se lăsase la pământ şi, probabil, se gândea. Mare comedie mai e şi viaţa asta! auzi, să mori înecat cu o gânganie!… Dar, totuşi, îi adia prin pipotă urma unui gust de sevă de stejar, pe care un unchi al său, clapon, devenit din temperament poet decadent, i-l definise pe franţuzeşte: „*Du bleu tendre, au parfum d'orange*”. Câte lucruri pot fi într-un cărăbuş!

Se sculă de pe brânci, cam trist, şi se luă după cloncănitul pasionat al mă-sii, care îl cam plictisea. Umbla aşa prin tufe, neştiind ce*să mai creadă despre viaţă, când, dintr-un luminiş, zări pe tată-său pe lada de mobile, gătit ca o zarnacadea:

19 – D. Zamfirescu: NUVELE

În

— I!… asta am să fiu eu!

Niciun moment nu-i trecu prin minte să admire pe mă-sa, care îşi rodea sufletul să-l crească şi să-l facă bărbat în toată firea. Se vede că vocea sângelui nu grăia cu destulă putere, căci, precum zicea el, întru sine: „La noi eşti sigur de tată; de mamă, niciodată”. Filosofie nouă, cu adevărat.

Şi, îmbunat de închipuirea de sine, puiul merse mai departe prin buruieni.

din periodice

CELE DOUĂ SURORI

Măgurele, 18 70

Vă voi spune din câte-mi aduc aminte… *

Am cunoscut o dată două fetiţe cari mergeau totdeauna ţinându-se de mână. Cea mai mică era oacheşă. Avea ochii negri, aprinşi de o văpaie arzătoare, ce adesea murea sub umbra genelor. Păru-i era asemenea închis. Purta pe el, toată primăvara, o cunună de trandafiri albi. Când se scuturau trandafirii, ea-şi lăsa părul în bucle mari pe umeri; şi atunci semăna cu geniul furtunei. Lumea-i zicea *Inimă*.

Cealaltă avea ochii albaştri, ca seninul cerului de toamnă. În ei i se reflecta toată bunătatea sufletului. Şi ea avea părul negru, dar pe el purta numai câteva buchete mici de mărgăritărel. Când mărgăritărelul nu mai înflorea, ea nu-şi lăsa părul în bucle mari pe umeri, ci şi-l prindea pe cap; şi atunci semăna cu statua *înţelepciunei*. Ei îi ziceau *Minte'*.

Şi *Mintea* şi *Inima* mergeau pe un drum lung, *Mintea* privind totdeauna înainte, *Inima* privind adesea înlături.

Erau pe drum: alee pline de umbră, în fundul cărora se zărea oglinda lacurilor tăcute ca şi singurătatea; nisipuri mari ca nemărginirea; părâuri tremurătoare ce spuneau malurilor legenda codrilor; erau iarăşi, flori pline de rouă şi raze ce se adăpau din potirul lor…; şi râpe adânci în fundul cărora glasurile mureau… şi iarăşi alee cu umbră… şi iarăşi nisipuri. Iar în capătul drumului era o pajişte verde, unde sora cea mai mare voia să ducă pe cea mică.

O dată, *Inima* văzu o răsură ce se legăna pe

braţele vântului. *Inimei* îi erau dragi trandafirii, chiar cei sălbateci. În zadar voia sora ceai mai mare să-i spuie că răsuiile nu sunt nişte adevărate flori; ea nu vrea s-asculte. Astfel, fugind du lângă dânsa, *Inima* se duse să rupă floarea vântului; însă nici nu apucă bine s-o atingă că ea se şi scutură. Creanga cea ghimpoasă-i înţepă mâna, iar *Inima* se întoarse rănită. Atunci ştiu că *Mintea* a zis

Inimei:

„Te-a-nghimpat… Are să-ţi treacă… Dar să ştii că-ai să-ntâlneştl pe întinsul drum al vieţei şi răsure omeneşti.

De cat numai să placă şi să-nşele cu coloarea. Ascunzându-şi cât pot ghimpii, arălindu-şi numai floarea…

Iar de ai vrea mai de-aproape cugetul să li-l măsori Ai să vezi că sub răsure sunt măceşi înţepători.”

Şi de atunci *Inima* a-nceput a mai asculta. Iar când voia să-şi aminte de toate florile pe care le uscase, purtându-le pe cap; oreând prindea să se gândească la trandafiri cari o rănise, *Inima* întreba totdeauna pe sora sa cea mai mare, căci *Inima* n-avea memorie.

O singură dată-mi aduc aminte că *Inima* a uşurat du-; rerea surorii sale:

Treceau printr-un deşert, fără porni şi fără apă, mai pustiu decât chiar un suflet îmbătrânit fără amintiri. *Mintea* era ostenită. Venise atâta loc… şi pajiştea era încă departe! Atunci se rezema de o stâncă şi, după ce privi vecinicia deşertului ce se pierdea în bruma vremurilor, pentru întâiaşi dată frumoşii ei ochi se umplură de

lacrămi. Pustietatea locurilor se răsfrângea în sufletul ei, atât de tristă, atât de nemărginită, atât de pustie încât *Mintea* uită taina ce o lega de nisipuri, şi o simţire tremurătoare îi înveli albastrul ochilor cu o gheaţă străvezie de lacrimi. Atunci, se apropie de sora ei, o luă în braţe şi, dându-i jos de pe cap ghirlanda de trandafiri veştezi, îi sărută părul cu o nebună simţire de frică…

— Soro – zise ea *Inimei* – ai văzut o pasăre?…

Şi, pe când întreba, pasărea deşertului venea prin aerul fierbinte, cu aripele strânse de uscăciune şi cu ciocul deschis de sete. Ea se aşeza pe umărul *Inimei* şi se-ntinsa spre gura ei. *Inima* o adăpa din gură, şi pasărea plecă iarăşi, pe sub soarele cel arzător, spre verdeaţa vieţei.

— Dorul… zise *Inima* surorii sale.

Şi iarăşi plecară *Mintea* şi *Inima* pe nisipul cel nesfârşit, mergând şi tot mergând, până ajunseră pe marginea unei prăpăstii, al cărei fund se pierdea în întunericul straturilor pământului. Un pârâiaş spumat, mormăia pe braţele muşchiului şi a pietrişului ce dormea sub apă. Niciun zgomot, niciun echo nu venea să moară în adâncul acestei văi. Din când în când numai, câte un prigor de toamnă ieşea de sub întunericul malurilor şi se pierdea în zare, lăsând în urmă-i fiorile pe care le deşteaptă tristul său glas.

— Ce-i aici? întrebă *Inima* pe sora sa.

— Aici e împărăţia *Somnului* – îi răspunse *Mintea*. Vino cu mine.

Şi, cam fricoasă, *Inima* urmă *Minţii* pe o potecă îngustă ce se-nfunda în vale. Acolo de se

simţeau coprinse, ca prin vraje, de o piroteală ce le închidea pleoapele, şi ar fi dormit, desigur, dacă *Inima* nu zărea, tocmai atunci, o floare ce se legăna voioasă pe vârful celuilalt mai. Era atât de mlădioasă, atât de nebună pe marginea acelei adâncimi, atât de sus pusă, încât numai vântul ce o legăna şi Dumnezeu care o semănase puteau s-o miroase.

— Ah… ce frumoasă e – zise *Inima*; mă duc s-o rup!

— Nu, sora mea, nu te duce: e prea sus pentru tine; N-o s-o ajungi niciodată.

Însă *Inima*, fără s-o asculte, plecă şi, după multă muncă, ajunse lângă floare. Când însă să întinză mâna spre a o rupe, o suflare de vânt depărtă puţin floarea, iar *Inima*, voind să o ajungă, căzu în fundul râpei…

O… i-a făcut un mormânt aşa de frumos *Mintea* alături de pârâu, ca şi în sufletul ei, încât însuşi împăratul râpei vine adesea să-l vază. Numai când vine el, *Mintea* se odihneşte.

Eu, de atunci n-am mai cunoscut decât pe sora cea mare.

(*Literatorul*, anul I, nr. 17, 18 mai 1880)

DEPUTATUL

Acsentie Gârgoreanu era advocat. Înainte de a se alege deputat a publicat prin toate jurnalele următorul anunţ j

A. C. GARGOREANtJ

advocat, *criminal*, *titulat*

Se însărcinează fiind şi licenţiat în Drept la orice jurisdicţiune în susţinerea proceselor, şi mai ales cele criminaliceşti avind ceasuri de

consultaţie cu domiciliul strada Calvină No… de la 9 dimineaţa până la 9 seara.

Acum e şi deputat.

Altfel e om ca toţi oamenii. Şi să nu credeţi că e puţin lucru a 1’i om ca toţi oamenii şi a fi şi deputat. Priviţi în Cameră şi începeţi cu orcare veţi pofti. Veţi vedea de exemplu pe d-nu *Ix*, cu nasul său de mamut, stând în umbra unui stâlp şi meditând totdauna ca statua păcatului. Pe vârful - trompei sale se vede un gingaş neg, care are pe lângă nas tot acelaşi rol care-l are suplimentul pe lângă *Monitor*. Asămănarea între unul şi altul este că şi nasul şi *Monitorul* sunt oficiale. Veţi vedea pe d-nu *Ygrec*, decorat cu scumpele sale barbete „vorbind or’ de câte ori se simte nevoie de întrerupţie şi declarând sus şi tare că nu vrea să se dezbrace de haina descentralizărei; d-nu Ipsilon, tragic ca o dramă într-un act, doarme stante *pede*, rivalizând cu d-nu decan de advocaţi Iota, care descălţat la un picior şi întins pe banca din fundul Camerii, visează că lucrează în secţiuni.

Vedeţi dar că nu e uşor lucru a fi deputat şi a fi şi om ca toţi oamenii.

Domnu Gârgoreanu mănâncă la Frascatti[67]

. Îl veţi găsi la masa de lângă Pod[68]

, înhămat la un şervet care-l strânge de gât, şi privind cu oarecare melancolie o supă cu zarzavaturi pe care o întoarce când la dreapta

---

67 Restaurantul şi grădina Frascatti se aflau pe vechiul Pod al Mogoşoaiei (azi Calea Victoriei) în locul unde se află astăzi Teatrul Satiric-Muzical „C. Tănase“ (n. ed.).

68 „Masa de lîngă Pod“, adică la stradă, spre Podul Mogoşoaiei (n. ed.).

când la stânga spre a o răci. Pare agitat. Are o tainică suferinţă care-i munceşte sufletul de o lună de zile. S-a hotărât să vorbească contra admiterii unui indigenat. Acest eveniment -ki viaţa sa parlamentară este de natură a-l face să învâr'tească supa vecinic în aceeaşi parte, el, Gârgoreanu, care regulat o întorcea de trei ori în dreapta şi de trei ori în stânga.

După dejun se suie într-o trăsură şi repede la Cameră! La intrare, d-nu Gârgoreanu trece prin mânile a patru aprozi, cari-l despachetează, îl netezesc, îl scutură cu o solicitudine părintească; aceasta nu-i prea vine la socoteală căci sunt HV2 ŞI se închide apelul. În sfârşit scapă din mânile lor şi, ca o bombă, ajunge la tribuna prezidenţială, unde catalogul stă de-a dreapta domnului prezident, cum stă *Fiul lui Dumnezeu* de-a dreapta *Tatălui*. După câteva vorbe şi după câteva temenele, domnu prezident şopteşte amploiatului cu catalogu:

— Trece pe d-nu Gârgoreanu prezent!

În urma acestei victorii d-nu Gârgoreanu coboară scările tribunei cu o îngâmfare deputăţească.

Iată în faţa sa d-nu Ipsilon-Iota, un adevărat diftong politic.

„Omul cel mai plin de vervă, cel mai groaznic scriitor Deputat, maior în gardă, literat, literator,

Gingaş când umblă pe strade, elegant când stă călare,

Semănând la înălţime cu un punct de întrebare."

Iată-l luând în braţe pe d-nu Gârgoreanu, şi

transportându-l în fund, alături de banca unde odihneşte d-nu decan. Ipsilon-Iota vorbeşte cu o profunziune de gesturi şi de schime care te face să presupui că-i cere ceva împrumut. Filosoful Gârgoreanu cască în rari intervale şi priveşte pe gânduri marca unui judeţ care se întâmplă a fi un bou înhămat cu multă ceremonie la un plug pe care-l trage cu o resemnaţie demnă de un martir.

— Ia asculta, *mon clier*, ce judeţ avem noi cu marca aceasta?

— Judeţul Fălciu.

— Ce spui, nene? apoi adăogă cu oarecare melancolie: judeţul meu natal…

— A… zău! pe onoarea mea, *mon cher*! nu ştiam… în vremea aceasta un zgomot infernal se ridică după băncile din faţă, printre care se deosebeşte puternica voce a d-lui Ygrec strigând:

— Ne dezbrăcaţi de haina descentralizării! Ne dezbrăcaţi…

Aici nu se mai aude decât urletul surd al mulţimei care înăbuşe orce glas, chiar şi pe al d-lui *Ygrec*. Atunci higienicul decan de advocaţi se deşteaptă din visul său, care-l făcea să lucreze în secţii, şi, văzând că vrea să vorbească un deputat din opoziţie, strigă din instinct:

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat!

? «* 7 77 7?

Iar de lângă tribună trei statui, albe şi netede ca nişte conştiinţi curate, privesc aceste scene triste ale demnitarilor ţării şi cu ochii lor nemişcători parcă îi roagă să înceteze de a duce ruşinea în parlamentul în care aceste buşturi au fost o dată vii, sau să rămâie la distanţă de

marmura lor curată.

(*România liberă*, anul V, nr. 1084, 20 ianuarie 1881)

NOTARUL

Pe vremea aceea Pandelachi Marafet se găsea a fi cel mai prim în ştiinţă de carte printre oamenii din sat. Şi trebuie să ştiţi ce oameni erau în satul Leurdeni, pe vremea aceea, ca să vă puteţi închipui pe Pandelachi. Timoftei sân Soare al Văduvei îşi scria singur biletul pentru urnă la alegerea delegaţilor; Manea Tuzlug când ţi-ar fi înflorit coada răbojului ofta o lume; Paraschiv al Zinchii zicea *Tatăl nostru* în mijlocul bisericii de-i turuia gura, şi când ţinea isonul dascălului Stan, câte un ceas nu se răsufla, de i se umflau vinele gâtului ca un ghiuen. Numai bietul Paraschiv avea o nemulţumire despre partea numelui; toată lumea zicea Paraschiv al Zinchii iar Zinca lui Paraschiv niciodată. Cam aceştia erau oamenii de pe vremea lui Marafet.

Pandelachi era băiat frumos în felul lui: nalt, zmead, cu musteaţa tunsă, îşi avea figura închisă între barbete ca într-un parentez. Orâncotro te-ai fi întors dai de mutra lui, căci îi plăcea să se plimbe mult. Îl cunoşteai după chipul cum umbla, legănându-se, ca o salcie bătută de vânt şi făcând fel de fel de schimonoseli. De aceea îşi şi căpătase porecla de Marafet. Când însă era în faţa unui supe rior, a zapciului sau a pomojnicului, de pildă, îşi pierdea tot cumpătul: muia tocul în cerneală cu capătul la care n-avea condei, se repezea la nisiperniţă, şi-n loc de nisip turna cerneală, se-ncheia la haină strâmb sau înghiţea în sec, în

sfârşit, sărmanu, era un chin pentru dânsu când îşi făcea cineva păcat să-i inspecteze cancelaria.

De-ai fi tras la el te primea cu toată bucuria, dar şi atunci toate lucrurile îi ieşeau pe dos. Te poftea la masă şi trimetea la pâine tocmai după ce-ţi aducea supa; îşi lua furculiţa dinainte s-o frece când îţi era lumea mai dragă. De te culcai la el vecinic nu-ţi da decât un papuc, cellalt fiind luat de câni prin curte.

Pe masa lui se găseau fel de fel de cărţi: un volum din *Mizerabilii* lui Victor Hugo, *Tripednicu* cel mare sau explicaţiunea viselor, poeziele d-nei Chrissiţa Asenescu, o geometrie, o psaltire, o gramatică franţuzească, un *Visul Maicii Domnului*, păstrat într-un fost buzunar de haină şi multe alte cărţi, cărticele şi broşure.

Despre partea hainelor sta foarte bine. Îl vedeai la horă, rămânând mai la o parte, cu o umbrelă de ploaie în cap ca să nu-l arză soarele şi căutând să-şi ţie demnitatea de notar. Avea un joben, moştenire de familie, şi familiei sale rămas de la un vătaf de curte, care şi acela îl avea dar de la stăpânul său, joben pe care nu-l punea decât când mergea la oraş. Îl întâlneai călare pe un bidiviu murg, cu jobenu în cap şi cu pantalonii ridicaţi până la genunchi, alergând spre capitala judeţului, mândru, falnic şi hăzos.

Cât era de deştept notarul Marafet se poate vedea din următorul proces-verbal scris de dânsu şi trimes procurorului său:

„Noi Dumitru Iusufachi primar al com. Leurdeni şi auxiliar al d-lui Prochoror, asistat de domnu notar al nostru Pandelache Marafet, luând

astăzi în cercetare suflica dumnealui domnu Moriţă Burcuş mamoş şi doftor al plăşii noastre în Medicină, şi transportându-ne cu suszisul nostru la sus zisul Cătun Bărboaia am constatatără precum urmează:

Am făcut să compară d-lui mai sus zisul doftor care ne-a menţionat precum urmează: «Eu domnule primar sunt doftor în medicină de la facultatea de Haidaberg şi-mi profeses ştiinţa mea de sunt 20 de ani astăzi sunt cetăţean român, am mâncat, pâine şi sare pe pământul patriei mele şi n-am fost domnule primar adus la subordonanţe de niciun doftor mai primar cum dovedesc cu citrificatele mele de al abii inspectori unde am rămas foarte satisfăcut».

Am făcut că compară atunci individu în chestiune care ne-a menţionat precum mai jos urmează: «Eu domnule primar n-am nicio cunoştinţă absolută despre cele spuse relativ la insultă după cum insinuiează doftoru

Moriţă la mine». j

Pentru care am încheiat presentul proces-verbal.”

Altădată având să pronunţe o carte de judecată contra unui sătean care bătuse o vacă, îl condamnă la 5 lei amendă şi termină hotărârea în chipul acesta:

„Iar despăgubirea nu se dă, deoarece partea civilă nu şi-a susţinutără pretenţiunile fiind vacă”.

În Leurdeni, Pandelachi Marafet îşi petrecea mai tot timpul chinuindu-se să înveţe la comedii o potaie de câne, pe care-l botezase Cupidon, sau se îndeletnicea cu tăiatul hârtielor în flori. Pe la

ferestre avea câte două rânduri de gutui aşezate printre ghiveci de maghiran şi calapăr, după cari se ascundea seara şi cânta din gură. O dată Cupidon se-întoarse acasă şchiopătând din pricină că fusese găsit la un vecin cu capul într-o oală de zmântână. Această aventură dezgustă pe notar de câne.

Pandelachi Marafet avea o durere, ca orcare om pe pământ. De câtăva vreme să măritase fata unui arendaş vecin pentru care făcuse el toate progresele în arta de a dresa câni, în muzică, în pieptănătură, în toată viaţa lui în sfârşit. Luţa lui lonescu cu puţurile de păcură era Julieta acestui Romeo Marafet. Pentru dânsa făcuse el toate în lumea asta; pentru ea înflorea câte o coală de hârtie vânătă şi i-o trimetea în toiu, iernii cu câte-o gutuie în fund; pentru ea se gătea el cu joben şi purta -umbrelă vara; pentru ea se abonase la *Dramele Parisului* *, pentru ea tot. Pentru el nu făcea decât un'singur lucru, dar acela îl făcea bine: mânca. Toamna mai ales natura îi punea la dispoziţie toate zarzavaturile spre a-şi găti ghiveciul, singurul fel de bucate pe care-l susţinea c-un fel de entuziasm, or' de câte ori venea vorba de bucătărie.

În sfârşit, Luţa se măritase, iată cuvântul cel mare! Adio joben, adio umbrelă, adio procese-verbale, adio tot ce până atunci legănase sufletul fericitului Pandelachi… Toate astăzi erau pentru dânsul ceea ce sunt pentru unele portrete frunzele de laur cari le încinge fruntea: banalităţi, absurdităţi, zădărnicii…

Iar toamna când firea coace zarzavaturile, în

biuroul primăriei de la Leurdeni un personagiu cu părul vâlvoi şi cu capul în mână plimbă cu multă melancolie o furculiţă ştirbă printr-o strachină cu ghiveci, găsind în fumul bucatelor uitarea tuturor durerilor, alinarea tuturor suferinţelor. Din când în când numai, cu câte o picătură de sos, scrie pe masă cuvântul Luţa, luţa.

În iuniu 1881

(*România liberă*, anul V, nr. I 228, 16 iulie 1881)

UN AMOR ÎN MUNŢI

E de netăgăduit că viaţa omenească este şi va rămânea o ciudată comedie, iar lumea o scenă şi mai ciudată, în care se repetează aceleaşi fraze vechi totdauna cu noi înţelesuri. E de netăgăduit că oamenii sunt nişte actori desăvârşiţi, iar că interesul le-a suflat şi le va sufla întotdeauna rolul. De aceea mi se pare neînnemerit a căuta să schimbi piesă şi teatru, căci te expui să rămâi un autor nejucat. Deci, cel mai sfânt lucru pe care ar trebui să-l facă cineva, ar fi să adauge, prin nepăsarea sa, un inel mai mult la lanţul monotoniei universale, tăcând şi trăind, – sau să vorbească de cele ce obştea le ţese cu suveica patimilor şi meschinărielor zilnice.

Şi, cu toate astea… am încă nebunia să cred că *şi muove*! Nu mă lasă inima să nu presupui că, oricât de rari, printre actorii omeneşti, sunt şi de acei pe cari idealul, poezia cerului ce-i învăluie în draperia sa albastră, taina nedezlegată a inimei omului, sufletul cu lumina descompusă a insipiraţielor sale, – îi pasionează încă, îi tulbură, îi opreşte din tictacul obişnuitelor cugete ale

bunului trai, ridicându-i, cum ridică o rază a soarelui roua după pajişte, în sferele senine ale frumosului. De aceea voi încerca să istorisesc ceea ce urmează.

Eram în anul! 76 în Moldova, la băile de la Slănic, Veniserăm de timpuriu ca să mă pot pune la adăpost de neajunsurile ce ţi le pricinuiesc stăpânii caselor, aşezatul, chiriile prea scumpe şi o mylţime de alte necşfc'uri, neprevăzute la plecare, cari toate îţi încuroă socotelile aşa de rău, încât, de n-ai fi mai tare de înger, de a treia zi îţi vine să iei drumul înapoi.

Nu erau acolo decât câţiva funcţionari de pe la tribunalele învecinate, cari lipsesc cu rândul, pe timpul vacanţelor; doctorul băilor; trei-patfU bolnavi cu totul sărmani; o familie întreagă de rahiticoşi şi un jucător d. E cărţi, ofticos în al treilea grad. Îoţi aceştia nu prea erau demni să atragă băgarea de seamă a cuiva. Mai era însă, afară de dânşii, o persoană, care nici aceasta n-avea nimic deosebit decât tinereţea şi prisosul său de viaţă, ce făcea un contrast destul de ciudat cu sărăcia de sănătate a celorlalţi vizitatori. Ea însă ajunsese, desigur fără să vrea, să-mi atragă toată atenţiunea. Aceasta, pentru că rar mi se-ntâmplase să întâlnesc o figură mai atrăgătoare, mai simplă, mai deschisă, decât a d-lui pe care auzeam numindu-l *director*.

Directoru părea a avea cam treizeci de ani. Era din.

acea rasă de oameni, ce se mai vede prin munţii noştri, păstrând frumuseţea tipică a neamului, sub o căciulă nemărginit de mare ce-i

strânge pletele roată împrejurul capului, şi care-i dă un aer atât de particular. Aş fi jurat de la cea dintăi vedere că e fiu de răzeşi. Am aflat mai târziu că se numea Andrei Grigoriade Stahi şi că nu aş fi fost sperjur dacă aş fi jurat astfel. El se afla în capul unei instituţiuni din cele mai înfloritoare în Iaşi, pe care nu voi s-o numesc spre a nu spune prea mult, şi la care ajunsese numai prin meritele şi cunoştinţele sale asupra economiei politice.

N-avea nimic în figură care să deştepte atenţiunea. Fruntea îi era înaltă; ochii potriviţi; gura se pierdea sub o mustaţă blondă care lăsa pe pieliţa obrazului umbra unor vârfuri infinit de subţiri. Portu-i ora totdauna sijfnplu. Avea în privire câteodată nişte inflecţiuni aţât de dulci, nişte raze atât de calde, încât simţeai că, dacă este adevărat că ochii sunt oglinda sufletului, acest om trebuia să aibă un suflet mare. Mi se întâmplă să surprind câte una din aceste priviri, când la ceasul mâncării eram strânşi, cei patru sau cinci oaspeţi, în aşa-zisul pavilion al birtului. Jucătorul de cărţi avea darul, ca mai toţi ofticoşii, de a pune multă pasiune în descrierile ce făcea. Voia să treacă drept un om pentru care soarta ar fi fost foarte darnică în întâmplări galante, şi adesea izbutea să ne intereseze cu minciunile sale. Atunci directorul părea a-şi uita rolul de ascultător, şi cu ochii legaţi de buzele mincinosului, urma toate mişcările acestuia, simţind desigur, mai mult decât el, cuvintele pasionate ce înşira cu volubilitatea unui comediant.

Vedeam bine că acest om nu era venit la

Slănic pentru băi. Când noi toţi plecam să ne luăm apele, pleca şi el, cu o mică geantă de gât şi cu puşca de-a spinare. Adeseaori nu-l mai vedeai până a doua zi. Alteori îl întâlneam seara la masă. Toţi îl credeam un vânător închinat trup şi suflet acestei desfătări care adesea are atâta putere asupra acelui ce-l stăpâneşte, încât mai nu mai lăsa loc şi celorlalte preocupări ale vieţii. Când, în sfârşit, băgai de seamă o schimbare însemnată în viaţa sa.

*

Trecuseră vreo douăsprezece zile de când eram împreună. Lumea începuse a se înmulţi. Veneau trăsuri încărcate cu fel de fel de oameni din toate treptele societăţii. Cupele pântecoase cu boieri de prin Moldova de sus, trăsure deschise cu funcţionari sau arendaşi, harabale cu jidovi, căruţe cu cufere şi lăzi; în fine, tot felul de trăsuri cu tot felul de oameni.

Era pe la începutul lui iuliu. Cu cei din urmă vizitatori sosi o familie, sau mai bine două, căci era tatăl şi muma cu singura fată ce aveau, măritată. Aflai că bătrmii se numesc Alboni, ginerele Alexandru Partenie, iar femeia sa Lucia; că erau din ţinutul Botoşanilor, şi că trăiau vara la o moşie unde aveau cea mai frumoasă gospodărie din toată Moldova, iar iarna la Iaşi. Atâta tot. Fiindcă însă băgaserăm de seamă că Stahi Grigoriade era adesea împreună cu aceşti noi oaspeţi, hotărâi să-i observ mai de aproape, şi, în adevăr, nu m-am căit de această hotărâre.

Dacă firea are pe planeta sa creatoare atâta tonalitate de viaţă, atâta prisos de poezie, atâtea

nuanţe de simţiri supraomeneşti; dacă este cu putinţă ca o figură omenească să însumeze în trăsurile sale atâta ideal, atâta transparenţă a geniului personificat; dacă o aseminea femeie poate să trăiască, e drept ca omul să se mândrească de această ardere continuă care se cheamă viaţa. Statuarul care a frământat o astfel de formă plastică e, desigur, un băiat de geniu.

Îmi păstraserăm în minte, din vârsta întipăririlor prea vii, un ideal, care, cu cât vedeam mai multe frumuseţi în lume, cu atât îl simţeam mai neînţeles şi mai departe de a-l asemăna lor. Dacă însă'se poate şi dincolo de aceste tonuri, pierdute în negura unei închipuiri prea tinere, să existe altele şi mai armonizate şi mai poetice şi mai ideale, mă plec smerit înaintea daltei şi a penelului care le-a concretizat într-o astfel de femeie. Vreau să vorbesc de această nouă venită. Lucia Partenie era sufletul băilor. Toţi se bucurau la vederea ei cum te bucuri de o floare frumoasă ce o întâlneşti în cale.

Cât pentru mine, mărturisesc că o-singură dată am simţit această stranie impresie ce o simţeam la vederea frumuseţii şi a nevinovăţiei ei. Fugiserăm într-o vară de acasă şi mă duseserăm să petrec noaptea la o arie. Îmi aleseserăm drept pat vârful unei şire de paie şi drept acoperemânt cerul. După ce adormiserăm, apăsat de un fel de greutate, pe care o exercită adesea asupra mea imensitatea naturei, un vis groaznic veni să mă chinuiască toată noaptea. Cetiserăm de curând *Infernul* lui Dante, şi, printr-o întâmplare ciudată, văzuserăm tocmai atunci *Ultima judecată* a lui

Michel Angelo. Toate acele animale fantastice: tigri cu corpul de balaur, zburători, lei într-aripaţi, sfinţi mişcători, lilieci uriaşi şi toată mulţimea păcătoşilor, îmi defila pe dinainte. Un balaur înfiorător se oprise lângă mine şi mă privea cu nişte ochi atât de ficşi şi de puternici, încât, obosit, tremurând, chinuit, voii să ţip. Atunci m-am deşteptat. Când am deschis ochii şi am revenit la sentimentul viefii, panorama care mi se desfăşura înainte mă lasă încremenit de splendoarea orizonturilor. Sale. Se făcea ziuă. Un disc uriaş de foc arunca pe seninul cerului nişte raze atât de vii şi de binefăcătoare, încât mi se părea că de nu mai trăiseră niciodată pe lume. Pentru întâiaşi dată în viaţă simţeam că în adevăr sunt.

Acum, văzând pe Lucia, era un al doilea sentiment de încredere şi de mulţumire ce mi-l da traiul.

Dar uitaserăm un lucru: să spui în câteva cuvinte ce este Slănicul.

Or’ din ce parte a ţării vei veni, nu poţi să mergi la Slănic până nu vei trece prin Târgu-Ocnei. Acest orăşel, atât de cunoscut pentru salinele şi penitenciarul ce posedă, este aşezat într-un gât de munţi, cari spre apus, spre miazănoapte şi spre miazăzi îţi închid privirea cu piscurile lor goale, iar spre răsărit lasă ochiului drumul liber căti’e orizonturile întinse ce se pierd desfăşurându-se pe albia pietroasă a Trotuşului. Ţi se pare, când ai ajuns la Târgu-Ocnei, că-ţi va fi cu neputinţă să mergi mai departe de această înfundătură. Şi, cu toate acestea, îndată ce ai ieşit din orăşel şi ai trecut podul de pe Trotuş, o cale

umbrită de vişini şi nuci te duce spre băi. La îmbucătura ce o face apa limpede a pârâului Slănicul cu apele Trotuşului. Drumul intră între doi munţi uriaşi, ale căror vârfuri par a face sentinela poeziei ce se ascunde în toate stâncele, prin toate colţurile acestei naturi atât de bogată şi de veselă. Perspectiva ce ţi se deschide înainte e superbă. Apa Slănicului îşi spune legenda vieţii sale murmurătoare, strecurându-se pe o albie de argint, şi pare a fi sângele acestui colos, numit munte, curgând pe o arteră strălucitoare. Copaci dărăpănaţi de pe coastă zac trântiţi în apă, şi par a fi cu mult mai fericiţi morţi într-un mormânt atât de poetic, decât vii pe o coastă aproape moartă; stânci prăvălite ce se aseamănă cu o iluzie pierdută a muntelui; maluri rupte, adevărate cetăţi căzute în ruină; straturi de foi moarte, podoaba codrilor, mucezite de umezeala timpului; în fine, câteva capre ici şi colo; trei-patru case răsipite pe colnice şi pe văi, – iată drumul spre Slănic.

În fine, după mai multe întorsături şi treceri ale apei Slănicului ajungi la băi.

Băile sunt aşezate într-o vale încântătoare, în jurul căreia Carpaţii-şi ridică cetăţile lor de brazi şi de muşchi, măreţe ca nişte icoane ale trecutului naturei. În dreapta muntele Pufu, în stânga muntele Şura, merg strângându-se din ce în ce, până formează un gât strâmt pe care apa Slănicului se strecoară limpede şi rece, ca o adevărată binefacere cerească. În anul 76 epitropia St. Spiridon nu avea decât două rânduri de case de zid, una spre nord, în faţa bisericii, alta

spre sud, pe malul Slănicului. Acestea erau. Împărţite în compartimente de câte două odăi, cu sală şi bucătărie. Celelalte cari mai erau, erau toate de scândură. În mijlocul platoului se înălţa un fel de pavilion, pe patru pari, cu bănci şi acoperiş de scânduiă veche, în care cânta aşa-zisa orchestră a băilor. În faţa acestei barace era o alta, care da pe Slănic, şi care slujea de birt, iar seara de sală de joc. Încolo… lângă apa nr. 3 era sala de cură, o şandrama nemărginit de mare şi de hodorogită, şi atâta tot; bazenurile băilor, duşul, izvoarele, toate de lemn. Şi cu toate astea câtă poezie, cât farmec, ce deosebire aveau aceste lucruri vechi! Cât de bine se împerechea aerul lor bătrânesc şi oarecum rustic cu sălbătădiunea munţilor! Astăzi cum o mai fi nu ştiu.

Acum reviu. /

Stahi Grigoriade avea închiriată o casă ţărănească pe malul drept al Slănicului, singura casă pe atunci pe acel mai. Aceasta era o foarte potrivită locuinţă’ pentru un om care ar fi căutat linişte. Îl vedeam câteodată, spre seară, stând pe prispă ceasuri întregi, cu capul în mână, sau uitându-se pe vârfurile munţilor din faţă, or’ trecând cu ochii de la munte la nori, pe cari-i urmărea în învârtirea lor fantastică, cum urmăreşte cineva dezlegarea unui problem greu şi neînţeles.

Într-o zi, către seară, fugiserăm de societatea prea numeroasă şi zbărnăitoare, care se aduna regulat pe platoul din faţa pavilionului, şi luaserăm drumu către cascadă. Poate că afară de gusturile mele vagabonde, ’mă atrăgea către acele

locuri şi Grigoriade, pe care-l văzuserăm luând tot acel drum cu cele două familii venite de curând. Apucaserăm o cărare piezişă, care întâi te suia şi apoi te lăsa drept în jos, pe câteva trepte de stâncă, deasupra cascadei. De pre o înălţime zăriserăm pe bătrânul Alboiu cu femeia sa, căreia-i da braţul ginerele Alexandru Partenie mergând înainte spre pichetul grănicerilor[69]

, şi-mi închipuiam că tot într-acolo trebuia să fie şi Grigoriade Stahi; de aceea, pierdut în toarcerea gândurilor mele, scoboram treptele de piatră una câte una, fără să mă gândesc că voi întâlni pe cineva.

Când ieşii dintre stânci mi se înfăţişă cea mai splendidă vedere ce poate întâlni omul în viaţă. O linie de brazi şi pe o parte şi pe alta deschidea o perspectivă cum nu' se întâlneşte decât în peisagele pictorului-poet Jules Breton, cu lumini aurii de soare apunând, cu umbre dese, lungi, liniştite, ce par a se culca la rădăcina pomilor spre a dormi până a doua zi. În fund apa căzând în miliarde de picături de spumă se repezea pe netezitura stâncelor într-o groapă săpată tot în piatră, în care se învârtea cu aceeaşi furie cu care cădea. Dincolo, Andrei părea a contempla o vedenie măreaţă ce-i fermeca văzul, iar în zgomotul asurzitor al apei el se părea că ascultă o muzică cerească, dulce ca un suspin, lină ca o cugetare, poetică ca un vis. La braţul lui, strânsă cu totul de dânsu, sta Lucia Partenie. Ea privea ca şi el în neînţelesul ce se întindea înainte-i, şi cu

69 Vechea frontieră a Ardealului era la cîţiva kilometri de Slănic (n. ed.).

capul rezemat de umărul lui, ca şi el vedea ceva, auzea ceva, înţelegea ceva. El se întoarse puţin spre ea, şi trase braţul ei, şi, apucând-o de gât, o sărută cu acea sete a oamenilor pierduţi, a vinovaţilor cari primesc să moară fără părere de rău după o astfel de faptă. Se vedea bine că toată viaţa lor aceste două fiinţe o trăiseră în acest sărutat. A... iată ce priveau ei în neînţelesul dinainte-le.

Cum m-am întors de acolo nici nu ştiu. Tot ceea ce ştiu este că, de atunci, or' de câte ori închid ochii, văd înainte-mi această icoană a tinereţii mele, încântându-mi zilele triste ca o floare de la coroana de examen din copilărie, sau ca un miros de crini pe care l-ar aduce vântul de departe.

*

Peste vreo zece zile, de la masă, văd toată lumea şoptind, întrebându-se, cercetând, – şi spre a face ca toţi, întreb şi eu de ce era vorba. Nimeni nu îndrăznea să hotărască care era cauza acestei mişcări, când, deodată, aud în coridorul caselor Epitropiei un răcnet înspăimântător, şi îndată văd ieşind un bărbat ţinut de doi unguri de braţe. Era Grigoriade Stahi, nebun. El venea spre birt urlând ca un tigru şi luptându-se să scape în mâinile ungurenilor, care-l ţineau ca pe o adevărată fiară sălbatică. Când ajunse în faţa birtului, eu îi ieşiserăm înainte fără să ştiu, şi se vede că mă înţelesese demult că-i eram prieten, căci se opri lângă mine aproape liniştit şi ceru să fie lăsat să steie pe o bancă ce se afla alături. Cum şezu jos, se uită spre mine câteva secunde cu o linişte de

Dumnezeu, şi după aceea îmi zise aproape încet:

— Am omorât-o. Se vede că era scris…

Atât. Din ochi-i curgeau două şiruri de lacrămi mari cari i se înnodau în barbă. Nimenea nu îndrăznea să zică nimic. După ce stete câteva minute tăcut, îi veni o nouă furie şi voi să sară lângă mine cu un răget înfiorător. Ungurenii îl apucară din nou de braţe, şi aproape pe sus îl urcară legat într-o trăsură cu patru cai care-l duse spre

Târgu-Ocnei.

Iată ce aflai:

A doua zi după ce văzuserăm pe Grigoriade la cascadă cu Alboiu şi Partenie, amândouă aceste familii plecaseră într-o excursiune prin munţi. Grigoriade Stahi şi Partenie aveau cu dânşii puştile, iar ceilalţi toţi câte un baston, spre a le înlesni ridicarea şi coborârea povârnişurilor. Ajunşi deasupra muntelui Pufu, deteră de o pajişte verde, unde o stână de oi le apăru ca în poveste, cu baciul său, un vultur care nu-şi ieşise niciodată din cuib, cu câinii aproape sălbateci, cu ciobanii rezemaţi în bâte făcând streaja turmei, în fine, cu toată podoaba munţilor şi poezia poporului. Dincolo de această pajişte se afla o renumită tulpină de zmeură, unde adesea mergeau călătorii să culeagă fructele codrului. Toţi însă aveau grije să ia cu dânşii vreun cioban, sau, înainte de a se apropia, să facă gură, să strige, să descarce vreo puşcă spre a vesti pe dreptul stăpân al acestor locuri, pe părintele Ursu. De astă dată încă fie că ei nu ştiau, fie că nu se temeau de nimic, ajunseră la zmeură fără nicio altă îngrijire decât aceea de a

se apropia cât mai curând râzând şi glumind. Nu apucaseră însă bine să rupă crăngile ghimpoase, când o mişcare de frunze se produse şi un urs enorm ieşi de sub viţă mormăind. El se îndreptă spre partea unde se afla Lucia şi deja trecuse de dânsa, fără a se lega de nimeni, când o detunătură de puşcă se auzi din partea unde se afla bărbatul său. Ursul rănit, se întoarse înapoi. Atunci se petrecu o scenă îngrozitoare.

Cel dintăi om de care dete fiara cu ochii fu dânsa. Cu o trăsătură de labă îi luă mâneca şi o parte din carnea după braţul drept, pe care şi-l adusese împrejurul capului ca să se apere. Frica îi dăduse atâta putere, încât cu mâna stângă îl apucase de gât aşa de tare, că aproape o dată amândoi căzură la pământ, ursu gemând de durere şi de mânie, ea fără să poată zice un singur cuvânt. Toţi strigau primprejur. Grigoriade Stahi se apropie galben ca o făclie de ceară galbenă, cu puşca înţepenită în umărul drept, gata s-o descarce la cea întâi întorsătură a ursului. I se striga din toate părţile: trage! El însă cu ochii aprinşi de sânge şi ţintiţi pe urs, aştepta. Se temea sărmanu să nu greşească lovitura şi să n-o ucidă şi pe dânsa! La zece paşi de urs rămase neclintit. Părea că îngheţase cu puşca-n mână. În fine, când fiara voi să se scoale încă o dată, el trase. Ursul căzu mort. Glonţul intrase pe o ureche şi ieşise, cu o parte din creieri, pe deasupra urechei celeilalte.

Toţi se repeziră la Lucia.

O… vedenie spăimoasă! o… monstru!… o… durere!

O parte din faţa dreaptă, cu nas şi gură erau

rupţ. Fire din muşchii obrazului atârnau sângerând; o parte din dinţi se vedeau goi şi rânjitori… Ea abia mai vorbea. Voiră s-o ude, s-o ridice pe braţ, să-i lege rănile… nimic nu fu cu putinţă. Cu o mână îşi astupa rana de pe obraz, iar cu cealaltă, abia mişcând-o, le făcea semn să se deie la o parte. După aceea se ridică singură, scăldată în sânge, şi cu un glas surd strigă:

— Ucideţi-mă! vă rog… un glonţ şi pentru mine!

Apoi văzând că nimeni n-o ascultă, să uită lung şi adânc la Grigoriade, care rămăsese cu fălcile încleştate de durere, şi lui îi zise numai aceste cuvinte:

— Andrea!… Scumpul meu Andrea!

Deodată dânsul, înainţe ca ceilalţi să aibă vreme să-l oprească făcu un pas înapoi, şi, îndreptând puşca spre dânsa, ’i descărcă în piept ţeava ce rămăsese umplută. Ea căzu. Toţi se repeziră spre el cu aceeaşi mişcare de răzbunare, dar înainte de a-l atinge, el avu vreme să le scape şi să fugă.

— Am omorât-o! striga în goana lui nebună prin mijlocul codrului; am omorât-o!

După aceea, rupt, trenţos, cu picioarele sângerânde, căzând de oboseală se oprea pe marginea vreunei prăpăstii fără fund, şi, plecându-se pe malul ei, strigă în gura mare:

— Lucia! Lucia!

Şi cum ecou îi răspundea, din adâncul văilor, cu acelaşi nume, sărea ca un nebun în prăpastie fără să-şi facă niciun rău, stârnind vuitorii din cuiburi şi căprioarele din culcuşe, spre a găsi

vocea celei ce-i răspundea atât de limpede.

Ce mânca, cu ce se hrănea nimeni nu putea spune.

Rătăci astfel vreo zece zile prin pustiul codrului, până nişte ungureni, cari-l întâlniră pe vârful muchilor dezrădăcinând copacii. Îl prinseră şi-l legară ca pe un hoţ. Ciobanii români nu îndrăzneau să-i facă rău. Când trecea răcnind pe lângă ei, îşi făceau cruce şi-şi ziceau încet:

— La-i, Doamne, zilele, după ce i-ai luat minţile.

Iată ce aflai.

*

Pe ea o dusese, fără să ştie nimeni, la Bacău şi de acolo la Iaşi.

— Pe el îl puseră într-un ospiciu, unde muri după două luni.

(*România liberă*, anul VI, nr. 1505-1507, 26-29 iunie 1882)

TRANDAFIRUL

Într-o mahala din câte are capitala noastră, slută şi soioasă, pictorul locuia o cameră mobilată, destul de nemobilată ca să-şi-o poată umplea cu uneltele meseriei sale, şi, cu unelte cu tot, destul de săracă ca să poată purta titlul de *domiciliul zugravului*.

Zugravul era un muritor cum nu întâlneşti decât prin oraşele mari ale Europei; o fiinţă foarte omenească, foarte veselă, foarte săracă, şi, lucru cu totul iar, foarte nobilă. Era moldovean. Tatăl său avea avere mare şi un nume şi mai mare. Re însurase a doua oară, pe când zugravul se afla la Paris, şi. Printr-o inconsecvenţă pe care numai în

fire o găseşti uneori, acest om atât de bun şi de milos simţi că se naşle între dânsul şi mama sa vitregă o duşmănie fără margini, care îşi avea poate izvorul tocmai în iubirea ce el avusese pentru mama lui cea bună.

În sfârşit, pentru un cuvânt sau altu, Petre Năsturel Bogdan făcu atâtea comedii mamei sale de-a doua, încât desperat de certuri şi de răul trai ce făcea tatălui său, se hotărî să nu mai ceară un singur ban de acasă, şi să trăiască din pictură, pentru care avea un mare talent şi o fire foarte potrivită..

Venise la Bucureşti şi se apucase de lucru. Comande avea tocmai atâtea cât să moară de foame cu venitul lor. Numele ce purta îl împiedica de-a se face zugrav de firme sau de biserici, precum şi de a lucra pentru cel dentâi băcan, care ar fi venit să-i facă portretu pentru 10 galbeni. Situaţia lui era foarte încurcată. Cunoştea mai toată lumea bună din Capitală, şi, din cauza sărăciei, era silit să se ducă la foarte puţini.

În seara aceea însă, era grozav de nedumerit: să se ducă? să nu se ducă? începea să-mbătrânească. Simţea că entuziasmul tinereţii rămăsese în urmă. Dorul valsului nu-l mai stăpânea deloc. Ar fi putut să trăiască o mie de ani de-acolea-ncolo, fără să mai cugete la zădărniciele câte se strecoară în juneţea fiecărui om şi cărora ne-am deprins a le da o importanţă atât de mare. Am făcut nebunii, am râs, am iubit, alţii am şi plâns, fiindcă acestea sunt ale vârstei de 21 de ani. Dar când nu mai ai 21 şi ai 31?... atunci vin alte aspiraţiuni şi alte nevoi. Simţi că iubirea nu

este singurul şi cel mai de căpetenie fapt în viaţa omului. Egoismul se aşază în scaunul activităţii fiecăruia, – natura de artist, la cel artist, biruieşte totul, – frumosul începe a fi singurul scop, şi după dânsul zboară tot *Eul* omului.

Şi totuşi!… E ceva se vede, care, la vârsta închipuirilor, pironeşte existenţa omului într-un singur punct: în inimă. Trăieşti din emoţiuni, din aşteptare, din suferinţă; te hrăneşti cu lacrămi, cu o vorbă dulce, cu o rază de soare, şi simţi că în acest trup, de carne şi oase, e o scânteie de nepreţuită bunătate, pe care a aprins-o iubirea.

Dar ea trece… Uite aşa e: trece.

Şi totuşi… tot mai rămâne ceva.

Astfel cugeta Petre, când îşi scotea fracu dintr-un fel de hambar de nuc, care purta pomposul nume de garderobe.

Tot mai rămâne ceva..’:

Vezi că, în seara aceea, primise o mică scrisoare tipărită, care-l poftea la un bal. Adresa era scrisă de mână de femeie, o scriitură fină şi delicată care purta într-însa un fel de chemare prietenească: „Vino” t D-nu şi d-na Noreanu dau primul lor bal, şi la d-na Noreanu toată lumea mergea cu tragere de inimă şi cu respect.

— Nina trebuie să fi îmbâtrânit ca şi mine… Eu eram de 22 de ani, – ea era de 18. Ba nu, eu eram de 23 şi ea de 18. Vremea n-are nicio treabă decât să ne scoată peri albi… Ce repede trec opt ani…

Aşa vorbea încet Petre Năsturel Bogdan. El îşi înnegrea tocurile cizmelor sale de paradă, cari singure mai rămăseseră din eleganţa de altădată a

tânărului parizian, şi pe când se muncea să le scoată cuvenitul lustru, intră un prieten al său, veselul şi bogatul Theophile Conteanu, care, ca şi dânsul, mergea la balul doamnei Noreanu.

— Bună seara, Petre. Tot încă nu eşti gata?... Am întârziat: sunt Îl ceasuri.

— Să-ţi spui drept: abia acum m-am hotărât să merg.

E o poveste întreagă.

— Ce poveste? Spune-o. E singurul lucru care să mă facă mai puţin nerăbdător de a vedea balul.

— Ascultă. Ştii că eram foarte nehotărât aseară în privinţa mersului la d-na Noreanu. Aveam o mulţime de cuvinte. Mai întâi nu-mi mai arde de baluri şi de petreceri deloc. Apoi, o cauză pe care-ţi vine mai greu s-o mărturiseşti: îmi lipseau multe lucruri. N-aveam cravată, mănuşi, pălărie şi alte multe fleacuri, cari sunt neapărate în momente atât de solemne. Mă hotărâi să răscolesc prin cufăr. Căutând prin cutii, dădui de o cutiuţă mai mică, pe care-ţi jur că n-o mai ştiam dacă o păstrez sau am pierdut-o. O deschid. Ghici ce era într-însa?

— Ştiu eu?... Vreun inel.

— Nu, era un trandafir. Un trandafir artificial... Câte lucruri mi-au trecut pe dinaintea ochilor când am privit această sărmană roză, care stă de opt ani închisă în două rânduri de cutii!... Theophile, e o lume întreagă...

— Bagă de seamă: te emoţionezi cam mult şi-ţi umpli manşeta de vacs.

— Nu-i nimic. Acuma aş fi în stare să merg chiar făr' de manşete, atâta dorinţă am de a o

vedea.

— Pe cine să vezi?

— Ascultă povestea acestui trandafir. Tu m-ai cunoscut pe când eram cel mai mare ştrengar din Bucureşti…

Pe atunci priveam viaţa ca o morişcă, care e întocmită numai spre a măcina neghiobiile tinereţii. Cunoşteam o familie de moldoveni, bună prietenă a tatălui meu, al cărui salon ţinea aproape primul rang printre saloanele capitalei noastre. Eram primit cu braţele deschise. Râdeam totdauna, spuneam glume, mă jucam fără nicio grije cu domnişoarele Ronescu, şi pe ici, pe colo, trebuie să mărturisesc că făceam şi câte puţină curte celei mai mari. Ce Vrei? Nina era aşa de frumoasă…

— D-na Noreanu?! Mizerabile! zise prietenul său cu un ton dramatic fals, se vede că nu mă cunoşti… Vei avea a face cu spada mea. Ce-i drept, n-ai avut rău gust.-

— Foarte bine. Mă vei omorî când vei pofti şi poate că posteritatea-ţi va fi recunoscătoare.

În sfârşit, ascultă; familia Ronescu da un mare bal, în pilda d-lui Noreanu, care se şi ivise pe orizont, ca un nobil, şi de multă stimă pretendent la mâna Elenii, căreia prin prescurtare, îi ziceau Nina.

Înţelegi că eu eram cel dentâi care să nu lipsesc de la bal.

Ca să-ţi scurtez povestea, – pe la 2 despre ziuă, osteniserăm jucând şi mă duceam într-un salonaş retras, să mă odihnesc, şi să fumez o ţigară. Acolo Nina era singură. Se uita într-o

oglindă şi-şi potrivea părul. Cum o văzui mă dusei drept la dânsa râzând.

— Ei, în curând ne măritătm, îi zisei. Ce fericire! ce mulţumire'!... şi începui a sări într-un picior. Ea se uita la mine zâmbind, dar cu o expresie în figură care arăta că mă compătimeşte de atâta uşurinţă. Ia să vedem, îi zisei, cum o să-ţi facă venerabilul d. Noreanu prima sa declaraţie. Şi, niciuna nici două, îi căzui în genunchi şi începui a declama nişte prostii torenţiale. Ea nu făcu nicio mişcare. Eram âtât de aproape de dânsa, încât, nu ştiu cum şi ce fel, mă pomenii că o apuc cu braţele de talie şi încep a-i vorbi alte comedii, dar acestea serioase, atât de serioase, încât tremuram ca un negru în Siberia. Ea se plecase spre mine şi mă asculta. Figura ei luase o seninătate de arhanghel, şi ochii trăiau printr-o scânteie de lumină în adevăr cerească, care îi făcea şi mai frumoşi. Mi-am pierdut minţile, şi, cum sta plecată spre mine, am apucat-o de gât şi am sărutat-o cu o sete, pe care numai cei 23 de ani ce aveam au putut-o cunoaşte.

Tocmai atunci d-nu Ronescu tatăl se ivea în prag. Nu ştiu ce mişcare am făcut, dar într-o secundă m-am pomenit întins jos la picioarele ei, agăţat cu mâinile de un buchet de flori ce avea pe poalele rochiei. Cu aceeaşi mişcare, un trandafir era rupt din buchet, şi eu mă sculam râzând şi declarând că nu se poate prinde la loc.

— În ziua de azi toate au ajuns false, decretă d-nu Ronescu, – iar Nina, care râdea de mutra mizerabilă ce făceam eu adaugă:

— Toate, tată, chiar şi prietenia e falsă.

Şi ieşi.

De atuncea n-am mai văzut-o decât de două sau trei ori. S-a măritat, m-a uitat, o fi îmbătrânit… Opt ani nu-i jucărie!

*

La Îl şi-un sfert erau la d-na Noreanu.

D-na Noreanu era o femeie ca de 26 de ani, blondă cu ochii albaştri. Avea acel ceva netălmăcit pentru condei, care se ascunde în figura ce o face câteodată luna pe cer, – o taină adâncă în arcul sprâncenilor, nişte ochi cari priveau pe sub gene ca două conştiinţi curate, şi străbăteau până în fundul sufletului.

Petre, cu prietenul său, se prezentară d-nei Noreanu într-o învălmăşală de lume, cari-i împiedică de a-şi face reflecţiunile lor.

Balul era foarte animat. Fiecare muritor se ocupa de persoana sa, sau, cel mai mult, de persoana sa şi a jumătăţii sale. *

După miezul nopţii, Petre se afla cu mai multă lume într-un salon de fumat. El se uita într-un album, plecat cu totul pe masa din mijloc, şi observa cu o adâncă băgare de seamă nişte copii de tablouri. După câtăva vreme, simţi pe cineva alături de dânsu, privind într-un alt album, aproape cu acelaşi interes. Parfumul ce se exala din părul său era delicios.

D-na Noreanu vorbea încet unei alte doamne, care-i cerea explicaţii asupra unui vis ce avusese cu o seară mai nainte.

Petre scoase încet roza din buzunar, şi, adresându-se lor, zise zâmbind:

— Nu ştiu care din dumneavoastră a pierdut

acest trandafir.

Eu n-am pierdut, zise prietena d-nei Noreanu,[70]

fiindcă n-aveam.

— Eu am pierdut unu, dar acela era natural. Al dvoastră e artificial.

— Artificial sau nu, l-am văzut chiar acum căzând. Dacă nu-l luaţi îl las aci. Nu am dreptu să păstrez un lucru care nu e al meu.

— E al dumitale, crede-mă, zise d-na Noreanu. Ştiu bine că e al dumitale. Cu toate astea, dacă vrei cu orce preţ să te scapi de el, dă-mi-l.

Şi-l luă din mâna lui. Apoi, întorcându-se către pritena sa:

— Uite, draga mea, acest trandafir e singura crimă ce am comis în viaţa mea de nobilă damă. L-am lucrat singură şi acuma-l rup ca să nu mai rămâie nicio urmă din greşeala mea de altădată.

Şi voi să-l rupă. Trandafirul însă, fiind de pânză, rezistă. Ea, furioasă, voi să-şi scoată mânuşile ca să aibă mişcarea mai liberă, Petre voi să-l ia din mână.

— De prisos doamnă, – nu vă mai supăraţi: îl rup eu.

Ea însă nu voi să-l dea şi continuă să se lupte cu floarea. Floarea era tare.

Supărată, se frământă şi mai mult. Luptându-se furioasă, îi pocni o mânuşe.

Atunci aruncă floarea din mână şi, cu lacrămile în ochi, ieşi zicând:

---

70 Numele celebrei opere a cunoscutului compozitor german Meyerbeer (1794—1864) (n. ed.). -

— Nu se poate rupe.

(*România liberă*, anul VII, nr. I 859, Îl septembrie 1883)

DRUMU DIN URMA

Era o zi tristă de toamnă, în care pământul trăieşte sub un umbrar de nori, suri şi îndesaţi, prin stratul cărora razele soarelui par a se munci să străbată şi nu pot.

Lumea umbla pe strade fără căpătâi. Trăsurile zărvoiau goale, iar caii lor păreau osteniţi, fără a fi alergat. Sergenţii de oraş stau pe la colţul uliţelor, rezemaţi de câte o poartă, având toţi aerul de a-şi da dimisia. Magazinele n-aveau muşterii. Obiectele n-aveau lustru. Prin văzduh câte o pasăre rară zbura pe sus şi pieziş, neputând să taie aerul în linie dreaptă, iar glasul cocorilor, atât de duios şi de cunoscut zilelor de toamnă, în ziua aceea nu se auzea.

Pe la o vreme, sunetul unei muzici militare deştepta pe trecători din somnolenţa în care-i cufunda norii, – şi, aproape în acelaşi timp, se iviră doi jandarmi călări, cari, după ţinuta lor, aveau aerul de a deschide o paradă.

În adevăr era o paradă de înmormântare.

Convoiul înainta încet, greoi, mişcându-se pe tactul marşului din Profetul1, ca şi cum, inconştient, ar fi vrut să întârzieze să mai prelungească acea călătorie către ultima locuinţă.

După jandarmi, urmau două trăsuri cu preoţi. În urma lor se făcu un limpeziş de lume, care lăsa să se vadă carul funebru, simplu şi fără coroane tras de patru cai îmbrăcaţi în negru.

Înaintea lor mergeau trei ofiţeri cu capetele

plecate. Unul ducea o pernă cu catifea roşie, pe care erau prinse vreo opt decoraţii, iar ceilalţi doi, cu săbiele scoase, făceau escortă acelor semne, atât de scumpe soldatului.

Mortul era militar: un căpitan de linie.

Pe sicriu se vedea o singură coroană, probabil a camarazilor, iar lângă dânsa chipiul de căpitan, nou şi strălucitor, şi mai jos sabia.

În urma carului, nimeni, dar nimeni. Un pluton sau două de oştire, muzica militară şi jandarmii care închideau convoiul.

Lucrul acesta îmi strânse inima, mai mult decât ideea morţii. Îmi scosei pălăria cu respect şi privii lung la procesiunea ce trecea.

— Bine, cum se poate? întrebai pe un prieten care-mi ieşi în cale; omul acesta n-a avut pe, nimeni în lume?

— E un militar, îmi zise. Ce ai făcut cu piesa ta?

— Nu-i vorba de piesă… Ce-are a face una cu alta… şi dacă i militar, lor nu le e permis să aibă o rudă sau un prieten care să-i ducă la groapă?

— Acesta văd că are pe cineva. Era tot un militar, dar sta prea lipit de cosciug.

Îl lăsai şi mă dusei din nou după mort.

’ În adevăr, nu băgaserăm bine de seamă. În urma carului mergea un militar bătrân, ţinându-se cu mâinile de fierul ce se afla la capul sicriului. Fruntea-i era cu totul plecată spre pământ, şi nu i se putea vedea din figură decât nişte mustăţi teribile. Părul il avea mai tot, dar alb colilie.

Mă uitai la mâna lui să-i văd gradul. Era de-abia sergent major.

Lucrul acesta mă puse pe gânduri. Se vedea bine că omul acela era îmbătrânit în armată, şi că trebuie să fi avut o cauză puternică, ca să urmeze în aşa stare de mâhnire pe mort până la groapă. Îmi închipuii că mortul îl avea în compania sa, şi-l cruţa de greutăţile serviciului, sau că-l scăpase în război de vreo primejdie, sau, în fine, că-l ajutase cu vreo sumă de bani, şi, bătrânul îi datora recunoştinţă.

Tot gândind astfel mă pomenii tocmai pe strada Filaretului, aproape să ies din Bucureşti. Mi se făcu milă de călătorul care se ducea aşa de singur pe drumul cel din urmă, şi. Fiindcă în cimitir aveam şi eu un mormânt în care închiseserăm multe lucruri şi pe care nu-l văzuserăm demult, mă hotărâi să mă urc până la Belu.

Găsii o trăsură goală şi o luai.

Carul intră pe poarta cimitirului fără zgomot. Înăuntru era pace. La cea mai mică adiere de vânt, cădea un potop de frunze galbene, care acopereau cu desăvârşire lespezile de piatră.

Bătrânul se opri la uşa preotului şi ceru un pahar cu apă, pe care-l bău pe nerăsuflate. Apoi porni înainte.

Slujba se făcu lângă mormânt foarte simplă. Plutonul de linie era de faţă..

Bătrânul sergent sta cu mânile încrucişate, privind pământul. Putui să-l văd bine. Figura lui era în adevăr figura unui soldat îmbătrânit în cazarmă. Un cap mare, tuns pe tobă; un obraz osos; nişte mustăţi stufoase şi lungi; sprincenele, nişte adevărate mustăţi, – şi el tot drept ca o

lumânare. Însă când ridică ochii de jos, înţelesei că omul acela era sergent-major numai cu chipul. În ochii lui se citea o bunătate fără margini şi, în momentul acela, o durere adâncă. Concentrată. Nu zicea nimic, nu plângea, dar simţeai că sufere. Cu sufletul era cel puţin colonel.

După ce se isprăvi slujba, oamenii cimitirului apucară sicriul şi trecură pe sub dânsu două frânghii spre a-l lăsa în groapă. Locotenentul care se afla de faţă comanda: *prezentaţi arma*! Când cosciugul fu lăsat în mormânt, sergentul-major nu se mai putu stăpâni şi căzu pe pământul ce era scos din groapă.

— Teodore!... Domnule căpitan!... avu el putere să strige şi-şi pierdu simţirea.

Pământul acoperi numaidecât coşciugul; locotenentul comandă *la umăr*! şi lumea se depărtă.

Pe sergentul-major voiră să-l ia pe sus ofiţerii cari făceau escorta decoraţiilor. El se dezmetici numaidecât, şi, fără să uite respectul ce datora şefilor săi, îi rugă cu mâna la chipiu să-i dea o birje, căci nu mai putea. Merge.

Fiindcă nu era nicio trăsură slobodă, unul din cei doi ofiţeri veni să mă roage să iau pe bătrân cu mine. Primii cu bucurie.

El se sui în trăsură şi-mi mulţumi din cap fără să mă vadă bine.

— Unde să vă duc, domnule? îl întrebai pe când intram în oraş.

— Unde vrei, domnişorule, numai... cât s-o putea mai departe.

Îl lăsai în pace. Grozav aş fi voit să ştiu ce

legătură era între el şi militarul mort… Bătrânul acesta părea prea mult atins de aceea ce se întâmplase, ca să fie un singur prieten. Merserăm astfel aproape un ceas, până ieşirăm din nou afară din Bucureşti. La rondul al doilea de la şosea, birjarul se opri. Nu era nimeni. Şi aici ca şi dincolo, se plimbau pe potece numai frunzele căzute. Orizontul care în alte zile e atât de întins şi de limpede, părea a purta pe cap o glugă de iarnă.

Îndată ce stete trăsura, militarul se dete jos.

— Iartă-mă, domnule, îmi zise luându-mă de mână, că nu ştiu să-ţi mulţumesc… Să-ţi dea Dumnezeu sănătate!

— Căpitanul ţi-era rudă, domnule?

— Nu, domnişorule, era un copil de trupă, crescut pe braţele mele…

Nemaiputând vorbi de plânsul care-l îneca, îmi făcu un semn cu mâna şi plecă. După câţiva paşi, ca mustrat de conştinţă, se întoarse înapoi şi se apropie de mine:

— Era fiu-meu…

Taina aceasta părea că-i apăsa pieptul. După ce o spuse se grăbi să fugă, luând-o peste câmp spre Băneasa.

Eu mă întorsei trist în pasuî cailor, gândindu-mă câte drama de acestea, ascunse în aparenţe înşelătoare, nu se petrec în omenire, şi pe câte căi inima noastră nu e atinsă de durere!…

(*România liberă*, anul VII, nr. I 921,.27 noiemvrie 1883)

TOADER CIZMARU

E vorba de un cizmar, – dar un’cizmar artist,

artist nu în cizmărie, fiindcă cizmăria n-a fost trecută niciodată printre bele-arte, ci în chitară.

Era flăcău, un soi de flăcău pismătareţ, care ura pe adevăraţii flăcăi, tineri şi glumeţi, tocmai fiindcă el nu fusese niciodată tânăr.

Eăgat ucenic, la vârsta de 6 ani, la un cârpaci de uliţă, se prinsese frate de cruce cu nobila sărăcie aşa de cu timpuriu, încât mai târziu, când sărăcia se aşeză alături de beadreagul lui, ca în casa ei, el îi întinse mâna cu dragoste: se cunoşteau aşa de demult!…

Nu se poate tăgădui că, chiar cizmar fiind cineva, are o pustie de inimă, care nu degeaba îi tâcăie în piept ci a dragoste, – ba chiar se poate susţine cu succes că unele bresle speciale cum e a bărbierilor şi a cizmarilor, au o propensiune particulară către această stare sufletească, pentru care au şi fost cântate, cu deosebire, de poeţi.

Tocmai de aceea e mai de mirare cum s-a putut strecura bietul flăcău prin primejdioasa carieră a cizmăriei, care este şi a amorezaţilor de meserie, fără să fie pârlit de flăcările amorului, acest duşman secular al bărbierilor şi al cizmarilor.

Şi cu toate astea e aşa: nu iubise niciodată!…

*

Cred cu totul de prisos a-i face arborele genealogic. Familia sa dăduse statului o serie întreagă de oameni muncitori, cari însă nu fuseseră remarcaţi în istorie decât. Printr-o strălucită sărăcie, care trecuse din tată în fiu, pe linie bărbătească şi coborâtoare, ’ca singurul şi cel mai de căpetenie titlu de nobleţe, până la dânsu.

În el, toate zbârciturile şi dungele ce le cioplise nevoia pe chipul străbunilor săi, erau concentrate într-o figură osoasă şi unghiulară, în care s-ar fi putut dezlega, cu trigonometria în mână, toate problemele de suferinţă şi neavere câte pusese soarta ascendenţilor săi spre dezlegare.

De altminteri se numea Toader, scurt, cum s-ar numi un câine Dulău, şi-i ziceau Toader Cizmaru, cum ar zice cineva Dulău Câinele.

Adevărul e că avea un talent nemaipomenit de a rămânea anonim. Trăia bine sau trăia rău, trăia sau nu trăia, nimeni nu putea şti. Ieşea numai din când în când, până la cârciuma din faţă, să-şi cumpere cele trebuincioase vieţii, şi o dată pe săptamină mergea în Lipscani să-şi târguiască piele, sau cuie, sau pap. Obiectele acestea îl preocupau atât ’de mult, încât, când erau gata să se isprăvească, bietul Toader nu dormea câte două nopţi, şi fiinţa care suferea atunci toate melodioasele confidenţe ale cizmarului era chitara.

Să aibă cineva drept cea mai înaltă preocupaţie a vieţei sale preocupaţia de a nu-i lipsi niciodată cuile din tinichea, nişte mizerabile cuie de lemn, pentru care ar fi fost de ajuns cheltuiala ce o face un om cu stare pentru săracii săi. E grozav!...

Şi cu toate astea, astfel merge viaţa;

Fiecare îşi are idealul său: unul visează să fie iubit de o femeie frumoasă; altul să ajungă ministru; un al treilea să cumpere moşia vecinului; bolnavul cugetă vecinic la sănătate; artistul la

glorie şi Toader cizmaru la cuie şi la pap.

Aşa e viaţa!..:

I

De când îl cunoşteau vecinii în strada Amzei, două lucruri, sau, mai corect, un lucru şi o persoană aveau dreptul să între după paravan – căci dugheana lui era împărţită, prin două coaie de hârtie vânătă, un atelier şi camera de culcare – şi anume: chitara şi *Guşti*, căţelul cel nedespărţit al cizmarului. Am zis *un lucru* şi o *persoană*, căci Guşti pierduse demult calitatea de câine, spre a deveni o fiinţă cu suflet şi cugetare, în sânul căreia stăpânul său îşi vărsa tot necazul vieţii.

Vara, când sărăcimea umblă desculţă, ciubotarii mor de foame. Toader se punea pe cântat, iar Guşti, în colţul odăii, începea să urle, strâmbând gâtul în toate chipurile şi privind pe stăpânul său cu un fel de respectuoasă rugăminte de a înceta. Cizmarul nu înceta dar nici nu-şi huiduia câinele, fiind de părere că după cum el are dreptul să cânte, tot astfel căţelul are dreptul să urle.

Iarna, când sărăcimea ar umbla încălţată, dar n-are cu ce, şi când, prin urmare, cizmarii cârpaci se găsesc în aceeaşi situaţie, ca şi vara, cu deosebire că iarna mor şi de foame şi de frig, – iarna, Guşti era mult mai iubit stăpânului său decât chitara, pentru că... frigul e duşmanul cel mai neîmpăcat al artelor şi mandolina cea mai ilustră, fie chiar a lui Cimarosa *, nu ţine de cald cât un căţel.

Când vântul bâzâia prin hârtia ferestrelor, Toader se urca pe mindirul său de paie, învelindu-

se cu o scurteică veche de aba, şi, fiindcă mânecele nu-i puteau sluji la nimic, pe una o arunca peste Guşti, sfătuindu-se cu dânsu în gura mare, şi făcând planuri pentru ziua viitoare, care, din nenorocire, trebuia neapărat să semene cu cea de astăzi şi cu cele trecute.

„Ei, Guşti, ce mâncăm mâine? Mâine-i mâine! … Până aici am dus-o noi cum am dus-o, dar să vedem de aici încolo… Tu mereu dai din coadă ca un prost şi te vârî în scurteică… Brrr! frig e frate… Şi jupâneasa Liţa de la d-nu Marghiloman ş-a dat papucii să-i cârpească ţiganu de la colţ… Da’ parcă şi tu, nu ştiu cum dracu, nu mai ai căldură în tine nici de un ban. Ai îmbătrânit, jigodie ce eşti!… O! săracu Guşti!… căţelu Guşti… Vâră-te acolea, moşule, că crapă lemnele de ger! …”

Guşti însă era menit să joace un rol important în viaţa stăpânului său.

Într-o dimineaţă veneau amândoi de la St. Gheorghe, Guşti cu un pachet cu piele în gură, iar Toader cu o pâine şi cu nişte ridichi la subţioară.

Câinele mergea ţanţoş şi cuminte spre domiciliul din strada Amzei, întorcându-se din când în când spre stăpânul său şi privindu-l cu mulţumire, ca un om care se achită de o binefacere. Toader se strecura uşor prin mulţime, temându-se a nu fi băgat în seamă de lume, şi nu se uita deloc la căţel, – până observă mai departe că Guşti dispăruse. Începu a fluiera; a-l striga pe nume, a-l căuta… Pace. Atunci se întoarse înapoi.

Ce să vezi?

La colţ de stradă, Guşti găsise o livreta

subţirică şi delicată ca o femeie delicată şi subţirică, şi fără nicio mustrare de conştiinţă, lăsase pachetu din gură, şi se pusese să se învârtească împrejurul ei…

Bietul Toader, care în viaţa lui nu îndrăznise să-şi ridice ochii la o femeie, fu atât de scandalizat de îndrăzneala căţelului, încât puse mâna pe un bolovan să arunce în el.

Atunci însă, ca o fee binefăcătoare pentru căţel se ivi o slujnicuţă tânără şi vioaie, care ducea pe braţ un coş cu târguieli.

— Ce ai, domnule, cu căţeii de zvârli într-înşii?

Cizmaru se roşi ca un mac.

— N-arn nimic… dar… Guşti e al meu… şi în loc să ducă pachetu acasă, s-a apucat de drăcii… Nu ţi-i ruşine obrazului, potaie!

— Ia lasă şi dumneata; vezi bine că Guşti, cum îi zici, s-a ridicat la neamuri!…

— Da’ e bătrân jigodia… mai bătrân decât mine.

— Ce, oi fi zicând că şi dumneata eşti bătrân! Şi începu fata să râdă cu hohot şi să se uite la el pe sub lungul genelor cu ochii ei albaştri şi obraznici…

Aşa merseră până spre strada Amzei, tot spunând ea de la cine este şi întrebându-l pe el ce face, până la dugheana lui. Când îi spuse că şade acolo, fata începu a râde în gura mare.

— Să ne vedem sănătoşi, îi zise ea, oprindu-se din râs.

— Să ne vedem sănătoşi.’

Iar mai târziu, când sosi câinele acasă, în loc

de bătaie fu poftit la masă.

Mâncă cu poftă moş Guşti, dar se declară pe faţă contra ridichiilor.

(*România liberă*, anul VIII, nr. 2012, 18 martie 1884)

O SCENA ANTICA

„De sus de la munte se coboară seara, o

Clitumno,

Spre tine turmele; în apa ta, flăcăul umbru îşi scaldă nevolnica oaie,

Pe când

Cătră dânsul, de la sânul ars al mamei ce şede discuită pe prispă şi cânlă,

Un copil se-ntoărce şi cu chipul rotund Surâde;

Gânditor, tatăl, cu piei de capră Acoperit până la brâu, ca faunii antici, Stăpâneşte carul boit şi puterea Frumoşilor junei.

A frumoşilor junei cu pieptul voinic şi mândri pe cap cu coarne lunate,

Blânzi la privire, albi, – precum erau dragi Dulcelui Virgiliu.”

CARDUCCI, *Alle Fonti di Clitumno*

Spre toamnă, pe la începutul lui octombre, Roma e încă locul de privelişte a unei scene biblice, ce s-a păstrat până în zilele noastre aşa cum era acum două mii de’ani.

Când spre vară, soarele arde Campania romană şi usucă florile, ciobanii pleacă. Munţii Albani, Sabini, Umbria, Etruria, bălţile pontioe, văd deodată popolându-se dealurile şi pădurile de turme nenumărate, de cirezi şi herghelii. Ca tot ce

este viu şi sănătos, vita simte nevoie să călătorească, când undele de căldură vin pe aripa Scirocului să înăbuşe răsuflarea câmpului. Firul de iarbă se răsuceşte; pomii de fructe, osteniţi, de-abia se ţin pe răzămători; viţa se vârteşte şi se ascunde pe trunchiul copacilor; pământul se macină, – numai măslinul, sur şi gârbov, pare a se simţi bine în arşiţa vântului. Nimic nu e comparabil cu viaţa ce sclipeşte în lumina acestui pustiu, locuit de ruine, însoţit de melancolia apeduncurilor părăsite, cântat de ţipătul unei râse stranii de rândunele. Liniele orizontului se îneacă în apele unui eter prăfuit; vârfurile Apeninilor răsar ici şi colo, parcă ar vrea să scoată capul de sub pâclă şi să dea de aer; Teveronele şerpuieşte (ăcut dinspre Tivoli, iar Via Appia se strecoară subţiratică spre Albano. Peste tot planează timpul.

Toamna însă schimbă priveliştea. În urma ploilor de septembre, pământul, leşinat, începe a se înviora. Frunzele de la pomii slabi cad; dar portocalii, lămâii, tufele de laur şi de dafin, bradul şi moliftul, smochinul, prind a zâmbi de o viaţă nouă. Văile şi dealurile din jurul Romei dau în vei'de; bruma ce cade noaptea de-abia roşeşte vârful finului; barierele de leţuri ce megieşesc suhaturile între de se ridică; steiui'ile antice din fundul rovinelor se curăţă; căsoaia de piatră se deschide…

Vin oile.

Noaptea târziu, de-a lungul Viei Venti-Settembre, or pe Corso, or pe Via Nazionale, străinul, neobicinuit cu asemenea scene, e deşteptat din somn de un zgomot surd, depărtat,

continuu, care se apropie cu încetul, se cadenţează, începe a semăna cu ropotul mărunţel al ploii. Dacă-ţi ridici capul şi-l asculţi mai bine, se aude un murmur de glasuri necunoscute: o voce cheamă, alta porunceşte; un ţipăt de copil se amestecă cu mugetul calm al unui bou; unui fluierat lung răspunde o şuierătură ascuţită... Ce e?

Deschizi fereastra şi priveşti.

O scenă absolut unică se înfăţişează ochilor. La lumina felinarelor se desfăşoară o pânză fantastică de fiinţe cenuşii, care umplu strada de la un capăt la altul, trecând necontenit. În fruntea turmei păşeşte ţapul, purtând de gât o teleancă răguşită, care sună măsura sălbatecă a unui cântec barbar. Pe de lături se aţin ciobanii, îmbrăcaţi în piei de capră, ale căror miţe le dau aerul unor fauni. Din distanţă în distanţă paznici călăii, numiţi *butteri*, cu lungi suliţe de lemn în mână, apar ca nişte umbre ameninţătoare. Aceştia, între dânşii, se înţeleg prin fluiere. Ei umblă călări pe cai sălbateci, cu cozile până în pământ; au şele cu pulpane vătuite, cari noaptea le slujesc de perne, iar de gâtul murgului poartă răsucit priponul. În urma fiecărei turme vine casa stăpânului. Un car pe două roate, cu o păreche de boi de o nespusă bărbăţie, duce dmtr-un loc într-altul acareturile proprietarului. E corabia lui Noe. Un munte întreg se ridică pe puternica osie: saltele, scaune, mese de lemn, căldări în furci, – printre cari şi-a făcut cuib, sub un acoperiş cu covergi, stăpâna şi copiii; apoi, alături, cuşca cu porumbi, cu găini, cu curcani; cât colea porcul

familiei; mai în coadă, viţelul, cu cele patru picioare legate, pe care vaca, ce vine pe urmă, îl miroase printre gratii. Sub car, cânii, ruşinaţi de oraş. În dreapta şi în stânga, doi-trei *butteri* apără avuţia.

Carul acesta, una din miile rămăşiţi de la străbuni, de lemn vânjos de fag, având jugul înflorat cu zbanţuri de aramă, e întocmai plaustrul antic cu taurii lui:

„Fagul cioplit şi făcut osie va scârţâi sub greutatea încărcatului, şi înjugaţi la o oişte de aramă, juncii vor trage din greu…”

Boii sunt de o frumuseţe cum nu mai are altă ţară: formele, minunate; ochii, mari şi buni, se uită cu blândeţe; coarnele, imense dar bine înfipte, sunt o nespusă bogăţie pe fruntea lor albă şi pătrată. Când se înfurie, priveliştea e măreaţă şi demnă de Virgiliu:

„Cap la cap, îşi încrucişează coarnele şi se izbesc cu groaznice mugete, cari fac să răsune pădurile şi vastele ceruri.”[71]

În tot agrul şi castelele romane, de la Tivoli până la Albano şi de la Apenini până la mare, acesta e boul de muncă. Un *boar*, cu picioarele pe tânjală şi rezemat de monumentul din car, în mână cu două hăţuri de cânepă, ce trec printre coarne şi se prind de nări cu un belciug de fier.

Aşa trec turmele în Campania nopţi întregi de-a rândul.

Roma, *1889*

(*Familia*, anu! XXVI. Nr. 23, 10/22 iunie 1800)

---

71 Scriitorul face aici portretul ţăranului transilvănean (n. ed.).

ÎN CARANTINĂ

Era o zi minunată de toamnă, pe la trei ceasuri după prânz, când trenul se apropia de gara Predeal.

Cel ce scrie aceste rânduri se întorcea de departe şi după multă vreme de lipsă, către plaiurile ţărei sale.

Planuri, ambiţie, visuri de tinereţe, legături strânse cu străinătatea, niciuna nu mai avea puterea de a-l ţine în marginele pacinice ale vieţii obişnuite. O aprindere sufletească rară îl stăpânea, ca pe vremea când, copil, trebuia să se culce în noaptea de Sfântu Vasile în aceeaşi odaie cu jucăriele, spre a se deştepta tocmai a doua zi şi a le vedea. De la cele dintăi gări din Comitatele româneşti, apăruse căciula ţurcănească zidită ca o coroană pe plete voiniceşti; zeghea fumurie aninată de umeri largi; chipul senin, cu nasul drept, aşezat de fire bărbăteşte sub fruntea mândră şi pe gura blândă *I*, – şi parcă o ironică întrerupere a împrejurărilor de astăzi venea să tulbure plăcerea călătorului, făcând să răsune la fiecare staţie nume sălbatece, *hom-to-rom*, *dohanitza* şi alte asemenea necuviinţe de sunete, de părea că toate poloboacele goale din lume s-ar fi pus să hodorogească între de.

În trenul ce venea de la Braşov se urcase şi *politzmaister*-ul acelui Opid, un domn grozav de vorbăreţ, care se lăuda a fi fost în vremuri om mare, deputat, amicul lui Koloman Tisza[72]

. Cu degetul de-a pururi pe vârful mustăţei, ar

72 Koloman Tisza (1830—1902), om politic ungur, fost prim- ministru (n. ed.).

fi părut un om *a succes*, dacă o dâră de picături grase pe jiletcă şi gheroc n-ar fi dovedit că firea omenească este în general slabă, iar în particular a d-lui *politzmaister* supusă la ispitele stomahului. Ceea ce însă nu-l împiedica de a ieşi adesea din compartimentul nostru şi a năzui cu privirea la cel vecin. Înăuntrul căruia se găsea o doamnă singură, cu părul blond, prea frumos. Se înţelege de la sine că mâna nu se mişca cu niciun preţ de pe mustaţă în împrejurarea aceasta.

Îmi aduc aminte de d-l *politzmaister*, fiindcă era unul din acei muritori nelegiuiţi şi vai! aşa de numeroşi, cari brodesc toate lucrurile la nevreme. Bunăoară vorbea de slava Ungariei şi frumuseţele de la Pesta, tocmai când pe mine mă supăra numele ungureşti; aprindea un muc de ţigară de foi chiar în momentul în care eu stingeam ţigarea mea; lăsa deschis geamul de la vagon, taman la gura unui tunel. Nu se poate face nimic în contra fatalităţei. Aşa vrea soarta, să te batogeşti în mahorca unui mădular al statului maghiar, până ce vremea o schimba tutunul or’ pe unguri.

Şi pe când mă gândeam că mai degrabă se preface tot tutunul în iasomie, soarele scăpăta în fundul văilor, luminând râpele scorburoase şi întunericul brădişului cu raza sa aurie, ce tremura în limpeziciunea aerului munţilor. Văgăunile pietruite de şioaie se coborau până în albia Prahovei ’, pe când pe pai’tea ceelaltă poieni muşcate de brumă întindeau covoarele ierburilor lor până sub poalele Bucegilor. Din când în când câte un ţăran, doi, răsăreau în fuga panoramei, ca nişte eroi ossianeşti: Cucullin şi Fingal şi prins de

indiferenţa naturei către toate, îmi veni în minte încântătoarea istorioară a lui Cornallo şi Calvina. Era Cornal domn stăpânitor a o sută de plaiuri; din mii şi mii de izvoare se adăpau cerbii lui, şi mii de stânci răspundeau în echo la lătratul ogarilor săi; chipul său era însăşi suavitatea tinereţei; era braţul său moarte de eroi. Al gândurilor sale una era doamna, şi frumoasă, frageda Calvina, fiica lui Colonco: ea părea soare într e femei, şi părul său biruia neteda aripă a corbului; destoinici la vânătoare îi erau câinii; fluiera în vânt coarda arcului său…

Politzmaistrul tocmai revenea. Dăduse o târcoală pe la geamurile vecine, şi închidea dintr-un ochi foarte cu şiretenie, sărutându-şi vârful degetelor cu pocnet. Era pe cale de a i se aprinde călcâile. Ce umbli cu Ossian şi Calvina L. Iată realitatea cum se înfăţişează: un soios de ungur, care se simle atras de părul blond al unei necunoscute; şi deşi ştiam că dragostea de lucruri npi este caracteristica cea mai sigură a spiritelor mediocre, în care rubrică intră mai mult de jumătatea speţei umane, mă hotărâi să întreb pe tovarăşul meu de drum cine era doamna de alături…

Trenul se oprea la cea din urmă staţie ungurească, unde nu mai era unguresc decât un chipiu de pe creştetul unui creştin şi un animal ce-şi. Purta melancolic şunca prin faţa trenului.

Politzmaistru aprindea ţigara de foi, – fiindcă, se înţelege, eu tocmai aruncaserăm pe a mea. Geamantanele erau coborite din locurile lor. Pe dreapta se văzu o sentinelă romanească, un

curcănar, stând liniştit lângă ghereta lui. — iar subsemnatul îşi simţi inima bătând mai rar, parcă ceva nou şi neobişnuit avea să se întâmple.

E poate adevărat că patriotismul este o prejudecată. Cine însă nu s-a simţit mişcat, la revederea pământului ţării sale? Cine a colindat lumea în lung şi în larg, şi nu a priceput cum se depune, încetul cu încetul, în fundul sufletului, azi o aducere-aminte, mâine o părere de rău, mai târziu o nemulţumire de lumea străină, cari toate la un loc se topesc şi distilează dorul de ţară? Dan Căpitan de Plai, care, prins de hanul tătarilor, cere înainte de a muri să mai vadă o dată plaiurile ţărei sale, şi porneşte călare trei zile şi trei nopţi până ajunge la hotare iar acolo descalecă. Îşi face cruce şi sărută pământul Moldovei, – este cea mai bărbătească icoană a acestei stări sufleteşti.

Curcănarul de la graniţă, uscăţiv şi rău îmbrăcat, dar serios, făcea un contrast îmbucurător du bocâncarul roş la faţă al vecinilor. În chipul lui senin, de o gravitate blinda, se oglindea toată singurătatea munţilor, melancolia vremei trecătoare, conştiinţa ce pare a trăi în toţi adevăraţii plugari că firea îşi are vrerile ei, că nu poţi lupta cu iarna:

„S-a dus cucul, spânzuratul.

Şi de-atunei m-a prins oftatul.”

În asemeni dispoziţie sufletească intram în gara Predeal.

Cele dintăi obrazuri cu cari ne întâlneam erau ale jandarmilor. Urcaţi deja pe aripa vagonului parcă ar fi călătorii cu noi, ei strejuiau uşile dinspre gară, spunând că „nu se poate” pe acolo.

— Aşteptaţi că vine acuma trenul-holeră.

În vremea asta peronul era prins de funcţionari cu şapcă roşie, cari zărvuiau fără rost de la un vagon la altul, chemându-se: „Iancule, Dumitrescule, e cineva? nu-i nimeni, adu-mi registrul, ţine cheia”; locomotiva şuieră cu disperare; „dăti-vă la o parte, domnilor” striga şeful de tren; „Ioane mă, spune Mandî să-mi trimeată rufele spălate”, zicea un glas din clas-a 3-a: „adio, ţaţă, adio, nene”: un călător grăbit calcă peste un câine, care schiaună; doi inşi se izbesc piept în piept şi-şi cer iertăciuni înjurindu-se; clopotul sută a 3-a oară-; un funcţionar gata să se repeadă în dreapta, se repede în stânga, cine ştie de ce… în sfârşit trenul pleacă…

Iată-ne noi rămaşi singuri în vagoanele noastre, cu jandarmii la uşă.

Deşi momentul nu era din cele mai încântătoare, viaţa aceasta fără echilibru stabil, zarva, mişcările necumpănite, vorba românească în toată săltăreaţa ei manifestare, îmi redeteră, fără altă pregătire, conştiinţa de locul în care mă găseam, şi mi se păru că nu lipsiserăm niciodată din ţară.

În vremea asta două vagoane de clasa a 3-a se apropiaseră de-ale noastre. A le chema vagoane este aşa o fodolie de vorbă: niciodată cloşcării mai neomenoase nu fură locuite de oameni. Aci ne grămădirăm unii peste alţii, cufere, persoane, câini, bulgari. Politzmaistrul, doamna cea blondă, şi peste toţi jandarmii. Trenul astfel alcătuit merse de se aşeză pe o linie laterală, unde trebuia să aştepte trecerea unui confrate de la Bucureşti

respectabil fiindcă n-avea holeroşi. Şezurăm astfel vreun ceas. Minunaţi erau bulgarii (o ceată ce se întorcea de la muncă) cu maimuţele lor. Văzând că-i -treaba pe pierdere de vreme, scoaseră unul o lăută, pe care o înfipse cu coada în brâu, altul o dairă, iar un al treilea din cei cu maimuţele, îşi puse dobitocul să joace. Dar din nenorocire locul era prea strâmt. Atunci proprietarul maimuţei se coborî pe şine, şi cu el toată lumea, şi începu nunta. Soldaţii făceau un chef nespus, pişcând coada bietei maimuţe, care cu o scufie roşie în cap, sărea roată împrejur cu ochii ţintă pe căprarul care o supăra. Astfel îndrumat lucrul începea să fie mulţămitor când deodată se văzu din vale un domn alergând din toate puterile şi făcând semne disperate: „Căprar mizerabil, am să cer să te pedepsească, astfel păzeşti dumneata carantina?!”, urla el cât îl lua gura. Era unul dintre *sanitari*. „Poftiţi, domnilor, sus! cine va dat voie să vă coborâţi?” zicea căprarul, parcă n-ar fi fost el cel ce trăgea maimuţa de coadă. Degrabă toată lumea se urcă din nou în cloşcării, unde peste cinci minute, aerul era ca în iad, infectat de miroasele cele mai poznaşe. Doamnele mai cumsecade respirau prin manşon: domnii înnodau ţigară de ţigară. În cele din urmă dete Dumnezeu şi plecarăm.

Peste trei minute eram în carantină.

iată o instituţie în care desigur omenirea n-a lacut niciun progres, căci baratca în care ne coborârăm nu putea fi mai strâmbă şi mai murdară în veacul al VI-Jea. Pe vremea ciumei de sub Papa Grigore cel Mare *. Această farsă

piramidală, născocită de birtaşi şi pătimită de public, era pisă sub ocârmuirea unui medic, asistat de doi sanitari şi de o companie de soldaţi.

La o masă mâzgălită de cerneală şi altele, unul din sanitari înscria numele fiecărui martir, care trebuia să plătească 10 franci (dragă Doamne drept chirie) şi apoi să treacă la dezinfectare. Operaţia înscrierii trebuia să fi fost foarte grea, deoarece dură un secol. La fiecare nume se iveau neînţelegeri între doctor şi sanitar. Doctorul zicea că el e *expeditiv*, iar sanitarul că e *legal*.

— Dă-i drumul, domnule, înainte, fi mai expeditiv, *pour l'amour du ciel*.

— Domnule doctor, trebuie să scriem numele omului exact.

— Exact, neexact, dă-i nainte, că ne-a apucat noaptea, *pour l'amour du ciel*. (Doctorul învăţase la Paris).

— Cum te cheamă, măi bade? întrebă sanitarul pe un ţăran, care scotorea de un ceas în fundul chimirului.

— Matei Zăbavă.

Un hohot de râs primi numele ţăranului.

— Bade Zăbavă, dă-te la o parte, 'potir *l'amour du ciel*, să înscriem pe altul.

Veni rândul bulgarilor. Cu maimuţa în spinare, cel dintăi ce se înscrise, rămase încremenit când auzi că trebuie să plătească zece franci.

— *Dura lex sed lex*, zise doctorul înălţând din umeri.

Maimuţa foarte mulţumită de citaţia doctorului, clipea din ochii ei şugubeţi, parcă ar fi

priceput latineşte. Bulgarul pretindea că n-are zece franci.

— Să-l dăm înapoi peste graniţă, zise doctorul.

— Nu se poate, zise sanitarul, nu e legal.

— Legal, nelegal, puţin îmi pasă.

În vremea asta, cei ce se înscriseseră stau la ţarc, în fundul gheretei, fiecare cu geamantanele alături şi numai unul câte unul trecea, ca oile la strungă, printre patru soldaţi. Aceştia, cu o tulumbă în mână, te făceau liuliu de acid fenic; ţi-l vârau prin buzunare, pe după gât, prin legâturile cu mâncare ale bieţilor oameni, prin mănuşile doamnelor, mai cu seamă prin mănuşi, pe care aveau o pică deosebită. Aşa că ieşeai din mâna lor murat ca un şoarece, şi fără speranţă de a te usca în curând, de vreme ce rufăria din cufăr pătimise aceeaşi soartă.

Când se isprăvi şi operaţia înscrierii, era noapte cumsecade. Acum începea odiseea căutării cvartirului. Prin gropi şi văgăuni de tot felul, se ajunse la o căscioară, în vale, dincolo de apă, unde doctorul zicea că e o odăiţă „numa de drag să faci carantină”. Foarte bine. Când însă dădurăm să intrăm, sentinela nu ne lăsă, iar căprarul de post. Ieşi şi spuse soldaţilor noştri că toate odăile sunt prinse, că în una sunt 5 holeroşi, în alta 3, iar în a treia *madame*. Sanitarul care venea în urma noastră, luă pe căprar la o parte şi-i vorbi la ureche. Rezultatul acestei convorbiri fu dezastruos: o cameră goală, umedă, tocmai în fundul curţei ne era partea. D-l sanitar deschise uşa cu o mişcare plină de nobleţe, şi zise solemn:

— Pentru cei patru domni ce sunt cu noi…

Unul din *cei patru domni*, furios, zise sanitarului:

— Şi pentru *doamna*.

Doamna era persoana cu părul blond din tren. Ea venea după soldaţi, tăcută, cu un săculeţ negru în mână, cu un chip serios, hotărâtă parcă să îndure toate mizeriele. Această modestie mă făcu să cred că e o străină, ce vine pentru întâiaşi dată în ţară. Ce părere trebuie să-şi facă de români!…

Între odaia ce ni se oferea şi odăile deja ocupate, era o uşă închisă.

— Cine şade aici? întrebă un domn.

— Asta-i o cameră rezervată pentru ministrul francez.

— D-nul de Coutouly?… Te înşeli, d-le sanitar, d-lui e la Bucureşti.

Nu d-l Coutouly, un altul, d-l Cârcodan, Corgâdan, nu ştiu cum dracu îl cheamă.

— Da’ ia deschideţi s-o vedem şi noi.

— Nu se poate.

Şi fiindcă unul şi altul începea să protesteze, d-l sanitar înălţă glasul:

— D-lor, suntem cu toţii români, trebuie să ştim a ne face. Datoria către ţară! Voiţi d-voastră să ne arătăm grobiani către străini?…

— Aşa este, dar doamna asta e străină, zis’ i eu, cu sfială.

— Fiţi pe pace, d-le X, îmi zise el pe nume, aranjăm noi lucrurile cum e bine.

— A!… Atunci strecuraţi-mă de se poate prin preajma dumisale…

El se uită la mine, cu ochii lui de băiat bun dar fără nicio expresie, şi zise zâmbind:

— Avem ordine de la Direcţie să despărţim sexele.

— Atunci trebuie să ne supunem: însă grea misie va dat Direcţia.

— Nici chiar femeile cu bărbaţii lor nu pot sta împreună…

Nu mai era nimic de adăogat faţă cu o asemenea măsură de inutilitate publică.

În vremea asta sosi şi doctorul. El se opri în pragul scărei, şi-şi încrucişă mâinile cu desperare pe piept.

— Domnule sanitar, nu aici!… *Pour l'amour du ciel*. O să mă-mbătrâniţi! Nu ţi-am spus să duci pe domnii la casa preotesei?

— Ba da, însă acolo nu sunt decât două odăi pentru ministrul francez.

— Ei, al dracului ministru! zise unul; intră ca Bosco pe toate barierele.

— În câte exemplare soseşte d-l aista? întrebă un moldovean.

— Ştiţi, domnule X, îmi zise doctorul, e d-l Cogordan, delegatul francez în Comisiunea Dunărei… Trebuie să ştim a ne face datoria către ţară. Nu putem să ne arătăm grobiani către străini…

— Foarte adevărat, răspunsei eu, căutând să plac d-lui doctor; dar nu mă uitaţi şi pe mine…

— Fiţi pe pace.

Şi aşa ne întinserăm din nou pe drum, tăcuţi, aşteptându-ne la fiecare moment să dăm în vreo groapă. În preocuparea mea de soarta picioarelor,

îmi veni în minte fraza sacramentală: „Datoria către ţară, grobiani către străini”. Cine să fie autorul: doctorul sau sanitarul?…

Dar dând tocmai atunci într-o văgăună, rămase şi această întrebare, ca multe probleme ale universului, fără dezlegare…

La casa doamnei preoţesc, soldaţii ne primiră cu cea mai elocventă nemulţumire, fiindcă veneam să le îngreunăm serviciul. Sanitarul mă ţinu mai în urmă, şi după ce doctorul intră cu ceilalţi holeroşi în sală, el mă duse într-o odaie din capătul cerdacului.

— Asta era rezervată pentru secretarul lui d-nu Cogordan.

Iar Cogsrdan!…

— Ştiţi, îmi zise el prieteneşte, nu se poate să ne arătăm grobiani către străini…

Hotărâtor, secţia aceasta sanitară nu avea multă imaginaţie!

— În odaia asta a stat şi d-nu Kreţulescu, ministru la Paris.

— A!…

— Ba şi d-nu Bălăceanu.

— Da’ în asta de alături?… îmi pare că-i goală.

— Astea sunt două odăi pe care le păstrăm pentru lumea aleasă.

Era momentul să mă închin. Aşa şi făcui, îndoindu-mă de mijloc până la pământ. Sanitarul începu a râde.

— Eu vă cunosc pe d-voastră, îmi zise el, cu o vădită dorinţă de a mai vorbi despre alte lucruri decât tot de holeră: scriaţi o dată nişte lucruri

foarte caraghioase…

Şi fiindcă mie îmi venea să râd de acest compliment, el simţi că adusese rău vorba, şi se făcu roşu ca un rac.

— Da, scriam. Tot mai scriu şi acum, dar am mai îmbătrânit şi, ştii, cu vremea omul se matufeşte.

El se uita mereu la mine, zâmbind. Simţeam că avea ceva pe inimă, pe care voia să mi-l spuie. Îi întinsei nişte ţigări. El luă una şi scoase din buzunar o cutie de chibrituri, ca s-o aprinză. Râcâi vreo zece beţe pe fundul zgrimţuros al capacului „dar niciunul nu luă foc. În cele din urmă se hotărî să-l tragă pe pantaloni. Dar nici aci nu avu mai mult succes. Atunci îi dădui eu un chibrit civilizat, care se grăbi a se aprinde la prima hârcâitură.

— Industria naţională, zise el foarte liniştit.

Oricare alt om, din altă ţară. Ar fi aruncat la dracu şi cutie şi tot.

El «rmă a zâmbi:

— Ştiu şi o poezie de-a d-voastră… prea frumoasă.

— A!…

Amorul propriu începea să mă orbească: d-l sanitar devenea interesant; îmi părea un băiat plin de merite…

— O ştiam toată pe dinafară: „Dormi, iubito, dormi în pace, n-am venit să-ţi turbur somnul”[73]

.

— În adevăr, zisei eu, e prea frumoasă, dar nu e de mine…

---

73 în realitate este un vers din poezia Iui Vlahuţă Din prag (n. ed.).

El se uită un moment nedumerit. Iar îmi păru prostuţ…

— Ia ascultă, d-le sanitar, eu aş zice că e bine să nu ne arătăm grobiani către străini; aveţi aici alături o cameră goală; de ce n-o daţi doamnei care a venit cu noi?

— Eu cu mare plăcere, d-le X, numai să vrea d-l doctor.

Tocmai atunci glasul supărat al doctorului întrerupse convorbirea noastră. Sanitarul ieşi, iar subscrisul rămase singur…

Mare lucru e să ai noroc la drum!

Despărţământul de holeroşi, căruia eram dat în primire, era pus sub înalta priveghere a lui Nicolae Căprarul, băiat bun, casnic, plin de virtuţi familiale, pe care numai o soartă nemiloasă îl dusese la oaste. Imediat sub dânsul se afla Lina slujnica, fată bună şi ea, dar ceva cam prea lăudăroasă, şi bântuită de necazurile radicalelor; nicio vorbă nu era zisă pe şartul ei românesc. Cu aceşti doi tovarăşi îmi deschisei eu lada, îmi diretecai părul din cap, mă îmbrăcai mai cilibiu şi ieşii în cerdac. Frigul pişcă bine. De peste munţii din faţă se revărsa o lumină palidă, ce coprindea, încetul cu încetul, tot cerul. Răsărea luna.

Priveliştea era minunată, dar începea să-mi fie foame. Nicolae îmi arătă drumul spre *birtul cel bun*, iar eu plecai.

Când să ies pe poartă, – pace. Sentinela, mă opri:

— Înapoi!…

— Mă duc să mănânc, bre omule.

— Nu se poate!

— Cum nu se poate? Să mor de foame?..;

— Aşa este ordin.

— O fi el ordin aşa, dar eu mă duc…

Soldatul puse mâna pe mine.

— Ia ascultă, mă domnule, vrei să mă vârî în belea?…

Întoarce-te înapoi!

Hotărâtor, ăsta era *hastal velit*.

Trebuii să mă supui. Din norocire, Nicolae Căprarul era tocmai în sală. Grăiserăm eu bine lui Nicolae din gură şi din mână, şi Nicolae porunci sentinelei să mă lase să trec. Ridicai dealul şi o luai pe şosea în sus. Luna se înălţase dasupra noastră, cu blajina ei figură, luminând drumul albit de praf. Prinsă între munţi, părea un glob de lampă învăluit într-un borangic argintiu. Cum mergeam singur, pornit pe melancolie, mă ajunse din urmă un preot, tânăr şi subţiratec, care părea foarte grăbit, fiindcă se ducea ca glonţul. Din sus veneau două femei, pe cât puteam vedea. De se întâlniră cu popa la câţiva paşi de mine, şi fără ruşine, se puseră să-i aţie calea: popa la stânga, de la stânga; popa la dreapta, de la dreapta. Şi râdeau şi chihăiau, de socoteai că lumea e a lor.

Popa scăpă de de, muţumită mie, care veneam din urmă. Îmi trecu prin gând că poate să se lege şi de mine, şi parcă mă ruşinai la ideea de a mă vedea întins de două femei. Din fericire, de se duseră nepăsătoare, râzând şi vorbind o limbă românească de-ţi puneai mâinile în cap.

În sfârşit ajunsei la *birtul cel bun*.

Când să intru pe poartă, o altă sentinenlă mă opri:

— Înapoi!

— Mă duc să mănânc, omule.

— Nu se poate.

— Vasăzică e hotărî! că eu trebuie să mor de foame astâ-seară…

— I Aşa este ordin.

De pe1 ferestre se vedea înăuntru o masă mare, în mijloc, şi altele pe la colţuri, iar de la mese aburul bucatelor se ridica în aer, de parcă-i simţeam mirosul binefăcător.

— Ia ascultă, soldat, nu vrei să dai biletul ăsta d-lui doctor?… Te-oi cinsti şi eu…

Soldatul se uită la mine lung. Era evident că ideea cinstei îi surâdea.

— Păi să vedem biletu…

l arătai numaidecât, însoţit de morala sa. Iar soldatul îl duse doctorului. Era un noroc că sentinela aceasta nu se trăgea de-a dreptul din Traian, ca cea de la gazdă, că altfel rămâneam muritor de foame.

Bietul doctor mă primi cu protestaţii de bucurie:.. *Pour l'amour du ciel… prenez place a notre table*". Mă prezentă unei familii de oameni simpatici, d-l şi d-na V.; d-l V. Căzuse în ghearele carantinei fără nicio vină, numai fiindcă ţinuse să iasă înaintea femeii sale până la Braşov. Masa din mijloc era minunată; chipurile cele mai nelegate de Dumnezeu între de se priveau cu compătimire ori cu necaz, după cum se bănuiau că au germenul holerei or nu. În capul mesei boierea o nemţoaică enormă, cu nişte sânuri de gândeai că-s prăvălite din Bucegi şi oprite la pieptul dumisale numai findcă nu putuseră să treacă dincolo. Dumneaei

ţinea în poală un clondir cu apă pe care-l trecea pe furiş fiicelor sale, două frişte, slabe şi miţoase. La dreapta un domn frumos, negustor de mărunţişuri în Lipscani; la stânga un farmacist din Oradea-Mare, ce venea la Bucureşti să-şi găsească bine capului; mai departe, un jurnalist de la Iaşi, hărţăgos lucru mare: o franceză şchioapă, ce venea să vadă pe bărbatu-său, inginer la podul de pe Dunăre; un tânăr ce se-ntorcea de la Gand. Foarte liberal şi deci foarte mânios pe guvern. În sfârşit, tunase. Şi îi adunase. Dar dorinţa mea de a revedea pe doamna cea blondă sau cel puţin pe d-l Cogordan rămase neîmplinită.

D-l şi d-na V. Erau oameni de spirit. Prânzirăm cum dete Dumnezeu; râserăm mult; făcurăm cunoştinţă cu vreo două persoane înzestrate de părinţi cu lucruri bune de mâncare, şi astfel trecu vremea. După masă farmacistul cântă din flaut; domnul de la Gand ne spuse istoria unei braţelete ce o purta la mână: doctorul chemă de vreo zece ori pe sanitar degeaba, şi în cele din urmă ne despărţirăm…

Acasă la mine, Lina făcuse cald. Mă dezbrăcai de palton şi şezui pe marginea patului, aprinzând o ţigară şi gândindu-mă cu mirare la câte se pot întâmplă omului într-o săptămmă!… Fel de fel de comedii, din care un singur lucru ieşea la lumină lămurit: nestatornicia proiectelor omeneşti.

Socotii că e vreme să mă culc şi. Cu respectul datorit unui crevat în care s-au odihnit persoanele a doi miniştri plenipotenţiari, intrai în pat… Era cam tare patul. Cearşaful era tăiat atunci dintr-o bucată de „madapolam”, scrobit foc, iar deasupra

lui vreo câteva cergi de cai înlocuiau plapăma. Dar la drum somnul se prinde lesne de om.

Şi poate alături, cine ştie, o veni doamna cu părul blond.

ţateneu1 *român*, anul I, nr. 3, martie 1894)

CU BILET CIRCULAR (SCHIŢĂ)

Prietenul meu X petrecuse luna lui august în nordul Italiei, de unde venea la Roma, cu sufletul încărcat de senzaţii, pe care le primise, în drum, de la bogăţia naturei de pe lacul de Como, de la frumuseţea gravă a Veneţiei, de la eterna tinereţe a Florenţei.

A vedea Roma pentru întââaşi dată, între 35 şi 40 de ani, *Nel mezzo del cammin di nostra vita* I, e una din marile plăceri ce ne poate da existenţa. De pe culmea pe care ne poartă prima jumătate a vieţei, ochiul, calm, îmbrăţişează priveliştea întinsă a celor două plaiuri, cu o umbră de părere de rău pentru trecutele vârtejuri ale tinereţei, ce nu se vor mai întoarce niciodată, cu o uşoară nelinişte faţă de momentul grav al maturităţii şi al… celeilalte vârste. A putea atunci, sănătos, cu o minte fericit organizată, să baţi la uşa acestui mare templu, e încântător.

Şi încântaţi eram noi, cei doi români, regăsiţi pentru un moment în pământul clasicei cetăţi, alergând de’la un monument la o grădină, de la o fântână la un templu, de la o ruină la un muzeu, şi putând a ne împărtăşi impresiile în propria noastră limbă, emoţionaţi sau glumeţi, cu un adjectiv, cu o exclamaţie, cu un semn.

Seara, ne despărţeam câte un ceas, spre a ne reîntâlni la vremea prânzului. În ora aceasta de

singurătate, firea fiecăruia ne prindea de pe urmă, şi, mai liniştiţi, cu o adiere de melancolie sau cu o notă comică, ne revedeam la masă.

Întruna din zile, găsesc pe amicul meu aşteptându-mă, cu un *Almanah de Gotha* – în mână. O viziune ca Beatrice Cenci, ca Fornarâna, sau ca vro Venere din muzee se lega în mintea lui cu vro icoană de femeie întrevăzută? Sta cu cartea în mână, uitându-se înaintea ochilor.

— Vezi, în adevăr, e aşa.

— Ce?

— N-are decât 33 de ani.

Şi se tot uita pe pustiu la imagina lui.

— Ce, amice, nu prea eşti sănătos?

Primul vers din *Divina Comedie* de Dante (n. Ed.).

Almanahul de Gotha (după numele oraşului în care se tipărea) începe să apară din 1763; cuprindea genealogia oamenilor importanţi ai timpului (n. Ed.).

El începu să râdă, dând din cap, parcă ar fi zis: „Sfinţia-ta ştii una, iar eu ştiu două”. Apoi răsfoi mai departe:

— Să vedem acuma la Bavaria.

— Ştii prin ce e renumită.

El iarăşi dete din cap, cu milă, faţă de proza hapurilor de Bavaria.

— Şi când te gândeşti că avea un pantof rupt! … Cui dracu să-i dea în gând!

— Ia ascultă, prietene, nu cumva te prind frigurile?

— Ce friguri! E tocmai aşa cum îţi spun.

— Până acum n-ai spus nimic.

— Zi să-mi dea un păhăruţ de vermut.

Deşi trebuia să mergem la masă numaidecât, mă gândii că o viaţă are omul pe pământ şi că-i păcat s-o trecem şi pe aceea în necazuri. Tocmai voiam să împlinesc dorinţa prietenului, când furăm poftiţi la masă.

— Mă păgubişi cu un vermut, zise el.

— Fi pe pace: ţi-am pregătit un pustiu de vinişor alb, de te vindecă de toate rănile ce ţi le-au pricinuit pantofii descusuţi.

În adevăr, brodiserăm pe amicul meu cu nişte Capri alb, care aducea a viorele. El îl gustă pe nemâncate, ca să nu se-nşele, şi-l văzui că iar se uită în văzduh. Pocni din limbă şi puse paharul pe masă. Evident, îl necăjea ceva.

Îl lăsai să mănânce în pace, ca să-i treacă amintirea melancolică pe care i-o scotea foamea în drum, gândindu-mă că, dacă o să fie ceva cu adevărat trist, să-i dau brânci înapoi, în sufletul lui, cu alte vinaţuri mai roşcovane la faţă.

— Ce minunat lucru e, zise el, luminat la chip, arta, tinereţea şi sănătatea!… Mă simt bine, uşor, capabil de orice faptă mare.

— Ia să nu-ţi uiţi vorba, zisei eu, turnând. Mare lucru *v* arta… de a bea la vreme.

Prietenul meu îşi muie capul pe-un umăr şi mă privi duios. Apoi începu a-mi înşira o teorie a sa asupra alcoolului în organismul omenesc, cu *interspaţii moleculare*, *materialuri chimice ale sistemului nervos*, *neurokeratina*, *cerebrina*, *colesterina*…

— Aoleu, nene!… iartă-mă, că nu mai fac.,

El râse cu plăcere de groaza mea, mai dete

duşcă o V1 fă de vin, şi puse mâna pe *Almanahul de Gotha*.

— Acum să-ţi explic enigma.

— Veneam o dată de pe malurile Rinului spre lacul de Constanţa, cu gând de a mă întoarce în ţară prin Munich-Viena. Eram singur cuc, şi cu un etor nespus de ştrengării. Ca şi acuma, mă simţeam uşor, bine dispus; găseam lumea făcută într-adins pentru fericirea oamenilor. În tren mă uitam la toată suflarea femeiască, cu nădejde de a găsi un chip mai luminat. Însă natura garnisise rău locurile acelea: încotro mă întorceam, nu dam decât de capete strâmbe, dinţi englezeşti, ochelari cu dungi, guşi cu două rânduri. Bărbaţi, de asemenea: nişte maluri de oameni fără cea mai mică umbră de estetică, zidiţi de Dumnezeu, când a despărţit uscatul de apă, pe nişte temelii de picioare, ca la podurile drumului-de-fier.

Nu era nimic de sperat.

Ajunseserăm la Rorschach, unde aveam de gând să las drumul-de-fier şi să iau vaporul până la Lindau. Lacul Constanţa e minunat. Apele lui verzi, transparente, se întind până în pânza orizontului, unde de-abia se zăresc orăşelele de pe coastă, încinse de brâul Alpilor. Respiri sănătate, vezi numai linii armonice, te simţi că trăieşti.

Însă lacul Constanţa, aşa frumos cum e, are un păcat: prea multă lume e stăpână pe el. La fiecare pas te vămuieşte cineva. Dar, răbdare!…

»; – D. Zamfirescu: NUVELE

Aşadar, la Rorschach văd urcându-se în vapor cu noi două doamne: una blondă, cam urâţică; alta brună, frumuşică de tot. Negreşit, mâna la

musteaţă. E ciudat, graba cu care îşi adună omul, împrejurul imaginei de sine, minţile risipite la cea mai mică foşnitură de rochie. Lăsai lacul în mila patraulelor nemţeşti şi prinsei a trage cu coada ochiului la doamna cea oacheşă, îmi era cam foame, j pe vapor masa era întinsă, servită de chelneriţe, ale căror chipuri, pline de sănătate, îţi făceau poftă de mâneare. Doamna cea bipndă se aşeză în capăt unde era un loc liber. Cealaltă luă un scaun, la rând; iar eu cât-colea, lângă dumneaei. Trebuie însă să-ţi spun că faţa de masă nu prea ajungea până la noi. Eram serviţi pe muşama, lucru care îmi depoezita situaţia. Încercai eu, cu vro patru vorbe, nemţeşti, trase la sorţi din arsenalul gloselor mele, să spui că am dori să fim onoraţi cel puţin cu câte un şervet, dacă nu mai mult. Dar nu se prinse. Ba, mai rău, una din chelneriţe, trecând în fuga pe lângă noi, sprijini pe masă un ulcior monumental, zicând: „*Ein Krug*”, apoi altul: „Ei *Krug*”, aşa că mă prinse între două zăcători cu bere. Doamna de alături zâmbea. Cât era de gingaşă, ar fi trebuit să se urce cu seara ca să bea din Krug-*ul* lor. Iar mai încercai să fac să funcţioneze nemţeasca mea: ce dracu, îmi ziceam, pe malurile Rinului să bei zeamă de asta de hamei!… Dar n-o putui scoate de fel cu chelneriţele.

În sfârşit vremea trecu. Ajunserăm la Lindau. Aici iar cotrobăială prin cufere, gălăgie, lume forfota de colo până colo, astfel că pierdui din vedere pe cele două doamne.

— Ascultă, zisei eu, am ajuns pe uscat de pe apă: ia mai drege-ţi glasul.

Amicul meu râse bucuros, îşi umplu paharul din nou şi se uită la vin în zare.

— Cum îi chihlibaru! zise el. Păcat că sunt silit să pun gheaţă.

N-ai nevoie să pui gheaţă: e destul de rece.

El dete din mână cu dispreţ pentru o aşa opinie, şi începu o altă teorie a sa, asupra vinului alb la 7, 8, 9 grade, pe care o sfârşi cu această părere de rău:

— Nu de alta, da' gheaţa e făcută din apă.

Mai ciuguli din fodolia de mâneare, şi iar dete din cap…

— Ei, urcă-te în vagon şi spune mai departe.

El urmă:

— Mă urc în vagon şi mă pun la pândă. Lume pentru Munich puţină.

Eram singur în compartiment. Mă uitam de pe fereastră la mulţime, fără niciun interes, – când, iată porumbiţele mele… Mă dau în lături ca să nu le sperii, şi aştept. Văd pe cea blondă că trece înainte, căutând un loc la clasa a 2-a. Cea brună venea mai în urmă.

„Ce noroc, îmi zisei: blonda trebuie să fie vro guvernantă. Se duce la locul ei din clasa a 2-a. Bruna trebuie să fie stăpâna. Va veni în clasa l-a, şi poate or vrea zeii s-o îndrepte spre mine."

Gândind astfel, ieşiserăm din nou în uşă şi mă uitam spre munţi, – când aud pe cineva: „Pardon". Mă dau la o parte, şi ce să văd? doamna cea blondă!… Poftim:. Unde dai şi unde crapă. Nici nu mă uitai la dânsa, de supărat ce eram. Trenul porni, iar eu mă aşezai într-un colţ, deschizând o carte. Îţi mărturisesc că citeam numai cu ochii, iar

cu gândul eram numai ia bruna din clasa a a, cum se brodesc lucrurile de anapoda! Eu le puseserăm la cale destul de bine: cea blondă era guvernantă şi se ducea în noaptea necunoscutului; cea brună era stăpâna şi venea în vagon cu mine. Când colo, tocmai dimpotrivă.

Atunci îmi ridicai un ochi din carte, să mă uit la pâeia asta care îmi stricase combinaţiele. Ea mă privea ticnit.

— Te rog. Domnule. Îmi zise într-o limbă foarte coreetă. Fi bun şi trage perdeaua din partea dumitale.

Sării numaidecât şi-i îndeplini ordinul. După ce mă reaşezai îmi păru rău de graba cu care executaserăm rugăciunea aceea poruncitoare. În adevăr, era ceva în glasul cu care vorbise, de notă intonată de cristal, un sunet de argint ce-ţi paralizează voinţa şi te supune.

Ea, înţelegând că mi-a închis vederea cu perdeaua, mă rugă să viu în partea dreaptă a vagonului, în faţa ei.

— Priveliştea bună e de partea asta. Nu eşti german, domnule?

— Nu doamnă.

— Atunci ce eşti?

Îi spusei ce sunt, cu supunere, deşi eram din ce în ce nai iritat de indiscreţia cu care-mi vorbea. Eram iritat, şi cu toate astea simţeam că i-aş fi spus tot, chiar dacă m-ar fi întrebat de lucruri cu totul personale. Ea mă privi o secundă, cu ochii ei albaştri, viorii. În fundul cărora trecea câteodată câte o adiere ironică.

— Un străin, fără Baedecker, e ceva nou.

Dacă îmi dai voie, o să-ţi servesc eu de Baedecker. Mergi la Munich?

— Da.

— Şi eu. Iată: în dreapta, Bregenz; dincolo de lac, munţii de la St.

— Gall; mai în fund, piscurile albe ale muntelui Sentis. Zăpadă peste tot împrejur, iar aici cald. La Hergatz o să avem o minunată vedere a Alpilor, când vom începe să ne urcăm spre Oberstaufen, între Dunăre şi Fân.

Apoi îşi întoarse iar privirele către mine:

— A!... eşti român. Cum e Dunărea pe la dumneavoastră? Trebuie să fie un fluviu măreţ. Ce face maiestatea-sa regina? Eu n-am avut onoarea s-o văd niciodată, dar ştiu că este o natură încântătoare. Elvira mi-a vorbit despre maiestatea-sa cu entuziasm.

Sărea astfel de la una la alta cu o volubilitate rară. Eu începuserăm să mă gând esc cine să fie. Ori era o persoană foarte bine născută, ori îi lipsea o doagă. Dar graiul ei, deşi fără şir, avea un parfum de distincţiune aşa de firesc, încât mă linişti. Mai cu seamă îmi plăcea respectul cu care vorbea despre regina noastră. Nu prea înţelegeam însă cine era Elvira. Începuserăm acum să mă uit şi eu la dânsa.

— Mă rog, ai fost la Heiligemberg? N-ai fost? Ce păcat! Prinţul de Fiirstemberg are acolo poate cel mai frumos castel din toată Germania. Ştiu că uitându-mă de pe terasă, în prăpastia de 700 de metri, îmi venea să mă arunc în gol. Ce atracţiune misterioasă au râpele adinei!... în fiecare om este câte un sâmbure de nebunie... Bârr!...

Şi astfel zicând, se zbirii toată de impresia ideii de a cădea în prăpastie. Gura nu-i tăcea un minut; ea întreba, ea răspundea; sărea de la una la alta ca o caragaţă. Deodată bufni în râs:

— Îmi pare că ţi se potrivise guvernanta mea! … Dacă ai şti! Ha, ha, ha!… Bărbatul meu e cu totul de părerea d-tale. Îţi plac ochii negri ori ochii albaştri? Negreşit, albaştri.: eşti prea binecrescut ca să-ţi placă ochii negri, când vorbeşti cu mine.

Şi iar începu să râdă. Râdeam şi eu ca un prost, tot gândindu-mă de unde s-o adun. N, u era o persoană de rând, – asta se vedea bine. Dar… începea să-mi vie peste mână de a mă găsi singur cu dânsa.

— Ce cald el Fi bun te rog şi dă-mi sacul de drum.

I-l dădui. Scoase un pulverizator şi în câteva minute umplu aerul de vapori parfumaţi.

— Îţi place mirosul ăsta? E făcut într-adins pentru mine. Esenţă de ambră cu o idee de vervenă. E foarte la modă în Spania… Am trecut lacul Alpsee? Ce păcat vream să-ţi arăt locul unde a murit o amică a mea, nebună. Ciudat lucru e nebunia!… Chiar acum vin de la o altă bolnavă. Nişte nefericite. Se zice că vederea mea are darul de a linişti pe nebuni. Nu găseşti că e curios?…

Eu găseam că e curios de tot şi începuserăm să mă uit la roata de hârtie din perete, sub care se ascunde *semnalul de alarmă*. Mă gândeam cum să ies din încurcătura asta, fiindcă acuma se aşezase bine în spiritul meu credinţa că era nebună. Tot gândindu-mă, priveam în pământ. Ea mă văzu şi păru că pricepe preocuparea mea:

— La ce te uiţi? îmi zise repede.

Haiti! se declară criza, gândii în mine,

— Nu mă uit la nimic, răspunsei blajin.

Ea scoase un pantof din picior şi începu a râde.

— Închipuieşte-ţi că sunt silită să merg până la Munich cu un pantof rupt. Atâta am umblat pe jos, încât iată în ce hal sunt. Viu aşa de la Heiligemberg.

Şi vorbindu-mi astfel, îmi arătă talpa pantofului descusută. Dar picioruşul, rămas numai în ciorap, era aşa j de mic şi de bine tăiat, încât mă făcu să uit de frica nej buniei. Ea zâmbea, liniştită, cu ochii senini, cu dintâi albi, ca o fericită inconştientă. Acum mi se părea chiar frumoasă.

— Ajungem la Kempten. Dă-mi voie să trec în colţul; celălalt, ca să nu mă vadă nimeni, şi d-ta dincoace.

Eu ştiam că nu-i bine să contrazici pe nebun. Astfel, trecui. Trenul se opri în gară o veşnicie de vreme. Ea se ghemuise într-un colţ, cu cartea în mână.

În sfârşit plecarăm din nou. De îndată ce se mişcă I trenul, dânsa veni spre mine, râzând cu hohot.

— Ce fel!… dumneata citeşti un dicţionar!

— Da.

— Un dicţionar!!

Apoi se uită lung la mine, ca la ceva nemaivăzut j

— Ce variată şi curioasă e lumea! îmi zise, cu o nuanţă de fină ironie, parcă ar fi zis: „Câţi nebuni îţi, ies în cale!”

Tocmai aşa gândeam eu despre dânsa,

— Eu pe drum nu citesc niciodată. Citesc destul acasă; J ca să-mi treacă vremea. Mă plictisesc grozav acasă!...

Şi iar începu să râdă:

— Ce părere îţi faci dumneata de mine?... Iată-ne la I Giinzach. Suntem pe punctul cel mai înalt al liniei. Ade-J seori uit că mi-am luat însărcinarea să-ţi servesc dej Baedecker. Aici e un vechi castel medieval, transformat în fabrică de bere. Pou-ah!... câtă bere înghit german® ăştia! Noi suntem mai năzuroşi, noi, latinii aragonezi, latinii daci – fiindcă şi dumneavoastră sunteţi latini, nu-i aşa? Un păhăruţ de vin, sorbit lung. Aspirat, îţi umple creierul de un abur trandafiriu, prin care vezi lumea maif bună. Dar berea?... Era cât pe-aci să vă înecaţi în ulciorul de pe vapor. — cu guvernanta mea. Îţi place? e ara-j goneză.

Şi astfel, sărind *coq-ă-âne*, zâmbea cu voioşie, şi, parcă cu o voluntară nepăsare, se lăsa plăcerii de a ciripi în libertate. Eu începeam să mă mai liniştesc, fiindcă grandomania lucrurilor fabricate într-adins pentru dânsa o părăsise, – când îi dete alta în gând.

— *A-propos* de vin, ia deschide te rog sacul.

Îl deschisei şi mă uitai la ea.

— Găseşti o sticlă şi alături o cutiuţă, – dă-mi-le.’

În adevăr găsii sticla şi cutiuţa, şi i le dădui, fără însă să mă pot opri de a admira fineţa cu care erau lucrate capacele de argint. Ea îşi scoase o mănuşă, deschise cutia, în care erau nişte biscoturi, şi mi-o întinse.

— Sunt făcute într-adins pentru mine.

Iar! Mă uitai la dânsa serios. Ea începu a râde:

— Ia, nu te teme de nimic. Îţi spui că sunt făcute pentru mine. Răul e că n-avem decât un păhăruţ.

Din întâmplare aveam şi eu un pahar în sacul de drum. Îl scosei şi ne puserăm pe supt biscoturi. Ce să faci!…

Într-un moment în care eu mă vedeam în gând cât trebuia să fiu de comic, sugând din prescura asta, mai mult de frica nebunei, – ea bufni deodată în râs, dând ochii peste cap, şi râse şi râse, să leşine. Acuma am păţit-o de-a binelea, îmi zisei: îi vine furia!…

Ea însă se linişti încetul cu încetul şi se uită la mine:

— Iartă-mă, domnule, de ilaritatea asta necuviincioasă.

Îmi pare aşa de extravagant şi de plăcut, de a bea cu dumneata în libertate, fără controlul nimănui, ca doi camarazi… *C'est charmant*?… Fumezi? Fi bun şi dă-mi din sac cutia cu ţigarete.

Îi dădui cutia. Mă aşteptam să fie şi astea fabricate într-adins pentru dânsa. Şi aşa fu.

— Nu fumezi? Sunt făcute pentrumine din tutun ales.

Hotărâtor, era nebună.

În vremea asta, trecuseră staţiele una după alta, şi, ca să nu mai lungesc vorba, ajunserăm la Bruck, aproape de Munich. Ea îşi puse la loc mănuşa, lung, gândindu-se. Apoi se uită la mine fix:

— Ne apropiem de Munich… E fatal. Văd că nu pot să tac… Şi chiar de nu ţi-aş spune eu cine sunt, ai să pricepi din multe lucruri. De aceea e mai bine să-ţi spun. Eu sunt, domnule, Infanta Spaniei, Amelia-Paula della Conception…

Mă uitai lung la dânsa,

— Ai să vezi trăsurile şi tot aparatul pompos şi plictisitor ce-mi iese înainte. Ai fost foarte gentil, foarte discret, şi-ţi sunt recunoscătoare.

Cred şi eu!… Dacă o socoteam nebună.

După ce se destăinui de secretul naşterii ei, mă aşteptam să-şi schimbe felul de a fi: nicidecum. Deveni numai ceva mai serioasă. Începu să istorisească cum era măritată; cum nu se potrivea la fire cu bărbatul ei; cum avea doi copii drăgălaşi; cum suferea de surghiunul aurit în care trăia…

Dumnezeu să mai înţeleagă!… Şi-acuma când mă gândese, nu ştiu însă ce să cred despre o asemenea fiinţă. Se făcuse mititică, ochii ei priveau înainte gânditori. Ridică mâna în sus ca un om hotărât şi zise:

— *Enfin*!…

Apoi se întoarse către mine, zâmbitoare:

— O să te rog să treci din nou în colţul dumitale, şi să te prinzi în interesanta citire a dicţionarului… Guvernanta care-ţi plăcea atâta e însărcinată de nobila mea mamă să-mi ţie de urât… înţelegi. Iar la Munich mă aşteaptă alţii. Iată, ne apropiem. La colţ!…

Şi zicând astfel îmi dete mâna să i-o sărut.

— Dacă vrei să mă vezi, vino la castelul N… Grădina e deschisă publicului. Sunt în toate zilele în parc, pe la 5. Caută-mă. La revedere…

Amicul meu se opri.

— Ei, atâta-i?

— Atâta.

— Şi nu te-ai dus în parc?

— Nu.

Era să sparg un pahar dând cu pumnul în masă:

— Ce mortăciune de român?... Şi de ce nu te-ai dus?

Prietenul meu bleojdi capul pe-o parte, cum era deprins să facă, ori de câte ori i se părea că nu e înţeles în socotelile sale. Ridica ochii din farfurie şi se uită la mine cu compătimire. Văzui din privire că mă ameninţă cu un nou sistem filosofic.

— Opreşte, ucigaşule!

El râse cu poftă. Apoi se rugă de mine:

— Lasă-mă să-ţi spui. Sunt mai multe cuvinte pentru care nu m-am dus. Mai întăi aveam conştiinţă, că pe cât o crezuserăm nebună, fuseserăm foarte sfios şi foarte la locul meu. E probabil că nu aş fi fost tot astfel în... parcul dumisale. Apoi – şi acesta e cuvântul cel mai puternic – până aci întâmplarea mea era încântătoare. Cine ştie ce ar fi devenit, dacă o duceam mai departe... Iluzia mea mă poartă acum spre tot felul de soluţiuni. Şi cine-mi spune, în definitiv, că n-a vrut să râdă de mine

Fleacuri. Nu m-ai convins.

— Unde mai pui că aveam un bilet circular, care expira tocmai atunci: dacă mai întrâziam cu o zi, îl pierdeam.

— A!... vezi aşa. Acum încep a înţelege. Ai putea să adaugi în caietul dumitale de note un alt

aforism: „nu călători cu bilet circular că n-ajungi la ţintă”.

— Dar ajungi acasă, zise prietenul meu, ajungi eu iluzii, – şi asta-i mult.

Literatură ţi artă română, anul I. Nr. I, noiemvrie, 1896)

BADEA CÂRŢAN LA ROMA

Cine nu cunoaşte astăzi pe badea Gheorghe Cârţan!… Trebuie să fi un cetăţean foarte obscur, ca să nu fi avut cinstea, măcar o dată în viaţă, să fi fost cercetat de acest bun patriot. De la d-l Bursan până la Felix Faure[74]

; de la Imbriani la Crispi[75]

; de la Carpaţi la Canalul de Mâneca,

— Toată lumea şi toate locurile sunt cunoscute în persoană de neobositul român.

În anul mântuirei 1895, cel ce scrie aceste rânduri se găsea din întâmplare la Roma, într-o dimineaţă cam noroasă, plictisit de singurătate şi de vreme urâtă, – când sluga veni să-l vestească că un compatriot doreşte să-l vadă. Din ochii clipitori ai italianului, se putea pricepe că „compatriotul” ’ în chestie era cam ciudat.

— Cum îl cheamă? Spune-i să-ţi dea o carte.

— Ce carte să-ţi dea, domnule!… că eu nici nu cred că ăsta-i compatriot de-ai d-voastre. Trebuie să fie vreun fiu al Necuratului.

— De ce?

— Fiindcă nu-i om ca toţi oamenii. De la genunchi până la gât e vârât într-un ţap, iar de la

---

74 Felix Faure (1841—1899), preşedinte al Franţei în acea perioadă (n. ed.).

75 Francesco Crispi (1818—1901), om politic italian (n. ed.).

gât în sus într-o oaie. La ce-l întrebi el răspunde mereu: „Mama Roma, mama Roma”. Să vedeţi ce-i în stradă, vă speriaţi. A întrerupt circulaţia trăsurilor. Tot oraşul e la poarta noastră.

— Ce spui, bre!

— Zău, domnule. Lumea zice c-ar fi Menelik[76]

, venit la Roma pe ascunsele să ne spioneze.

Începea să fie interesant.

— Lasă-l să între.

Sluga se uită la mine încremenită.

— Eu îl las să între, dar socotesc că ar fi bine pă ţineţi revolverul la îndemână.

După câteva minute, uşa se deschise, lung, domol, şi o opincă năstruşnică se introduse în domiciliul subsemnatului, ca într-o subprefectură, iar după dânsa urmă o pulpană de zeghie, după pulpană un umăr şi după umăr un cap cu o căciulă cât roata. După ce isprăvi de intrat, se aşeză lângă uşă.

— Bună vreme, domnişorule.

— Mulţumim dumitale, bade. Da’ ce cauţi pe tărâmut; ile astea?...

— Păi, ştii, cum îi românu: am mai venit şi noi pe la Roma.

— Ba că să zici! Când ai venit?

— De venit am venit de vreo patru zile „da” ştii, cum îi omu fără carte: încătrău o dai, tot rău iese.

— Da’ ce ţi s-a întâmplat?

— Păi, ce să mi se întâmple, iote că m-au luat

---

76 Vasile Lucaci (1852—1922). preot, luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, figura centrală in procesul Memorandumului (1894) (n. ed.).

nişte vardişti de ăştia de-ai lor şi m-au dus la poliţie.

— Aşa, degeaba?

— Păi, curat degeaba.

— Unde eşti în gazdă?

— Nu-s nicăieri.

— Unde dormi?

— Păi, nu dorm nicăieri.

— De patru zile de când ai venit, n-ai dormit?

— Nu să află. Da’ ce, parcă de aia am venit eu, să dorm? Cum am sosit, cum e joi, şi numa m-am dus drept la *Columna lui Traian*. Apoi am mers aşa tot pe uliţele împărat al Etiopiei (n. Ed.). * \ alea înguste, până am ajuns la Sfintu Apostol Petru… Am fost şi la Sfântu Apostol Pavel, şi la Tibru. Acum numa aş vrea să dau şi de locu unde a arat Romulu, cu păstorii lui, că eu de aia am venit…

— Numai de dorul lui Romul ai venit dumneata până aici?

— Păi dar cum! Am venit, să văd Roma, că nu mai puteam.

— Şi cum ai venit?

— Mai cu trenu, mai pe jos…

Cu cât omu vorbea mai cu accentul lui de peste munţi şi mai încurcat, amestecând şi pocind numele stradelor, cu Sfântu Apostol Petru şi Sfântu Apostol Pavel, cu Rea Sylvia şi Moise de pe Nil; cu cât mi se părea mai neînţeles şi mai neexplicabil în scopul călătoriei lui, – cu atât mai mult mă simţeam mişcat de glasul şi de portul acela neaoş românesc, de dorinţa neînfrântă ce-l pornise din munţii lui (şi-l adusese pe jos în Italia,

până la Roma.

Sceptic din experienţă faţă cu compatrioţii noştri înflăcăraţi de dorul strămoşilor, dar sentimental din fire şi gata să fiu păcălit la fiecare nouă declaraţiune, – luptam cu mine însumi şi vream să-mi dau bine seama de apucăturile românului.

El îşi puse căciula jos şi aştepta să-l întreb. Din când în când îşi scotea braţul de sub zeghie, vânjos şi gol până la umăr şi îşi netezea pletele.

— Cum te cheamă, bade?

— Gheorghe.

— Şi mai cum?

— Gheorghe Cârţan.

— Bine, bade Gheorghe, ce te-a făcut pe dumneata să-ţi laşi interesele şi bârlogul dumitale, ca să umbli după vânturi?

Românul nu prea prindea şartul vorbei, dar simţea el că bine nu gândeam eu de planurile lui. Ba chiar mi se păru că o tristă nedumerire trecu pe chipul lui vioi; mă socotea desigur un nesimţitor sau un cuconaş bucureştean, pentru care numele Romei nu spune nimic.

— Păi… ce să fac, domnişorule. Mi-a venit aşa să plec, şi am plecat… Că doar şi aici tot la noi suntem, că Roma ce e? Mama noastră. Că de nu era Romulu să are cu un buhai şi o vacă, nu era să mai fim noi pe lumea asta!

— Ai mâncat ceva, bade Gheorghe?

— Mâncat. Dar nu prea ştiu cum să cer cele de trebuinţă. Că la *pită* îi mai zic eu *pane*, da’ încolo pace.

— La *vin* zi-i *vino*, ştii parc-ai chema pe

cineva.

El mormăia încet „vino, vino”.

— Adicătelea bag seamă că tot de la ei am luat noi vinul, că ce ţi-e *vin* ce ţi-e *vino*!…

— Ia, se prea poate, bade Gheorghe. Da’ eu zic că numai vorba am luat-o de la ei, că băuturica o cunoşteam noi şi mai nainte, pe când eram numai daci. De când ne-am făcut daco-romani avem şi băutura şi numele.

Badea Gheorghe începu să mă creadă român rău, viţă de grec sau poate chiar de ungur, de vreme ce îndrăzneam să glumesc asupra daco-românilor. Eu îl întorsei iar la de-ale mâncării, spre marea lui părere de rău; că el, bietul om, numai de Rea Sylvia, de Romul şi de Traian ar fi vrut bă vorbească.

— Iar de-o fi să-ţi vie poftă de brânză, bade Gheorghe, cere curat româneşte caşcaval…

Aă!… cum, Doamne iartă-mă!…

— Aşa cum îţi spui eu: *cacio-cavallo*.

— Păi zău că curat romani suntem!

— Curat!… Da’ ia spune-mi, cum ai rezemat la poliţie?

— Păi să vezi domnişorule: eu am petrecut o noapte la *columnă*, *o* noapte la Sfântu Apostol Pavel, o noapte la Sfântu Apostol Petru, iar când a patra noapte, m-a luat unu şi m-a dus într-un dormitor, la un papă, o fi, să zicem, papa Gligore… Acolo a vrut unu să-mi ia paşaportu… păi, nu era să-l pocnesc numa o dată!… Eu am strigat:

„Vivat mama Roma!” A doua zi m-a dus la Conţu austriac, da’ eu n-am spus că ştiu nemţeşte…

— Da’ ştii?

— Ie. Ştiu o ţână, că am fost cătană… Şi numa am zis la ăla de se ţinea de mine: „La noi toţi romani, ca la voi. Vivat Roma!” Şi numa mi-a dat drumu.

— Şi cum ai înnemerit la mine?

— M-a îndreptat fiul părintelui Lucaci ’, care este aici îa studiu în seminar. Ba încă chiar mi-a dat un om să mă aducă, că nu de alta, da’ se ţinea nişte netrebnici după mine…

— Vezi, bade Gheorghe, eşti îmbrăcat cam ciudat pentru dânşii.

— Ba eu zic, domnişorule, că e şi pe aici lume proastă.

Că dacă-i vorba pe aia, câţi nu sunt îmbrăcaţi ca pe mine pe columnă

— Aşa este, da’ columna nu umblă pe uliţe. De asta eu aş zice să te îmbraci nemţeşte, bade Gheorghe, şi atunci să umbli pe unde-i vrea. Ţi-om găsi şi o gazdă, de ţi-o veni vremea să dormi…

— Bine, să trăiţi. Că mare bucurie e pe mine în cetatea asta!… zău, parcă mă sfredelea la inimă doru… mă bolnăveam de se întâmplă, ştii, să nu pot veni.

Făcu ce făcu şi, după vreo zece minute, Gheorghe al nostru se prezentă îmbrăcat nemţeşte, dar cu namila lui de căciulă pusă ştrengăreşte pe-o urche, ca să pară mai de oraş, şi cu cămaşa legată cu sfoară. Se mişca otova, ca un lup, parcă n-ar mai fi avut încheieturi.

— Da’ ce-i asta, bade Gheorghe!… Ce stai ţeapăn aşa? Zici c-ai fost cătană…

— Ie.

— Atunci eşti deprins cu haine de oraş. Mişcă mâinile şi picioarele în libertate.

Mişcă el de o parigorie mâinile. Dar când să mişte piciorele, pace.

— Să mă ierţi, domnişorule, nu-mi prea dă mâna să mijiC picioarele, că nu de alta, da’ alunec. Eu cu opincele merg măcar unde, dar cu cizme de astea mă ţin la încheietură, îi. Cântarăm o pălărie în locul căciulei, îi deterăm să îmbuce ceva, şi plecă. Ştrengarii care îl aşteptau jos nu-l recunoscură, schimbat cum era, iar el putu alerga în pace după sfinţii apostoli.

În urma lui toată lumea din casă era mişcată. Pentru mi ne, badea Cârţan adusese, în depărtarea străinătăţii, nota emoţională a graiului românesc, a portului de muntean, a îndrăznelei lui fataliste de a ajunge cu orice preţ la maica Roma; pentru ceilalţi, nota admirabilă de puterea de sivabritere a rasei latine, de geniul politic, al marelui împărat, care împlântase în cuiburile Carpaţilor sămânţa vulturilor romani, şi, mai presus de toate, de misterioasa putere ce mâna pe acest ţăran, jumătate conştient şi jumătate inconştient, cătră obârşia neamului lui…

(*l iteratură şi artă română*, anul I, nr. 9, iulie 1897*

POSTFAŢA

În prefaţa la volumul său de *Nuvele* din 1888, volum centenar anul acesta, Duiliu Zamfirescu încerca să-şi fixeze locul de prozator, în raport cu cei mai de seamă scriitori ai epocii, Slavici şi Caragiale, pe care-i sacotea reprezentativi şi ca artişti şi ca exponenţi literari ai unor importante

categorii sociale: „Societatea românească contemporană are, până acum, două manifestaţii puternice în proza literaturii propriu-zise: stratul cel mare al ţăranului, pe Slavici, stratul mahalalelor şi al oraşelor de provincie, pe Caragiale”. Şi referindu-se în continuare la ei, fie, şi în subtext, cu o putere de judecată obiectivă, mult estompată mai târziu, scriitorul schiţează în câteva fraze profilul lingvistic (de fapt, şi psihologic) al figurii literare a ţăranului şi al „mărginaşului”, ce se afla în centrul operei celor doi contemporani: „Ţăranul, când îşi exprimă impresiile, are la îndemână limba lui bogată şi viguroasă, pe care nici moda, nici împrejurările trecătoare nu au schimbat-o. Mărginaşul care se duce la *Ionion* şi poliţaiul cu paşyatru de steaguri, scâlcie neologismele şi le amestecă cu provincialisme şi barbarisme supărătoare. Sufleteşte, el este fiinţa cea mai ibridă şi mai falsă. Dar caracterul lui constă tocmai în această lipsă de caracter, şi un om de talent, cu cât I-o lăsa mai în elementul lui, cu atâta are să-l izbutească mai bine.” Lui Duiliu Zamfirescu i se pare că aceste „straturi” sociale fiind bine delimitate, „sarcina lui Slavici şi a lui Caragiale a fost mai uşoară” decât a celor ce urmau să „studieze stratul din urmă”, „de deasupra”, mai exact al oamenilor culţi, moşierimea rafinată şi manifestând chiar unele atitudini demofile (ca de exemplu, Depărăţeanu din *Amintiri din vremuri* sau subprefectul din nuvela cu acelaşi nume) şi intelectualitatea provenită din familii mai modeste, ca aceea a locotenentului Sterie sau a

magistratului din *Noapte bună*. Deşi exista o tradiţie a limbii literare, stratul „de deasupra” nu avea, la 1880 un scriitor, aşa vum aveau ţărănimea prin Slavici, şi mica-burghezie prin Caragiale Duiliu Zamfirescu se crede menit să ocupe el acest loc, şi nu numai sociologic, ci din punctul de vedere subliniat al *formei* literare, o formă evoluată, ce nu mai încăpea în tiparele unui limbaj frust sau al unuia împestriţat şi mimetic şi nici al unuia dialectal: „... cred că este o năzuinţă dreaptă de a încerca o formă literară pentru schimbul de gânduri şi simţiri mai alese, cari până aci se făcea în limbă străină sau într-o românească pe care literatura cu niciun preţ n-o poate primi”.

Atent şi la modul de a vorbi al ţăranilor, să ne amintim de baciul Micu din *Viaţa la ţară*, şi la cel pretenţios şi semidoct al lui Tănase Scatiu, Duiliu Zamfirescu nu va uza de aceste limbaje decât accidental. Majoritatea eroilor săi folosesc o limbă literară, elegantă, distinsă, pe care o defineşte scriitorul însuşi: „Cred că trăieşte, excepţional, chiar în clasa Dadianei, şi, mai jos, în clasa locotenentului Sterie, o mână de familii, care, cetind literatura românească şi având o cultură generală cu mult mai întinsă, au ajuns să formeze o limbă uzuală, ba chiar *elegantă*” (s.n.). Deci o limbă *uzuală*, care îşi trage seva, mai întâi, din literatura română, şi apoi din lecturile pensioanelor franceze, o limbă cultă, uşor preţioasă uneori, dar mlădioasă, aptă să exprime cele mai abstracte noţiuni intelectuale şi cele mai fine nuanţe psihologice, devenind treptat limbă de conversaţie a lumii rafinate (ca a Dadianei), care

până mai ieri discuta în saloane şi îşi redacta corespondenţa particulară numai în limba lui Voltaire.

Duiliu Zamfirescu a fost, într-adevăr, în anii sfârşitului de secol, cel mai important prozator al stratului „de deasupra”, al claselor cultivate, declarindu-se, încă de pe acum, partizan al romanului citadin şi al personajelor cu psihologii complexe şi complicate. Teoreticianul îi anunţa pe E. Lovinescu şi Camil Petrescu. Din punctul de vedere al limbii literare, autorul *Novelelor* se găsea de partea Junimii, a lui Maiorescu, dar neîmpărtăşind slăbiciunea acestuia pentru scriitorii dialectali, şi urcând mai sus, în istorie, de partea lui C. Negruzzi, văzut ca un adevărat model: „Nu e oare acesta drumul pe care trebuie să punem novela şi romanul nostru? Astăzi, când citeşti literatura românească din ultimii 50 de ani, Costachi Negruzzi, printre toţi contemporanii lui. Te minunează cu limba lui curată şi statornică ce o vorbeşte…” O asemenea limbă s-a luptat s-o apere şi nuvelistul, romancierul şi epistolierul Duiliu Zamfirescu, şi problemele ei revin adesea în corespondenţa şi publicistica lui, depăşind cu mult însemnările din 1888. De îşi păstrează însă valoarea unei nedezminţite profesii de credinţă.

Tânărul care avea să semneze o vreme Don Padil, originar din Focşani, unde tatăl său era mic proprietar şi una din notabilităţile politice ale oraşului, absolvă cursul superior de liceu şi Facultatea de Drept la Bucureşti. Venea cu înclinaţii artistice din familia mamei, căreia aparţinea şi reputatul arhitect Ion Mincu. După ce

publicase câteva poezii 111 *Ghimpele*, pe' unde trecuse şi Caragiale, Duiliu Zamfirescu se face cunoscut ca poet, în 1880, prin colaborarea la revista lui Al. Macedonski, *Literatorul*, şi ca nuvelist, la ziarul de orientare junimistă *România liberă*, proaspătul magistrat este numit supleant de ocol la Hârşova, după aceea, procuror la Târgovâşte, localităţi şi locuri, care lasă urme vizibile în proza debutantului. Renunţând la cariera juridică, în 1882, devine redactor la *România liberă* unde va publica reportaje, schiţe, nuvele, cronici literare, muzicale, dramatice, note, foiletoane politice, până în 1885, când obţine un post de ataşat în Ministerul Afacerilor Străine. În acelaşi an începe colaborarea la *Convorbiri literare*. Aici va vedea lumina tiparului, de-a lungul unui sfert de veac, cea mai mare parte a operei scriitorului. Intre timp, îi apar volumele de poezii şi nuvele *Fără titlu* (1883), romanul *în faţa vieţii* (1884) şi volumul *Novele* (1083), după care Duiliu Zamfirescu pleacă la Roma ca secretar de'legaţie, creaţia sa intrând într-o nouă etapă.

Am punctat aceste câteva repere biografice, deoarece sunt cu deosebire semnificative pentru ceea ce numim genul scurt, cultivat de scriitor acum cu asiduitate. El va publica şi mai târziu schiţe şi nuvele (unele antologice, ca *Spre Coteşâi*), dar marele moment al nuvelistului se situează în prima decadă a activităţii lui, aflându-şi expresia sintetică în menţionatul volum din 1888, în care erau cuprinse piesele cele mai rezistente şi mai reprezentative: *Locotenentul Sterie*, *Conu Alecu Zăgănescu*, *Subprefectul*,

Noapte bună. Spre a ajunge aici, prozatorul a trebuit să urmeze câţiva ani şcoala gazetăriei, a reportajului, care i-a „făcut mâna” şi i-a format ochiul de observator al mediilor şi tipurilor umane, i-a şlefuit şi i-a nuanţat stilul.

Don Padil este înainte de toate un pictor al Bucureştiului „*fin de sticle*”, concurând cu bunii desenatori ai epocii, Podul Mogoşoaiei, Şoseaua, Cişmigiulbalurile, sălile de teatru, carnavalul se regăsesc în reportaje şi unele nuvele, cu pitorescul, cu tristeţea sau ridicolul lor. Duiliu Zamfirescu ştie *să vadă*, să-şi aleagă unghiul, să apropie sau să distanţeze obiectivul. Imaginea de asamblu nu o umbreşte, ci o potenţează pe cea individuală. Amândouă întăresc sensurile nu o dată ironice şi critice. La Şosea, el înregistrează, dintr-o ochire, cupeurile elegante şi călăreţii de pe alei, gălăgioasele doamne cochete şi bărbaţii sclivisiţi şi solemni, dar deopotrivă sărmanele care ţărăneşti ce te fac să citeşti în mersul anevoios al însoţitorilor un reproş, dacă nu cumva o acuză la adresa prea sfidătoarei protipendade. Viitorul antipoporanist ni se relevă acum (şi nu e singura dată) ca un apărător al celor ce formau „talpa ţării”: „Alături de această populaţie bucureşteană, care ieşea să aspire aerul căldicel al câmpiei, treceau spre oraş cărăuşii de la Băneasa mergând prin noroi, alături de pălăriile doamnelor sau mătasea din fundul cupeurilor, considerându-le ca pe o dobândă rău cheltuită a unui capital care era reprezentat prin braţele şi sucmanele lor” (*Palabras*, Duminică februarie 1883). Tonul discursiv, justiţiar, de articol, dispare când cadrul

se limitează la spaţiul restrâns al restaurantului Bufet, ceea ce-i permite reporterului să surprindă tipologia! precum şi atmosfera», miticistă”, amintindu-l pe Caragiale. Dar figurile lui Duiliu Zamfirescu sunt de un comic grotesc: „Pe partea cealaltă era bufetu: lume, câini,. Ofiţeri, unii citind jurnale, alţii făcând sluj, alţii sorbind cu zgomot din cafele, şi toţi ocupaţi de persoanele lor sau de a jumătăţilor lor. Aşa, îmi aduc aminte de un preot care bătea în masă cu cârja, de ne asurzise pentru că chelnerul întârzia a aduce dulceaţa doamnei preotese, care se întâmplase a fi o femeie cu destinaţie bărbătească, dar care din greşeală se născuse femeie” (*La Şosea*. Tipuri şi portrete, 1881).

Redactorul *României libere* a văzut oraşul canicular şi pe cel din dimineaţa Anului Nou, cu străzile populate numai de măturători, salepgii şi copii cu sorcova, a deplâns viaţa vânzătorilor de ziare, aciuaţi prin ganguri sordide, şi a râs şi el de „garda civică**, „în care fiecare soldat poartă, cu gravitatea omului pătruns de datoria sa, spanga încinsă peste poalele unei haine negre prea lungi sau prea scurte”; din loja lui, a auzit cum vorbesc, „damele1* şi „cavalerii” veniţi la teatru „o idiomă curioasă, o amestecătură de grecisme cu franţuzisme şi latinisme, care se cheamă *limba românească*”, adică acea limbă fandosită şi artificială pe care o va respinge în prefaţa *Novelelor* din 1888. Ziaristul a călătorit cu trenul burduşit de coşuri eu struguri şi damigene cu vin, la culesul viilor, care se întindeau până pe dealurile Filaretului, a asistat, iarna, la un concurs

de patinaj pe Iacul Cişmigiu, spectacol monden, care îi atrage atenţia mai întâi prin prezenţa femeilor evoluând pe gheaţă (ne închipuim ce sprintene erau în lungile şi înfoaiatele rochii la modă), şi apoi a bărbaţilor de toate categoriile sociale şi profesionale, alcătuind un public de curioşi al cărui caracter etercclit este sugerat prin simpla enumerare, ca în schiţa *La moşi* a mereu prezentului Caragiale; „Militari, zarafi, toptangilj studenţi, slujbaşi, advocaţi, braşoveni' critici, ingineri, tutungii, poeţi, băcani, profesori, şi câte mai câte bresle cari vin să adauge câte ceva din propriul lor haz sau ridicol…" (*Omenirea privită a n punctul de vedere al curselor*). Subiectele şi atmosfera însăşi erau caragialiene – a se vedea unele pamflete ale lui B.P. Hasdeu

— Dar Duiliu Zamfirescu nu va sta prea multă vreme în apropierea lor. Cum ştim, altul avea să fie drumul său literar. Şi el se întrezăreşte încă de pe acum. Ziaristul îşi extinde aria de investigaţie şi dincolo de barierele Capitalei. Făcuse doar un stagiu la Hârşova şi la Târgovişte. Obişnuia să meargă în timpul verii la băile Slănic, trecând prin Adjud şi Tirgu-Ocna. Aici, este impresionat de frumoasa vale a Trotuşului de chilimul holdelor şi de natura sălbatică, ce-i solicită penelul, încă timid de colorist. Originalitatea reporterului nu stă în descripţie (colegul său Delavrancea era mai înzestrat), ci în descoperirea unei teme ce se va dovedi foarte productivă în generaţiile literare următoare, la Sadoveanu şi Cezar Petrescu, şi anume, a oraşului patriarhal, a „locurilor unde nu se întâmplă nimic". Vechiul târg de provincie

(Adjudul) îi apare „ca o înşiruire de şandramale, putrede şi dezmăţate, cari trebuie să fi fost în picioare la toate evenimentele veacului acestuia”. În Târgu-Ocna, cu dughene întunecoase şi pustii, care-şi întind umbrarele până la jumătatea străzii, „diligenţa face un zgomot păgânesc, când roatele sale calcă caldarâmul gloduros al uliţei zisă, prin hiperbolă, *mare*, dar în realitate mici şi sărăcăcioase” (*Din munţi. De la Bucureşti la Tirgu-Ocna*). E o lume închisă, de o monotonie apăsătoare, generând automatismele, care-l vor preocupa pe viitorul nuvelist. Nu foarte deosebită de aceea a staţiunii peste care se aşterne plictisul nesfârşitelor ploi. Din această pâclă, se desprinde câte o figură umană, ca „edecul Slănicului”, un fel de hilar *genius loci*, de o disponibilitate universală şi o amabilitate intempestivă, agasantă. Interesul pentru „tipuri şi portrete”, cum îşi subintitulează uneori însemnările îl reîntâlnim în *Archivarul*, simbol vetust al birocratismului sau în *Deputatul*, echivalat cu un parazit social. Admiratorul lui Costache Negruzzi realizează adevărate fiziologii, de un realism ironic, receptând mai ales latura grotescă a personajului. Notarul Pandelache Marafet (să observăm şi relevanţa lui onomastică) aspiră la mâna unei fete de arendaş. E prin urmare un virtual parvenit, ceea ce îi asigură de la bun început antipatia scriitorului, desenul apropiindu-se de caricatură:, Despre partea hainelor sta foarte bine. Îl vedeai la horă, rămânând mai la o parte cu o umbrelă de ploaie în cap ca să nu-l arză soarele şi căutând să-şi ţie demnitatea de notar. Avea un joben moştenire de

familie, şi familiei sale, rămas de la un vătaf de curte, care, şi acela, îl a von tot «lila stăpânul său, joben pe care nu-l punea decât când mergin în oraş. Îl întâlneai' călare pe un bidiviu murg, cu jobenu în cap şi cu pantalonii ridicaţi până la genunchi, alergând spre capitala judeţului mândru, falnic, hăzos" (*Tipuri* şi *Portrete*, *Notarul*).

Atunci când nu e polemic, aşa cum se va întâmplă, din păcate, în *Tânase Scatiu*, realismul tinde să devină obiectiv, destins prin caracterul pitoresc şi chiar exotic al subiectului. Schiţa *Din Dobrogea* e de fapt un ecou al stagiului de magistrat la Hârşova, unde autorul fusese impresionat de atmosfera şi obiceiurile orientale. Verva portretistului urmează o altă linie decât cea grotescă, este de un umor blajin, binevoitor. Aprodul Şaachir „era nici nalt, nici scurt, colea potrivit, cum îi şade bine turcului. Iarna şi vara umbla tot aşa îmbrăcat, cu un ilie vătuit peste tot; eu un brâu lung cât turnul unei giamii şi cu o pereche de şalvari, largi ca o rochie până în dreptul genunchilor, iar d-acolea încolo strânşi pe os". Se simte că scriitorului îi făcea plăcere să între în cafeneaua lui Mehmed, cu balcon spre Dunăre, unde negustorul şedea turceşte, cu felegeanul în mâini, sorbind cu zgomot din cafea, că moravurile musulmane îl amuză, notându-le cu un zâmbet amical: „… o duzină de oameni intrând unii în ciorapi, alţii în meşi, alţii desculţi, şi făcând la temeneli până la pământ. În urma lor, douăsprezece perechi de pantofi, la linie, rămâneau la uşă, de pază" (*Idem*). „Orientul"

dobrogean îşi află în Duiliu Zamfirescu pe unul din primii săi evocatori din literatura română, atent la habitusul uman, ca şi la peisaj. Virtuţile coloristului se fac aici mai vizibile: „Adesea sfinţitul soarelui ne apuca plimbându-ne: atunci trăgeam la umbra unei stânci uriaşe şi stam privind cele din prmă raze de purpură cum se înecau în linele valuri ale Dunării, aruncând pe unde un praf albastru, în care se reflectau catartele ceamurilor şi ale corăbiilor ancorate la mai”.

Dacă reporterul dovedeşte aptitudini realiste, nuvelistul din epoca debutului rămâne o vreme dominat de clişee romantice şi de o anume emfază sentimentală. Exerciţiul nu e totuşi inutil, acum schiţându-se, într-o formă primară, subiecte şi personaje, reluate mai târziu de prozatorul matur. Astfel, întâlnim tineri moşieri absenteişti, care în cele din urmă se întorc în ţară, spre a respecta diata bătrânilor de ş nu înstreina pământul moştenit (*Pentru totdeauna*), întâmplări senzaţionale, de exemplu, o fată atacată de urs şi desfigurată cere iubitului şi salvatorului ei s-o împuşte (*Vn amor în munţi*) şi mai cu seamă scurte vieţi romanţate (*Blaue Donau*, *Cele din urmă gânduri ale lui Weber*). Tipică pentru această categorie este nuvela *Amintiri din vremuri* (*Pagini din viaţa lui Depărăţeanu*), în care se remarcă nu intriga sentimentală, artificială şi lipsită de un real suport psihologic, ci tipul eroului demolil (Depărăţeanu care-l anunţă pe subprefectul Dumitrescu din *Subprefectul*), şi totodată capacitatea scriitorului de a picta lumea

şi strada bucureşteană, calităţi pe care le vom regăsi potentate în timp.

Sigur, sentimentalismul şi dispoziţia romanţioasă a prozatorului nu dispar dintr-odată, de însă alunecă din ce în ce mai mult într-un plan secund. Şcoala gazetăriei şi a primelor schiţe şi nuvele pune în mişcare spiritul de observaţie socială şi morală, înclinaţia analitică şi descriptivă de creator de atmosferă a lui Duiliu Zamfirescu. În momentul când el îi citeşte lui Titu Maiorescu nuvela *Noapte bună*, în 1835, nu mai era un debutant. Aşa se face că numai în câţiva ani, publică în *Comiorbiri literare* toate piesele ce alcătuiesc sumarul volumului de *Novele* din 1888. Dacă din punct de vedere sociologic, el se considera în competiţie cu Slavici şi Caragiale, artistic, nu va ajunge totuşi la cota acestora. Duiliu Zamfirescu nu va scrie nici *Moara* cu noroc şi niciO *făclie de Paşte*. Se afla însă mai aproape de colegii lui de redacţie de la *România liberă*, născuţi în acelaşi an (1858), Delavrancea şi Vlahuţă, faţă de care putea fi mai bine situat. Anii ce aveau să vină se vor scurge în favoarea autorului *Vieţii la ţari*. El ajunge la o formulă de artă mai „modernă” şi mai viabilă, deosebită valoric şi de sentimentalismul lui Vlahuţă şi de lirismul folclorizant al lui Delavrancea, care va supravieţui nu prin *Sultănica*, ci prin *Hagi-Tudosc*. În timp ce colegii lui încheie un ciclu, Duiliu Zamfirescu deschide un drum, cu şansa de a fi continuat El se îndreaptă spre teme şi tipuri ce vor nutri de aici încolo nuvela şi romanul românesc, spre modalităţi mai subtile. „Stratul de

deasupra” în care el încerca primele sondaje psihologice va reveni mult adâncit la Hortensia Papadat Bengescu şi la Gib Mihăescu. Micii boiernaşi de provincie cu tabieturile şi vârsta lor socială decrepită vor popula nuvelistica lui BrătescuVoineşti, „căderea neamurilor şi ridicarea noroadelor11 adică absenteismul, pe de o parte, parvenitismul, pe de alta, vor trezi interesul unei întregi serii de scriitori, în frunte cu M. Sadoveanu. Autorul nuvelelor *Conu Alecu Zăgănescu* şi *Spre Coteşti* are meritul de a fi semnalat şi, uneori, de a fi făcut primul pas. În evoluţia literară a scriitorului, genul scurt a constituit o acordare a instrumentelor, dar nu numai. Cel puţin în câteva rânduri, desluşim teme melodice de sine stătătoare, ce au valoare prin de însele.,

Dacă în *Spre mare*, deşi inconformist, Snfruntându-se evân: judecăţile opiniei publice, eroul e stăpânit de un patetism roi:’antic, plecând din cauza dezamăgirii, fără ţintă, ’ în lume, în JVor. J «bună tonalitatea se schimbă. Tânărul preşedinte de tribuna e un Don Juan, amator de aventuri galante focul cu adevărat pasional cuprinzind-o pe frumoasa Aişe, fata cadiului, crescută „ca floarea de nufăr, albă şi singură, pe luciul tăcut al lacurilor”. Intriga sentimentală devine aici pretext pentru o senzaţională *şi* nu mai puţin comică punere în scenă şi pentru noi descrieri ale atmosferei şi obiceiurilor turco-orientale. Oraşul de pe malul Dunării (Hârşova tinereţii lui Duiliu Zamfirescu) se distinge prin vârful minaretelor, de unde muezinii îşi cheamă credincioşii la

rugăciune, şi prin barcagiii ce chefuiesc în cafenelele de pe chei Potrivit vechilor cutume, femeile stau închise în casă, fiindu-le interzisă ieşirea pe uliţă, cu atât mai mult întrevederea cu un bărbat străin familiei. Cum s-o întâlnească deci preşedintele curtezan pe Aişe, înspre care nu putea trimite decât priviri galeşe din podul casei? Plină de haz şi culoare e stratagema travestirii cu ajutorul unei bătrâne şi a modului cum pătrunde îmbrăcat în şalvarii prea scurţi în iatacul fetei, reuşind să înşele vigilenţa Cerberului feminin, o oarbă care stătea de pază la intrare Impetuoasele îmbrăţişări ale tinerilor şi plecarea din oraş foarte curând a eroului, evidenţiază, prin contrast, sentimentul aprins al fetei şi detaşarea, dacă nu impasibilitatea seducătorului, tip recurent în proza lui Duiliu Zamfirescu. Dintr-o altă perspectivă* il va relua în „romanul” *Un drum greşit*.

Tot o poveste de dragoste, şi încă tragică, este nuvela *Subprefectul*, dar care aduce sub reflector şi o semnificativă problematică socială. Ne aflăm la moşia lui Maxenţian, „un fel de paşă din partea locului”, care „învârtea judeţul cum îi plăcea lui, alegea prefecţii şi-i da afară, numea deputaţii, strângea mereu avere şi trăia ca un baron”; când prindea vite streine de pământurile lui, le împuşca, pe ţărani, îi pedepsea cu „vârtejul”, ceea re H atrăsese bineînţeles ură. Trăsăturile, se vede limpede, sunt ale lui Tănase Scatiu. Dar Maxenţian trăieşte într-un castel învăluit în mister (vizibilă recuzită romantică), are o figură lividă, pentru care i se spune *strigoiul* şi

mai ales o putere diabolica şi sadică de a se răzbuna. Soţia lui, fermecătoarea şi enigmatica Dadiana, o primă întrupare notabilă a psihologiei feminine din opera lui Duiliu Zamfirescu, asemănătoare cu eroinele lui Turgheniev, îl suportă, păstrând convenienţele, fără a-i împărtăşi conduita morală şi socială. Dimpotrivă, când se întâmplă ca trăsura ei să calce o oaie, nu ştie cum să-l despăgubească pe cioban şi când e schmgiuit de stăpân (care era însuşi Maxenţian) îi poartă de grijă. Nu e de mirare că Dadiana se îndrăgosteşte de noul subprefect, Alexandru Dumitrescu, un tânăr intelectual democrat din epoca lui Kogălniceanu, care îşi câştigă repede încrederea ţăranilor şi fireşte, antipatia lui Maxenţian, iar când acesta află de înfiriparea idilei, o gelozie ce nu cunoaşte limite. Viclean, va cultiva prietenia cu subprefectul înscenând (sau poate speculând) o întâlnire între Dadiana şi prefectul judeţului, care îi făcea şi el curte, şi stârnind astfel gelozia îndrăgostitului, care, socotindu-se înşelat, e în stare să o împuşte pe femeia iubită cu mâna lui. Îşi dă seama de eroarea fatală abia când ea. Murind, îi spune cât demult l-a iubit, când Maxenţian şi prefectul încearcă să-l imobilizeze ca pe un ucigaş, cerând ajutoare.

Soluţia, cam artificial-convenţională aparţine arsenalului romantic, de ’unde-şi mai împrumută scriitorul procedeele o bună bucată de vreme. Ce e însă de remarcat în substanţa nuvelei V Desigur, personajele care formau „stratul de deasupra”, Dadiana, în care Duiliu Zamfirescu vedea idealul său de feminitate, un adevărat simbol invocat în

prefaţa din 1088, ca atare, şi subpre’fectul Dumitrescu, boiernaş cu idei generoase, dorind realmente să facă dreptate ţăranilor şi trăind efectiv în postura aceasta, mai convingător decât Depărăţeanu sau Tache Horea. Prin el, ajungem să cunoaştem starea celor năpăstuiţi, pe care-i ocroteşte ca un fel de samaritean, precum şi vorbirea lor pe care Duiliu Zamfirescu o va transcrie ori de câte ori va fi cazul, excelent:

,.

— Măi Dumitre, cum să se fi întâmplat oare să dea cu trăsura peste oaie?

— Ba că se prea poate, mânca-le-ar gălbeaza de oi, că-i vită proastă, boierule; se duce oarba de mai şi n-ai eM face. Eu zicea oile treceau şoseaua de-a curmezişu’ şi de nu se fereau; caii de iuţi, iuţi, ia te miri cum au apucat-o pe vreuna roata şi i-au retezat picioarele, că-s plăpândebată-le vina lor…”

Scriitorul ne dezvăluie acum câteva din motivele lui preferate: vânătoarea, cavalcada, pădurea sub lună, farmecul vetust al interioarelor din bătrânele conace boiereşti, poezia Bărăganului. Subprefectul nu schimbă nimic în casa părintească, parcă spre a nu tulbura paşnica atmosferă patriarhală; ocupa o singură şi modestă încăpere, mobilată sumar, în care se vedea lesne că locuieşte un holtei: Numai într-o odaie îşi pusese un pat de campanie, care se întindea şi se strângea după voie, nişte rafturi albe de lemn în care îşi vârâse cărţile, o masă mare cu fel de fel de pipe şi de unelte de vânătoare, şi-ncolo… pace. Ba într-un ungher erau vreo trei şuşanele, nişte

harabale de puşti şi de iatagane, găsite în casa bătrânei, de-ale unchiu-său, şi puşca lui. O adevărată cameră de soldat în lagăr.”

O primă variantă a câmpiei din *Viaţa la ţară o* aflăm aici într-un tablou poate prea încărcat de detalii şi de culoare, sugerând paleta lui Delavrancea: „Se ridica soarele, tânăr şi prielnic, în văzduhul rece al dimineţii, pătrunzând, ca ochiul unui flăcău frumos, toate inimele. Ciocârlia de Bărăgan plutea în undele aerului, ţipând a muncă; pitpalacul deştepta lanul de mei cu glasul său molcom şi întrerupt; graurii treceau în bande zgomotoase spre apă, – pe când barza, cinstită şi harnica tovarăşă a plugarului, umbla elegantă şi melancolică prin fâneaţă, vânând broaştele, rimele şi graurii. Din palele fânului cosit se înălţa cătră soare tămâia câmpului, iar mai-nainte, lanul de grâu desfăşura ochiului pânza aurită a griului...” ş.a.în.d.

Predispoziţia liric-descriptivă stă alături de una analitică, mai ales în investigarea sufletului feminin. Înainte de a crea pe Saşa Comăneşteanu, scriitorul a încercat diferite crochiuri, dintre care cel mai izbutit rămâne al Dadianei. În figura ei a descifrat nu numai eleganţă şi rafinament, sociabilitate şi distincţie, dar şi o disponibilitate pasională, nelipsită de anume cochetărie, puterea de a se dărui, nu fără plăcere unor mici şi probabil nevinovate jocuri erotice. Francheţea ei sufletească şi de femeie bine educată n-o cuprinde în întregime, lăsând o zonă de ambiguitate şi de enigmă. Între iubirea pentru Dumitrescu şi satisfacţia amuzată de a se şti curtată şi de alţii va

întinde o punte alunecoasă, pe care o speculează Maxenţian şi care-l induce în tragica eroare pe subprefect. Cu Dadiana, scriitorul îşi testa capacitatea sa introspectivă, ce deschidea încă o fereastră spre viitor.

Oarecum din acelaşi perimetru social cu Subprefectul este Conu Alecu Zăgănescu din nuvela omonimă, numai că accentele cad pe cu totul altceva. Elanurile tinereşti şi febra sentimentală sunt înlocuite cu oboseala, viaţa elegantă şi mondenă, cu automatismul de provincie, cu decrepitudinea. Eroul, proprietar al unei sfori de moşie şi avocat fără procese, în acelaşi timp, e un tip de ratat, formând împreună cu brişcă şi vizitiul un caricatural şi nu mai puţin întristător grup statuar, imagine a decăderii şi ruinei: „Cu doi cai suri, bătrâni şi stătuţi, el se târâia toată ziua de colo-colo, cufundat într-o brişcă hodorogită, al cărui coş de nuiele era spart. Privind pe stăpân cocârjat şi cu capul în piept; pe vizitiu adormit şi aplecat înainte; gloabele de la trăsură dihăinate şi blegi – îţi păreau cu toţii născuţi spre a trece prin lumea aceasta strâns uniţi, ca nişte suflete pribege, care simt nevoia de a se ajuta reciproc.” Conu Alecu e şi el un holtei bătrân, trăind alături de soră-sa, Marghioliţa, celibatara de asemeni; când nu era prin colbul drumurilor citea ziare şi almanahuri sau juca table cu un prieten, căpitan, consumându-şi în gesturi stereotipe existenţa lipsită de speranţe şi orizont. O întâmplare face ca preotul satului să-i lase în prag un copil nou-născut, pretinzând că bietul Conu Alecu ar ti tatăl natural. Eroul nostru îl

primeşte cu un fel de resemnare jenată (pentru acuza nedreaptă ce i se aducea) şi împreună cu sora lui se decide să-l crească. În bătrânele case de la Buhăeni, cu Ieşi dărăpănate şi curţi cotropite de bălării, se simţea o adiere proaspătă. Părinţii adoptivi se ataşaseră de copil, care îi scosese din amorţeala vieţii lor până atunci nenorocoase şi a târguşorului „de-a pururea somnoros”. Începeau să afle un sens, Dar peste puţin timp, adevăratul tată al copilului (nu altul decât căpitanul care era de faţă şi se „indignase” de calomnia şi blestemele popii) îşi revendică odrasla, Blândul Conu Alecu Zăgănescu rămâne cu sufletul înlăcrimat, recăzând în automatismul ucigător al drumurilor sale inutile pe la toate judecătoriile judeţului. Personajul e învăluit într-o undă de duioşie, care va deveni prea abundentă la Brătescu-Voineşti. Atmosfera lâncedă, existenţele crepusculare, declasarea ajunsă până în pragul grotescului sunt elemente ce definesc o dată mai mult nuvelistica lui Duiliu Zamfirescu şi-i conferă valoarea intrinsecă. Nu putem trece nici peste faptul că ea constituie în bună măsură, fireşte, fără intenţia scriitorului, un exerciţiu pentru viitoarele romane. *Subprefectul* anunţa pe anume laturi *Viaţa la ţară* şi *Tănase Scatiu*, în timp ce *Locotenentul Sterie* prefigurează fundalul romanului *în război*; totodată, exemplifică acel „strat de deasupra” în care era cuprinsă nu numai clasa de o fineţe aristocratică a Dadianei, dar şi aceea mai modestă din care făcea parte însuşi autorul. Căci familia lui se înrudea până la identificare cu familia d-lui Sterie, „una dintr-acele nenumărate adunări de

suflete nevinovate, care trăiesc prin provinciile noastre, cu ruşine de oameni, credinţă în bine; care luptă cu desperare contra neaverii, năzuind totdeauna către o stare mai înfloritoare; care n-are alt ideal decât de a-şi putea ţine băieţii la învăţătură sau a aduna, după puteri, zestre fetelor; în sfârşit o familie ca âceea din care am ieşit noi cu toţii, cei care nu ne coborâm din cruciaţi sau din cavalerii de la Malta”. Deci o familie de intelectuali din care descind şi magistratul din *Noapte bună* şi eroul din *Spre mare*, al cărui exponent artistic s-a dorit şi a fost scriitorul.

Suntem iarăşi într-un oraş de provincie (Focşani), de astă dată, nu al „durerilor înăbuşite”, ci al unor acute drame de conştiinţă morală. Familia d-lui Sterie tocmai făcuse parastasul unuia dintre cei doi fi ofiţeri, căzut în Războiul de Independenţă cel rămas în viaţă primeşte şi el ordin de chemare, ai săi il ivi ploră să-şi dea demisia, spre a-l şti ferit de primejdia morţii, Tânărul, fire cinstită, cu un viu sentiment al datoriei şi al patriotismului, mai întâi refuză, nefiind în stare să comită actul de laşitate, să deschidă uşa şi să depună petiţia. Împins de la spate, trece prin mari emoţii: „Se urcă pe seară ca un hoţ care merge să omoare, tremurând şi galben. Când ajunse la uşa comandantului, îi bătea inima în piept cu atâta putere, că la un moment, se păru că nu mai are cum să respire. Voi să ridice braţul spre a bate la uşă, dar nu putu. Atunci îl apucă o frică groaznică că s-a paralizat şi o porni la fugă înapoi.” în cele din urmă, acceptă,

dar hotărârea luată împotriva voinţei lui, îl aruncă pradă unei stări apatice, unei crize de conştiinţă, poate prea puţin speculată de autor. La cafenea, unul din obişnuiţii jocului de table îl apostrofează într-un limbaj, pe care Duiliu Zamfirescu, de pe acum, îl notează cu mare exactitate: „Da, bine nene, ne dăduşi cinstea pe ocară „bat-o Dumnezeu de treabă!… Zi, cât era pace, treburile mergeau bine: leafa, leafă, sabia, hodoronca-tronca pe uliţe, şi cât veni pustiul de război, dă dimisia, nene Sterie.”

Lezat în onoarea sa, ofiţerul se împuşcă.

Locotenentul Sterie surprinde dintr-un alt un4hi atmosfera oraşului de provincie, observând intrigile şi aranjamentele, vinele de fericire ale fetelor sentimentale, cafeneaua care alternează bârfa cu calomnia. Pe primul plan rămâne drama de conştiinţă a eroului, secondată de acea notă de gravitate şi de însufleţire patriotică, ce domină mulţimea venită să-i comemoreze pe eroi.

O naraţiune ce vrea să fie numai de analiză psihologică, având aceeaşi temă a Războiului de Independenţă şi anunţând şi ea romanul *în război* este *Frica*, scrisă ceva mai târziu. Acţiunea se petrece de data aceasta pe front. Suntem introduşi într-un restrâns mediu ofiţeresc, unde alături de oameni plini de curaj, îşi zornăie pintenii şi destui lăudăroşi. Subiectul se reduce la un pretext: căpitanul Bogdan pune rămăşag că va trece noaptea linia frontului spre a vedea un cadavru descompus, care împrăştie miasme îngrozitoare. Ofiţerul, cunoscut ca un tip curajos, pornit în ciudata expediţie, pe măsură ce

înaintează spre locul cu pricina, intră în panică. Frământarea interioară devine într-adevâr tulburătoare în momentul când, smulgând nasturele de la mantaua cadavrului (semn că a ajuns ia punctul convenit), gâtlejul turcului scoate un zgomot sinistru. Aici se declanşează criza în sufletul lui Bogdan, pe care scriitorul face efortul de a o urmări pas cu pas. După o noapte încordată, vine în sfârşit rezolvarea, confirmind nu numai onoarea căpitanului care-şi îndeplinise misiunea, dar şi ridicolul situaţiei: zgomotul înfricoşător care stârnise atâtea presupuneri era provocat de o muscă ce se pripăşise în gura mortului.

Nuvela *Frica* aminteşte prin temă O *făclie de Paşte* a lui Caragiale. Dar ea nu are nici adâncimea, nici dramatismul aceleia. Materia epică e prea săracă pentru a da naştere unei drame, iar analiza nu poate fi împinsă prea departe, dincolo de un simplu pretext.

Nuvela care ar putea fi considerată, am spus, piesa antologică a lui Duiliu Zamfirescu este *Spre Coteşti*. Automatismul, drama ratării şi sentimentul ruinei din *Conu Alecu Zăgănescu* se topesc aici în pagini de reconfortantă poezie, dominate de un spirit mucalit, pitoresc şi legendar. Conu Dumitrache Teodorescu, încarnează figura unui boem inconformist şi simpatic. „Flăcău bătrân” el, „nu legase, niciodată, două într-un tei, nu se însurase, nu avusese slujbă, nu muncise să se îmbogăţească, nu jucase rol în societate, ci trăise numai de hatârul cailor şi de gustul vânătorii”. Are şi el ticuri, apostrofându-şi nepotul

cu o glumeaţă înjurătură originală şi apucârtdu-l din când în când de păr şi zicându-i: „A ce miroase părul tău?” Copilul se află într-o nesfârşită admiraţie faţă de ştiinţa moşului de a îndrepta brişcă ce sta să se răstoarne, de a vâna prepeliţe şi a le scoate pe loc măruntaiele, fascinat de poveştile cu tâlhari şi comişi, cu armăsari năzdrăvani, care purtau în zbor faletul bunicului. El are sentimentul că participă la o nemaipomenită aventură, fiind lăsat să mine caii, trecând singur printre fioroşii câini ai grădinarilor, dormind afară în ceardac. Bucuria ameţitoare a nepotului se întilneşte cu dragostea subînţeleasă, fără dulcegării, a uşor blazatului flăcău tomnatic, ştiind să degusteze tacticos poezia propriei lui existenţe patriarhale. Nuvela, captând şi ea unele ecouri autobiografice (Conu Dumitrache are ca model un unchi al scriitorului) recompune cu fineţe mai mult decât o atmosferă morală, una psihologică, în care realitatea se învecinează şi se întretaie cu legenda. În relatarea aparent obiectivă a faptelor este infuzată o undă învăluitoare de lirism şi de umor, făcând tot farmecul acestei bucăţi, care onorează nuvela românească.

Oarecum înrudită ca mijloace şi realizare, dar desfăşurându-se într-un alt mediu (tot provincial) este nuvela *Furfanţo*. Evocarea tânărului boem italian, aciuat pe meleagurile noastre, îi oferă scriitorului prilejul unei bucăţi umoristice savuroase. Comicul e mai ales unul de limbaj degajându-se din dialogurile româno-italiene ale personajelor. Furfanţo, tip meridional prin

excelenţă, întrece deseori măsura la pahar, după aceea se căleşte, ruşinându-se faţă de prietenii care-l ştiu ca pe un om de o Ireproşabilă integritate morală. Tărăboiul de la cârciumăintervenţia poliţiei şi semidoctismul lui conul Mitu, conţin elemente caragialeşti, pe care autorul nu le-a putut ocoli, oricât ar fi vrut, nici într-o altă schiţă (*Petrică*), închinată boemei bucureştene, unde întâlnim formula tipică: „Năiţă, dacă mă iubeşti, hai stir!” *Furfanţo* e o naraţiune bine închegată, se desfăşoară fără eforturi, într-o compoziţie ce aparţine scriitorului pe deplin matur.

Cu foarte rare excepţii (cum e cazul cu *Frica*, *Furfanţo* şi *Spre Coteşti*). Prozele trimise de scriitor spre publicare după stabilirea la Roma şi apoi după revenirea în ţară aparţin genului memorialistic. Absorbit acum de roman, în 1893 începuse *Viaţa la ţară*, genul scurt e neglijat şi chiar subapreciat. Ca nuvelă, *Alessio* e slabă, intriga erotică melodramatică, iar stilul n-are tonicitatea şi ardenţa stilului delavrancian din *Fanta-Cella*, unde se atacă o temă asemănătoare. Naraţiunile devin reportaje asupra Romei antice, note de drum, pe alocuri obositoare prin acumularea de referinţe istorice şi avalanşele de nume proprii (*Singurătate*), dar altminteri, interesante ca document, prin evocarea lumii cosmopolite în mijlocul căreia trăia autorul, a vânătoriilor diplomatice organizate de „*Circolo della caccia alia volpe*”, a cavalcadelor distinse şi elegante, ca într-un parc englez. Notaţia e sumară, înregistrând profiluri din fugă şi

comparând chipurile fermecătoare de femei cu tablouri de Guido Reni şi Boticelli. Nu altfel stau lucrurile în bucăţi cu totul modeste ca *în carantină*, *cu bilet circular* sau *Badea Cirţan la Roma*. Ultima ar putea să ne reţină o clipă luarea-aminte prin eroul ei, un ţăran uriaş „de la genunchi până la gât vârât într-un ţap, iar de la gât în sus ir tr-o oaie” * tip care prevesteşte pe Tulie Radu Teacă al lui I. I. Mironescu: „După câteva minute uşa se deschise, lung, domol şi 3 opincă năstruşnică se introduse în domiciliul subsemnatului, ca într-o subprefectură, iar după dânsa urmă o pulpană de zeghie, după pulpană un umăr şi după umăr un cap, cu o căciulă cât roata. După ce isprăvi de intrat, se aşeză lângă uşă.”

Amintirile din cariera diplomatică, în care se foloseşte stilul epistolar, atât de propriu scriitorului, ca şi O *vânătoare de vulpe în Campania romană* ne descoperă pe adevăratul memorialist, evocator savuros al societăţii poliglote franco-italo-române, al răsunătoarelor nume hispano-italice, al unor figuri de artişti sensibili ca John James „diplomat din întâmplare”, în sfârşit al nelipsitelor badinerii, al micilor istorii sentimentale: „un secretar portughez plin de haz avea un câine numit Vasco de Gama, prin zgarda căruia coresponda cu numeroasele sale amante, zgarda avea an buzunar secret, unde se depuneau scrisorile ca în cutiile de poştă *

Atât în însemnările memorialistice publicate (*John James*, *O partidă în trei*, *O muză*), cât şi în cele rămase până de curând inedite (*Drama de la Veneţia* şi seria de portrete politice), Duiliu

Zamfirescu probează o spontaneitate şi o vervă, cum numai în vasta sa corespondenţă o dovedise.

Nuvelistul îşi spusese cuvântul, în esenţă, în volumul din 1388, căruia trebuie să-i adăugăm nuvela *Spre Coteşti*. Aceste piese îl reprezintă ca scriitor al „stratului de deasupra”, al sufletelor complicate ca al Dadianei şi a dramelor de conştiinţă, ca a locotenentului Sterie; ca descoperitor al provinciei, al automatismelor şi decrepitudinii morale, ca în *Conu Alecu Zăgănescu*, dezvoltându-i spiritul de observaţie şi introspectiv într-o limbă evoluată, chiar elegantă, cum o dorea, de o remarcabilă intelectualitate. Acolo trebuie să-l căutăm şi să-l situăm, unde s-a găsit în fruntea generaţiei lui, mai deschis ca oricare altul spre mişcarea nouă a prozei. Nuvelistul Duiliu Zamfirescu n-a creat capodopere, dar a ştiut în câteva rânduri să-şi prefigureze urmaşii.

AL. SANDULESCU

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

I. *EDIŢII*

Poezii

FĂRĂ TITLU. Poeme şi nuvele, Tip. St. Mihalescu, 1883 (primele 60 de pagini cuprind poezii).

ALTE ORIZONTURIEditura Carol Miiller, 1894.

IMNURI PAGlNE. Poezii nouă, Editura Carol Miiller, 1897.

POEZII NOUA, Editura Carol Gobl, 1899.

MIRIŢA, poem eroic, în *Analele Academiei Române*. Memoriile Secţiei literare, XXXII, 1909-

1910.

PE MAREA NEAGRA. Poezii. 1899-1918, Editura C. Sfetea, 1919

POEZII ALESE, Editura Casa Şcoalelor, 1922, cu o prefaţă de M. Dragomirescu (Scriitori români contemporani).

Nuvele, schite, amintiri

FĂRă TITLU. Poeme şi nuvele, Tip. St. Mihalescu, 1883 (partea a II-a a volumului conţine nuvele).

NOVELE, Editura Socec, 1888.

NUVELE ROMANE. FRICA, Editura MUller, 1895

FURFANŢO. TREI NUVELE, Editura Alcalay, 1911.

O MUZA, Editura Cultura Naţională, 1922.

Romane

ÎN FAŢA VIEŢII, în *România liberă*, 1884, numerele 2134-2161; în volum, Tipo-litogr. St. Mihalescu, 1884.

UN DRUM GREŞIT, în *Convorbiri literare*, XXII, 1888-1889.

LUME NOUA ŞI VECHE, în *Convorbiri literare*, XXV, 1891- 1892, în volum, Editura Carol Miiller, 1895.

VIAŢA LA ŢARA, în *Convorbiri literare*, XXVIII, 1894. XXIX, în volum, Editura Stork Miiller, 1898 (Biblioteca pentru toţi, nr. 162-165).

TANASE SCATIU, în *Convorbiri literare*, XXIX, 1895. XXX, 1896, în volum, Editura Alcalay, 1907.

ÎN RĂZBOI, în *Convorbiri literare*, XXX, 1897. XXXII, 1898, în volum, Editura Clemenţa, 1902.

ÎNDREPTĂRI, în *Literatură şi artă română*, 1901-1902, în volum, Editura Alcalay, 1908.

ANNA sau CEEA CE NU SE POATE, în *Convorbiri literare*, XL, 1906 şi XLIV, 1910, în volum, Editura C. Sfetea, 1911.

LYDDA, Scrisori romane (roman filosofic) în *Convorbiri literare*, XXXII, 1898, XXXIII, 1899, XXXIV, 1900, XXXVII. 1903, XXXVIII, 1904, XLI, 1907, în volum, Editura Alcalay, 1911, (Biblioteca pentru toţi, nr. 678-679).

Teatru

O SUFERINŢĂ, în *Literatorul*, nr. 4, aprilie 1882, pp. 196-211.

PREA TÂRZIU (semnată împreună cu Şt. Vellescu) 1884.

O AMICA. În *Convorbiri literare*, XLVI, 1912, nr. 3, pp. 241-251.

LUMINA NOUA, *Convorbiri literare*, *XLVI*, 1912, nr. 4, 5, 6, pp. 363-383; 525-538; 625-643.

POEZIA DEPĂRTĂRII, *Convorbiri literare*, XLVIII, 1914, pp. 225; 359; 470; 569.

VOICHIŢA, *Convorbiri literare*, XVIII, 1914, pp. 475; G20; 693.

Scrisori

E. TORO.UŢIU şi GH. CARDAŞ, *Studii şi documente literare*, Tipografia Bucovina, 1931-1940, voi. I, VI, VII, XI.

Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori (1884-1913), cu un cuvânt de introducere şi însemnări de Emanoil Bucuţa, Fundaţia pentru Literatura şi Artă, 1937 şi în Editura Casa Şcoalelor 1944.

Ediţii postume

DUILIU ZAMFIRESCU, *Scrisori inedite*, ediţie îngrijită, cu note şi studiu introductiv de Al. Săndulescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

OPERE, ediţie îngrijită, prefaţă, cronologie, note, glosar, de Mihai Gafiţa, voi. X-IV (*Poezia*, *nuvelele*, *romanele*,. *Teatrul*), 1970- 1974, voi. V (*Publicistica*), 1982, ediţie îngrijită de Mihai Gafiţa şi Ioan Adam, argument, note şi indici de Ioan Adam; voi. VI, Partea I, Partea Îl (*Publicistică*), 1987, ediţie îngrijită de Ioan Adam şi Georgeta Adam. Note şi comentarii, indice şi glosar de Joan Adam; voi. VII, VIII (*Corespondenţa*), 1984, 1985, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Al. Săndulescu.

REFERINŢE CRITICE

AL Macedonski- *Curs de analiză critică*. *Poema „Levante şi Calavryta”*, în *Literatorul* „nr. 5-10, 1880.

C. Dobrogean u-G h e r e a – *Pesimistul de la Soleni*, în *Studii critice*, voi. I, 189Op. 270.

Mihail Dragomirescu – *Replica d-lui Îl*. *Chendi asupra valorii literaţilor noştri actuali*, în *Convorbiri literare*, p. 469; *„Tănase Scatiu”*, *roman de Duiliu Zamfirescu*» în *Convorbiri literare*, 1907, voi. Îl, p. 521-523; *Sămănătorism*, *poporanism*, *criticism* Editura Institutului de’ literatură. 1934, p. 38-39.

N torga – *Povestitorii de ieri şi de azi*, în *Sămănătorul*, nr.

1904, p. 179-180; O *luptă literară*, Buc.. 1914, voi. I, p. 114-116; *Istoria literaturii româneşti*, voi. I. *Crearea formei*. Editura Adevărul, 1934, p. 327-

328; *Istoria literaturii române, voi. Îl. În căutarea fondului*, id., p. 168-170.

E Lovinescu – *Duiliu Zamfirescu*, în *Convorbiri literare*, 1911, p. 1275-1290; *Istoria literaturii române contemporane*, Editura Ancora, 1926, voi. I. P. 96-103; 163-165; *Titu Maiorescu şi posteritatea lui critică*. Editura Casei Şcoalelor, 1943, p. 113-151.

G. Ibrăileanu – *Duiliu Zamfirescu*. *La moartea lui*: *„O muză”* şi *„Viaţa la ţară”*, în voi. *Scriitori* români *şi străini* Editura Viaţa Românească, 1926, p. 162-176.

N. Petraşcu – *Duiliu Zamfirescu*, Editura Cultura Naţională, 1929; *Icoane de lumină*, 1935, voi. I, p. 175, 179, 182, 196.

Şerban Cioculescu – *Un poet neo-clasic*: *Duiliu Zamfirescu*, în *Revista Fundaţiilor Regale*, nr. 8, 1934. P. 396-414; O *nouă faţă a lui Duiliu Zamfirescu*, idem. Nr. 8. 1936, p. 417.

M Sebastian – *Romancierul Duiliu Zamfirescu*. În *Cuvântul*, oct. 1934, p. 3; *Duiliu Zamfirescu – Titu Maiorescu în* scrisori, în Reporter, nr. 14, 4 aprilie 1937p. 2.

G. Călinescu – Istoria *literaturii române, de la origini până în prezent*. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941, p. 470-479.

Tudor Vianu – Arta *prozatorilor români*, Editura Contemporană, 1941 p 181-189.

G N Nicolescu – *începuturile poetice ale lui Duiliu Zamfirescu*, în *Convorbiri literare*, nr. 5-6, 1941. P. 596-603; *Duiliu Zamfirescu*, Editura Eminescu. 1980.

’ I. Dini a – *Opiniile estetice ale lui Duiliu*

Zamfirescu, în voi. *Studii de istorie a teoriei literare româneşti*, E.P.L., 1962.

N. Manolescu – *Poezia lui Duiliu Zamfirescu*, în *Contemporanul*, nr. 43, 1963, p. 3; *Nuvelalehui Duiliu Zamfirescu*, în voi. *Lecturi infidele*, E.P.L., 1906, p. 27-15.

A I. Săndulescu – *Portrete de familie* şi O *corespondenţă de tip flaubertian*, în voi. *Pagini de istorie literară*, E.P.L., 1966, p. 5-94; *Duiliu Zamfirescu*, Editura Tineretului, 1969; *Duiliu Zamfirescu şi marele său roman epistolar*, Editura Minerva, 1986.

Paul Georgescu – *Duiliu Zamfirescu*, *romancier*, în voi *Polivalenţa necesară* E.P.L., 1967, p. 217-221.

Mircea Zaciu – *Masca geniului*, E.P.L., 1967.

n

4)

48

48

53

Vladimir Streinu – *Duiliu Zamfirescu în scrisori*, în *Luceafărul*, 8 aprilie 1967, p. I.

Mihai Gafiţa – *Duiliu Zamfirescu*, E.P.L., 1969.

Ion Rotar u, O *istorie a literaturii române*, Editura Minerva, 1971, voi. I, p. 609-621.

Duiliu Zamfirescu, *interpretat de*... Antologie studiu introductiv, tabel cronologic, note şi bibliografie de Ioan Adam, Editura Eminescu, I. S76.

iroan Adam – *Introducere în opera lui Duiliu Zamfirescu*, Editura Minerva, 1979.

Istoria literaturii române. *Studii*. Coordonator

ştiinţific: Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Editura Academiei R. S. România, 1979. P. 184-187.

Subprefectul Spre mare

Al Pir u – *Istoria literaturii române*, Editura Univers, 1831, p. 170-174.

CUPRINS

FARA titlu

(1883)

Amintiri din vremuri (Pagine din viaţa lui Depărăţeanu) Din Dobrogea. Scene şi portrete..

Blaue-Donau

5

Valsul, Archivarul. Portret

NOVEI, ®

(1888)

Cuvânt înainte *l* Noapte bună. *I* Locotenentul Sterie

«		*.	*	a		Şi
	» ® *		C	*		
			O			
Î		«I	!?	5		6
		e			3	
	O					
		I	S!	I		7
		t		*t*	7	
	s					
						8
					9	
a			*	«		1
		«		s	06	
			e			
		e				

NUVELE ROMA.NE. FRICA (1895)

*	1				
	58				
(Î	1				
l	7»				
»	1				
«	82				
*	1				
*	88				
	2				
	01»				
*	2				
*	19				
3	2				
	3?.				

Alessio
Singurătate ’ ’ *I* I ’
O vânătoare de vulpe în Campania romană
Frica
FURFANŢO. TREI NUVELB (1911)
Î *l* I
Furfanţo I! Spre Coteşti ’Petrică!!
O MUZA, (1922)
John James. Amintiri din cariera diplomatică.. «… 247
O muză. Amintiri din cariera diplomatică 261
Buşcă 274
O curcă romanţioasă. 276
Un pui şi un cărăbuş 286
DIN PERIODICE

Cele două surori 290
Deputatul 292
Notarul 295
Un amor în munţi. 298
Trandafirul 367
Drumu din urmă.. 312
Toader Cizmaru..... 316
O scenă antică 320
În carantină 322
Cu bilet circular (Schiţă) 334
Badea Cârţan la Romă 343
Postfaţă: ’. 348
Bibliografie selectivă 363
Lector: CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor: AURELIA ANTON
Bun de tipar: *28.04.19SS Coli ed. 21,70. Coli tipar 23*.
Comanda nr. 80037 Combinatul poligrafic „Casa Scânteii”, Piaţa Scânteii nr. I, Bucureşti, Republica Socialistă România-I Furii, la romani, Erenii la greci, zeităţi rele din Infern (n. Ed.).
I Formă folosită în epocă pentru Delacroix Eugene, celebru pictor francez (1798-1863) (n. Ed.).
I Camillo Benso Cavour (1810- 1861) şi Vittorio EtnanueJ ai 11-lea (1320-1878) au fost eroii principali ai Revoluţiei italiene de la 10-18; ultimul ajunge rege al Italiei în I.881 (n. Ed.).
* *Cadiu* – judecător (turc.) (n, ed.).
2 Mulţumesc (tute.) (rt. Ed.).
’ Rămâi cu Dumnezeu… (turc.),.
Îl tr. Noi se ascunde, afund, un fel de conştiinţă a zădărniciei lumii aceştia, pe care în

viaţa de toate zilele o înăbse nimicurile cu care ne înşelăm, dar care se deşteaptă când moartea s-apropie, fiindcă, reducând lumea la adevărata, ei valoare, simţurile noastre, când acestea sunt aproape de sfârşit, din chiar de rezultă prevestirea că se va stinge o lume: aceea a individului ce sufere.

Şt, lărgind cercul de judecată, avem încă această noţiune atunci când murim prin allii, când, cu alte cuvinte, încetează de a vibra în noi o întreagă serie de impresiuni primite de ia un cineva care singur avea darul de a ni le produce,

2 *Epiec* – se spune la jocul de table când zarurile aruncate arată fiecare câte un punct (n. Ed.)

I Ziar de nuanţă liberală (1878-1884) (r. Ed.)

4 Pol imperial – monedă rusească de aur; aici cu sensul de:

putere (n. Ed.).

6 Gună Vernescu, om politic liberal (n, ed.),

3 *Jocelyn*, poem al scriitorului francez Lamartine (1790-1869).

I în traducere liberă: Tu vorbeşti, şi adierea blinda şi uşoară cedează sunetului cuvintelor tale, şi sufletul se lasă pe valurile mâng'ietoare şi pluteşte spre ţărmuri străine (ital.) (n. Ed.).

2 Rege legendar din Latium (n. Ed.).

I Nume generic dat vânătorilor, după un legendar rege al Chakieei (n. Ed.).

I Localităţi din apropierea Romei (n. Ed.).

3 Până la fund, trădătorule! (it.) (n. Ed.).

I Domnule Mitu. Eu sunt un om de onoare (it.) (n. Ed.).

I Şi Ziţa din O *noapte furtunoasă* de Caragiale citea tot *Dramele Parislului* – era lectura unei anumite categorii sociale (n. Ed.).

I Termenul mahala îşi păstra încă sensul de: *cartier* (n. Ed.).

I Domenico Cimarosa (1749-1801), compozitor italian şi constructor de instrumente muzicale (n. Ed.).

I Virgiliu. *Georgice*. Cartea a III-a, V. 172 şi 222 (n. Ed.).

I în realitate Timişul (n. Ed.).

I Grigore I. Cel Mare. Papă între anii 590-604: a creat calendarul gregorian (n. Ed.).